
BIBLIOTECA ŞCOLARULUI
Garabet
IBRĂILEANU
Adela
LITERA

biblioteca școlarului

Garabet
IBRĂILEANU

ADELA

Litera
INTERNAŢIONAL
BUCUREŞTI — CHIŞINĂU

CUPRINS

CZU 859.0-31
I 11

Textele sunt reproduse dup[volumele: G. Ibr[ileanu, *Adela*. Prefa\[de Constantin Ciopraga. Editura pentru literatur[,Bucure=ti,1969. Colec\ia „ Biblioteca pentru to\i “ (serie nou[) =i G. Ibr[ileanu, *Privind via\a*.Edi\ie]ngrijit[, studiu introductiv =i note de Valentin Ta=cu.Editura Dacia, Cluj, 1972. Colec\ia „Restituiri“.

Coperta: *Isai Cârmu*

ISBN 9975-74-128-2

CUPRINS

TABEL CRONOLOGIC

1871 La 23 mai, se na=te la T`rgu-Frumos (Ia=i) G. Ibr[ileanu;]n anul urm[tor, Ibr[ileanu se mut[la Roman, unde tr[iau p[rin\ii Mariei Ibr[ileanu, mama viitorului critic.

1876 Copilul r[m`ne orfan de mam[: evocare duioas[ ]n romanul *Adela* (1933) =i]n *Amintiri din copil[rie =i adolescen\[* (ap[rute postum]n 1937).

1883-1887 G. Ibr[ileanu se distinge ca elev al gimnaziului „Roman-vod[“ din Roman.
La 16 ani r[m`ne orfan de tat[.

1887 Continu[studiile la liceul „Codreanu“ din B`rlad, unde se]mprietene=te cu Raicu Ionescu-Rion =i cu al\i colegi cu care formeaz[o mic[societate cultural[cu idei]naintate: „Orientul”.

1889 La 1 iulie apare la Roman revista socialist[„+coala nou[“, scoas[de G. Ibr[ileanu, Panait Mu=oiu =i Eugen Vaian. Ibr[ileanu debuteaz[sub pseudonimul *Cezar Vraja*.

1890 Student al Facult[\ii de litere din Ia=i, Ibr[ileanu reg[se=te pe Raicu Ionescu-Rion, colegul de la B`rlad, acesta absolvent al liceului cu un an]nainte.

1891 Studentul]n litere Ibr[ileanu este =i bursier al Scolii normale superioare, urm`nd sec\ia istorico-filozofic[. }ncepe s[colaboreze la organul socialist „Munca“ din Bucure=ti, sub pseudonimul Cezar Vraja.

1892 }n cadrul cercului socialist din Ia=i, roste=te conferin\a *Darwinismul social*, remarcat[de Gherea =i publicat[ ]n acela=i an]n revista „Critica social[“. Oratorul conchide c[triumful proletariatului este indiscutabil.

1893-1894 Sub pseudonimul Cezar Vraja, colaboreaz[la „Evenimentul literar“ din Ia=i. Cezar Vraja polemizeaz[cu revista „Via\a“ a lui Vlahu\[, ap[r`nd ideile socialismului.

1894-1895 Cezar Vraja public[numeroase articole cu con\inut politic-social]n „Lumea nou[“ din Bucure=ti, organ al Partidului social-democrat. C`teva articole ap[rute]n suplimentul literar al „Lumii noi“ sunt semnate: *Un sociabil*.

1895 G. Ibr[ileanu public[articolele regretatului prieten Raicu Ionescu-Rion: *Scrieri literare*, cu o prefa\[de Sofia N[dejde =i c`teva cuvinte de Cezar Vraja.

1896 }n editura „Samitca“ din Craiova apare *Bel-Ami*, roman de Guy de Maupassant, tradus de Cezar Vraja. Prefa\a, semnat[de traduc[tor, subliniaz[structura realist[=i social[a operei acestui „artist des[v`r=it“. Licen\iat din anul precedent, Ibr[ileanu e numit la 1 septembrie profesor suplinitor la gimnaziul de b[ie\i din Bac[u.

1900 Profesor de rom`n[la Liceul internat „C. Negruzzi“ din Ia=i. Cunoa=te pe Calistrat Hoga=, profesor al =colii, care-i inspir[trainic[simpatie.

1901 Trimite c`teva articole la „Noua revist[ rom`n[“, cu care apoi va polemiza.

1905 La invita\ia lui H. Sanielevici, colaboreaz[la revista acestuia, „Curentul nou“, de la Gala\i, de nuan\[poporanist[.

1906 }n luna martie apare la Ia=i revista „Via\a rom`neasc[“, redactat[de G. Ibr[ileanu, directori fiind C. Stere =i Paul Bujor.

1908 Profesor suplinitor la catedra de Istorie a literaturii moderne de la Facultatea de litere din Ia=i.

1909 }n editura „Vie\ii rom`ne=ti“ apar volumele *Spiritul critic ]n cultura rom`neasc[* =i *Scriitori =i curente* reunind studii, articole =i cronici tip[rite anterior]n revist[.

1912 G. Ibr[ileanu public[teza de doctorat]n litere, *Opera literar[a dlui Vlahu\[*. }n introducere, autorul]=i expune concep\ia despre critic[. E numit profesor titular la Facultatea de litere =i filozofie.

1916 Rom`nia intr[ ]n r[zboi. „Via\a rom`neasc[“]=i]nceteaz[apari\ia cu num[rul pe august.

1918 }n timpul armisti\iului, G. Ibr[ileanu face s[apar[la Ia=i „Momentul“ (primul num[r la 4 aprilie) suprimat de cenzur[ ]nainte de a fi ajuns la cincizeci de numere. De notat, sub semn[tura criticului, articolul *Pacea* depl`ng`nd urm[rile nefericite ale „p[cii“ impuse de Germania lui Wilhelm II, =i evocarea scriitorilor mor\i]n zilele]ntunecate ale r[zboiului (Co=buc, Delavrancea).

1919 Din ini\iativa lui G. Ibr[ileanu apare revista s[pt[m`nal[ „}nsemn[ri literare“ (2 febr. — 21 dec.), continu`nd]ntr-o formul[redus[fizionomia „Vie\ii rom`ne=ti“.

1920 La 1 martie reapare „Via\a rom`neasc[“. La rubrica *Miscellanea*, sub pseudonimul *P. Nicanor et comp.* (cu care G. Ibr[ileanu a semnat numeroase interven\ii, preciz[ri, polemici), criticul schi\eaz[ un bilan\: *Anul XII*, ]ncheiat cu c`teva linii de perspectiv[ ]n sensul conduitei democratice.

Sub titlul *Note =i impresii*, adun[ ]n volum articole, cronici =i note consacrate unor scriitori rom`ni (Alecsandri, Eminescu, Caragiale, Creang[, Dobrogeanu-Gherea, Br[tescu-Voine=ti, Top`rceanu, Hortensia Papadat-Bengescu =. a.) =i str[ini (Tolstoi, Gorki).

1921 Opiniile criticului privind prefacerile sociale curente sunt reunite din revista „}nsemn[ri literare“]n voluma=ul *Dup[r[zboi*, cu subtitlul *Cultur[=i literatur[* (editura „Vie\ii rom`ne=ti“).

Alte studii =i cronici apar tot]n editura „Vie\ii rom`ne=ti“ ]n volumul *Scriitori rom`ni =i str[ini*. Dintre rom`ni: Eminescu, Caragiale, Co=buc, Macedonski, Zamfirescu, Teodoreanu; dintre str[ini: Max Nordau, Thomas Hardy, Reymont, Marcel Proust, Anatole France.

1930 Apare volumul *Studii literare* (editura „Vie\ii rom`ne=ti“). Cu totul remarcabile, studiile: *Crea\ie =i analiz[* =i *Numele proprii]n opera comic[a lui Caragiale*. Volumul *Privind via\a* (editura „Cultura na\ional[“) reune=te aforisme publicate ini\ial]n revista „}nsemn[ri literare“, c[rora li se adaug[altele, inedite. }n editura „Na\ionala“ apare volumul *Poezii* de Mihai Eminescu, edi\ie alc[tuit[de G. Ibr[ileanu cu o excelent[prefa\[-sintez[.

1933 *Dup[27 de ani*, cum]=i intituleaz[cuv`ntul de r[mas bun, G. Ibr[ileanu trece conducerea „Vie\ii rom`ne=ti“ lui Mihail Ralea =i G. C[linescu. La 1 ianuarie, revista se mut[la Bucure=ti.
}n editura „Adev[rul“ apare romanul *Adela — Fragment din jurnalul lui Emil Codrescu*.

1934 Bolnav de mai mult timp, profesorul nu mai \ine cursuri la Facultatea de litere =i filozofie.

1936 La 12 martie, G. Ibr[ileanu se stinge]n sanatoriul „Casa Diaconeselor“ din Bucure=ti. Urna con\in`nd cenu=a disp[rutului a fost depus[la cimitirul „Eternitatea“ din Ia=i.

1948 G. Ibr[ileanu e proclamat membru post-mortem al Academiei Rom`ne.

CUPRINS

AMINTIRI
DIN COPIL{RIE
+I ADOLESCEN|{

AMINTIRILE AU FOST PRECEDATE }N „ADEV{RUL LITERAR +I ARTISTIC“ DE URM{TOAREA NOT{ A REDAC|IEI:

„}ncepem publicarea amintirilor de copil[rie =i adolescen\[ale lui G. Ibr[ileanu.

Aceste amintiri dateaz[din 1911. Ele sunt redactate sub form[de scrisori c[tre un prieten,]n casa c[ruia au =i fost scrise. Manuscrisul scrisorilor st[tea pe biroul prietenului, de unde Ibr[ileanu]l lua =i]l completa.

Cum scrisorile nu erau destinate apari\iei, ele se prezint[sub prima redactare — f[r[nici o corijare de form[.

Le public[m at`t pentru frumuse\ea paginilor ]n sine, c`t =i ca document pentru]n\elegerea unei epoci =i a unui om ale c[rui fine resorturi suflete=ti pot fi descoperite numai din lectura acestor pagini, care cuprind fapte necunoscute chiar de mul\i dintre prietenii lui Ibr[ileanu.“

Duminic[31 iulie 1911

}ncep s[-\i scriu c`teva lucruri de alt[dat[, a=a cum mi-or veni sub condei, f[r[nici un plan =i f[r[nici o preten\ie.

Cele mai vechi lucruri, de care mi-aduc aminte, sunt casa de la Roman, unde am stat p`n[ la v`rsta de 5 ani, =i familia c`t[ st[tea ]n acea cas[. S-a ]nt`mplat s[m[nasc]ntr-o familie de mic[burghezie, cu tradi\ii, cu „via\[de familie“, compus[din sentimentul datoriei, din iubire =i din solidaritate. Ce voi fi av`nd bun]n caracterul meu vine de acolo.

Dar aceast[via\[a \inut pu\in[vreme, =i la o v`rst[aproape incon=tient[. Dup[aceea, am tr[it f[r[familie, a=a c[m-am dezvoltat anarhic, ca un produs al multor =i variate]mprejur[ri ale

societ[\ii. Cu alte cuvinte, am r[mas aproape f[r[cre=tere — afar[de exemplul lui tat[l meu (c`nd am ]nceput s[ stau cu el), care era un om de treab[ =i, el ]nsu=i, un produs al vechii vie\i de familie. Neav`nd „cre=tere“, a trebuit s[o]nlocuiesc, mai t`rziu, cu mintea: s[judec ce trebuie =i ce nu trebuie s[fac. Dar mintea e o c[l[uz[nesigur[=i nu]ntotdeauna la slujba ei. Cre=terea]\i *d[deprinderea*, a=a c[te por\i cum trebuie]n chipul cel mai natural, f[r[sfor\are, =i]n fiecare moment. Mintea]ns[, uneori te p[r[se=te: nu po\i fi atent la infinit. Apoi sfor\area con=tient[te obose=te.

O compara\ie: un om care umbl[drept prin natura lui, nu face nici o sfor\are; unul care umbl[plecat, trebuie s[se g`ndeasc[necontenit s[stea drept. }ndat[ce uit[, umbl[iar ghebos.

Ca s[nu r[spund cuiva cu vorbe aspre, trebuie s[fac o sfor\are; uneori uit s[fac sfor\area. Dac[m-a= fi obi=nuit de la 3 p`n[la 18 ani,]n via\a de familie, s[vorbesc cum se cade, acum acest lucru ar fi foarte u=or, mi-ar fi un lucru natural, f[r[nici o cheltuial[de energie. Bine]n\eles e vorba =i de temperament. Acesta ar str[bate prin educa\ie, tot s-ar cunoa=te firea]nn[scut[violent[.

Din via\a de la Roman, mi-aduc aminte pu\ine lucruri hot[r`te. Am fost un copil precoce. }nainte de 5 ani, =tiam unele lucruri greu de ]n\eles =i pentru o v`rst[mai]naintat[. +tiam, de pild[, oarecare lucruri din gramatic[, pe care copii de 10 ani le pricep greu. Am fost =i amorezat]nainte de 5 ani: de o fat[de vreo 7-8 ani, care trecea pe la geamul nostru. Nu-i vorb[, era =i un caz de sugestie, c[ci cei din cas[m[tachinau cu ea. Dar =tiu c[m[ ]nro=eam c`nd trecea pe la geam. Tot de la acel geam, vedeam =i Ceahl[ul, care era pentru mine ceva ca din alt[lume, ca dintr-o legend[frumoas[. Nu =tiam pozitiv ce e acel Ceahl[u, nici ce este un munte — nimic!

S[r[cia se \inea de noi. Dar eu n-aveam cum s-o simt. Dar s[r[cia aceasta contribuia la „via\a de familie“, c[ci nu era locul

pentru o via\[de plimb[ri, soarele =i celelalte. To\i munceau — duceau o via\[onest[— aveau datorii mici, dar grave, de]ndeplinit.

Mi s-a spus c[eram un copil aproape grav, de=i plin de toate naivit[\ile acelei v`rste. Mama mea m[ iubea cu toat[ puterea unei naturi concentrate =i a unei vie\i care fusese trist[. Mi s-a spus c[ era o femeie ]nalt[, t[cut[ =i frumoas[. Ea suferise mult, c[ci mult[ vreme luptase cu cea mai grozav[ s[r[cie, lucr`nd zile =i s[pt[m`ni la o cuscutur[, pentru care lua c`\iva lei, c[ci bunica mea r[m[sese f[r[mijloace. Numai mai t`rziu ]ncepu s[ aduc[ acas[ ceva un frate al ei. Eu n-o \in minte cum era la fa\[, dec`t foarte vag. Am mai mult o impresie nel[murit[despre *fiin\a* ei, despre *esen\a* ei sufleteasc[, despre ceva cald =i lipit cu patim[de copilul acela, care azi sunt eu. Dar aceast[impresie nel[murit[a mea, ad[ugat[cu cele ce am auzit despre ea, au alc[tuit]n mintea mea o fiin\[vie, pe care o v[d: o fat[t`n[r[. Ea a murit la v`rsta de 31 de ani, =i o v[d ca o fat[. Mama mea, acum c`nd eu am 40 de ani, c`nd sunt mai b[tr`n dec`t ea,]mi apare]ntr-un chip foarte curios, pe care e greu s[-l exprim. Mama mea *este mai t`n[r[ dec`t mine.*

Dac[ar mai fi tr[it, dac[ar tr[i =i acuma, mi-ar fi r[mas imaginea unei mame ca toate mamele. Dar mama mea este o fat[. Nu =tiu dac[ ]n\elegi sentimentul acesta. Sentimentele mele pentru d`nsa au ceva deosebit =i din cauza aceasta e singura r[splat[pe care mi-a dat-o natura pentru moartea ei timpurie.

La toamna sunt 35 de ani de c`nd a murit. Ea mai tr[ie=te ]n mintea c`torva oameni =i mai ales]ntr-a mea. C`nd nu voi mai fi eu, urma pe care a l[sat-o ea ]n acest infinit se va =terge pentru totdeauna. Va fi fost ca o microscopic[ fiin\[, de acele care mor cu milioanele, ]nghi\ite ]n natura infinit[ f[r[ urm[, ca =i cum n-ar fi fost. Ast[zi ar avea 66 de ani, o femeie b[tr`n[, f[r[frumuse\e, lovit[de toate injuriile vremii. Un sentiment, mizerabil poate, m[face s[simt c[e mai bine c-a murit]n floarea tinere\ii.

Ea a fost demult, foarte demult, =i sentimentele mele pentru ea sunt pentru mama mea, pentru o femeie frumoas[, pentru o femeie care a suferit mult de s[r[cie, pentru o fiin\[care n-a avut c`nd s[guste via\a, pentru cineva care are toat[poezia lucrurilor din]ndep[rtatul trecut.

Femeia aceasta, fata aceasta cu ochii verzi, a fost singura fiin\[pentru care eu am fost totul; care]n loc s[spuie *eu*, spunea *el* — „el“ eram eu. +i ea niciodat[n-a fost totul pentru mine. C`nd tr[ia, eram prea mic, prea incon=tient, ca s[ am asemenea sentimente. Dup[ ce-a murit, mi-am ]mp[r\it sentimentele spre cele patru v`nturi — p[str`ndu-i ei numai un col\ ad`nc din fundul inimii. E drept,]ns[, c[nu pot s[m[g`ndesc mai mult la ea f[r[s[simt lacrimi de duio=ie =i uneori de un fel de durere — nu mare, dar care nu se poate compara cu nimic.

La 5 ani,]ntr-o zi de mai, am p[r[sit casa noastr[pentru totdeauna. Din cauza datoriilor, bunica mea a pierdut-o. I-a fost luat[=i d[r`mat[. Azi locul unde a fost casa e o bucat[ din ograda unei biserici. Ne-am dus la \ar[, unde tat[l meu, ]n tov[r[=ie cu un frate al mamei =i cu alt[ rud[, au luat ]n arend[ o mo=ioar[. |in minte aceast[ prim[ c[l[torie a mea (c[ci c[l[toria ce am f[cut-o c`nd eram de jum[tate de an,]ntr-o iarn[, de la T`rgu-Frumos, unde m-am n[scut, la Roman, nu o pot pune la socoteal[). St[team pe sc[una=ul tr[surii, iar mama mea cu bunica mea ]n fund. Tat[l meu nu =tiu: era pe capr[, ori nu era cu noi. Era frumos, era soare. }nt`ia=i dat[am trecut prin p[duri. C[l[toream]n alt[planet[. Am ajuns la Poiana lui Iura=cu, mo=ia *noastr[*, pe la 5-6 seara. Acolo ploua. }ntr-o gr[din[mare, dup[ploaie, c`ntau zeci de cuci. Era casa propriet[resei, o cucoan[ b[tr`n[, care fusese de multe ori cu tr[sura la Paris. Am stat]n casa aceea mai mult[vreme. O puternic[impresie mi-au f[cut ni=te pui de cucuveic[care avea cuibul sub strea=ina casei boiere=ti. Cucoana aceasta avea o fiic[, Eleonora, o femeie foarte frumoas[, care, la r`ndul ei, avea dou[fete de vreo 16-18 ani.

„Eleonora“, cu numele ei sonor pentru mine, cu aerele ei de contes[, cu via\a ei, c`nd la Paris, c`nd la \ar[, mi-a l[sat impresia de ceva ne]nchipuit de frumos =i nobil — =i misterios.

C`nd a fost gata casa noastr[, ne-am mutat ]n ea. Era o cas[ nou[, cu un balcon lung, care suna ca metalul, nu =tiu pentru ce, c`nd m[plimbam pe el, mai ales c`nd umblam boc[nind cu c[lc`iele pe sc`nduri. Prin gr[din[ trecea un p`r`u lat de-o palm[. Pe l`ng[gr[din[, trecea un p`r`u mai mare. Din dosul casei, peste p`r`u, un deal drept, care mi se p[rea c[atinge cerul. }n st`nga un deal lung, pe care umblau vitele, ca ni=te g`ng[nii pe un perete. }n dreapta c`mpia, cu o p[dure]n fundul z[rii. }n fa\[satul.

Aici, la Poiana lui Iura=cu, am cunoscut]nt`i natura. Cea dint`i amintire de lun[o am de aici. Veneam]ntr-o sear[cu mama mea =i cu al\ii de la iaz spre cas[. Era lun[plin[. Atunci am fost foarte lovit de faptul c[luna merge =i ea pe cer spre casa noastr[.

(Eu m-a= fi a=teptat ca ea s[r[m`ie deasupra morii de la iaz!)

Cel mai frumos lucru de-acolo pentru mine erau poate iazul =i moara. +i cred c[,]n adev[r, era un iaz foarte frumos. O bucat[era lung =i trist, singuratic. O alt[bucat[, cu malurile pline de verdea\[=i de copaci. Iar moara avea ceva nemaiauzit de misterios.

}n sat aveam c`\iva amici \[rani, unul Petrea Petri=canu mai ales. Al[turea st[tea un personaj foarte important, un \[ran, Tanc[, care avea pe cas[ un cuib de cocost`rci, p[s[ri pe care le vedeam]nt`ia dat[ =i care produseser[ asupra mea o mare impresie =i anume de ceva m[re\ =i (iar[=i) misterios. |in minte c[ ]n toate impresiile mele de-atunci intra ]n cea mai mare parte misterul. F`na\ul, unul dintre cele mai frumoase ce am v[zut, cu iarba mai mare dec`t mine =i cu nenum[rate feluri de flori, era un ocean f[r[ sf`r=it — ori cu sf`r=itul ]n necunoscut — care-mi d[dea fiori pe care ]i simt =i acuma, dac[-i rechem ]n suflet. C`nd umblam

pe c[rarea care ducea, prin f`na\, la moar[, numai pe unele locuri capul ]mi ie=ea peste iarb[. }ncolo mergeam ca un om printr-o p[dure pe o c[rare ]ntre dou[ ziduri de copaci. C[rarea era ]ntortocheat[, =i la o cotitur[ a ei am ]nt`lnit odat[un personaj din alt[lume,]nalt ca =i mine, foarte grav =i p[=ind m[surat — un cocost`rc. Am stat un moment am`ndoi fa\[ ]n fa\[, apoi el s-a ridicat =i s-a dus pe deasupra f`na\ului. Ce-am sim\it atunci e greu de spus. Eram de 5 ani =i cocost`rcul]mi p[rea ca o persoan[foarte]n v`rst[, superioar[ mie =i, bine]n\eles, purt`nd cu ea un mister infinit.

Dar cea mai mare impresie am avut-o cu alt[ocazie, c`nd am sim\it pentru ]nt`ia dat[moartea, c`nd am avut ]nt`ia oar[senza\ia lucrurilor funebre. Era]ntr-un loc, la poalele unui deal, un loc trist, o coast[a dealului rupt[, n[ruit[, singuratic[. Acolo am v[zut un cal mort, din care m`ncau doi corbi mari =i negri. Singur[tatea locului, triste\ea lui, animalul mort, cu o parte din oase goale =i cele dou[p[s[ri sinistre care scobeau cu ciocurile lor mi-au produs un sentiment de groaz[, dar =i de poezie.

Dac[a= fi fost un copil fricos, ori dac[nu m-ar fi l[sat s[umblu singur, n-a= fi avut toate aceste senza\ii. Nu-mi pot explica cum m[l[sa mama mea s[umblu singur, ea care m[p[zea iarna s[nu stau aproape de geam. Probabil c[ea nu =tia pe unde m[duc. Credea c[-s prin gr[din[, ori pe drum. Cred c[eu ascundeam plimb[rile mele. O singur[dat[am fost pedepsit, c`nd am venit acas[ plin de colb pe m`ini =i pe fa\[, c[ci m[jucasem]n colb cu b[ie\ii de \[rani. Mama mea m-a oc[r`t atunci foarte tare. (Mai t`rziu, c`nd eram de vreo 8 ani, la alt[ mo=ie, tot pentru petrecerea mea ]n colb cu b[ie\i de \[rani, tat[l meu m-a b[tut — singura dat[ c`nd am fost b[tut.)

C`te impresii =i amintiri ]mi vin acuma ]n minte! Unde pot s[ le spun pe toate! Ce lucru mare a fost pentru mine c`nd am descoperit,]n gr`u, un cuib de prepeli\[, ca o f`nt`n[, mic, rotund, c`t o farfurioar[,]nconjurat de un g[rdule\ — =i c`nd puii

au disp[rut parc[ ]n p[m`nt! Era peste iaz, ]n c`mpie, aproape de o p[durice, care de-acas[de la noi se vedea ca o spr`ncean[ la marginea orizontului. Toate mi se p[reau foarte departe — ]n toate direc\iile mi se p[rea c[ se sf`r=e=te o lume, dup[care]ncepea regiunea basmelor.

Dar via\a aceasta complet fericit[n-a \inut dec`t o var[. Toamna, ne-am dus la Roman cu mama mea, care avea s[ nasc[; cu mo=ul meu, care-=i t[iase dou[ degete la un fer[str[u mecanic. }n acea toamn[, a murit mama mea. Mi-aduc aminte ca prin vis de d`nsa bolnav[, dar \in minte foarte bine cum era]ntins[pe mas[, moart[, cu lum`n[ri la cap. }n zilele c`t a stat moart[acas[, uneori pl`ngeam, dar uneori m[ jucam de-a ascunsul cu ni=te b[ie\i =i apoi iar pl`ngeam. Fericit[, dar crud[=i egoist[v`rst[! }ntotdeauna mi-aduc aminte cu displ[cere, parc[cu un amar repro= pentru mine, c[*atunci* m-am jucat! Niciodat[, niciodat[n-am dat mamei mele a mia parte din ce mi-a dat ea! Pentru ce s-a n[scut ea, pentru ce a tr[it? Sunt milioane de fiin\e care au avut soarta ei =i pe care nu le =tiu. Dar ea, fiindc[mi-a fost mam[,]n mintea mea are un loc unic =i]nt`mplarea ei e un lucru extraordinar pentru mine. Orice via\[e un lucru extraordinar pentru cineva — =i nimic, absolut nimic, pentru al\ii!

Sora mea a murit peste vreo doi ani. Sem[na cu mama mea =i o chema tot Maria. Am tr[it f[r[mam[, f[r[fra\i =i surori — nu t`rziu tare — =i f[r[tat[. Cine a tr[it]nconjurat de familie, nu poate]n\elege un suflet ca al meu, aceast[stare sufleteasc[special[— dup[cum nici nu m[pot pune]n sentimentalitatea unui om care a avut familie. Dar aceste lucruri au dat sufletului meu un ton ve=nic de nostalgie, de melancolie — o privire]nd[r[t — un sentiment de singur[tate, de degajare de lumea real[.

Ce-a urmat dup[aceea, p`n[ la v`rsta de 7 ani, nu \in minte, e]nc`lcit]n amintirea mea. Am stat la \ar[cu bunic[-mea, apoi la alt[mo=ie, cu tat[l meu =i mama mea a doua, apoi iar la bu-

nic[-mea. Mi-aduc aminte de priveli=ti =i peisagii, care se numesc S[l[ve=tri, Berbenceni, sate]n jude\ul Bac[u unde tat[l meu \inea mo=ii]n arend[cu rudele lui noi.

}n aceast[vreme mo=ul meu Teodor s-a]namorat de o fat[a Eleonorei, tat[l meu a pierdut ce mai avea, bunica mea era trist[de moartea mamei mele — eu m[sim\eam str[in]n lumea cea nou[a tat[lui meu. Mamei mele a doua — o fiin\[bun[, supus[, roab[— nu i-am putut spune „mam[“ =i din greutatea mea de a deveni familiar =i a da numiri „artificiale“ =i oficiale, =i din cauza amintirii adev[ratei mele mame, pentru care]ncepeam s[am un cult =i o tandre\e alc[tuit[din tot felul de amintiri, c[ci deja aveam *amintiri* =i, cum se vede, amintiri scumpe =i duioase.

}n ace=ti ani cred c[s-a]nchegat o mare parte din caracterul meu, a=a cum]l am =i acum. Cu alt[copil[rie, cu alt[via\[, f[r[aceste lucruri neobi=nuite =i triste, a= fi fost poate altfel.

Dar ceea ce m[impresiona necontenit, ceea ce, deci, se lega cu toate sentimentele mele, era natura. Am amintiri curioase, unele stranii, ca din alt[planet[. |in minte o c[l[torie a mea cu tat[l meu]ntr-o diminea\[, pe un drum care mergea pe culmea unui deal — un peisagiu de vis, albastru, siniliu, cu o cea\[sub\ire, cu un orizont nem[rginit =i str[in. Dar nu =tiu c`nd a fost asta, unde mergeam, pe unde eram — nimic! Ceva colorat, dar nereal!

O impresie extraordinar[mi-a f[cut un zmeu, fabricat pentru mine de un mo= al meu. Era mare, albastru, cu o cruce alb[pe un postament tot alb. M[rimea lui, zb`rn`itul lui,]n[l\imea la care s-a ridicat, crucea lui ca cele de pe morminte, faptul c[s-a dus departe, *peste o p[dure neagr[*, mi-a l[sat o mare impresie de triste\e funebr[— =i, iar[=i, de ceva misterios. La asta s-a ad[ugat =i faptul c[\[ranii din acel sat, care nu mai v[zuser[zmeul, au venit *to\i* la curte, ca la o]nt`mplare extravagant[=i necurat[.

Mult[poezie]mi aduce aminte gr[dina noastr[,]n care era o corlat[(un chio=c f[cut din haragi de fasole) b[tut[cu flori deli-

cate de tot felul de fasole, p`r`ul din gr[din[, pe care f[ceam mori, =i balconul casei, care suna a metal c`nd umblam pe el cu pa=i ap[sa\i. De la mo=iile celelalte]mi aduc aminte pu\in, c[ci am stat pu\in.

}mi aduc aminte de o c[l[torie la Roman, c`nd am trecut peste Siretul mare, cu un pod umbl[tor, pe furtun[. O ocupa\ie mare a mea au fost hulubii, pe care-i cre=team ]n pod, ]i =tiam pe to\i, =tiam c`nd au s[ias[pui. Nu-mi mai aduc aminte ce s-a f[cut cu ei. Dar totul era trist, sau, mai bine zis, sim\eam c[ceva lipse=te: era mama mea, care murise, frumoasa =i t`n[ra mea mam[.

Pe a doua mea mam[, tat[l meu o luase din combina\ii gospod[re=ti. El n-a iubit dec`t pe ]nt`ia lui nevast[, pe care a luat-o dintr-un amor plin de scrisori de dragoste =i de toate]nc`nt[toarele nebunii ale tinere\ii. }n familia noastr[ to\i s-au luat din amor. Unii au suferit mult din cauza acestui sentiment, al\ii au =i murit din cauza lui. C`nd am ajuns de 7 ani, m-au dat la =coal[la Bac[u, unde st[tea acuma tat[l meu. Am stat pu\in acolo (nu =tiu pentru ce) =i apoi m-am dus la Roman. Din Bac[u — pu\ine amintiri. Acolo a murit sora mea. Cele c`teva luni sau poate un an la Bac[u,]mi par un vis]ndoielnic.

Nu =tiu bine pentru ce, de la Bac[u, tat[l meu m-a dus la Roman la =coal[. (}n vremea asta tat[l meu probabil c[pierdea cele din urm[parale.) La Roman m-a]ncredin\at unei rude a sa, de=i]n acel ora= st[tea m[tu=a mea. Cauza — poate o r[cire cu familia mamei mele, de care se cam]ndep[rtase, probabil prin]nsur[toarea lui a doua; dar mai degrab[pentru c[ruda lui avea renumele de bun[educatoare. Era o femeie uscat[, ur`t[ teribil, cu un nas mare, aspr[, rece probabil, nu proast[, care, la b[tr`ne\e, se g[tea cu haine colorate =i p[l[rii cu flori ro=ii =i albastre. N-am iubit-o niciodat[=i din cauza asta n-a avut nici o influen\[asupra mea. Acolo, am]nceput s[simt ce]nseamn[s[r[cia — c[ci erau oameni s[raci =i, mai ales, s[r[cia se sim\ea la m`ncare, c[ci pedagoaga asta avea principiul, pe care-l repeta adesea, c[ „stomacul n-are fereastr[“ — =i deci m`nca c`t de prost, pe c`nd haina =i celelalte se v[d, =i merit[aten\ie.

O mare suferin\[am avut de]ncercat]n prima zi de =coal[. Pe atunci se]nv[\a altfel dec`t azi. Se d[dea lec\ie, deodat[ acas[. Ni s-a dat, ]n lec\ia ]nt`i, o pagin[, unde aveam de]nv[\at dou[litere (i =i u). Nu ni s-a spus numele acestor litere. Eu n-aveam de unde =ti c[acele dou[semne sunt *i* =i *u*. Trebuia s[-mi spun[cineva acas[. Era o fat[a gazdei, care ar fi putut s[m[ajute. Dar n-a voit, pentru c[nu-i spuneam „\a\[“ sau alt nume, c[ci eu, conform naturii mele, n-am putut s[-i dau nume]ndat[ce m-am mutat acolo. +i n-a voit s[-mi spun[dec`t cu pre\ul s[-i spun cum voia ea. +i nu i-am spus. +i m-am dus la =coal[ plin de groaz[, c[ci nu =tiam pe *i* =i pe *u* =i aveam profesor un pop[ mare, c`rn, care zbiera grozav =i b[tea. Nu =tiu cum a ie=it lec\ia — dar =tiu c[nu dup[mult popa acela m-a speriat a=a de tare r[cnind la mine, c[nu m-am mai dus la =coal[, c`nd m-am =i ]mboln[vit grozav de friguri, ]n care vreme am stat la m[tu=a mea, care m-a \inut, mi se pare — c[ci e greu s[-mi aduc aminte — luni ]ntregi. C`nd mi-a trecut, nu puteam umbla de sl[biciune. Am]nceput primul exerci\iu de umblat, ajutat de un baston. Pe l`ng[ =coala cu popa, nu puteam trece de fric[. (Dar acuma ]mi vine o ]ndoial[: Nu cumva *dup[* aceasta am fost la =coal[ la Bac[u? C[ci dac[ a= fi fost la Bac[u ]nt`i, a= fi =tiut pe *i*, *u*.)

At`tea schimb[ri, pe la at`tea mo=ii, prin Roman =i Bac[u, pe la at`tea neamuri, cu at`tea feluri de sentimente, cu acea malarie teribil[— toate lucrurile acestea mi-au]ntunecat amintirile de-atunci, acele relative la v`rsta de la 5 la 8-9 ani.

Acum]mi pare c[-mi amintesc mai bine: tat[l meu n-a r[mas la Bac[u; s-a dus la alt[mo=ie, B[ie=ti, dar acum ca administrator de mo=ie. +i de acolo, apoi, c`nd aveam vreo 10 ani (ori 9) a venit =i el la Roman, c[p[t`nd o mic[slujb[. Iar c`nd aveam vreo 11 ani, a venit =i nepoata lui =i am p[r[sit pe gazda mea pedagoag[.

Din vremea c`t am stat la acea gazd[, nu e nimic de amintit — nimic important. }nv[\am foarte bine. }n =coala primar[=i]n

gimnaziu am fost]ntotdeauna cel mai bun din =coal[. Apoi,]n cursul superior de liceu, am r[mas bun, dar nu cel mai bun, c[ci nu]nv[\am nimic, dispre\uind „=tiin\a burghez[“.

Gazda mea avea o gr[din[ca toate gr[dinile. Nu era mare, avea mul\i copaci. Mie mi se p[rea, prin ea, parc[a= fi str[b[tut o livad[nem[rginit[. Fiecare copac era cineva, avea fizionomia lui special[, rostul lui, mai ales doi nuci mari,]n care]mi f[cusem ni=te case suspendate. Dar ocupa\iile mele pl[cute au fost mingea =i zmeul. Eram pasionat pentru oin[, pentru care aveam =i talent. Iar zmeie, f[ceam toat[ziua =i de toate felurile, pe care le suiam afar[de ora=, le \ineam ridicate =i noaptea (le legam de ceva). Unul mi s-a prins de crucea unei biserici. Am asistat o var[ ]ntreag[, cum a putrezit cu]ncetul, au r[mas apoi numai =indrilele etc. Mult[melancolie mi-a produs acel zmeu, prins acolo sus, departe, =i nimicit cu]ncetul de c[tre v`nturile =i ploile reci ale nop\ilor de la sf`r=itul verii =i]nceputul toamnei. C`te n-a= putea spune despre zmeie! Cred c[e unul din cele mai splendide mijloace de educa\ie fizic[=i sufleteasc[. Sunt luptele cu al\ii care vor s[-\i prind[zmeul — =i unde dib[cia, repeziciunea =i curajul au un rol foarte mare. |in minte c[ ]n vacan\[venea un elev care]nv[\a la Ia=i =i care era un adev[rat uliu al zmeielor. Cu acela aveam noi de luptat teribil. C`nd venea — se auzea pe toate uli\ele: „A venit Cilibiu!“

Spuneam mai sus c[nu prea am ce spune despre aceast[epoc[. Dar v[d c[-mi vin]n minte multe lucruri. A=a, un lucru mare a fost pentru mine cl[direa unei case mari]n ograda =colii — adic[preg[tirile cl[dirii: gr[mezi mari de sc`nduri, =an\uri, varni\e etc. Aveam „case“, locuri ascunse, locuri de siguran\[, ]n =oproanele pentru sc`nduri,]n varni\e =i =an\uri. Tot]n acea ograd[era =i biseric[. Ce mai de nop\i frumoase la denii, c`nd tr[geam clopotele, c`nd stam]n biseric[la denia cea mare,]n genunchi pe jos — ce sentimente atunci de ceva =i straniu =i intim!

Tot atunci eram un grozav explorator al Moldovei. Vara m[sc[ldam de 3-4 ori pe zi (uneori =i noaptea pe lun[). Umblam

kilometri]ntregi pe mal =i prin ap[; =tiam toate ad`ncurile, toate locurile. Iarna, cu un topor, t[iam ghea\a, =i pluteam pe o bucat[ de ghea\[, ca pe o plut[. Odat[ eram s[ m[ ]nec. Eram foarte curajos pe-atunci. La 8 ani, ]n vacan\[, la tat[-meu la \ar[, umblam c[lare singur, c`te 4-5 kilometri, trec`nd =i printr-o mare p[dure. +tiu c[ tat[l meu, care era omul cel mai ]ndr[zne\, se m`ndrea cu curajul meu.

}n clasele primare am fost amorezat de dou[ori! }nt`i, de o fat[ tot cam de v`rsta mea — cu care visam, vara c`nd m[ culcam, s[ fac tot felul de aventuri. De obicei, ]mi ]nchipuiam ce fericit a= fi dac[ i s-ar ]nt`mpla o primejdie, dac[ar fura-o, de pild[, cineva =i eu s-o scap. A doua oar[am fost amorezat de o fat[tot din =coala primar[— o chema Profira — care a murit, pe c`nd o „iubeam“. Am fost foarte trist =i mai ales melancolic. |in minte c[ atunci au c[p[tat pentru mine un ]n\eles ad`nc cuvintele unui c`ntec care circula pe atunci:

Obosit de munca zilei
Priveam luna =i pl`ngeam,
La trecut, la via\a-mi de ast[zi
+i la tine m[g`ndeam.

Bine]n\eles c[aceste fete n-au =tiut nimic de sentimentele mele. Prima mea iubire, acea de c`nd eram mic de 4 ani, azi e o doamn[ respectabil[. A doua (o chema Tinca) nu mai =tiu ce e cu d`nsa. A treia a murit acum vreo 32 ani!

Dar am fost precoce =i]n alt chip. |in minte c[gazda mea avea servitoare o fat[rotund[de la \ar[, care odat[mi-a spus c[un v[r al meu de vreo 20 de ani a prins-o]n bra\e, c`nd se cobora din pod pe o scar[=i lucrul acesta, pe care l-am]n\eles, de=i aveam vreo 8-9 ani, mi-a produs un sentiment de regret, un fel de gelozie.

Aceast[precocitate m-a f[cut s[pricep multe lucruri. La 12 ani o rud[a mea, care cocheta =i f[cea un fel de amor cu un

domn, n-a putut sc[pa s[nu observ lucrul. Ea n-a =tiut niciodat[c[eu, din vorbele =i privirile lor, am]n\eles pentru ce s-au retras]n alt[odaie. +i „perversiunea“ mea a mers p`n[ acolo, ]nc`t am sim\it perfect c[trebuie s[fiu delicat =i discret =i s[-i las]n pace, f[r[a m[purta a=a ca ei s[vad[c[vreau s[-i las]n pace.

Dup[ce m-am mutat cu tat[l meu =i cu nevasta lui, s-a]nt`mplat o nenorocire. Tat[l meu s-a ]mboln[vit de o boal[ care azi v[d c[ a fost pneumonie. Eram ]n clasa a IV-a primar[. Am fost foarte nenorocit. Dar am avut o satisfac\ie. Eu eram gospodarul. Am fost foarte m`ndru, c`nd (aveam 11 ani) am cump[rat, la median, un car de lemne de la un \[ran. Dar emo\iile cauzate de grava boal[a lui tat[-meu mi-au produs o curioas[psihopatie: la =coal[nu puteam s[ ]ncep lec\ia. Deveneam mut. Ca s[se]ncredin\eze de adev[r, profesorul m[punea s[scriu lec\ia pe tabl[. O scriam, dar n-o puteam citi. Profesorul m-a sf[tuit s[fac baie de mu=tar, la picioare. Am f[cut,]n zadar. Aceast[infirmitate m-a \inut mult[vreme. P`n[ =i ]n liceu. Ba chiar p`n[=i azi,]n anumite ocazii. +i azi, c`nd sunt mul\i]ntr-o camer[, oameni mai str[ini, =i trebuie s[spun un „bun[ziua“ general, adesea nu pot, ori]l spun repezit, comic, exploziv, fiindc[ ]l spun printr-o mare sfor\are f[cut[asupra mea. }n fond este emo\ia mare fa\[cu o]mprejurare mai deosebit[— =i aceasta are ca baz[timiditatea. De mic, am fost foarte religios. C`nd cineva vorbea nerespectuos de Dumnezeu, m[ socoteam ofensat. Am c`ntat =i la biseric[=i am citit =i evanghelii,]mbr[cat]n c[m[=i biserice=ti. Aceasta, pentru c[eram obliga\i. }mprejurul meu nu prea erau oameni religio=i. Religia mea era glasul temperamentului meu. Uneori am postit complet, f[r[s[m[n`nc nimic toat[ziua — =i asta de bun[voia mea.

C`nd am trecut la gimnaziu, s-au schimbat multe lucruri.

}n 1883 am intrat]n gimnaziu. La]nceput mi-a fost greu, pentru c[profesorii nu =tiau de psihopatia de care sufeream]n vorb[

=i adesea n-am putut spune lec\ia, ori o spuneam b`lb`it, cu opriri, care p[reau efectul ne=tiin\ei, dar mai apoi, mai ales din clasa a II-a, am devenit o mic[celebritate. Aici,]n gimnaziu, am avut pe cel mai bun profesor al meu, profesorul de limba latin[, pe care]l iubeam (cu admira\ie) a=a de mult,]nc`t odat[, c`nd s-a zvonit c[are s[fie permutat, m-am rugat seara, lui Dumnezeu, s[pt[m`ni]ntregi — s[nu-l permute!

Nu =tiu dac[am lipsit vreodat[de la =coal[ ]n cei patru ani de gimnaziu. Dar nu prea]nv[\am mult. Aveam memoria foarte bun[, excep\ional de bun[=i, ajutat =i de]n\elegere, n-aveam nevoie s[citesc mult. De obicei,]mi era de ajuns o dat[, ori de dou[ori.

Numele de b[iat bun m-a f[cut s[am lec\ii particulare foarte devreme. }n clasa a II-a d[deam lec\ii copilului unui franzelar, care, pe l`ng[ 15 franci pe lun[, ]mi d[dea adesea, c`nd ispr[veam lec\ia, c`te dou[franzele. Cu cei 15 franci ajutam pe tat[l meu, care avea o leaf[mic[(vreo 100 de franci). }mi opream mie ceva pentru halvi\[=i alte luxuri de acestea.

C`nd am ispr[vit clasa a III-a, ]n vacan\[, m-am dus la T`rgu-Frumos, la o rud[a lui tat[-meu. Atunci,]ntr-o zi, am venit cu o c[ru\[la Ia=i, c`nd am v[zut ]nt`i acest ora=, care mi s-a p[rut extraordinar. Str. L[pu=neanu, cu casele nalte, mi se p[rea un drum t[iat]ntr-un munte]nalt, — ceea ce se cheam[„chei“]n mun\ii no=tri. }ntr-o zi]ns[am primit o telegram[de la tat[l meu, care m[chema la Roman. Am plecat]ngrijit de telegram[. }n gara din Roman (mi-aduc aminte c[ploua) tat[l meu mi-a spus c[trebuie sa plec la \ar[la un proprietar c[ruia directorul gimnaziului m[recomandase ca preparator pentru un b[iat. M-am dus. Am suferit mult la]nceput. Boieri, lume str[in[, obiceiuri necunoscute etc.

Dar ce frumos era acolo! O cas[ca un palat,]nconjurat[de gr[dini de flor[rii — cu un iaz colosal]n mijlocul gr[dinilor, cu un pod frumos peste iaz, cu b[nci =i chio=curi prin gr[dini. La

mas[ne chema cu un clopot. Uneori la mas[erau c`te 40 de musafiri. +i azi parc[-mi aduc aminte de lucruri de pe alt[ lume. De-atunci n-am mai v[zut a=a via\[ bogat[ lipsit[ de griji, *frumoas[* =i plin[. Mi-aduc aminte de femeia proprietarului, care avea *ampiruri* f[cute numai din dantel[. Peste c`tva timp familia aceea s-a dus la b[i la Odesa, iar eu am r[mas cu copiii =i cu o doamn[(rud[a lor) care avea dou[fete cam de 14 -16 ani. Acum era lini=te. De fete nu m-am amorezat — pentru c[inima mi-era deja... dat[! Voi spune pe urm[cum =i cui. Dup[ce au venit de la Odesa la sf`r=itul lui august, mi-au dat 60 franci, un... ca= mare =i m-au pus]n tr[sura lor boiereasc[=i am intrat]n Roman picior peste picior.

P`n[ la v`rsta de 15 ani c`=tigasem a=adar c`teva sute de franci, c`teva sute de franzele =i un ca=!

Acolo, la \ar[, m[amorezasem de fata unei rude a proprietarului — o fat[brunet[, pe care o chema Eliza, =i al c[rei tat[st[tea la alt[mo=ie, aproape. Aceasta nici n-a visat de amorul meu. Dar eu (care tocmai]n aceast[vacan\[citisem pe *Monte Cristo* al lui Dumas) am visat at`tea aventuri, ]nc`t am ajuns s[m[mint pe mine]nsumi =i [s[]]ncep s[le cred. A=a c[(aici voi m[rturisi ceva ur`t) la Roman, mai t`rziu, am m[rturisit unui prieten *succesele* mele. |in minte c[pusesem ziua de 3 august ca ziua c`nd i-am f[cut declara\ie Elizei — declara\ie bine primit[ de d`nsa! Aceast[minciun[idealist[de-atunci m[face s[pricep bine psihologia zugr[vit[de Daudet]n *Tartarin de Tarascon*. Curios: 3 august devenise sincer pentru mine o zi plin[de amintiri fericite!

Dar acest „3 august“ nu m-a]mpiedicat s[m[amorezez — primul „amor“ mai serios — de o alt[fat[din Roman, Estella. Era o fat[cam de 17 ani, brunet[, cu nasul acvilin, =i care umbla cu rochii de culoare cenu=ie sau albastr[, ori cel pu\in fionguri din familia acestor culori. Desigur, nu i-am spus nimic nici ei — nici n-o cuno=team —, dar aceasta =tia. La gr[dina public[, la

un rond din mijlocul ora=ului (loc de muzic[=i plimbare) eu eram ve=nic prezent, melancolic, g`nditor, cu ochii \int[spre ea — uneori]mi luam curajul s-o privesc drept]n ochi — ve=nic unde era ea, ve=nic pe o banc[ ]n preajma ei. Apoi, cum m[sculam, treceam pe la ea. Avea o cas[cu un cerdac lung spre drum. Treceam, m[uitam pe furi= oarecum, dar tocmai de asta destul de... suspect. Treceam]napoi. Apoi dup[amiaz[iar treceam spre cas[. Toat[vremea f[ceam analiz[. M[iube=te ori nu? Interpretam toate privirile ei, toate faptele, locul unde st[ ]n gr[din[, ce face la geamul ei c`nd trec etc.

„Amorurile“ mele mi-au ascu\it mai mult dec`t orice sim\ul observa\iei.

Dar amorul nu merge f[r[gelozie. }n prim[var[(aveam 16 ani) au ap[rut]n Roman ni=te telegrafi=ti cu redingote =i jobenuri. Erau cei mai galan\i cavaleri din Roman. C[utau s[fac[furori. Am]nceput s[m[tem de ei: ni=te tineri a=a de sclivisi\i mi se p[reau irezistibili. Au]nceput s[ni se par[ni=te zei — bie\ii telegrafi=ti. Ce mic eram eu! Eu nu ispr[visem gimnaziul, =i ei, pe l`ng[ 4 clase de gimnaziu, mai aveau =i un an de =coal[ telegrafic[—ba =i joben =i haine bune—=i must[cioare. Dar nici ei nu se g`ndeau la Estella, nici ea la ei. Eu m[temeam de viitor!

Dar un lucru aproape extraordinar s-a]nt`mplat, nu din gelozie, ci dintr-un fel de invidie... Ba nu, aproape din nimic. Estella era prieten[ cu o alt[ fat[, frumoas[ =i asta, poate mai frumoas[, dar nu a=a de picant[. Era pe-atunci ]n Roman un t`n[r grec, care, uneori, se plimba cu ele prin gr[dina public[. +i nu gelozia, dar *fericirea* lui de a putea fi cu ea m[cam indispunea. }ntr-o sear[eram cu un prieten, un b[iat cam \icnit, care a murit demult. }n glum[, i-am spus: Ai putea tu s[-i tragi o palm[acelui cavaler? Lucrul p[rea imposibil — imposibil adic[s[nu fie prins, b[tut, dus la poli\ie,]n urma unui a=a scandal nemaiauzit. Prietenul meu, care era sub influen\a romanelor de senza\ie =i cam apucat, se sim\i sfidat de

vorbele mele. Era]n joc acuma curajul lui. Deodat[se repezi printre lume, d[du o palm[sonor[cavalerului, izbucni ca un fulger printre oameni =i fugi acas[. Fluier[turi de sergen\i, scandal... Dar lucrul nu s-a aflat niciodat[. A doua zi gazeta local[spunea la informa\ii]nt`mplarea. Noi, cu aerul de conspiratori, ne socoteam lucru mare, tipuri din romanele de senza\ie. Azi, cavalerul p[lmuit e un domn c[runt ]n Ia=i, un arenda=; Estella, femeia unui doctor din Bucure=ti. Amorul s-a ispr[vit cu plecarea mea la B`rlad. |in minte c[sim\eam c[-mi lipse=te ceva str[lucit, ca s[o fac s[moar[de iubire pentru mine. Adesea m[g`ndeam: s[ pot eu scrie la gazeta local[! S[ vad[ ea c[ scriu tip[rit! (Era o gazet[ ]ngrozitor de proast[!) Dar era un vis numai, nici vorb[ m[car s[ m[ g`ndesc serios. Nici o posibilitate. A=a ceva, cum acuma m-a= g`ndi: Dac[a= fi general, s[cuceresc Rusia!

Pe fata aceasta, cu rochiile ei ve=nic reflect`nd albastrul, parc[o v[d =i acum. Avea ceva distins, ceva de simplicitate, ceva de =oltic — mult feminin.

De-atunci a]nceput =i pl[cerea mea pentru muzic[. }n Roman era o muzic[militar[admirabil[, care c`nta toate operele pe care le-am auzit apoi la teatru. Toate a=tept[rile mele, toate serile de gr[din[ public[ — toate cele erau \esute cu muzic[. C`ntecele erau expresia sentimentelor mele =i erau dureroase. Ea, gesturile ei, mersul ei, melodiile muzicii, luna, stelele — toate se combinau]n ceva, care nici nu poate fi priceput dec`t la 16 ani — c`nd e=ti precoce =i... romantic.

Romantic — este cuv`ntul ]n care se cuprind toate — 16 ani, libertate, amor, muzic[, natur[; temperament sensibil =i imaginativ — la un loc alc[tuiau cel mai romantic romantism. Dar toate acestea erau ajutate de citirea romanelor. C`teva romane cu subiecte vene\iene ne f[cuser[pe trei (eu, prietenul de care vorbesc mai sus, =i altul care, =i el, a murit), ne f[cuser[s[ne constituim]ntr-o societate: „consiliul de trei“, dup[norma „consiliului de trei“ din vremurile de glorie ale Vene\iei. Fiindc[acel

consiliu vene\ian urm[rea via\a privat[a cet[\enilor vene\ieni, apoi am]nceput =i noi s[c[ut[m a descoperi ce se petrece prin familii. }ncepusem un adev[rat „spionaj“. +i,]n av`ntul nostru, aveam un curaj nebunesc. Intram prin str[zi, prin antrete, p`ndeam pe la geamuri! Era un fel de nebunie — dar urm[ream infamiile =i nedrept[\ile,]n numele justi\iei! Odat[am f[cut o adev[rat[descoperire. Am v[zut, pe un geam, cum o doamn[, una din cele mai frumoase din Roman, a intrat pl`ng`nd]ntr-o odaie =i cum dup[ea a venit, ca s-o]mpace, un t`n[r care a ]nceput s-o dezmierde. Am aflat atunci un secret din via\a ei. Dar am t[cut =i nimenea n-a aflat vreodat[. „Justi\ia“ ar fi trebuit s[ ne fac[ s[ hot[r`m ceva. Dar n-am f[cut nimic. }n realitate noi numai ne jucam de-a „consiliul de 3“. Din fericire ne mul\umeam s[ne punem]n primejdie. Asta era pl[cerea noastr[. Poate nici aflarea lucrurilor nu ne interesa. Primejdia — asta era totul.

Dar toate acestea presupun libertate. +i o aveam. Cu toate acestea, tat[l meu nu se uita bine, c`nd veneam acas[ noaptea t`rziu. Ba s-a =i sup[rat. A]nceput s[-mi]ncuie u=a. Dar l-am]nvins. F[r[nop\i libere a= fi fost ca mort. +i amorurile, =i „consiliul de 3“ — toate]mi cereau nop\i libere.

}n vremea aceasta, pe l`ng[ romantismul amorului, al muzicii =i al naturii; pe l`ng[romantismul istoric („consiliul de 3“) — mai eram robit =i de o alt[apuc[tur[cam de aceea=i natur[: de spiritul revolu\ionar.

Mai]nt`i, nu mai puteam crede ]n Dumnezeu. Prima lovitur[ mi-a dat-o un mo= al meu, frate cu mama. Mi-a adus un argument care face impresie asupra oamenilor lipsi\i de filozofie =i de teologie. Mi-a spus c[ dac[ Dumnezeu e tat[ =i bun, pentru ce at`\ia oameni de treab[=i cu frica lui Dumnezeu sunt nenoroci\i? Cu]ncetul am tot pierdut credin\a. Am trecut prin crize. Am ajuns s[m[ ]nchin seara de m`ntuial[. M[ ]nchinam tot mai f[r[ convingere. De la o vreme, m[ ]nchinam cu g`ndul *c[dac[*

poate *totu=i*, exist[Dumnezeu, s[-l...]n=el. Adic[nu s[-l]n=el. S[plasez rug[ciunea — poate tot este ceva, dac[m[rog =i dac[e Dumnezeu. }n sf`r=it, e greu de exprimat ce sim\eam.

Prin clasa a IV-a eram revolu\ionar. Revolu\ionar prin temperament. La Roman nu era nici o carte — =i nici n-aveam idee despre revolu\ionarii din lume. Nici nu auzisem de numele partidelor revolu\ionare. Dar eram revolu\ionar. C`nd am auzit de generalul Boulanger, care voia r[zboiul Fran\ei contra Germaniei spre a lua ]napoi de la nem\i Alsacia =i Lorena, am devenit boulangist, republican, patriot francez. Sim\eam clar c[ mi-a= fi dat cu *fericire* via\a, atunci, la moment, dac[ ]mpu=carea mea avea ca efect c`=tigarea Alsaciei =i Lorenei de c[tre Fran\a!

}n \ar[— eram cu „Opozi\ia unit[“, care f[cea t[r[boi teribil]n contra lui Ion Br[tianu. Dar]n cur`nd am aflat c[ „Opozi\ia unit[“ era conservatoare! Atunci m-am sf`r=it. Eu conservator?! +i n-am mai fost cu „Opozi\ia unit[“. +i am r[mas revolu\ionar]nfl[c[rat, dar f[r[s[=tiu unde s[-mi pun revolu\ionarismul. (C`nd m-am dus la B`rlad,]n trei zile am devenit socialist, ateist f[r[mil[, naturalist]n art[, fonetist]n ortografie!)

}n gimnaziu am fost legat cu mul\i b[ie\i — mai ales evrei. Dar n-am avut adev[ra\i prieteni (afar[de ceilal\i doi din „consiliul de 3“ — prieteni *politici* mai mult).

Pe la sf`r=itul gimnaziului m[ sim\eam om matur! }n clasa a IV-a, ca =i ]n celelalte (afar[ de I) am fost premiant ]nt`i. Dar mi-a fost ru=ine s[m[duc la premii. Premiile se d[deau la prim[rie. Coroana o punea pe cap episcopul]n sunetul muzicii. Tot ora=ul era acolo. Mie-mi era ru=ine s[fiu elev — mai ales c[m[g`ndeam c[poate s[fie =i Estella. Cum? S[m[vad[ca *=colar,* cu coroan[pe cap, cu c[r\i de premii subsuoar[? Pe mine, cavalerul romantic, vis[tor =i nocturn?

Dar sf`r=itul =ederii mele la Roman a fost ]ntristat. Tat[l meu era acum bolnav. Sim\eam o mil[ =i o triste\e — =i ]nt`ia oar[am sim\it *lumea*. Cu ce fericire,]nainte de a pleca la

B`rlad, i-am dat dou[sticle de cognac, cump[rate din leafa mea de la o lec\ie — c[ci i se spusese c[*cognacul*]i va face bine.

Tat[l meu nu mai putea s[-=i fac[slujba. Situa\ia era teribil[. Trebuiam s[m[duc la liceu. Eram a=a de bun elev, cunoscut]n ora=ul acela mic,]nc`t au contribuit la o list[de subscrip\ie mul\i cet[\eni. Cavalerul medieval era umilit. Trist de boala grea a tat[lui meu, umilit de lista aceea,]ngrozit de lumea str[in[unde aveam s[plec — acuma nu mai era vorba de amor — =i nici de vreunul din celelalte romantisme... Atunci am]nceput via\a.

}n toamna anului 1887 m-am dus la B`rlad. Tat[l meu era foarte bolnav. Nu st[tea ]n pat, dar abia umbla. Nu mai avea cu ce tr[i. +tiam toate, eram trist p`n[la moarte, dar v`rsta m[ ]mpiedica s[ v[d toat[ gravitatea lucrului. }mi ]nchipuiam c[ poate se va face bine. }n orice caz, optimismul, speran\a — mai bine zis incon=tien\a v`rstei — m[oprea s[m[g`ndesc clar c[ poate n-am s[-l mai v[d niciodat[. +i-n adev[r, nu l-am mai v[zut dec`t o singur[dat[, peste trei s[pt[m`ni,]ntins pe mas[, indiferent pentru tot ceea ce fusese, pentru ce era.

La B`rlad m-a dus mo=ul meu, Teodor, ]ntr-o zi din cele din urm[ ale lui august. Acolo, el a mai stat c`teva zile =i apoi m-a p[r[sit. Av`nd =i c`\iva colegi evrei de la Roman, m-am a=ezat la gazd[la un evreu, unde am m`ncat ]n fiecare zi m`nc[ri dulci — toate erau cu zah[r, imposibile pentru mine.

La =coal[m[sim\eam foarte str[in,]n ora= nou, cu profesori =i colegi noi, impresionat de m[re\ia acelui mare liceu — =i cu g`ndul la lumea mea din Roman, de care mi se p[rea c[ sunt departe cu mii de kilometri. }ntotdeauna, c`nd m-am dus singur]n locuri str[ine, am avut sentimentul... [1] acei pe care i-am avut de aproape =i c[m[aflu]ntr-un loc a=a de str[in ca-ntr-o alt[planet[. Grija de acas[, timiditatea, mediul cu totul nou, to\i oameni str[ini =i indiferen\i, s[r[cia (nu se =tia bine, era o problem[cum =i de unde

[1] }n revist[lipse=te un r`nd.

am s[am cu ce pl[ti gazda pe luna a doua), toate acestea m[f[ceau s[chem]n ajutor cu putere resemnarea, aceast[putere sufleteasc[trist[=i rece, care numai atunci e de preferat durerii, c`nd durerea e prea mare. C`nd m[g`ndeam la str[zile *mele*, la felinarele mele de pe uli\ele prietene din Roman, la figurile oamenilor din ora=ul meu — mi se p[rea c[ acuma sunt ]ntr-o \ar[ cu oameni de alt[ ras[ =i cu o limb[ necunoscut[. Via\a normal[ =i vesel[ din jurul meu, de pe uli\ele B`rladului, mi se p[rea *o imposibilitate*, ceva foarte curios, a=a eram de departe =i de str[in. A= fi fost fericit peste m[sur[s[v[d pe cineva din Roman, oricine, un negustor, un birjar, o figur[,]n sf`r=it, de-acolo.

Dar]ntr-o zi din septembrie am primit o telegram[c[tat[l meu e foarte r[u =i trebuie s[vin]ndat[. Am]n\eles totul. L-am l[sat destul de r[u =i, cum am plecat eu, el a intrat]n spital, de unde mi-a scris c`teva scrisori, pe care le p[strez. +tiam bine c[, ]n s[r[cia noastr[ — care nu permitea sentimentalismul — nu m-ar fi chemat nimenea pentru gravitatea boalei. +tiam c-a murit. Pe drum, ]n tren, c[utam s[ m[ apuc, s[ m[ anin de vreun g`nd de speran\[. F[ceam ipoteze ridicole. Dar nu m[puteam]n=ela. +i-mi aduc aminte c[m[sileam s[caut o *justificare* a acestei mari nedrept[\i — moartea tatei — =i un fel de consolare. M[g`ndeam: c`\i oameni mari (!) n-au fost pe lume, =i to\i au murit! „To\i oamenii mor, oric`t =i oricine ar fi ei!“ C[utam, cu alte cuvinte, s[ m[ ]mpac cu aceast[ mare nenorocire. La gara din Roman, mi-au ie=it ]nainte c`teva rude,]ntre care =i m[tu=a mea,]n doliu. Atunci am sim\it ceva care nu se poate exprima. Pot spune ce mi s-a]nt`mplat ]n organism: mi s-au r[zvr[tit, mi s-au cutremurat toate organele interne: pl[m`nii, inima, stomacul. Parc[le-ar fi amestecat cineva cu o m`n[, b[gat[ ]n mine. M-am dus la casa noastr[, unde-l adusese mort de la spital. Era o mul\ime de oameni — mai multe femei. Galben =i cu o expresie de durere =i triste\e f[r[ margini, st[tea tat[l meu ]ntins ]ntre lum`n[ri =i]mbr[cat]n

haine bune, cum nu mai purtase el de mult[vreme. R[ceala mor\ii =i elegan\a neobi=nuit[a hainei aveau ceva]ngrozitor de funebru. Am aflat c[ ]n ultimele momente]ntreba necontenit de mine: „De ce nu-i aici b[ietul?“ Cuv`ntul acesta, „b[ietul“, spus ]n asemenea ]mprejur[ri — c`t[durere, c`t[ suferin\[! El numai pe mine m[ avea pe lume =i ]n cuv`ntul acesta se vedea toat[leg[tura]ntre el =i mine.

Tat[l meu m-a iubit foarte mult. Avea obiceiul s[m[ia cu d`nsul pe la treburile lui =i-mi aducea ]ntotdeauna ceva, c`nd venea acas[. R[ma=i am`ndoi orfani oarecum, la moartea mamei mele, se f[cuse]ntre noi o leg[tur[de prietenie, *de camaraderie*. Eu]l iubeam cu amor, cu o iubire fizic[. }mi pl[cea s[-l s[rut pe barb[... Parc[am =i acuma pe buze senza\ia b[rbii lui.

Tat[l meu a fost un om voinic, curajos, bun =i de o inteligen\[mijlocie. Avea un caracter admirabil, din care pu\in am mo=tenit. Am mo=tenit jovialitatea, pe care mi-a]mpu\inat-o boala =i alt[parte a caracterului meu. N-am mo=tenit egalitatea caracterului lui, r[bdarea, optimismul. El, orice necaz c`t de mare (pierderea averii, lipsa banului pentru ziua de m`ine etc.) ar fi avut, r[m`nea tot vesel, parc[ i-ar fi venit o mare bucurie. El nu se irita niciodat[, orice i-ar fi f[cut cineva, oric`t de nedrept ar fi fost cu el, orice i-ar fi spus. Cel mult, scotea un oftat — de mirare mai mult, de mirare c[cineva poate spune asemenea lucruri.

M-am]ntors la B`rlad. Eram orfan =i de tat[. Acum se adunau]n mintea mea toate lucrurile din trecut: copil[ria, amintirea mamei, anii de la Poiana lui Iura=cu, anii de la Roman. Aveam, acuma, un trecut bogat — un trecut alc[tuit din lucruri scumpe =i frumoase, duse pentru totdeauna — un cimitir,]n care z[ceau mama, tata, sora mea =i eu cel f[r[grij[=i ocrotit de fiin\ele mele cele de aproape. Acum r[m[sesem *singur*. +i... trebuiau banii pentru gazd[pe octombrie. Pe-o lun[ ]mi pl[ti mo=ul meu, pe alt[lun[un v[r al meu, pe a treia m[tu=a mea.

}n cur`nd c[p[tai o lec\ie de 15 franci (de la 6-7 jum. diminea\a; preparam]nainte de]nceperea clasului, pe un fel de *gorilla* de peste drum). Pe urm[ ]=i lu[ ]ns[rcinarea m[tu=[-mea =i mo=ul meu Trancu. F[r[ei, poate a= fi p[r[sit =coala — =i azi a= fi cu totul altceva,]n alt mediu — probabil un slujba= la gar[— poate s[n[tos, c[ci cursul vie\ii fiind altul, alte lucruri mi s-ar fi]nt`mplat. Chiar ]nainte de a merge la B`rlad, s-a pus chestia c[ilor ferate. Dac[nu mergeam la B`rlad, intram la c[ile ferate. Dar m[tu=a mea m-a ajutat s[merg mai departe.

M[tu=[-mea, care era foarte frumoas[, foarte delicat[, foarte poetic[=i, pentru noi „aristocrat[“, c[ci numai ea tr[ia mai bine, mai „]nalt“ — c[ci mo=ul meu era func\ionar la c[ile ferate — m[tu=[-mea era cineva foarte deosebit =i, c`nd venea la Roman, era un eveniment. Eu o iubeam cu un fel de entuziasm, pentru c[ldura ei sufleteasc[, pentru ochii ei frumo=i, pentru c[ m[ iubea =i ea, pentru c[-mi d[dea lucruri bune. C`nd, dup[moartea mamei, a venit]n vizit[de la Br[ila, la Poiana lui Iura=cu, *eu* o duceam prin f`na\, pe la moar[, ]i recomandam florile de c`mp, care miroase etc.

C`nd am trecut din clasa a IV-a primar[ ]n liceu, ]n vacan\a de var[, m-am dus ]nt`ia oar[la ea, la Putna Sac[, l`ng[ Foc=ani. M-am dus cu trenul, singur, p`n[la M[r[=e=ti. }n compartiment mai era o fat[de v`rsta mea, 12 ani, ori poate mai mare, cu o cucoan[ ]n v`rst[. La M[r[=e=ti, trenul a apucat spre Gala\i, l[s`ndu-m[ melancolic, c[ci... deja ]ncepusem s[ m[ amorezez de fata cea de 12 ani, ori ceva mai mare! (Rar om s[ fi fost mai dispus la amor, dec`t mine! Amor care idealizeaz[, care face scump[pe fiin\a iubit[, care las[o melancolie intens[la desp[r\ire!... +i aceasta din cea mai]ndep[rtat[copil[rie!)

Dar la M[r[=e=ti,]n gar[, m[a=tepta m[tu=[-mea, care avea o p[l[rie frumoas[, un pardesiu de voiaj, o geant[ ]n m`n[ =i care m[ lu[ cu ea p`n[la Putna Sac[,]ntr-un vagon de clasa I cu catifea ro=ie. Mi s-a p[rut c[ ]ncep o via\[de marchiz =i de

milionar. La Putna Sac[am stat vreo lun[, ve=nic pe vagoanele care st[teau]n sta\ie, pe gr[mezile de saci de gr`u adu=i pentru transport. Tot ]n vara aceea m-am dus =i la Foc=ani (era al[turea), ]n clasa I. La Putna Sac[, cas[ bun[, m`ncare „boiereasc[“, servitori, contact cu „lumea bun[“ —]n sf`r=it mi se p[rea o via\[elegant[, din romane — cum mi s-ar p[rea acuma via\a pe care a= duce-o dac[a= fi oaspetele vreunui milionar englez. Ce mult e de atunci.

E din alt[lume, din alt[epoc[istoric[— ar putea fi de-atunci sute de ani! Dar]nc[de la casa noastr[din Roman, c`nd aveam 4 ani, =tiam genul substantivelor, vedeam Ceahl[ul pe geam =i sim\eam primul amor, acela pentru Otilia, fata de 7 ani, care trecea pe la geamul nostru, de 4 ori pe zi, c`nd se ducea la =coal[!

Simt a=a de bine versul lui Baudelaire:

Am mai multe amintiri
Dec`t dac[ a= avea (v`rsta de)
O mie de ani...

Dar s[las digresia asta — =i s[m[ ]ntorc la via\a din B`rlad.

La B`rlad, dup[moartea tat[lui meu, m-am mutat la cucoana Zoi\a, al c[rei nume a devenit ilustru]n mica societate ce am]njghebat noi acolo. Aici st[team cu un elev din clasa VI, N. Savin. Al[turea st[tea un coleg de-al lui Savin, Moscu, iar a treia cas[st[tea Raicu Ionescu. Ace=tia,]mpreun[cu un altul, un prieten al lui Moscu, =i]mpreun[cu mine, am format o tov[r[=ie, bazat[pe prietenie, pe tov[r[=ie de idei, pe comunitate de idealuri.

Dar]nainte de a vorbi de aceast[tov[r[=ie —]nainte de a se]njgheba societatea noastr[— am avut s[mai trec printr-o durere. }n ianuarie, am primit o scrisoare de la un prieten din Roman, c[mo=ul meu Teodor, acela care m[dusese]n B`rlad, a murit. Murise de boal[ de inim[, boal[ datorit[ acelei ]nt`mpl[ri c`nd =i-a rupt dou[degete =i agravat[ ]n vremea din urm[prin ni=te nepl[ceri =i suferin\e cauzate de un sentiment puternic pen-

tru o doamn[din Roman. Acest om a fost unul din cei mai inteligen\i oameni din c`\i am cunoscut, poate cel mai inteligent. F[r[nici o]nv[\[tur[(patru clase primare, cum se f[ceau acum 50 de ani), f[r[nici un mediu, c[ci nu cuno=tea un singur om de cultur[, el a reu=it s[fie un om modern. }n politic[era absolut sceptic =i nu era cu nimeni. Dac[ar fi fost atunci un partid nou]n Roman, un partid revolu\ionar, poate ar fi fost cu d`nsul, dac[nu i s-ar fi p[rut utopic, c[ci el era mai mult critic =i ironist, — =i foarte pu\in entuziast =i capabil s[se iluzioneze. Pe de alt[parte, era ateu. Nu avea prieteni, ci numai cuno=tin\e de cafenea — la care nu se ducea acas[=i care nu veneau la el. Cu acea parte din familie (mai toat[) care nu avea nimic distins, nu era]n leg[tur[. Pricepea toate lucrurile =i l-am auzit explic`nd fenomene naturale, din *propria-i* sfor\are intelectual[, a=a cum mai t`rziu le-am v[zut explicate]n cartea de fizic[. }n orice se amesteca, era perfect. +tia s[croiasc[rochii femeie=ti, fiindc[s-a pus odat[s[croiasc[. Dregea perfect ceasornice. Colora fotografiile etc., etc. Avea o logic[ca fierul de tare =i o ironie]ngrozitoare. Avea o fa\[luminat[de inteligen\[— una din cele mai distinse figuri din c`te am v[zut. Era inteligent =i ]n via\a practic[ =i ]nzestrat cu o mare voin\[: tr[ia din c`teva mii de franci, pe care le da cu dob`nd[, =tiind s[manevreze mica lui sum[a=a ca s[produc[cel mai mare venit posibil. Umbla foarte bine]mbr[cat, corect detot — =i avea o mare grij[s[nu fie atins deloc de nimene. Pe-atunci nu-l puteam aprecia bine, c[ci nu aveam termen de compara\ie. De-atunci am v[zut mul\i oameni, am]n\eles ce lucru era acel om, lipsit de orice cultur[, care putea discuta orice cu oricine =i care, prin propria lui inteligen\[, g[sea r[spunsuri =i explica\ii la toate problemele ce =i le punea ori i le puneau al\ii. Era singur, distins, foarte inteligent, — o apari\ie rar[=i unic[ ]n felul s[u. Era foarte violent =i]n acela=i timp foarte bun. Cred c[n-am v[zut un om mai violent, pe care s[-l exaspereze mai mult r[spunsurile nelogice =i purtarea nepotrivit[.

+i n-am v[zut om care s[sufere mai mult de suferin\a celor la care \inea el. Cred c[a fost omul cel mai bine]nzestrat din toat[familia noastr[. Se zice c[eu]i sam[n. Se poate. Dar eu sunt el amestecat cu o mul\ime de lucruri de o valoare inferioar[. Aurul lui s-a amestecat la mine cu multe metale inferioare.

E ceva greoi, e o st`ng[cie, e o lips[ de gust, e o sl[biciune de logic[ la mine, care nu erau la d`nsul. C`nd era mic, a voit mult s[ ]nve\e mai departe. A pl`ns mult s[-l trimit[la Ia=i la =coli mai]nalte. Dar n-a avut cu ce. +i sunt sigur c[s-a pierdut un om de mare valoare. Acum ar avea 62 de ani. Cine =tie ce nume glorios ar fi fost! (}mi dau foarte bine seama de ceea ce spun. Nu m[face s[spun lucrurile acestea nici sentimentalismul, nici faptul c[mi-a fost un om de aproape. Am sute de fapte =i idei de-ale lui, care-mi servesc ca material pentru aprecierea mea.)

Aceast[mare inteligen\[o mo=tenise de la p[rin\ii lui. Pe tat[l lui nu l-am cunoscut, dar am auzit c[a fost un om foarte de=tept. Pe mama lui (bunic[-mea) am cunoscut-o bine. A murit c`nd aveam 25 ani. Avea 70 de ani, c`nd sim\ea o mare pl[cere s[-i spun tot ce =tiam despre lume. Nu era lucru despre care s[nu-=i pun[problem[. „Pentru ce“ era o]ntrebare care =i-o punea necontenit. Pentru ea lumea exista =i era ve=nic nou[=i plin[de mister. Stelele, cerul, via\a plantelor, a animalelor, cauza tuturor lucrurilor — o interesau necontenit. Ea nu =tia nici s[citeasc[. Apoi avea sentimente rare pentru o femeie, mai ales pentru o femeie absolut incult[=i (c`nd o =tiu eu) a=a de b[tr`n[: melancolia lucrurilor duse, lucrurilor de departe etc. Un tren care se ducea departe pe c`mpie ]i producea melancolie. Era curios s[ vezi o bab[ incult[ de 70 ani, care simte poezia subtil[ a unui tren (a unei adun[turil de oameni necunoscu\i) care a stat o clip[ la sta\ie =i apoi s-a dus departe, tot mai departe — spre alte orizonturi! Sf`r=itul vie\ii i-a fost greu detot. }i murise fiin\a prea scump[, =i c`\iva ani nici n-a putut umbla — =i a murit departe

de m[tu=a mea, la Roman. Eu nu mi-am f[cut datoria fa\[de d`nsa, nu i-am ar[tat aten\ia pe care trebuia s[ i-o ar[t. A fost =i fatal lucrul acesta: eram prea t`n[r, prea preocupat de mii de lucruri serioase =i neserioase, lucruri ale unui t`n[r de 20 de ani — =i ea era prea din alt[ lume. Ba, pe-atunci, plin de ideea „lumii nou[“, pentru care... luptam, ]n bunic[-mea nu puteam vedea dec`t urmele bine caracterizate ale lumii vechi. }n rezumat eu aveam lumea mea =i, din cauza egoismului natural omului =i,]nc[din cauz[c[nu ne putem g`ndi clar, mai ales la 20-25 de ani, c[ moartea va r[pi pentru totdeauna pe cei b[tr`ni — din aceste cauze am neglijat-o — n-am vorbit destul cu ea, n-am stat destul cu ea, m-am ar[tat gr[bit s[m[duc dup[ocupa\iile =i pl[cerile mele — =i nu i-am explicat destul lucrurile pentru care avea acea mare curiozitate...

La B`rlad, ]n anul ]nt`i (clasa a II-a), m-am]mprietenit foarte de aproape cu aceia pe care i-am numit mai sus. Dar cel mai aproape mi-a fost Raicu Ionescu. +i e curios c[prima impresie ce mi-a produs-o a fost antipatia: c`nd m-am dus la liceu ]n primele zile ale lui septembrie, am v[zut un grup de b[ie\i mari (pe-atunci erau b[ie\i mai ]n v`rst[, mul\i, dec`t acum — ]n liceu) =i, ]ntre ei, unul foarte t`n[r, care st[tea cu m`inile ]n buzunar =i vorbea cu ei de la egal la egal, ba ]nc[ f[cea =i spirit pe socoteala lor. Acest b[iat, cam de clasa a III-a, care trata a=a de „obraznic“ pe b[ie\ii din clasa a VII-a, mi-a fost profund antipatic. Dar ce mirat am fost c`nd am aflat, apoi, c[to\i, =i cel „mic“, erau]n aceea=i clas[, a VI-a! }n adev[r, Raicu Ionescu, pe l`ng[ c[ era mult mai t`n[r dec`t colegii lui, dar avea =i o fa\[ mai t`n[r[dec`t v`rsta lui. Avea 15 ani, dar p[rea de 12-13. Dar cuno=tin\[cu el n-am f[cut dec`t la coana Zoi\a, c`nd m-am mutat]n odaia]n care st[tea deja Savin. Imediat ne-au legat ideile — toate ideile]naintate. Raicu Ionescu =i cu mine eram cei mai fanatici, =i, dintre am`ndoi, eu]nc[=i mai mult. Chiar]n anul I am alc[tuit o societate literar[, „Orientul“ (dup[numele str[zii

unde st[team). F[ceam conferin\e,]ntre noi, „cei cinci membri“, conferin\ele erau criticate, cele mai bune erau premiate. Iat[cum: unul f[cea o conferin\[, altul era]ns[rcinat s[-i fac[critic[, tot]n serii. Cel criticat r[spundea etc. Apoi f[cea altul conferin\a, altul]l critica etc. A=a c[tuturor ne venea r`ndul s[ fim =i conferen\iari =i critici. +i nu f[ceam numai conferin\e, ci =i literatur[. Scriam, adic[, orice. Mi-aduc aminte c[ am scris odat[ o conferin\[ despre influen\a romanelor, ar[t`nd ce r[u pot face romanele rele. }n genere, eram cam du=man al romanelor.

Odat[am scris o poezie]n proz[— era vorba de ni=te s[raci care au]nghe\at]ntr-o iarn[, pe un drum. Savin mi-a f[cut critica =i, la sf`r=it, ca s[ m[ laude, spunea: „Un cuv`nt mai mult sau mai pu\in =i totul ar fi fost stricat“. Deci m[l[uda, dar solemnitatea frazei lui m-a f[cut s[-l iau]n r`s, =i scump a pl[tit el aceast[laud[! Odat[, Moscu (care era cam poet =i era =i amorezat) a f[cut o poezie]n care vorbea de un trandafir la un geam. Eu i-am f[cut critica. L-am comb[tut teribil c[e „romantic“ (trandafirul). Romantic —]nsemna burghez,]nsemna tr[d[tor, c[ci sociali=tii =i revista lor, *Contemporanul*, erau reali=ti! Raicu a scris o conferin\[despre Eliade R[dulescu,]n care s-a v[zut deodat[c[are stil. Alt[dat[a scris o poezie]n versuri, din care \in minte aceste versuri (se t`nguia un \[ran):

S[rac lihnit de foame,
Muncind]ntreaga zi...

I-am acordat premiul II... C`te lucruri nu-mi aduc aminte de la acele =edin\e literare, pe care le \ineam la coana Zoi\a — dar uneori la o cr`=m[, la Iordache Leu, unde era vin dulce toat[iarna, 40 bani litrul — =i pe care adesea]l pl[tea tat[l lui Savin, c`nd venea de la \ar[, c[ci obi=nuiam s[ r[m`nem datori, iar banii datora\i Savin ii explica prin cine =tie ce nevoi serioase ale lui. Odat[ ]ns[a fost admirabil. Eram]n clasa a VI-a. Se alesese un deputat socialist. Ne-am dus la Iordache Leu s[facem ban-

chet. Savin era]mbr[cat caraghios:]mprumutase ni=te ciubote oribile, c[ci]=i d[duse botinele la dres (era iarna). Pe c`nd toastam teribil pentru socialism, b[iatul de dughean[vine =i-i spune lui Savin c[tat[l s[u e al[turea,]n alt[odaie. Ce mutr[a f[cut Savin, care s-a dus la tat[l s[u — =i, ca concluzie, tat[l s[u a pl[tit banchetul nostru socialist. Am uitat s[spun c[Savin era cel mai]nv[\at]ntre noi.

Via\a la B`rlad,]n clasa a V-a =i a VI-a a fost la fel, cu deosebire c[, din clasa a VI-a, a mai intrat unul]n grupul nostru, Dinerman, care a murit de vreo 20 de ani. Ace=ti ani au fost dintre cei mai frumo=i. Acuma nu mai eram copii, eram adolescen\i. +i, din multe cauze, eram, se poate spune, oameni mari. Oameni mari, dar cu toat[fr[gezimea sufleteasc[a adolescen\ei. Eram oameni mari pentru c[eram nu numai liberi, dar chiar l[sa\i de capul nostru. Eram oameni mari pentru c[eram, unii, foarte s[raci, al\ii, dac[nu a=a s[raci, cel pu\in din clase inculte, unde nu exist[cre=terea]n bumbac (bumbac material =i bumbac moral). Eram oameni mari, pentru c[mai to\i trecusem prin multe. Eu, de pild[, trecusem prin at`tea faze: at`tea locuri, =coli, nenorociri etc. Eram oameni mari, pentru c[pe-atunci nu eram]mbr[ca\i]n uniform[=i numerota\i. Eram oameni mari, pentru c[trebuia s[administr[m noi, dup[capul nostru =i cu mult[dib[cie micile sume, de acas[sau din lec\ii, cu care tr[iam. (Odat[, cump[r`ndu-mi o carte de 25 franci a lui Haeckel, despre originea omului, a trebuit s[ m[ mut la alt[ gazd[ =i s[ m[n`nc la un casap, un fel la dejun =i unul seara, a=a c[trei luni am suferit necontenit de foame, mai ales seara, c`nd m[ uitam cu jind la vitrinele b[c[niilor =i cofet[riilor). +i, mai ales, eram oameni mari, pentru c[ aveam idei, un ideal, pentru care tr[iam. }n adev[r, nu tr[iam dec`t pentru acele idei, care erau singurul lucru important]n via\a noastr[. La =coal[,]nv[\am bine, pentru c[nu eram pro=ti. Dar =coala era a cincea roat[la c[ru\[. O =i dispre\uiam, ca o institu\ie burghez[, unde se predau obiectele

de acelea =i]n a=a fel ca s[ ]ntoarc[mintea tinerimii de la „adev[ratele“ probleme ale vie\ii =i societ[\ii. De amor nici vorb[nu mai era. }n acest timp nu mai existau fete nici chiar pentru mine. Numai unul, Moscu, era amorezat de o vecin[, Afrodita Haritachi, al c[rei nume azi]mi pare a=a de poetic, c[ci]mi aduce aminte mahalaua noastr[, malul B`rladului, serile de iarn[ cenu=ii, c`nd ea venea de la =coal[etc.

Noi toat[vremea discutam =i puneam omenirea la cale. Citeam ca evanghelii c[r\ile — pu\ine ce aveam. Pu\ine, pentru c[pe vremea aceea]n provincie nu erau c[r\i =i noi ni le procuram cu cele mai mari sacrificii, s[raci cum eram. Niciodat[n-am mai dus o a=a via\[de idei. Idei s[race poate, dar mare bog[\ie de idei de acestea s[race! +i c`t era de bine pe-atunci, c`nd aveam r[spuns =i dezlegare la toate problemele! Petrecerile noastre erau tot intelectuale. Aceste petreceri nu erau deloc variate. Era]nt`i cr`=ma, care ne atr[gea prin faptul c[lucrul acesta ne d[dea impresia c[suntem oameni mari. Apoi prin faptul c[f[ceam un lucru nepermis de =coal[. Dup[aceea prin ceva „nou“, „str[in“ — =i,]n sf`r=it, prin intimitatea =i ridicarea sufletului la un diapazon mai ]nalt, c`nd ne g[seam to\i, departe de lume,]ntr-o od[i\[mobilat[ca]n vremea veche. Era o cr`=m[ cum nu mai sunt, ca hanurile de la drumul mare, ca acele hanuri pe care le-a idealizat Sadoveanu. Odat[, c`nd ne-am]ntors]n B`rlad dup[ Cr[ciun, am adus, unii dintre noi, ni=te p[s[ri gata cur[\ite, le-am dat la fript la o chit[rie =i am petrecut la cr`=ma lui Iordache Leu toat[ziua. Spre sear[, ne-am dus prin ora=, am cump[rat stafide etc., =i ne-am dus to\i la noi acas[, unde, lipsind coana Zoi\a, am turnat un foc enorm =i-am stat de vorb[=i de glume p`n[dup[miezul nop\ii. Ca fapt e un lucru banal, dar a fost unul din acele lucruri care nu se pot uita.

O alt[petrecere erau plimb[rile]n jurul B`rladului — =i iarna =i vara. Fugeam de la =coal[ f[r[ nici o mustrare de con=tiin\[. Mi s-a ]nt`mplat s[lipsesc =i dou[s[pt[m`ni. Prim[vara, c`nd

se topea om[tul, mergeam pe c`mp =i sim\eam profunda melancolie a p`r`ia=elor =i a nourilor albi sub\iri de pe cerul ]nalt. Dar mai ales nop\ile de martie c`nd]nc[era om[t, dar venea o suflare de prim[var[— acelea nu se pot uita! O alt[fericire era gr[dina public[, mare ca o p[dure, misterioas[,]n care am auzit,]ntr-o sear[cu lun[, dup[o zi de ploaie, un flaut dintre ni=te copaci. Iar]n iunie, c`nd preparam examenele, ne duceam s[ ]nv[\[m la gr[din[pe la 4 diminea\a.

Acas[la noi, la cr`=m[, pe uli\e, ]n natur[, discutam, ne entuziasmam, visam viitorul omenirii, f[ceam poezie — =i *niciodat[* nu ne g`ndeam la noi, la viitorul nostru, la cariera noastr[.

Totu=i o fric[ne]ntuneca adesea fericirea: bacalaureatul. Era a=a de greu, auzeam, noi, provincialii, at`tea legende, ]nc`t ne speria sf`r=itul liceului. Unii ]ncepuser[ a se prepara — sau cel pu\in a socoti c`te c[r\i va trebui s[=tim pe de rost. Le socoteam cu... metrul, adic[puse una peste alta c[r\ile, se f[cea o coloan[-nalt[de un metru =i ceva... Asta ne da mult de g`ndit!

}n grupul acesta, se stabilise grade de prietenie. }ntre Raicu Ionescu, Savin =i mine se]nchegase leg[turi mai str`nse. Iar ]ntre mine =i Raicu Ionescu =i mai str`nse. Noi eram mai intelectuali, mai ideali=ti =i mai dezinteresa\i. Raicu Ionescu era un b[iat frumos — sem[na a fat[— foarte inteligent =i foarte spiritual. El avea cuvinte minunate pentru a caracteriza =i o veselie care nu se dezmin\ea niciodat[. Citea frumos =i eu, care =tiam pe Eminescu pe de rost, a=a de pe de rost, c[=tiam unde anume,]n ce versuri se g[se=te cutare cuv`nt — ca s[ am o pl[cere *nou[* de Eminescu, ]l puneam pe Raicu Ionescu s[-mi recite la infinit versuri, =i uneori ]l... pl[team cu o trata\ie!... O mare pl[cere a noastr[, fizic[, era s[ m`nc[m fiecare c`te 5 pr[jituri proaste, ori o cutie de sardele pe care o m`ncam pe uli\[. Alteori eram ferici\i cu colaci de 5 bani unul.

S[r[cia noastr[, mai ales a lui Raicu Ionescu =i a mea, era mare. El n-a avut niciodat[foc iarna,]n odaia lui de la un dasc[l. Noi,

se cheam[c[aveam foc, dar]n cas[era a=a]nc`t ne ]nghe\au urechile. Dar ce ne p[sa! Nu ne p[sa nici c`nd ne erau botinele rupte =i umblam cu om[t]n ele. Raicu,]n asemenea caz, punea o bucat[de =indril[unde talpa era spart[, =i numea „prezervative“ aceste buc[\i de =indril[. Aceast[s[r[cie, s[r[cie care]ncepuse mai demult =i a continuat =i mai apoi, o socot ca un fel de titlu de noble\e. Cu ea m[m`ndream fa\[ de cei ce n-au suferit de s[r[cie, cum se m`ndre=te un marchiz cu titlul lui fa\[de un burghez.

}n clasa a VII-a, am r[mas aproape singur, c[ci prietenii mei erau cu o clas[mai sus (afar[de unul, cu care eram mai pu\in legat, c[ci nu era nici cititor, nici intelectual adev[rat) =i se duseser[din B`rlad. }n clasa aceasta, a VII-a, eram chiar „mare“ detot. M[ duceam la =coal[ c`nd voiam — acuma eram =i publicist, scriam la ziarele socialiste, ba aveam =i o revist[la Roman, fondat[de trei tineri,]ntre care =i eu =i de care voi vorbi mai pe urm[.

La gazd[r[m[sesem cu un elev din o clas[inferioar[mie. Acesta era un fost soldat de la Roman, care, dup[trei ani de milit[rie, venise la liceu]n clasa a V-a =i, fiindc[-l cuno=team (era socialist), a venit =i el la noi — a=a c[eram trei]ntr-o odaie: el]n clasa a V-a, eu]n a VI-a =i Savin]n a VII-a. Acest elev a urmat dou[luni]mbr[cat sold[\e=te; de aceea]l numeam noi „jandarmul“. Era un tip inferior, =i adesea eram sf[di\i cu el. Atunci el ne f[cea s`nge r[u, cump[r`nd cutii de tutun, pe care-l desf[cea umpl`nd casa de miros =i fum`nd, — iar Savin =i eu, ve=nic f[r[nici un ban, miroseam tutunul =i]nghi\eam]n sec. Dar ne r[zbunam teribil. Savin, eu =i Raicu]ncepeam s[vorbim cu aluzii la acel +tef[nescu — =i „aluziile“ erau a=a de ale dracului,]nc`t,]n realitate,]l ironizam ceasuri]ntregi, iar el t[cea — c[ci n-avea ce face!

R[mas]n clasa a VII-a cu acest coleg de gazd[, eram ca =i singur. De altfel el s-a =i mutat aiurea. Acest an l-am dus foarte curios. Parc[nu mai eram elev, de=i]nv[\am tot bine.

Dar]nainte de asta, adic[ ]n vacan\a cea mare dintre clasa a VI-a =i a VII-a, mi s-au]nt`mplat lucruri de o mare ]nsemn[tate. Am devenit publicist, am scos o revist[, am scris poezii =i m-am amorezat mai serios dec`t oric`nd p`n[acuma.

Atunci,]n vara anului 1889, la v`rsta de 18 ani, am ie=it din adolescen\[=i am trecut]n ceea ce se cheam[prima tinere\e.

M[dusesem la Roman de vacan\[(acum era acolo m[tu=[-mea). }n Roman m-am legat cu unul Mu=oiu (fost func\ionar, =i devenit propagandist socialist; azi e]n Bucure=ti, scoate o revist[anarhist[) =i cu un altul, Vaian (un t`n[r nervos, isteric, nu lipsit de talent — care]ncepuse a fi publicist de la 17 ani; a murit de mult: s-a sinucis).

}nt`iul meu articol publicat a fost o critic[a unei poezii tip[rit[ ]ntr-un ziar din Roman de o domni=oar[. Critica am publicat-o]ntr-un ziar din Bucure=ti. Era bine scris[, plin[de r[ut[\i =i, ora=ul fiind mic, domni=oara cunoscut[, articola=ul a f[cut zgomot. Defectul criticii era dispropor\ia]ntre importan\a ce o d[deam eu lucrului =i micimea acestui lucru. A=adar, debutul meu literar a fost... critica literar[agresiv[!

}n aceea=i var[,]mpreun[cu amicii mei Mu=oiu =i Vaian, =i cu colaborarea altor tineri, am scos o revist[bilunar[. Revista era socialist[, ateist[, materialist[, realist[, —]n sf`r=it revolu\ionar[ ]n toate direc\iile. Am scris cuget[ri, poezii]n versuri =i]n proz[, =i traduceri din Zola =i filozoful popular materialist Büchner. Cuget[rile erau relative la Dumnezeu, la materie, la spirit, la socialism, la amor, la prietenie etc. De obicei descopeream America, c[ci spuneam lucruri spuse de mult de al\ii, dar eu le spuneam de la mine, nu le citisem]nc[aiurea — =i acesta e un merit oarecare. Era]n aceste cuget[ri p[trundere =i logic[. Pentru v`rsta de 18 ani ]nsemnau ceva. Mai mult, erau un semn de o viitoare activitate intelectual[ foarte remarcabil[, care ]ns[ nu s-a realizat cum trebuia. }n scurt, d[deam semne c[ voi fi ceva mai mult dec`t am fost. Ceea ce era interesant]n aceste cuget[ri tinere=ti era]ndr[zneala, lipsa de prejudecat[,

ruperea cu toate ideile c[p[tate din educa\ie =i mediu =i, mai ales, dovada unui spirit inventiv, creator de idei. „Poeziile“, scrise atunci cu mult[pasiune, erau influen\ate de Eminescu =i, citite acuma,]mi fac displ[cere, c[ci, chiar pentru 18 ani,]mi par ridicole. Profund sentimental, n-am =tiut niciodat[s[-mi exprim sentimentele. De=i vorb[re\, dar am fost un om t[cut]n privin\a sentimentelor. +i c`nd am voit s[ le exprim, fie prin vorb[, fie ]n scris — am b`lb`it, am fost st`ngaci. Groaza de sentimentalism, spiritul de analiz[, jena de a-mi deschide saltarele cele mai din fund ale sufletului — m-au paralizat. Numai o dat[ ]n via\[, st[p`nit de o nem[surat[ pasiune, am putut s-o exprim ]n scris — atunci c`nd toat[fiin\a mea se t`ra ]n genunchi, s[rut`nd urma pa=ilor unei femei adorate. E de mult de-atunci! }nc[o dat[, poeziile de la 18 ani, expresia sentimentelor mele de-atunci, expresie scris[=i tip[rit[, este o pat[pe *inteligen\a* mea, m[ofenseaz[estetice=te, este unul din acele lucruri care a= dori s[fie =terse din trecut. Dar, trec`nd peste aceasta, =i lu`nd]n bloc activitatea de publicist din acea var[, ce semn de via\[, de putere, de idealism a fost acea manifestare literar[! Credeam cu t[rie]n bine,]n adev[r, sim\eam c[fiin\a mea e un mijloc pentru realizarea fericirii omene=ti =i a triumfului adev[rului. Cred c[scepticismul ironic]nc[nu ap[ruse]n mine. Eram mai naiv, dar mai puternic, mai bun =i,]ntr-un fel, eram fericit.

Dar]n acea var[am tr[it =i]nt`iul meu amor adev[rat, sau aproape adev[rat — „aproape“, fiindc[ ]n mare parte era un produs romantic al imagina\iei mele ]nflorite. Am iubit, cred, atunci, mai mult amorul dec`t pe fata de care eram]namorat. Mai t`rziu, alt[dat[, poate am blestemat amorul, dar am iubit p`n[la durere pe femeia iubit[.

Venisem de cur`nd din B`rlad. Eram la gr[dina public[. Era o noapte de iulie, cald[, poetic[, infinit[. Stelele pe cer erau departe, cum par ele vara, erau pline de foc =i muzica c`nta o arie banal[, dar care place oamenilor f[r[ cultur[ muzical[: *Alla Stella confidente*. (Mai t`rziu am citit o schi\[satiric[de Caragiale,

]n care e vorba de o domni=oar[de mahala care c`nta logodnicului, din piano, aceast[ bucat[! +i schi\a asta mi-a m`njit frumuse\ea amintirii!) Deodat[,]mi apare]nainte, pe aleea gr[dinii, o fat[necunoscut[mie, sub\ire,]nalt[, cu coada pe spate, cu p[rul galben =i cu ochii negri. Avea]n m`n[ un trandafir ro=u, pe care-l \inea la gur[ parc[ l-ar fi mu=cat. lmagina\ia mea amoroas[, noaptea frumoas[ de var[, muzica, surpriza de a vedea apari\ia asta necunoscut[ mie =i at`t de]nc`nt[toare, frumuse\ea ei, mai ales mersul sigur, dar delicat =i, ]nc[, mai mult dec`t toate cred, gestul de a mu=ca din trandafir, m-au f[cut,]ntr-un moment, s[fiu, *s[m[simt*, al ei. }n gestul ei de a mu=ca din trandafir, cred, am sim\it, am v[zut, incon=tient, nervozitatea ei, impresionabilitatea ei, poate cruzimea ei, poate ceva de domina\ie, =i probabil simbolul s[rut[rii pasionate. +tiu]ns[c[n-am putut s[mi-o]nchipui, =i nici azi n-o v[d altfel, dec`t mu=c`nd nervos, *promi\[tor*, din acel trandafir ro=u din vara anului 1889.

M-am pironit l`ng[ un copac, a=tept`nd-o s[treac[, la vale =i la deal =i, fire=te, am]nceput s[suf[r. Iubirea, chiar acea romantic[de la 18 ani, este suferin\[. Aspira\ia dup[sufletul, dup[corpul, dup[ ]ntreaga fiin\[a femeii iubite, este dureroas[=i nu poate fi satisf[cut[niciodat[complet. Dar atunci suferin\a era mai mare, c[ci nu =tiam ce poate ie=i din sentimentul meu. Sim\indu-m[ur`t, s[rac, st`ngaci, f[r[putin\[de a avea trecere la femei — c[ci inteligen\a n-am considerat-o niciodat[ca o arm[fa\[de femei — exager`nd, c[ci a=a e iubirea, exager`nd *m[re\ia* fetei aceleia, socotind-o, ca-n orice amor, o fiin\[mai presus de lume —]ntr-un cuv`nt imagin`nd-o pe ea regin[=i pe mine ultimul dintre oameni, durerea mea de la]nceput a luat propor\ii mari. +i c`t am suferit apoi, ]n vara =i toamna aceea, chiar c`nd faptele ar fi trebuit s[m[fac[s[fiu fericit! Ceva ascu\it]mi intrase]n inim[=i o ner[bdare mare, un sentiment c[nu]ncap]n mine, c[a= vrea s[fug din mine]nsumi.

Cine era aceast[necunoscut[? Nu =tiam. Pe urm[am aflat c[era din Boto=ani, venit[vara la o sor[a ei m[ritat[.

}n gr[din[, voiam s[-i ar[t c[ ]mi place, c[suf[r pentru ea; dar totodat[ ]mi era ru=ine de d`nsa! }ntotdeauna am avut naivitatea s[ cred c[ unei femei ]i displace s-o iube=ti, c`nd ea nu te iube=te.

C`nd a c`ntat mar=ul =i s-a ispr[vit „gr[dina“, m-am luat dup[grupul ei =i am v[zut unde =ade:]n r`ndul de sus al unei case mari de pe strada Principal[... C`te nop\i am stat apoi sub geamurile acelei case!

De-aici]ncolo, m-am transformat]ntr-un gardian de noapte =i de zi al casei ei. (Un incident comic: o fat[de peste drum, o fat[crez`nd c[ ea este scopul plimb[rilor mele, ]mi z`mbea =i cred c[se]namorase de mine. +i, f[r[s[vrea, acea fat[ ]mi devenise o piedic[mare]n afacerile amoroase, c[ci o g[seam ve=nic la geam, ca o spioan[f[r[voie.)

„Iubita“ mea a]nceput s[vad[c[o urm[resc. Acum *=tia*. F[cusem deci un pas mare. Aveam o mare satisfac\ie c[... =tie! +i atunci]ncepu psihologia. M[iube=te? Nu m[iube=te? Eu nu credeam, bine]n\eles, c[regina aceasta m[poate iubi, dar, totu=i, „da’ dac[“? Casa ei era la un col\, cu dou[fa\ade pe dou[drumuri. Odat[am observat c[, dup[ce m-a v[zut de la un geam de pe strada A, c`nd eu am cotit pe strada B, ea a ap[rut la un geam de pe strada aceasta. „A=adar, a venit la acest geam s[ m[ vad[ ]nc[ o data =i s[ m[ urm[reasc[ cu privirea“, mi-am ]nchipuit eu. +i c`nd lucrul acesta s-a mai repetat, m-am convins c[se mut[din geam]n geam pentru mine. „Dar este acesta un semn de iubire, ori de curiozitate?“ m[ ]ntrebam eu, =i aici]ncepea analiza =i r[sanaliza psihologic[. Am observat]ns[c[se]nro=e=te c`nd apar eu pe strad[. „Ro=a\a =i mutarea de la geam la geam — semn de r[spuns la iubirea mea!”... Dar, dac[ se ]nro=e=te de jen[? Uneori z`mbea. „Z`mbe=te cu bun[tate, ori ironic?“ +i, bine]n\eles,]mi

r[spundeam dup[dispozi\ia momentului. F[ceam mult[psihologie, dar concluzia cred c[era dictat[de dispozi\ia momentului.

Odat[, la gr[dina public[, m-am pus pe o banc[drept]n fa\a ei. S-a]nro=it, mi-a z`mbit, =i-a mu=cat m[nu=a, a r[mas distrat[, apoi m-a privit drept ]n ochi cu o seriozitate mare. Atunci am ]n\eles c[ nu-i displac eu, ori nu-i displace amorul meu. Dar aici era ]ntrebarea mare: ce-i place? Eu? Ori faptul c[ tr[iam at`rnat de existen\a ei? (}ntrebare grea]n toate rela\iile de felul acesta]ntre b[rba\i =i femei.) +i iar[=i analiz[psihologic[!

Aveam o putere de idealizare f[r[margini. Banca, pe care st[tuse ea,]mi devenea nu numai scump[, dar =i — cum s[zic? —]mi inspira respect. M[duceam adesea ziua s[v[d banca pe care a stat ea =i nisipul de jos pe care pusese picioarele.

Odat[am v[zut-o intr`nd la o magazie de ghete. Magazia, negustorul au c[p[tat pentru mine un prestigiu extraordinar, =i m[uitam ve=nic cu duio=ie =i cu inima ridicat[ ]n magazia aceea.

}ntr-o diminea\[, c[ci ap[ream de diminea\[sub balconul ei, a venit]n dreptul geamului, dar mai]n fundul od[ii, despletit[=i mi-a z`mbit. Atunci am fost fericit f[r[ margini, a=a de fericit, c[ am sim\it c[-mi pierd cuno=tin\a. +i atunci, zbur`nd pe drumuri,]n afar[de ora=, am cl[dit la visuri — =i-mi era a=a de scump[fiin\a aceea, a=a de neomene=te de scump[! Sim\eam c[e a mea, =i mi se p[rea a=a de stranie senza\ia c[e a mea! Mi se p[rea imposibil =i m[ ]ntrebam foarte serios dac[e adev[rat, dac[nu sunt prada unor halucina\ii. Peste c`teva zile, mi-a aruncat noaptea de la geamul ei un buchet de trandafiri ro=ii... Eu aveam 18 ani, ea 16!... S-a aplecat pu\in pe geam, a aruncat buchetul =i a fugit... Am umblat p`n[la ziu[ ]mprejurul ora=ului, sim\ind c[plutesc]n aer =i c[ut`nd mereu s[ m[ conving c[ a fost adev[rat. Era o noapte cu lun[, care arginta frunzele copacilor. Argintul de pe frunze mi-a r[mas str`ns legat cu sentimentele din acea noapte. +i, totu=i sim\eam, al[turea de fericire, ceva dureros, ca un fel de sentiment c[fiin\a mea nu-mi este de ajuns pentru evenimentul acesta nemaiauzit, =i apoi o]ndoial[

de posibilitatea fericirii, =i]nc[sentimentul c[ceea ce se petrecea era prea mare, ca s[poat[fi *a=a cum este*.

Trebuia, acuma, s[p[=esc mai departe.

Trebuia s[-i scriu. }n fond, nu =tiam ce s[-i cer. Nu-mi puneam problema: cum se va desf[=ura lucrul. Un lucru sim\eam clar: trebuia s[-i spun c`t o iubesc, s-o conving c`t o iubesc, aveam nevoia s[=tie ea, s[m[soare ea]ntinderea =i ad`ncimea iubirii mele. Nevoia acestei *m[rturisiri* era scopul vie\ii mele.

Auzisem c[=tie pu\in rom`ne=te (lucrul era fals) =i c[ =tie bine numai fran\uze=te. A=adar, trebuia s[-i scriu fran\uze=te! +i apoi, cum s[-i trimit scrisoarea? S[ i-o zv`rl cu o petricic[pe geam? Dar dac[o surprinde cineva? Apoi mijlocul mi se p[rea prea vulgar.

Am recurs la un fost coleg al meu de =coal[, practicant]ntr-o farmacie, care putea s[intre]n casa ei f[r[a fi suspect, deoarece farmacistul, st[p`nul b[iatului, era prieten cu doctorul, cumnatul ei, =i]n rela\ii zilnice.

M-am dest[inuit colegului meu =i el a primit s[-mi fac[serviciul acesta a=a de delicat. Era vorba s[se duc[acolo =i, dac[va]nt`lni-o cumva, un moment, singur[, ]n vreun antret, s[-i dea scrisoarea f[r[ vorb[. Din con\inutul scrisorii, ea avea s[ vad[ imediat cine e autorul scrisorii... C[ tr[dam secretul fa\[ cu acest fost coleg al meu, nu era mare lucru pentru mine. Lucrul nu era secret pentru mul\i. Mai ]nt`i, pentru cei c`\iva buni prieteni ai mei din Roman, de care nu m[ putusem ascunde, ba chiar sim\isem o ne]nvins[ nevoie s[ le fac m[rturisiri. Apoi f[cusem cunoscut, prin scrisori aprinse, =i amicilor de la B`rlad aceast[istorie de amor, =i mai ales lui Raicu Ionescu. Amicii din Roman chiar protestau =i erau gata s[m[dea]n judecata partidului, mai bine zis s[m[„p`rasc[“ c[, din cauza amorului, dezertez de la lupta socialist[. Acest amor mai era cunoscut, desigur, =i de al\i oameni str[ini, fiindc[ plimb[rile mele pe la geamul ei =i tot ce f[ceam prin gr[dina public[, nu putea r[m`nea neobservat de nimeni. Dar mi-era aproape indiferent, pentru c[*numai* eu f[ceam

totul, era numai afacerea mea, *nu =i a ei*. Nu era un secret al am`ndurora. +-apoi era o afacere mai mult de imagina\ie, de romantism. Altfel ar fi fost dac[ a= fi cunoscut-o personal, dac[ am fi avut, *am`ndoi*, un secret *al nostru*. Atunci a= fi fost prudent =i mut la exces. +i, mai ales,]mp[rt[=indu-i *ei* aceea ce aveam de spus, strig`ndu-i *ei* amorul meu, nu a= fi avut *nevoia* de a-l striga altora. E o colosal[deosebire]ntre un amor *spus* fiin\ei iubite =i unul nespus;]ntre un amor pentru o femeie pe care n-o cuno=ti =i unul pentru o femeie cu care e=ti cunoscut;]ntre un amor dinainte de 20 de ani =i unul de dup[20 de ani;]ntre un amor de imagina\ie =i romantic =i un amor adev[rat;]n sf`r=it,]ntre o sim\ire care e iubirea de amor =i o sim\ire care e iubirea pentru o femeie pur =i simplu.

Trebuia s[fac scrisoarea. Lucru nou pentru mine. O mul\ime de probleme. Cum s-o fac? Ce s[spun? +i apoi, iar o]ndoial[: dac[toate semnele de la ea, pe care le luasem drept dovezi c[r[spunde la sentimentele mele, dac[toate acele semne erau numai cochet[rie? Atunci nu voi fi ridicol cu scrisoarea mea? Dar dac[se sup[r[c[i-am scris, dac[o ofenseaz[faptul c[-i scriu? Dac[iese un scandal? Dac[faptul c[-i scriu, prin altul, o sup[r[? +i chiar dac[n-o sup[r[aceste lucruri, nu cumva faptul c[, la semnele ei de simpatie, procedez prea repede, scriindu-i scrisoarea? Nu e mai bine s[mai am`n? *Am`narea* a fost totdeauna calea pe care am fost dispus s[o aleg — aceasta probabil din cauza lipsei de voin\[, combinat[cu lipsa de]ncredere]n mine =i cu acel mod de a g`ndi al meu, care se rezum[ ]n: „da' dac[?“

Ideea, fals[, c[amorul ofenseaz[pe o femeie, dac[ea nu te iube=te tare, m-a]mpiedicat]ntotdeauna de la hot[r`ri. Dar am hot[r`t,]n sf`r=it, s[-i scriu. Nu \in minte bine ce i-am scris. }i spuneam c[ eu sunt acel care trec etc., ]n sf`r=it]i spuneam tot ce trebuie ca s[=tie de la cine e scrisoarea, c[ci isc[litura nu era deajuns, c[ci m[g`ndeam c[ n-are de unde s[ =tie cum m[ cheam[ — ea neav`nd cuno=tin\e]n Roman, eu nemaifiind de

doi ani roma=can s-apoi, pe-atunci, fiind un b[iat, trebuia s[fiu, desigur, un necunoscut pentru to\i.

Apoi, cred c[i-am scris aprins =i poetic c`t o iubesc =i, pe urm[, o rug[minte sfioas[ s[-mi r[spund[. Aceast[ rug[minte era f[cut[ numai prin at`ta: sub numele meu, puneam adresa, strada =i num[rul. Aceasta trebuia s[-i dea a]n\elege c[a=tept r[spuns. +i, ca s[fiu =i mai pu\in preten\ios, numele meu cu adresa erau tip[rite]n locul unde se unesc cele dou[file ale scrisorii — parc[a= fi avut, adic[, h`rtii de scris cu adresa mea tip[rit[ =i... parc[ i-a= fi scris pe astfel de h`rtie din]nt`mplare! Mi-am dat pe urm[ seama c[ aceast[ h`rtie, cu aerul a=a de comercial, nu era tocmai potrivit[pentru un scop a=a de romantic! Dar eu o puneam pe ea at`t de sus, c[ nu ]ndr[zneam s[-i dau adresa mea anume pentru ea, ci din... ]nt`mplare.

Am scris]n fran\uze=te, adun`nd toate cuno=tin\ele mele de aceast[ limb[, c`te le aveam pe-atunci. Am scris-o greu, am tot schimbat-o, am tot citit-o s-o aud — =i-mi era grozav de fric[s[nu fi f[cut gre=eli, pe care ea s[le constate =i s[m[compromit iremediabil. }n sf`r=it, scrisoarea asta, prin diploma\ia ce-o cerea, prin sentimentele ce trebuia s[cuprind[, prin stilul ce necesita, prin limba]n care trebuia s-o scriu, prin felul cum trebuia s-o trimit, prin importan\a pasului ce f[ceam, prin toate, a fost una din marile afaceri ale vie\ii mele, care m-a chinuit prin multele ezit[ri, analize psihologice, treceri de la fric[la speran\[etc.

}ntr-o sear[, fostul meu coleg a luat-o din m`na mea =i a dus-o. Era pe la 9. Eu l-am a=teptat jos, pe strad[, dedesubtul balcoanelor =i al geamurilor ei, ]ntr-un neast`mp[r mare, ca bolnav, exasperat, speriat de ceea ce am f[cut, sim\ind c[am f[cut bine, fie ce-o fi, dar]n acela=i timp, tot]n acela=i timp, c[indu-m[de ceea ce am f[cut, av`nd impresia c[, ]n acel moment, cu acea scrisoare trimis[, timpul e t[iat ]n dou[: timpul de p`n[atunci, care a fost cu totul altfel, =i timpul care]ncepea de-atunci, *altfel* de timp. }n scurt: istoria omenirii se]mp[r\ea]n dou[epoci distincte: cea dinainte =i cea de dup[acel moment. +i fata clorotic[

de peste drum]mi sur`dea!... C`t era de banal[s[rmana]n compara\ie cu cealalt[, cu *unica*!

Nu departe, pe a=a numitul „bulevard“, o orchestr[c`nta un c`ntec l[ut[resc enervant, cic[litor, cu totul dispropor\ionat cu sentimentele mele, dar care, de-atunci]ncoace, a r[mas pentru mine foarte mi=c[tor, de=i,]n fond, e ridicol. Are acuma doar at`ta merit, c[a murit!

Curierul nu venea! Nu =tiu c`t a stat, dar mie mi s-a p[rut c[ a stat foarte mult. Aveam senza\ii stranii, pierdusem parc[ senza\ia corpului =i aveam impresia unei catastrofe — catastrof[ fericit[ ]ntr-un sens, c[ci speran\a se lupta biruitoare cu frica c[ am stricat tot. Doream ceva nou, bun, dar m[ g`ndeam c[poate, prin]ndr[zneala mea, am stricat binele, pu\in, dar sigur, de p`n[atunci. Dar simt c[e greu s[-mi aduc aminte tot ce sim\eam =i]nc[=i mai greu s[exprim.

Curierul]n sf`r=it veni. M[ temeam grozav s[ aflu rezultatul. A= fi dorit s[ nu-l aflu. Devenisem la=. M[ temeam acuma nu at`ta de un refuz categoric pur, ci de scandal. Curierul]ns[ ]mi spuse pu\in lucru, dar, *deocamdat[*, lini=titor:]i d[duse scrisoarea]n antret, unde avusese norocul s-o]nt`lneasc[, dup[ ce fusese la doctor =i-i spusese ceva (preg[tit dinainte ]n cazul c`nd n-o vede pe ea]nt`i); ea, mirat[, cam f[r[s[-=i dea seama ce face, luase scrisoarea, iar el, curierul, fugise repede. Dar imediat]mi veni ipoteza: Dac[, revoltat[, ru=inat[, indignat[, d[scrisoarea rudelor ei, ca s-o r[zbune de „ofens[“?... Noaptea aceea n-am dormit deloc. Am petrecut-o sub geamurile ei, afar[din ora=, pe toate str[zile ora=ului.

CUPRINS

PRIVIND VIA | A

Celor pe care-i stimezi adu-le omagiul de a nu le ceda nimic din opiniile tale. Celorlal\i nu le face onoarea intransigen\ei tale.

Nimene nu reclam[mai mult toleran\a dec`t cel netolerant, pentru c[toleran\a ta este condi\ia de via\[a netoleran\ei lui.

Nu m[rturisi sentimentul nobil pentru care ai f[cut o ac\iune, c[ci nu vei fi crezut. Inventeaz[unul mai pu\in nobil =i d[-l ca motiv al ac\iunii tale, pentru ca oamenii s[nu-\i atribuie unul r[u detot.

Nu crede c[, str[lucind]n fa\a unei femei mai mult dec`t amantul ei =i eclips`ndu-l, ai putea s-o]ntorci c[tre tine. Nu vei reu=i dec`t s[-\i atragi antipatia =i invidia ei.

De c`te ori te v[d sincer, am impresia c[,]n r[zboiul tuturora contra tuturora, tu \i-ai l[sat zalele acas[.

Un singur lucru face omul f[r[nici un sentiment de responsabilitate: acela pe care ar trebui s[-l fac[terorizat de sentimentul responsabilit[\ii: copii.

C`nd ai cincizeci de ani =i,]n loc s[fii grav =i pozitiv, cite=ti poezii, ar[\i entuziasm pentru muzic[, te extaziezi]n fa\a naturii — po\i inspira oarecare simpatie, dar nu vei avea prestigiu =i considera\ie, vei servi ca obiect de distrac\ie, vei provoca de-

spre tine,]n fa\a ta, discu\ii glume\e,]ntocmai cum \i se]nt`mpla c`nd erai de cinci ani.

Fericirea este pl[cerea sufletului. O simpl[senza\ie, un sunet, o culoare, atingerea m`nii unei femei, dac[angajeaz[sufletul, devine o fericire.

Inteligen\ii joac[roluri fa\[cu al\ii; pro=tii joac[roluri fa\[cu ei]n=i=i =i, dac[sunt prea pro=ti, reu=esc s[se]n=ele singuri.

C`nd o femeie te-a schimbat cu altul, nu ea e aceea care se simte, fa\[ de tine, ]ncurcat[, st`ngace =i vinovat[, ci b[rbatul cu care te-a schimbat.

Pl[cere divin[: a exulta de orgoliu =i a purta]n acela=i timp masca celei mai des[v`r=ite modestii, a=a ca s[ po\i mistifica pe ceilal\i p`n[acolo]nc`t s[se poarte cu tine condescendent =i protector.

Cine nu e politicos cu slugile =i cu animalele, n-are instinctul polite\ii, ci dresajul, =i n-are sufletul suspus.

Pentru un om cu adev[rat inteligent, a min\i este o sfor\are, pe care =i-o impune penibil, minciuna contrazic`nd raporturile reale din lume, prea clare =i tiranic impuse min\ii inteligente.

Mai degrab[vei p[stra rela\ii bune cu cineva dac[nu-i dai nimica, dec`t dac[-i dai mai mult dec`t po\i continua s[-i dai — sentimente sau lucruri.

Omul nu renun\[dec`t la ceea ce nu-i trebuie, ori la ceea ce e imposibil. Dar pentru aceasta i se cere mult[filozofie.

Numai imaginile amorului, antidotul mor\ii, pot \inea piept,]n Con=tiin\[, imaginii terifiante a mor\ii.

De zece ani e=ti prieten de aproape cu o femeie =i v[zice\i „dumneata“. Acum un ceas ai v[zut]nt`ia dat[pe o femeie, care \i s-a dat =i al c[rei nume nici nu-l =tii, =i v[zice\i ,,tu“. Oare singura apropiere dintre suflete este corpul?

E mai natural s[cau\i cu mig[leal[rime =i ritmuri pentru durerile simulate dec`t pentru cele adev[rate — =i e mai onorabil s[ le cau\i pentru durerile adev[rate, dec`t pentru cele simulate.

Nu spune nimic bun despre tine, c[ci nimeni nu te va crede. Nu spune nimic r[u despre tine, c[ci to\i te vor crede.

A regreta c[nu te-ai n[scut altfel, este a regreta c[te-ai n[scut tu, =i nu s-a n[scut altcineva. A dori s[fii altfel, este a dori s[mori tu =i s[se nasc[altcineva. C[ci tu, tu e=ti *tu*.

Mila, c`nd nu e ]nso\it[ de o iubire infinit[, e mai ofensatoare dec`t dispre\ul.

O femeie care iube=te pasionat nu glume=te niciodat[,]n societate, cu b[rbatul iubit sau pe socoteala lui.

To\i oamenii doresc un lucru simplu, naiv, logic: ca universul]ntreg s[se comporte astfel,]nc`t s[ le fie bine lor — =i le e necaz dac[ cumva universul, la ]nceputul lui, a apucat pe o alt[ cale dec`t]n vederea acestui scop.

Cineva spunea: Prostiile =i absurdit[\ile celor de aproape m[ ]nfurie. Ale celorlal\i m[amuz[.

Nu te l[sa ofensat din bun[tate, c[ci devii r[u. Dac[ai f[cut-o p`n[acuma, ofenseaz[=i tu pe nedrept, ca s[redevii bun.

Nici o durere nu e mai mare dec`t gelozia care nu poate g[si motive s[ ]nvinuiasc[.

Un roman stoarce lacrimi de admira\ie naturilor artistice prin pasagiile lui frumoase, =i lacrimi de comp[timire naturilor sentimentale prin pasagiile lui patetice.

Nu uita un moment c[ ]n orice raport cu oamenii e=ti]n stare de r[zboi. Cu du=manii, cu prietenii, cu cunoscu\ii, cu str[inii, cu femeia sau cu iubita ta — bag[de seam[ce vorbe=ti =i cum vorbe=ti, c`t =i c`nd]i frecventezi, cum te ar[\i: vesel, trist, indiferent, t[cut ori vorb[re\. Nu fi un moment distrat, nu te iluziona un moment c[e=ti]n stare de pace ori de armisti\iu, c[ci *cel[lalt* te-ar surprinde.

Fata, pe care ai iubit-o la optsprezece ani =i n-ai mai v[zut-o de-atunci, o iube=ti toat[via\a.

C`nd b[rbatul pe care-l iube=te o femeie se face vinovat fa\[cu tine de o grosol[nie, femeia]\i repro=eaz[\ie grosol[nia lui =i,]n nevoia arz[toare de a-l consola de vina lui,]l iube=te =i mai mult.

C`\i oameni ar prefera s[ moar[ ei, dec`t s[se scufunde un continent]n ocean?

Dac[nu crezi]n nici un Dumnezeu, atunci ce te]mpiedic[s[-\i fie scumpe credin\ele =i ritualele care au consolat pe tat[l t[u =i pe mama ta =i le-au u=urat ceasul greu al mor\ii?

Pentru o femeie to\i b[rba\ii sunt b[rba\i, afar[de acela pe care nu-l mai iube=te.

La furie, mintea celui inteligent intr[ ]n ebuli\ie, a prostului se sleie=te.

}n gelozie superioritatea adversarului triumf[tor te umile=te, inferioritatea lui te coboar[.

Mai mult[ ]ncredere am]n reformatorul social condus de ambi\ie =i de vanitate, dec`t]n acela condus de iubirea de oa-

meni, pentru c[cel dint`i este m`nat de mobile mai puternice =i mai durabile.

C`nd o femeie ]\i d[ ]n sf`r=it fericirea, nu-i a=a c[prive=ti cu at`ta simpatie lumea ]ntreag[, ]nc`t]\i devine simpatic[chiar =i femeia pe care ai p[r[sit-o =i pe care n-o puteai suferi?

E destul de r[u c`nd vine El cu experien\[ =i Ea nu, dar ]nc[ atunci c`nd se]nt`mpl[contrariul!

C`nd amorul secret dintre un b[rbat =i o femeie ia propor\ii prea mari, atunci, de fric[s[nu se dea de gol prin gesturi, prin priviri, prin tonul vocii, ei]nceteaz[de a mai vorbi]mpreun[=i chiar de a se privi,]n fa\a acelora de care au grij[s[-=i ascund[pasiunea, =i li se pare c[sunt foarte pruden\i.

Omul, cre`nd civiliza\ia, a f[cut tot ce a putut ca s[-=i dezvolte inteligen\a pe dezagregarea instinctelor. +i acuma nu-i ajunge toat[inteligen\a ca s[suplineasc[ceea ce f[ceau instinctele f[r[nici o sfor\are.

Din cele c`teva sute de milioane de]namora\i de pe glob din acest moment, fiecare crede c[femeia pe care o iube=te este unica, este o apari\ie supranatural[, este singura fiin\[fermec[toare, singurul izvor de felicit[\i, singura care poate da farmecul cel mare al vie\ii, singura... E cam comic.

Un b[rbat, care are toate scrupulele]n raporturile sale cu b[rba\ii =i cu femeile, are foarte pu\ine, =i la nevoie nici unul, fa\[cu femeia pe care o iube=te cu pasiune, pentru c[ ]n natur[nu exist[scrupule =i]ndatoriri morale.

Nu exist[via\[viitoare... afirm[mintea noastr[=tiin\ific[. Dar ce poate s[=tie mintea noastr[, n[scut[pentru o incomplet[adaptare a unui pu\in complicat organism la un pu\in variat mediu?

Dac[vrei s[treci drept om de caracter =i de curaj]n propriii t[i ochi, nu face concesii de con=tiin\[ ]n directivele vie\ii tale. Dac[vrei s[treci drept om de caracter =i de curaj]n ochii altora, ajunge s[nu faci concesii]n lucrurile mici, zilnice.

B[rba\ii]=i dau singuri certificat de paupertate estetic[=i moral[, c`nd]=i]ng[duie, ca un lucru foarte natural, intimit[\i cu fetele-]n-cas[, =i]n acela=i timp]nfiereaz[, ca cea din urm[ ]njosire, acelea=i intimit[\i ale unei femei cu un lacheu.

Omul care, prin vorbe, gesturi, fapte m[runte,]=i descarc[necontenit sentimentele,]n m[sura]n care ele apar, e tot a=a de impropriu pentru ac\iune sistematic[, grea =i lung[ca =i, pentru trac\iune intens[, o locomotiv[care =i-ar pierde necontenit vaporii, pufnind prin toate deschiz[turile.

C`nd cineva persifleaz[ morala, toate probabilit[\ile sunt c[ e un om de treab[. C`nd cineva predic[necontenit morala, toate probabilit[\ile sunt c[e un om plin de p[cate.

Nu poate fi o mai mare ofens[pentru un b[rbat dec`t atunci c`nd femeia cu care e prieten se]namoreaz[,]n timpul prieteniei cu el, de un altul.

Nu exist[sacrificiu. A tr[i s[rac pentru a nu abjura o idee este a prefera pl[cerea abstract[=i]nalt[de a st[rui]n acea idee, pl[cerii senzuale =i inferioare de a m`nca =i a bea bine.

Un b[rbat care spune vorbe de iubire unei fete f[r[s[le]nso\easc[de o propunere de c[s[torie]i aduce o ofens[grav[=i o dezvirgineaz[suflete=te.

Cea mai subtil[dintre pl[ceri e aceea de a fi simplu, modest, naiv, supus, prevenitor, a avea aerul c[ ]n\elegi c`t mai pu\in sau nimic din ceea ce nu \i se spune, dar]n acela=i timp a]n\elege tot =i a privi totul cu deta=are =i cu o lini=tit[ironie.

Printre pisici, cunoscute prin]ndelungatele lor maneje preliminarii]n amor, sunt unele care, ca =i oamenii lipsi\i de prejudec[\i]nt`rziate, suprim[orice preludii =i merg drept la scop.

C`te milioane de vorbe ai spus tu]n via\a ta! Ai spus vorbele care sunt]n Shakespeare,]n Goethe =i]n Kant. Numai c[le-ai combinat altfel.

Unele femei nu se ru=ineaz[s[apar[ ]n haine sumare fa\[de servitori, pentru c[au sentimentul c[servitorii nu sunt oameni. Altele se ru=ineaz[de goliciunea lor]n fa\a animalelor, pentru c[animalele au ochi ca =i oamenii...

De c`t[ impertinen\[ dai dovad[ c`nd]mi spui c[m`ine la ora cutare ai s[ vii negre=it la mine, parc[ tu ai cunoa=te ]ntreaga cauzalitate universal[ ca s[ =tii c[ m`ine ai s[mai fii]n via\[.

Un b[rbat, c`nd]nceteaz[de a iubi pe o femeie =i]ncepe s[iubeasc[pe alta, are toate menajamentele pentru femeia p[r[sit[. O femeie,]n aceea=i]mprejurare, e crud[=i sfid[toare. Femeia are sentimentul c[cruzimea ostentativ[fa\[cu b[rbatul p[r[sit este un dar =i un omagiu pe care]l aduce noului ei amant.

Numai naturile grosolane nu ro=esc de nici o idee care le vine]n cap.

}n tinere\e, c`nd st[rile suflete=ti sunt vii =i multe, timpul trece pl[cut =i ]ncet, a=a c[, privind ]nd[r[t la o distan\[ de c`\iva ani,]\i pare o eternitate. La b[tr`ne\e, c`nd st[rile suflete=ti nu mai sunt vii =i se rarific[, timpul trece anevoie =i totu=i at`t de repede ]nc`t, privind]napoi, lucrurile de acum zece ani]\i par c[s-au petrecut ieri. A=adar natura, p[rtinitoare cu tinere\ea =i ostil[b[tr`ne\ii,]i ia acesteia totul,]i d[celeilalte totul!

B[rba\ii \in pe femei]n stare de inferioritate, nu pentru c[le socot inferioare, ci le socot inferioare pentru c[Ie \in]n stare

de inferioritate. Iar femeile se socot inferioare b[rba\ilor pentru c[ ]nainte de a ajunge la con=tiin\[, orice clas[supus[ ]mbr[\i=eaz[concep\iile st[p`nilor.

A m`nca, act eminamente brutal =i inestetic, ar fi devenit cu siguran\[ ru=inos, dac[ izolarea pentru ]ndeplinirea acestei func\iuni n-ar stingheri cu totul practica vie\ii omene=ti. Se zice c[ pe Alfred de Vigny nu l-a v[zut m`nc`nd nici un str[in.

Femeile au mai mult[delicate\e]n realit[\ile iubirii dec`t b[rba\ii. O femeie normal[nu va intra niciodat[ ]n intimit[\i cu un b[rbat de pe o treapt[social[cu mult inferioar[ei, ori cu un b[rbat pentru care nu are cel pu\in afec\iune. Pentru b[rba\i asemenea incompatibilit[\i de obicei nu exist[. Aceast[deosebire se poate exprima pe scurt astfel: este indiferent la urma urmei pe cine supui, dar nu este indiferent cui te supui.

Dac[n-ai]n tine destul[polite\e pentru toat[lumea, fii mai politicos cu inferiorii dec`t cu egalii, mai politicos cu egalii dec`t cu superiorii. Lipsa de polite\e fa\[cu egalii =i cu superiorii este numai o necuviin\[, care]\i poate atrage represalii, pe c`nd fa\[cu inferiorii este o cruzime =i o la=itate, c[ci provoac[o durere care nu poate riposta.

C`nd triumful este aproape =i, pentru a face ultimul pas, \i se cere o tic[lo=ie, nu-i a=a c[-\i vine greu s[nu o faci?

O nenorocire venit[din propriile noastre gre=eli e tot at`t de fatal[ ca =i una venit[ din senin, dar iluzia liberului arbitru ne face s[ suferim cu atrocitate de cea dint`i, pentru c[ni se pare c[am fi putut-o evita.

C`nd un prieten te p[r[se=te ]n nenorocirea lui, ]\i d[ tot at`ta dovad[c[nu \i-a fost prieten adev[rat, ca =i c`nd te p[r[se=te]n nenorocirea ta.

Deosebirea dintre dominarea femeii de c[tre b[rbat =i dominarea b[rbatului de c[tre femeie este deosebirea dintre tiranie =i dictatura sclavilor. C`nd nu domin[nici unul, nici altul, e r[zboi civil.

Dac[ai]ndoieli asupra ta, nu le da pe fa\[, ca s[nu dai prostiei dreptul de a-=i permite cu tine aceea=i atitudine,]mprumut`nd-o de la tine.

C`nd un b[rbat pasionat face curte unei femei, el are aerul umilit, pentru c[atunci el]ngenunche]naintea sclavei =i pentru c[atunci el]i propune maternitatea, adic[un =ir lung de chinuri =i un eventual asasinat.

}n infinitul timpului =i al spa\iului, ne-am]nt`lnit ]n aceea=i nebuloas[, ]n acela=i sistem solar, ]n aceea=i planet[, ]n acela=i secol, ]n aceea=i genera\ie, ]n aceea=i \ar[, ]n acela=i loc, sub acela=i acoper[m`nt, =i totu=i ne ur`m, ori cel pu\in ne suntem indiferen\i,]n loc s[ne arunc[m unii]n bra\ele altora, inteligen\i =i pro=ti, buni =i r[i,]nm[rmuri\i de spaima naturii infinite =i ostile.

}n via\[, de foarte pu\ine ori =tii mai dinainte ce ai s[faci =i ce ai s[vorbe=ti, =i mai niciodat[ce ai s[sim\i =i ce ai s[g`nde=ti. }ncolo, tot ce ai s[ faci =i ai s[ vorbe=ti, tot ce ai s[ sim\i =i ai s[ g`nde=ti, *afli* atunci c`nd ai ]nf[ptuit, c`nd ai vorbit, c`nd ai sim\it, c`nd ai g`ndit. Ai ]n fa\a ta, ]ncep`nd chiar din clipa care urmeaz[, viitorul, ca un neant]n care]naintezi orbec[ind]n]ntuneric, *c[z`nd* peste faptele =i vorbele tale, peste g`ndurile =i sim\irile tale. Via\a este aceast[izvor`re de fapte, de vorbe, de g`nduri =i de sim\iri, peste care te]mbr`nce=te etern nu se =tie cine.

De-a lungul evolu\iei, nu se observ[cre=terea nici unui alt organ al omului, afar[de creier, condi\ia material[a con=tiin\ei. Ar fi interesant de =tiut dac[mai exist[un alt animal care s[fi suferit]n cursul vie\ii o asemenea nenorocire.

Cu c`t e=ti mai politicos, cu at`t ridici tot mai multe ziduri =i forturi]mpotriva cordialit[\ii inoportune, care d[n[val[ ]n incinta vie\ii tale.

Omul g[se=te]ntotdeauna incon=tient motive]nalte pentru ac\iunile sale egoiste. Antropofagul, care-=i m[n`nc[p[rin\ii din lips[de alt[carne, e convins c[face un act moral, c[-=i]ndepline=te o datorie religioas[. Aceasta dovede=te idealismul omului, adic[neputin\a lui de a-=i recunoa=te mobile egoiste =i josnice.

Sunt oameni care trag toate]nv[\[mintele posibile din experien\ele vie\ii, numai c`t, pe toate, le trag cu un moment mai t`rziu dec`t le trebuie. Ace=tia sunt mai nenoroci\i dec`t acei care nu]nva\[nimic din via\[, =i care, astfel, n-au mustr[ri zadarnice.

C`nd o femeie =i un b[rbat se ]nt`lnesc s[se cultive reciproc prin lecturi, prin]nv[\are de limbi =.c.l., s[=tii c[ ]nt`lnirile lor sunt convocate =i prezidate de Geniul Speciei =i s[le-o spui =i lor, dac[ei n-o =tiu.

Cei care au sufletul grosolan spun „tu“ =i intimilor =i slugilor, ar[t`nd prin aceasta c[ pentru d`n=ii intimitatea]nseamn[lips[de stim[=i de respect.

Po\i s[schimbi cuno=tin\ele cuiva, dar nu =i ideile. Ideile sunt flori crescute pe tulpina sentimentului, care-=i are r[d[cina]n instinct. Numai vremea sau o criz[puternic[sufleteasc[, sl[bind,]nt[rind ori modific`nd instinctul =i sentimentul, pot schimba ideile.

Cine nu e gelos de b[rbatul amantei sale, arat[c[amorul lui e alc[tuit mai cu seam[din vanitate =i din sim\ul de proprietate asupra femeii.

O femeie de ras[=i de lux este un produs rafinat]n salon =i un animal primitiv]n iatac. O femeie comun[e gospodin[=i]ntr-un caz =i]n altul.

De cele mai multe ori n-o iube=ti pentru c[are calit[\i, ci are calit[\i pentru c[o iube=ti.

Aten\iile ar[tate =i serviciile f[cute indistinct prietenilor =i str[inilor ofenseaz[prietenia =i o dezoblig[de sentimentul recuno=tin\ei.

Nimic nu este mai deosebit de b[rbat dec`t femeia, fiindc[ tot ce este ]n natur[ e numai altfel dec`t b[rbatul, pe c`nd femeia e contrariul lui.

Sunt oameni pentru care via\a e insuportabil[, iar acceptarea mor\ii imposibil[.

Nu-\i sunt scumpe]ncre\iturile de pe fruntea =i de la ochii femeii tale? G`nde=te-te bine c[ ]ncre\iturile astea s-au f[cut ]n lunga voastr[ tov[r[=ie de griji =i de nevoi. G`nde=te-te bine c[ele sunt semnul c[se apropie vremea c`nd tu =i tovar[=a ta ave\i s[ v[ desp[r\i\i pentru totdeauna. G`nde=te-te c[asta e fa\a r`z[toare pe care o a=teptai cu pieptul]nfrigurat]n nop\ile de var[.

De-a lungul vremii, patru evenimente hot[r`toare ]n via\a sufleteasc[ a omenirii: apari\ia ideii de moarte ]n con=tiin\[, pierderea credin\ei ]n Dumnezeu, ]nsumarea noastr[ ]n zoologie =i reducerea planetei la un vremelnic fir de \[r`n[ ]n infinit.

Unii concep via\a ca un r`u, ]n voia c[ruia nu ai dec`t s[te la=i, ca s[ajungi la \[rmurile]nflorite. Al\ii o concep ca un curent,]n susul c[ruia trebuie s[ ]no\i voinice=te cu speran\a]ndoielnic[de a ajunge la un mal aspru, unde s[-\i odihne=ti capul obosit.

Amintirile — o muzic[care ne vine de undeva de dincolo de orizont.

Cele mai multe judec[\i false]n privin\a lucrurilor omene=ti se datoresc infirmit[\ii morale, =i nu sl[biciunii intelectuale, pentru

c[mai degrab[pierde omul sim\ul realit[\ii prin partea moral[, dec`t prin cea intelectual[.

O implori s[nu te mai fac[s[suferi, adic[ ]i ceri ei ajutor contra ei, nenorocitule, iar ea te ascult[rece =i t[ioas[ca o spad[de ghea\[=i ridic[ ]n suflet altare celuilalt.

Disimularea femeii fa\[cu b[rbatul e]n ordinea lucrurilor, pe c`nd a b[rbatului fa\[cu femeia e contra naturii, e o la=itate, e antipatic[.

O femeie se simte m[gulit[c`nd e iubit[ de orice b[rbat, pentru care nu are dezgust. Dar numai un *fat* nu se simte indispus =i chiar nenorocit, c`nd e iubit de o femeie, pe care el nu o poate iubi.

La dou[zeci de ani iube=ti amorul =i cau\i o femeie s[-l]ntrupezi, =i femeia asta nu poate fi dec`t frumoas[. La treizeci de ani iube=ti o femeie, nu amorul, =i femeia asta poate fi frumoas[, poate fi ur`t[, cum se]nt`mpl[.

B[tr`ne\ea e carne veche, e inestetic[, e impur[. E o ru=ine, c[ci este restul unui organism ]nvins de natur[. Boala, c`nd nu-i acut[=i trec[toare, e aceea=i deteriorare, aceea=i ru=ine, o b[tr`ne\e prematur[. Iar moartea, definitiva victorie a naturii asupra omului, este suprema ru=ine.

Un b[rbat de o anumit[v`rst[ se ap[r[ cu moliciune c`nd i se imput[pe nedrept p[cate juvenile.

Fa\a unei femei trece]ntr-o singur[zi prin mai multe v`rste. O femeie, care are treizeci =i cinci de ani c`nd e lini=tit[, are patruzeci c`nd e moroc[noas[, treizeci c`nd e vesel[=i dou[zeci c`nd vibreaz[de iubire.

Oamenii]n genere nu prefer[minciuna adev[rului. Le utilizeaz[pe am`ndou[f[r[nici o preferin\[, dup[nevoie.

De obicei o femeie =tie c[e iubit[mai]nainte ca b[rbatul s[-=i dea seam[ce se petrece cu d`nsul. Femeia ]ns[, mai t`rziu,]i spune c[n-a b[nuit nimic =i c[a fost foarte surprins[c`nd el i-a m[rturisit iubirea. Prin aceasta, ea]nl[tur[orice suspiciune asupra cochet[riilor, manejelor =i provoc[rilor ei de mai]nainte.

Te]mpil[toat[lumea, =i nu decretezi infamia universal[=i iremediabil[a omenirii. A fost cu tine pu\in mai indiferent[ea, =i universul]ntreg devine „un episod trist, care tulbur[lini=tea neantului“.

Amorul, ca =i soarele, e un singur moment la zenit:]n momentul primului „da“.

Predici necontenit morala, zv`rli]n toate p[r\ile precepte. }n\eleg: te ispite=te via\a =i sim\i nevoia s[alungi tenta\iile, din toate puterile,]n fiecare moment al vie\ii.

Dac[, apuc`nd pe un drum, \i-ai rupt un picior, nu regreta c[ n-ai apucat pe un altul, c[ci nu =tii dac[ nu \i le rupeai pe am`ndou[.

Gelozia pricinuit[de o femeie e mai chinuitoare]n absen\a ei, dec`t ]n prezen\a ei, pentru c[ torturile geloziei sunt produse de imagina\ie, =i c`nd femeia e de fa\[, imaginea ei absorbant[ ]\i paralizeaz[imagina\ia.

„*Homo homini lupus*“. Filozoful nu =tia c[lupii nu se m[n`nc[ ]ntre d`n=ii dec`t la ultima extremitate.

Un b[rbat nu e rud[cu nevasta sa, dar e rud[cu surorile nevestei sale.

A *flirta*, adic[ ]n ultim[analiz[a face =i a asculta propuneri]nv[luite, pe departe, lipsite de seriozitate, este, din partea b[rbatului, un semn de grosol[nie sufleteasc[=i de lips[de patosul virilit[\ii; este, din partea femeii care prime=te manejul,

dovada unui suflet de cocot[ori de servitoare. Numai iubirea, r[m`n`nd]n marginile decen\ei =i ale respectului, poate forma subiectul unor anumite convorbiri]ntre un b[rbat =i o femeie cu instinctele s[n[toase =i sim\ul estetic nepervertit.

Tot ce nu este etern, este zadarnic. Nimic nu este etern.

De ce cruzime atroce d[dovad[acela care se apropie de o femeie, c`nd nu se g`nde=te sau c`nd se g`nde=te c[creeaz[o fiin\[supus[fatal la boal[, la agonie =i la moarte.

Recuno=tin\a exagerat[pentru aten\iile pe care ni le arat[cineva este de cele mai multe ori r[spunsul amorului nostru propriu m[gulit =i al vanit[\ii noastre satisf[cute.

}n societate, nu te ridica]mpotriva nici unui p[cat, ca s[nu comi\i, din ne=tiin\[, vreo nedelicate\e.

Inteligen\ii se]mpart]n dou[: buni =i r[i. Pro=tii se]mpart]n una: r[i.

Atitudinea ironic[ ]n fa\a vie\ii este consolarea ipocrit[pe care ne-o d[m, depreciind ceea ce ne refuz[via\a.

}n amor omul se mul\ume=te cu un nimic, =i nu se mul\ume=te cu nimic.

Amorul este o febr[a sufletului. Acela=i]nceput, aceea=i criz[, acela=i sf`r=it =i aceea=i imunitate, — c[ci nimeni nu iube=te a doua oar[pe femeia de care a sc[pat.

C`nd nu mai iube=ti pe o femeie, nu po\i ]n\elege deloc pentru ce ai iubit-o, oric`te sfor\[ri de memorie ai face.

Un b[rbat simte o jen[, o ezitare fa\[cu b[rbatul c[ruia i-a r[pit inima unei femei. O femeie, fa\[cu rivala]nvins[, are con=tiin\a calm[, senin[=i un aer de triumfal[sfidare.

C`nd un b[rbat iubitor de confort moral]=i p[r[se=te femeia =i iube=te pe alta, e foarte iritat c[-i mai lipse=te o condi\ie ca s[fie complet fericit: aprobarea femeii p[r[site.

Un b[rbat de treab[, c`nd iube=te pe cine nu-i este permis, se ded[la cele mai ne]nchipuite ipocrizii fa\[cu el]nsu=i, ca s[-=i ascund[c[iube=te, =i crede cu sinceritate c[sentimentul lui pentru femeia adorat[e simpatie, prietenie, admira\ie...

}n amorul pasionat nu e, nu poate fi prietenie. }ntr-o femeie pe care o iube=ti pasionat, totu-i femeie, =i prietenia nu-=i g[se=te nici un loc unde s[se plaseze.

Este aceast[mizerie]n lume: cu c`t un b[rbat =i o femeie se iubesc mai mult, cu at`t se tot]mpu\ineaz[ ]ntre ei secretele corpului =i, din cauza suspiciunilor, se tot]nmul\esc secretele sufletului.

}n iubirile, ca a lui Balzac, dintre un b[rbat de dou[zeci de ani =i o femeie de patruzeci,]ntinere=te corpul cel b[tr`n =i ]mb[tr`ne=te sufletul cel t`n[r.

Sunt b[rba\i care nu pot cuceri o femeie, dec`t dac[ se prezint[ singuri la concurs, =i nu o pot p[stra dec`t dac[nu se ive=te un concurent. Asemenea b[rba\i]n realitate sunt interimari, niciodat[titulari.

Amorul =i crima sunt invazia naturii]n mijlocul civiliza\iei.

B[rba\ii se tem mai mult de moarte dec`t femeile, pentru c[ au sentimentul trecutului mai puternic, pentru c[ au inteligen\a =i imagina\ia mai vii =i pentru c[ ei sunt elementul activ ]n crearea vie\ii. Via\a, cu c`t e mai intens[=i mai con=tient[, cu at`ta are mai mult oroare de neant.

Crima fundamental[a naturii]mpotriva omului e c[a pus con=tiin\a unui Kant]ntr-un corp de mamifer supus legilor stupide ale materiei care, cu un curent imperceptibil de aer ori cu o infim[bacterie, poate stinge pentru eternitate con=tiin\a]n care se aprinsese un univers.

G`nde=te-te c[ =i tu =i acela care te insult[, intr-o zi sau alta ave\i s[ sta\i cu m`inile pe piept =i cu lum`n[rile la cap.

Dac[generosul =i obiectivul elefant, =i nu isterica =i libidinoasa maimu\[, ar fi avut creierul mai dezvoltat, ce admirabil ar fi omul.

Un om care s-ar hot[r] =i ar reu=i s[fie sincer]n orice]mprejurare, ar fi o apari\ie odioas[, ar fi o calamitate public[, ar ofensa]n dreapta =i]n st`nga, ar arunca scandalul ]n familii, ar gr[bi dizolvarea Societ[\ii — ar trebui ucis ca un c`ine turbat.

Dac[ ]ntr-o bun[diminea\[oamenii ar]ncepe s[-=i poat[citi g`ndurile unul altuia, to\i ar umplea p[durile =i v[g[unile neumblate, pitindu-se fiecare ]n c`te o ascunz[toare neb[nuit[. Societatea s-ar desfiin\a =i rasa omeneasc[ar pieri]n cur`nd.

Femeile caste, din lips[de temperament, au mai pu\in dezvoltat[pudoarea corpului, din cauza ecoului slab pe care-l trimite]n con=tiin\a lor feminitatea lor redus[.

Se poate spune c[literatura, care aproape]n]ntregime nu-i dec`t zugr[virea afacerilor amoroase, nu este altceva dec`t epifenomenologia =tiin\ei numit[embriologie.

Un prost nu spune lucruri inteligente, dar un inteligent spune multe prostii. O sut[de mii de pro=ti nu fac un inteligent, dar o sut[de mii de inteligen\i fac un prost. }n lume, prioritatea o are prostia.

Un prost, care tace, nu va plictisi niciodat[ca un inteligent care-=i debiteaz[ ]ntreaga g`ndire. Fa\[ cu o femeie, va ]nvinge ]ntotdeauna pe un inteligent, care spune mereu tot ce g`nde=te. T[cerea provoac[curiozitatea, care a\`\[iubirea =i d[impresia de for\[, de virilitate.

Imagina\ia =i inteligen\a sunt izvoare de fric[. +i cum marea problem[a vie\ii este moartea, inteligen\ii sunt]n inferioritate =i]n privin\a acestei probleme capitale a existen\ei noastre.

Tu nu b[nuie=ti c`t[ ]nsemn[tate dai acelora pe care ]i dispre-\uie=ti, condescinz`nd s[-\i angajezi fa\[cu ei sensibilitatea ta]ntr-o anumit[form[.

}n scrisul t[u destinat publicului pune ideile tale, dar niciodat[sentimentele tale, adic[partea intim[a personalit[\ii tale, nicio-dat[imagina\ia ta, adic[produsul imediat al personalit[\ii tale.

Dac[ai prietenii str`nse, participi la un suflet comun, nu mai ai sufletul t[u personal, adic[ un suflet delimitat, propriu pen-tru observa\ie. +i, neput`nd cunoa=te un suflet, al t[u, nu po\i cunoa=te nici pe al altora. De aici faptul paradoxal c[numai izola\ii cunosc bine sufletul omenesc.

Femeia are mai mare putere de penetra\ie]n sufletele altora dec`t b[rbatul, dar, mai s[rac[ ]n idei generale, este inferioar[ b[rbatului, c`nd vrea s[reconstituie tipuri din observa\iile izolate.

Prin sentimente, oricare: bune sau rele, at`rni de oameni. Prin inteligen\[ ]i domini.

Tu faci o ac\iune =i eu]i presupun motivele pentru care a= fi f[cut-o eu. Tu spui o fraz[, =i eu]i dau]n\elesul pe care l-a= fi pus eu]n fraza ta. Atunci cum vrei s[te]n\eleg? S[ne]n\elegem unii pe al\ii?

Ori de c`te ori ]n societate, ]n loc de a-\i da pe fa\[ ideile =i sentimentele, ai reu=it s[ spui o vorb[ banal[, lipsit[ de orice culoare personal[, ai c`=tigat o victorie]mpotriva vulgarit[\ii.

Sublimul vie\ii — ascensiunea pe piscurile]nalte ale existen\ei — exclude sentimentalitatea, care supune pe om micilor nevoi ale celor din jurul lui.

O opinie contrar[este o ofens[,]ndeosebi fa\[de femei, mai subiective prin natura lor. De aceea, extrema polite\e, pe care le-o dator[m mai ales lor, ne impune s[ne ascundem opiniile fa\[de ele =i s[abandon[m]n sensul lor.

Amorul alung[prietenia dintre un b[rbat =i o femeie, pentru c[ ]ncrederea =i simpatia nu pot \inea piept pasiunii arz[toare de primitiv, dorin\ei de acaparare, suspiciunilor =i celorlalte porniri egoiste ale amorului, care otr[vesc mai ales sufletul b[rbatului, a=a de inferior femeii]n aceast[privin\[.

C`nd po\i reu=i s[spui pentru ce iube=ti pe o femeie, n-o iube=ti cu adev[rat.

C`nd un amant ]ncepe s[ ia alur[ de so\, femeia se simte nenorocit[, oric`t de ideal s-ar purta el, c[ci ea nu-=i luase un amant pentru ca s[aib[doi so\i.

C`nd o femeie vinovat[are con=tiin\a sensibil[, nu-i ajung niciodat[prostern[rile amantului ei, pentru c[dovezile lui de supunere =i de adora\ie sunt necontenite scuze =i justific[ri ale gre=elii ei.

Pu\ini oameni ar prefera ca femeia pe care ei o iubesc pasionat s[iubeasc[pe altul dec`t s[moar[.

Prietenia, rar[=i]ntre b[rba\i, este cu mult mai rar[ ]ntre femei, pentru c[meseria lor de a pl[cea le face pe toate concurente

]ntre d`nsele; pentru c[prietenia e un sentiment de esen\[mai mult spiritual[, iar femeia este, prin defini\ie, o fiin\[mai aproape de natur[; pentru c[prietenia \ine de categoria sublimului, iar femeia e n[scut[numai pentru frumos.

Adesea, acela=i amor nu iart[cel mai mic lucru =i nu rupe pentru cea mai mare vin[.

Se zice c[Alfred de Vigny a scris *La Colère de Samson*, catehismul lapidar al misoginismului, pentru c[avea]ndoieli serioase asupra actri\ei Dorval, cu care se avea bine.

Cineva spunea: corpul meu nu sunt *eu*, e *el*. Uneori el nu m[las[s[g`ndesc, s[lucrez. Alteori el m[las[.

C`nd ceri cuiva indulgen\[,]i ceri dispre\ ]ndulcit ori, dup[ ]mprejur[ri, agravat prin bun[voin\[.

Dintr-un anumit punct de vedere, cam de al[turea de via\[, toate lucrurile omene=ti pot p[rea comice, afar[de unele acte naturale, care sunt odioase ori ridicole.

C`t e de trist sf`r=itul vie\ii normale, care se]ncheie cu bine. Fiin\a]nc`nt[toare de acum treizeci de ani, fata cu cozile pe spate plin[ de visuri =i de iluzii, ast[zi =i-a ]ntors privirile de la stele, =i-a plecat capul spre p[m`nt, ap[sat[de greutatea vie\ii.

Nu-\i chinui inima c[ ]n anumite momente din trecut nu ai luat alte hot[r`ri, nu ai f[cut al\i pa=i, care te-ar fi dus ]n via\[ pe un drum mai bun. Orice pas f[cut, orice hot[r`re luat[nu puteau s[fie altfel, pentru c[orice vorb[a ta, orice act al t[u stau fa\[cu]ntreaga ta fiin\[fizic[=i moral[, ca rezultatul unei opera\ii de cifre fa\[cu cifrele operate, ca un compus chimic fa\[cu elementele care-l alc[tuiesc. A regreta c[n-ai f[ptuit altfel, este ca =i cum rezultatul hidrogenului =i oxigenului ar regreta c[nu-i aur, suma lui doi plus doi c[nu-i zece.

Dac[ ]nc[nu \i-e ru=ine de nebuniile pe care le f[ceai pentru ea, s[=tii c[iubirea ta n-a murit cu totul.

Ambi\ia de a str[luci este goana dup[sufragiile pro=tilor. Ambi\ia de a nu fi desconsiderat este frica de a nu te oglindi defavorabil]n mintea celor inteligen\i.

Unele femei]=i iubesc mai mult copiii, altele mai mult b[rbatul ori amantul; cu alte cuvinte, unele mai mult copiii actuali, altele mai mult pe cel viitor. A=a to\i creatorii: unii arti=ti]=i iubesc mai mult operele ispr[vite, al\ii mai mult pe cele proiectate.

}n fiecare moment sunt]n lume milioane de discu\ii ori de ne]n\elegeri]ntre doi sau]ntre mai mul\i oameni, =i fiecare r[m`ne convins c[dreptatea e de partea lui, de=i este evident c[din toate aceste milioane de antagoni=ti numai jum[tate au dreptate]n cazul cel mai bun, =i nici unul]n cazul cel mai r[u. E amuzant.

De obicei, o femeie care iube=te de mai multe ori, d[b[rba\ilor acelea=i nume dr[g[la=e, f[r[nici un scrupul de delicate\e, pentru c[ ]n amor femeia nu are trecut. Ea tr[ie=te]n prezent.

Delicate\ea este calitatea suprem[=i cea mai rar[a sufletului omenesc. Ea le presupune pe toate celelalte: inteligen\a, bun[tatea, altruismul, generozitatea, discre\ia, m[rinimia =.c.l. Un om lipsit de o singur[calitate a sufletului, nu mai are delicate\ea complet[. Atunci ea este cu lacune =i cu eclipse.

Gelozia retrospectiv[e cea mai chinuitoare, pentru c[=tie c[nu are motive s[ ]nvinuiasc[, s[calomnieze, s[loveasc[, =i totu=i]nvinuie=te, calomniaz[=i love=te.

Femeia are gelozia retrospectiv[ ]n grad mult mai mic dec`t b[rbatul, pentru c[femeia tr[ie=te mai mult]n prezent, pentru

c[ ]n amorul ei imagina\ia are un rol mult mai slab =i pentru c[ ]n amorul ei sim\ul de proprietate e mult mai mic.

R[nile amorului propriu sunt din cele mai dureroase, dar de cele mai multe ori provoac[r`sul.

Dac[am face toate combina\iile posibile]ntre cuvintele unui dic\ionar de buzunar, am construi o infinitate de opere =tiin\ifice care ar r[sturna, ca pe ni=te]ncerc[ri puerile, toate teoriile =tiin\ei de azi; am construi o infinitate de opere literare, fa\[cu care *Divina Comedie* ar fi o simpl[ ]ncercare juvenil[; am construi tragediile pierdute ale lui Euripide =i tratatele lui Epicur, am]nvia din mor\i Biblioteca de la Alexandria...

C`t progres =i c`t[civiliza\ie presupune institu\ia femeilor galante. Ce distan\[de la pitecantropul care,]n p[durile primitive, n[v[lea asupra femelei, p`n[la urma=ul lui modern care negociaz[, pe bun[ ]nvoial[, ceea ce-i trebuie.

Uneori, din exces de discre\ie, subliniem prin rezerva noastr[ceea ce cel[lalt credea c[trece neobservat, =i devenim indiscre\i. }n unele cazuri, reu=ind s[ne juc[m rolul perfect, excesul de discre\ie ne face s[ap[rem insensibili.

E naiv s[te miri. E cinic s[nu te indignezi.

Tu crezi c[, dac[ai vrea, ai putea s[ ]ncepi chiar de azi s[fii minciunos, lingu=itor =i crud, ca s[po\i triumfa]n via\[. Credin\a c[po\i reu=i s[ai defectele pe care nu le ai este o iluzie tot at`t de van[ ca =i aceea c[ numai dac[ ai vrea, ai putea s[ c`n\i ca Tamango.

}nsu=irile date integral de natur[, ca inteligen\a sau talentul, confer[meritele cele mai mari, de=i omul nu are nici un merit c[le posed[; pe c`nd]nsu=irile pentru care omul are un merit c[le posed[, ca virtutea sau bun[tatea, confer[merite mult mai mici.

C`t timp pasiunea ei este puternic[, femeia ]\i spune c[, dac[ n-o ]nconjuri toat[ ziua cu aten\ii, ri=ti s-o ]ndep[rtezi prin dezobi=nuin\[. C`nd pasiunea ei]ncepe s[scad[, ea]\i spune c[prin prezen\a ta necontenit[ri=ti s-o]ndep[rtezi din cauza oboselii.

Un cortegiu mortuar, agonia unui vecin de peste sal[exaspereaz[pasiunea a doi aman\i, pentru c[imaginile care evoc[distrugerea vie\ii provoac[paroxismul instinctului creator.

Ceea ce provoac[amorul unui b[rbat e temperamentul femeii. Iar =tiin\a ne spune c[temperamentul este fizionomia sensibilit[\ii organelor vie\ii vegetative.

Dac[facem abstrac\ie de punctul de vedere moral, ipocrizia bine reu=it[=i bine sus\inut[este victoria omului asupra animalului, a con=tientului asupra incon=tientului, a inteligen\ei asupra sentimentelor, este suprema afirmare a acelei virtu\i care formeaz[piatra angular[a caracterului =i care se nume=te st[p`nire de sine.

C[lug[rul Ieronim de la R`=ca spunea: un b[rbat care nu se simte rud[ cu nevasta lui, tr[ie=te cu d`nsa]n concubinaj. Iar c`nd se simte rud[, tr[ie=te]n incest.

St[rile suflete=ti superioare fiind dezvoltate]n cursul evolu\iei din st[ri inferioare, analiza descoper[ ]ntotdeauna]n aliajul celor dint`i pe cele din urm[. Iat[pentru ce anali=tii sufletului omenesc apar pesimi=ti =i mizantropi.

Descoperirile =tiin\ifice cele mai geniale sunt fa\[cu adev[rul total despre lume mai pu\in dec`t s[riturile unei broa=te care ar avea de g`nd s[fac[ ]nconjurul p[m`ntului.

}\i p[r[se=ti prietenii =i alergi dup[sufletul, at`t de deosebit de al t[u, al unei femei, tocmai ]n momentul c`nd spui c[vrei

un suflet care s[te]n\eleag[. Ipocritule, tu vrei s[ ]mbog[\e=ti registrele st[rii civile.

Citi\i]n =ir un anumit capitol din *Descenden\a omului* de Darwin — =i manejele rafinate dintr-un roman de Bourget, care duc tot acolo... E divertisant, e comic, e hilariant.

B[rba\ii au infinit mai pu\in dispre\ pentru frico=i dec`t femeile, pentru c[b[rba\ilor curajul masculin nu le f[g[duie=te nici o felicitate.

C`nd te g`nde=ti c[cele mai sublime strig[te ale poeziei sunt exprimarea ritmat[a chinurilor provocate de o celul[, e r`vna ei nesatisf[cut[ de a se ]nt`lni cu o anumit[alt[celul[, nu po\i s[nu admiri fantastica feerie cl[dit[de sufletul omenesc pe instinctul cel „at`t de van“.

}n deosebire de geniile artistice, care sunt ni=te explozii ale naturii exuberante, geniile pur intelectuale nu simt, de obicei, nimic pentru femei, pentru c[geniile intelectuale, suprema debrutalizare a vie\ii, fiind punctele luminoase]n care materia cap[t[ ]n sf`r=it deplin[ con=tiin\[ de ea ]ns[=i, natura a avut grij[ s[ nu le ]ntind[ acea curs[ numit[ amor, care este du=manul cel mai ne]mp[cat al liberei dezvolt[ri a inteligen\ei pure. Femeile, la r`ndul lor, nu simt nici ele nimic pentru aceste fiin\e abstracte.

Limba rom`n[ are nepre\uitul avantaj de a poseda cuvintele *iubire* =i *amor* pentru dou[ lucruri cu totul deosebite, denumite ]n alte limbi cu un singur cuv`nt.

C`nd s-a stins amorul ]ntre doi so\i, poate s[ r[m`ie iubire, chiar dac[ ]n amorul lor n-a fost iubire. C`nd s-a stins amorul ]ntre aman\i, nu r[m`ne iubire, chiar dac[ ]n amorul lor a fost iubire.

De obicei, femeile]=i]n=eal[b[rba\ii =i b[rba\ii femeile cu sim\urile =i cu imagina\ia, nu cu inima.

}n timpurile din urm[, lipsite de orice prejudec[\i, un b[rbat de treab[poate s[aib[mai multe iubite deodat[, pe c`nd o femeie de treab[nu are niciodat[doi aman\i]n acela=i timp, ci, cel mult, unul cu care e pe ispr[vite =i altul cu care a]nceput. Starea asta de tranzi\ie poate \inea mai mult[vreme...

C`nd prin sfor\[rile memoriei reu=e=ti s[-\i aminte=ti ce sim\eai pentru o femeie, s[=tii c[iubirea ta n-a murit]nc[. Dac[continui cu exerci\iile astea de memorie, po\i c[dea din nou]n pr[pastie.

Ipocrizia ajunge uneori a doua natur[, =i atunci ea devine sinceritate. }n cazul acesta sinceritatea devine ipocrizie — c`nd ipocritul,]n vederea calculelor sale,]=i permite accese de sinceritate.

Dac[vrei s[mistifici =i s[reduci la neputin\[=i ridicol pe]nsu=i Geniul R[ului care domne=te]n lume,]ntrebuin\eaz[aceast[simpl[stratagem[: a=teapt[-te oric`nd =i ]n orice privin\[ numai la r[u =i anume la cel mai mare r[u. Atunci, orice nenorocire \i se va p[rea normal[, pe c`nd binele, dac[-\i va ie=i vreodat[ ]n cale,]l vei sim\i ca pe]ns[=i m`na lui Dumnezeu pus[asupra capului t[u.

C`nd ]ntre doi oameni exist[ o controvers[ aprins[ =i c`nd vine un eveniment care d[dreptate complet[unuia dintre ei, acesta, dac[are sufletul de elit[, caut[s[treac[f[r[a sublinia victoria, sim\indu-se oarecum jenat =i parc[vinovat de at`ta triumf. Sufletele de r`nd fac contrariul.

Pl[cere divin[: s[te ar[\i mic =i umilit, cu sentimentul distan\ei dintre tine =i ceilal\i.

Nimic mai nivelator dec`t prezen\a femeii iubite cu pasiune. De obicei, ea d[ inteligen\[ prostului =i t`mpe=te pe cel inteligent.

Timpul nu iart[. Cu fiecare clip[ ]n copilul acesta candid se tot aprinde con=tiin\a, flac[r[palid[=i rece, dar care vesteje=te =i usuc[.

Orice femeie m[ritat[se simte sclava b[rbatului ei, sclav[supus[sau revoltat[, credincioas[sau infidel[,]n func\iune sau evadat[ori p[r[sit[.

Asasinarea unei femei din cauza geloziei este crima cea mai monstruoas[, vrednic[de torturile inchizi\iei, fiindc[are ca motiv arogarea dreptului abominabil de a monopoliza o anatomie =i o fiziologie uman[, =i suferin\a, cu at`t mai ridicol[ cu c`t mai atroce, c[\i s-a nesocotit acest drept.

Nu-i a=a c[un fapt josnic al rivalului povestit]n fa\a femeii care formeaz[obiectul litigiului vostru, este o briz[r[coroas[pentru inima ta? Tu]ns[, cuprins subit de un spirit obiectiv de circumstan\[, dar cu cele mai slabe argumente de care e=ti capabil, iei ap[rarea rivalului, ca s[-i dovede=ti ei c`t e=ti tu de generos =i de superior celuilalt.

Pesimismul este iubirea arz[toare de via\[=i t`nguirea c[ ea nu d[ destule pl[ceri ori c[ nu i le po\i stoarce ]ndestul =i c[ se ispr[ve=te odat[. Un pesimist, fa\[ cu via\a, e ca un b[rbat care ar cere celei mai iubite femei mai mult dec`t ea poate da sau dec`t poate el lua, ori care ar iubi o femeie inaccesibil[. Pesimi=tii]ns[pretind c[nu iubesc femeia.

Ar[tarea recuno=tin\ei, oric`t ar fi de discret[, importuneaz[=i impacienteaz[pe binef[c[torul delicat =i,]n loc s[-l r[spl[teasc[pentru faptele lui bune,]l pedepse=te.

Copilul t[u are s[aib[spaimele agoniei, are s[moar[=i are s[fie]ngropat. +i toate astea le-ai creat tu.

}n orice bibliotec[scriitorii]n via\[alc[tuind o minoritate infim[, marii cititori stau toat[via\a de vorb[cu mor\ii.

}nv[\a\ii au reconstituit cu imagina\ia pitecantropul. Dar numai femeile au ocazia s[-l vad[,]n anumite momente.

Dac[femeia nu se deosebe=te ca mentalitate de b[rbat, trebuie egalizat[politice=te, pentru c[poate aduce aceea=i contribu\ie]n dezbaterea lucrului public. Dac[se deosebe=te de b[rbat, trebuie egalizat[, pentru c[aduce puncte noi de vedere]n dezbaterea lucrului public.

Magnanimitatea =i generozitatea se nasc din raportul de la puternic la slab, de la st[p`n la supus, de la conduc[tor la condus. De aceea plebeii =i femeile au mai pu\in dezvoltate aceste]nsu=iri.

Dac[nu-i po\i cuceri inima prin propriile tale mijloace, nu te poate ajuta]ntreaga omenire cu toat[=tiin\a ei, cu toat[arta ei, cu toat[diploma\ia =i cu toate armatele ei.

Unii se]nduio=eaz[c`nd cuget[ la pitecantrop, str[mo=ul omului. Al\ii ]=i st[p`nesc dezgustul c`nd cuget[la om, str[nepotul pitecantropului.

}n p[durile primitive — ciomagul;]n societate — sarcasmul. Expresia fizic[a sentimentului, aceea=i: ar[tarea caninilor.

Pesimistul mizantrop spune oamenilor: „Gorile, c`t sunte\i de stupide!“ Pesimistul idealist le spune: „Fra\ilor, c`t suntem de nenoroci\i!“

Natura]=i urmeaz[cursul cu aceea=i fatalitate =i nep[sare]n piatr[,]n arbore,]n om,]n toat[materia. A tr[i, este a te strecura prin legile naturii ca printre ni=te curse complicate =i nev[zute, spre

a-\i p[stra,]n forma dat[\ie, cele c`teva zeci de kilograme de materie, pe care \i le]mprumut[vremelnic natura =i care sunt tu.

Sistemele de g`ndire =i curentele artistice at`rn[de momentul istoric. Momentul istoric at`rn[ de structura social[. Structura social[ at`rn[de rezultatul luptelor dintre clase. Luptele dintre clase se reduc la goana etern[a indivizilor dup[mai bine, adic[dup[condi\iile cele mai favorabile pentru p[strarea acelei infime cantit[\i de materie]n forma dat[de natur[fiec[ruia.

Se poate dovedi c[toate preceptele morale, av`nd ]n vedere ori conservarea individului ori a societ[\ii, adic[ a cadrului pentru conservarea individual[, sunt tot at`tea reguli de observat pentru a]nt`rzia ceasul mor\ii.

Nu te certa cu via\a. Nu fi o fiin\[abstract[! Frecventeaz[societatea, petrece, glume=te, joac[c[r\i, bea, ia-\i o amic[, ori, dac[nu se poate, f[ceea ce se zice c[f[cea Sainte-Beuve prin coridoare cu personalul de serviciu de sex. Nu te certa cu via\a, nu face pe cimpanzeul abstract!

Nu imaginea vie\ii pe care avem s-o mai tr[im de-acum]nainte ne inspir[groaza de moarte, ci via\a pe care am tr[it-o p`n[ acuma. C`nd ne g`ndim la moarte nu ni se r[zvr[te=te fiin\a din cauza planurilor pentru viitor, ci din cauza c`ntecului duios al amintirilor. To\i acei care au fost r`nd pe r`nd noi,]i purt[m]n fundul sufletului nostru ca]ntr-un morm`nt. Dispari\ia acestui morm`nt viu,]n care zac cei ce au fost noi, ne inspir[groaza de moarte. De aceea oamenii lipsi\i de sentimentul trecutului sunt mai bravi]n fa\a mor\ii.

}n via\[fiecare purt[m un steag pe care e scris cu litere mari: *Eu*!

Culmea discre\iei este s[=tii s[-\i ascunzi discre\ia.

Animalele casnice devin pentru unii din noi persoane, fa\[cu care sim\im c[avem]ndatoriri sociale =i morale.

Sufletele de r`nd dau altora tocmai contrariul de ceea ce cer de la al\ii.

Realist]n observa\ie =i idealist]n aspira\ii — este fizionomia sufletelor bine organizate.

Nu cl[di pe nisip, nu cl[di pe ipoteza sentimentelor altora pentru tine, bune sau rele.

Nu ofensa nici pe cea mai cast[femeie purt`ndu-te cu d`nsa ca =i cum nu ar prezenta nici o primejdie pentru cinstea ta.

Prietenia amoroas[— amorul ipocrit cu sine]nsu=i.

Nimene nu va putea descoperi de ce anume lucru ne temem, c`nd ne temem de moarte, cum nimene n-ar putea spune ce vrea, c`nd ar putea fi]ntrebat, mai]nainte de a se na=te, pentru ce dore=te via\a.

Numai pro=tii sunt destul de inteligen\i ca s[nu-i]n=ele iluziile.

Tinerii ca=ti]=i iubesc mai mult mamele dec`t ceilal\i.

Bun[tatea e un dar gratuit al naturii, tot at`t de rar ca =i inteligen\a ori frumuse\ea. A ierta prostia ori ur`\enia =i a condamna r[utatea este explicabil, dar nu filozofic.

Nu exist[dec`t o singur[afec\iune curat omeneasc[: prietenia. Toate celelalte]=i au]nceputurile la animal =i sunt fizice.

CUPRINS

FRAGMENTE...

CUPRINS

1. Omul poart[centrul lumii fizice]n orice punct cuprins]n spa\iul ocupat de trupul s[u; centrul lumii sentimentale =i intelectuale]l poart[ ]n con=tiin\a sa (lu`nd cuv`ntul]n]n\elesul s[u psihologic, nu moral).

2. }n lume, nu vorbesc numai de arti=ti, sunt dou[feluri de oameni: oameni care apreciaz[, care au simpatii =i antipatii, dar la care aprecierea aceasta, simpatiile =i antipatiile nu devin un motiv de lupt[. Ei *nu lupt[pentru* ceea ce cred ei c[e bine =i *nu lupt[ ]mpotriva* a ceea ce cred ei c[e r[u. Majoritatea oamenilor e a=a. A trage]ns[concluzia c[ace=ti oameni sunt „impasibili“, „impersonali“, ar fi o mare gre=eal[=i nimene, de fapt, n-o face. Dar sunt al\i oameni care fac din simpatiile =i antipatiile lor motive de lupt[, care]=i fac un ideal (pe care-l urm[resc) de a st`rpi ceea ce cred ei c[e r[u =i de a ajuta la triumful binelui. Ace=tia sunt oameni „lupt[tori“’.

3. „Multe dureri-s, pu\ine pl[ceri“, a zis marele nostru poet, repet`nd o melancolic[banalitate. +i]nc[mai pu\ine sunt pl[cerile pe care i le pricinuie=te omului tov[r[=ia aproapelui s[u, c[ci fiecare om e o lume deosebit[, cu ambi\iile =i, mai cu seam[, cu egoismul ei... Nu]n rela\iile personale pune omul ce are mai bun, c[ci,]n ciocnirea dintre suflete, ce are mai bun se duce, adesea, ofensat]n fundul cel mai ad`nc al fiin\ei sale... +i, de aceea, nu poate fi o leg[tur[ mai curat[ =i mai durabil[, dec`t... de la distan\[, — aceea care se stabile=te]ntre cititor =i un scriitor, mai

cu seam[c`nd acesta e un scriitor de idei, c`nd, adic[, pune]n opera sa ceea ce este mai curat, mai]nalt =i mai dezinteresat, =i mai cu seam[c`nd acel scriitor este un analist al vie\ii, c[ci nimic nu consoleaz[ mai mult de durerea vie\ii dec`t contemplarea ei obiectiv[, *sub specie aeternitatis.*

4. Omul [...] din pricina tendin\ei de adaptare, caut[ve=nic s[ajung[la o]mp[care cu sine =i cu]mprejur[rile. Sensibilitatea exprim[natura intim[a omului =i ea nu numai c[influen\eaz[cugetarea, nu numai]i d[direc\ie, ci chiar o produce, pentru c[sentimentul cere justificare. Dac[sunt trist, trebuie s[m[conving c[am dreptate s[fiu trist: aceasta e adaptarea fiin\ei care sufer[. Melancolia mea e justificat[de cutare =i de cutare pricini, deci e adev[rata =i justa atitudine sentimental[fa\a cu lumea.

5. ...dup[cum]n lumea natural[fiin\a zoologic[se ml[diaz[cu at`t mai pu\in mediului cu c`t e mai tare, tot a=a,]n lumea social[, omul, cu c`t e mai puternic, cu at`t se ml[diaz[mai pu\in, cu at`t are posibilitatea de a face, el, schimb[ri]n acest mediu.

6. ...fiecare om vede lumea conform cu sentimentele sale.

7. Omul e nemul\umit]ntotdeauna de prezent, de aceea e un animal progresiv.

8. Netoleran\a este o stare de suflet alc[tuit[din tot ce este mai josnic]n om. Ea presupune brutalitate de sentiment =i inferioritate de g`ndire. Netoleran\a este ur[ =i lips[ de simpatie intelectual[. Netoleran\a este str`ns legat[de pornirea bestial[de agresiune. Netoleran\a este atitudinea gorilei feroce care a parvenit s[vorbeasc[.

Toleran\a este produsul cel mai]nalt al culturii suflete=ti. Ea e semnul adev[ratei civiliza\ii. Orice aspect mai]nalt al vie\ii morale are la baz[toleran\a. Progresul omenirii este progresul toleran\ei. Libertatea de g`ndire, accesul celor mici]n via\a de stat,

]ndrept[\irea femeilor, principiul na\ionalit[\ilor, totul se]ntemeiaz[ ]n fond pe progresul toleran\ei, pe tot mai mult[toleran\[.

Omul tolerant \ine fruntea sus, are privirea senin[. E echilibrat.

Netolerantul are]nf[\i=area animalului r[u, care vrea s[ ]mpung[. Omul tolerant e obiectiv, are concep\ia evolutiv[a istoriei. Netolerantul e eternul judec[tor m`niat =i m[rginit.

9. Numai naturile tari sunt]n elementul lor]n natura forte.

10. Din punctul de vedere al perceperii realit[\ii, oamenii se pot]mp[r\i]n dou[categorii. Unii percep mai ales raporturile dintre lucruri, cauzalitatea. Pe al\ii]i intereseaz[ ]n primul r`nd lucrurile, ceea ce este individual. Dintre ace=tia din urm[se recruteaz[mai ales arti=tii; dintre ceilal\i, mai ales cuget[torii.

11. ...un suflet niciodat[nu e curat individual, c[ci orice om este o celul[a organismului numit societate.

12. Copiii nu ac\ioneaz[ca oamenii mari, nu merg pe f[ga=uri cunoscute, determinate de idei, de presiunea social[, de norme, de moral[=i de „sociologie”. Via\a copilului e spontaneitate, neprev[zut.

Adultul continu[. Copilul]ncepe mereu; ac\iunea lui e mereu crea\ie nou[, din nou. A=adar,]n via\a copilului nu poate fi vorba de evenimente, ci numai de]nt`mpl[ri, nu poate fi vorba de intrig[, de conflicte, de peripe\ii, de ]nnodare =i deznod[m`nt. Ac\iunea e f[r[cauzalitate evident[=i obi=nuit[, f[r[finalilate cu scaden\[ ]ndep[rtat[.

13. }n adev[r, c`nd dispre\uie=ti profund pe oameni, nu te sim\i obligat s[ fii sincer cu ei, s[ le faci, de pild[, onoarea de a-\i sus\ine p[rerile fa\[ de d`n=ii — c`nd =tii, mai ales, c[sinceritatea \i-ar aduce dezagremente.

14. Subiectivismul]ncepe numai atunci c`nd apare atitudinea afectiv[fa\[cu propriu-\i suflet.

15. Omul]nt`i prive=te ]n afar[ =i mult mai t`rziu se]ntoarce asupra lui]nsu=i. [...] Deci analiza e posterioar[observa\iei.

16. Un lucru nu-l poate face nimene: s[fie mai inteligent dec`t este, s[creeze o inteligen\[superioar[inteligen\ei sale.

17. Domni=oara care se plimb[printr-o gr[din[, e firesc s[se extazieze]naintea trandafirului mare=al =i s[nu bage-n seam[v`zdoaga =i chiar bujorul. Botanistul care face ca d`nsa ar fi un dobitoc.

18. ... orice om, din cauza unui instinct atavic, are tandre\i pentru puii de om (=i, prin deriva\ie, de animal, de plante =i chiar pentru miniaturile de obiecte).

19. E senin ca un zeu c`nd are totul, ori a renun\at la toate.

20. Am auzit oameni pl`ng`ndu-se de toate defectele, dar n-am auzit pe nimeni pl`ng`ndu-se c[e prost.

CUPRINS

1. F[r[ ]ndoial[c[femeia are o fine\e intelectual[prin care ea]ntrece pe b[rbat. Un b[rbat niciodat[n-are s[ghiceas[cu at`ta siguran\[=i repreziciune,]ntr-un moment dat, ceea ce se petrece]n sufletul altui om, mai ales]n sufletul femeii.

E greu s-ascunzi ceea ce sim\i =i ce g`nde=ti ]n fa\a unei femei, mai ales atunci c`nd ea e interesat[ ]n cauz[. Un b[rbat, din acest punct de vedere, e dezarmat. Parc[ar fi de sticl[. Pe c`nd femeia, pentru el r[m`ne ve=nic o enigm[— de aici reputa\ia femeii de mister indescifrabil.

Aceast[ ]nsu=ire a femeii se explic[, desigur, prin rolul ei de mam[, care o sile=te *s[ghiceasc[* ce simte copilul =i prin rolul ei, de-a lungul istoriei, de supus[a b[rbatului, rol care o f[cea s[-=i ascund[g`ndurile sale =i, totodat[, s[ ghiceasc[ g`ndirile st[p`nului...

2. O femeie de lux,]n sensul de femel[uman[plin[de seduc\ie, nu poate s[spun[adev[rul, ci numai ceea ce-i convine. Numai astfel]=i poate p[stra caracterul de sfinx =i deveni, cum se zice, irezistibil[, incomparabil[, unic[etc. ...

3. Toate femeile =tiu s[tac[ori s[ascund[. +i o femeie, cu c`t e mai femeie, cu at`ta posed[mai mult acest caracter =i deci cu at`t e mai enigmatic[, ori cu at`ta e toate acestea, cu c`t e mai femeie.

4. Este drept c[femeia, prin natura ei mai afectiv[, ar trebui s[fie condamnat[numai la efuziuni de sentiment (]n voia c[rora se las[ ]n adev[r unele scriitoare); dar nu-i mai pu\in adev[rat c[ ]n femeie exist[=i o secular[rezerv[ ]nn[scut[— ca o adaptare la via\a erotic[— rezerv[care se generalizeaz[ ]n toat[via\a ei sentimental[. +i nu pu\ine femei se supun mai degrab[acestuia din urm[dec`t celuilalt imperativ al naturii lor. }n cazul acesta poezia feminin[se poate defini ca un romantism comprimat.

5. Situa\ia subordonat[a femeii din toate timpurile, necesitatea de a]ngriji =i de a]n\elege fiin\ele mici, c`nd acestea nu =tiu ]nc[ s[ vorbeasc[, precum =i propria ei sl[biciune de fiin\[ ve=nic dezarmat[, care are ve=nic nevoie de protec\ie, au determinat =i au dezvoltat ]n femeie aptitudinea nu numai de a ]n\elege intuitiv mai bine dec`t b[rbatul orice suferin\[, dar =i de a comp[timi anticipat cu orice fiin\[dezarmat[. Aceast[tendin\[, mai cu seam[ ]ntr-un suflet feminin de elit[, se rezolv[ ]ntr-o simpatie autentic[, natural[, care se r[sfr`nge asupra]ntregii naturi vii cu o amploare =i cu o intensitate absolut necunoscute b[rba\ilor.

6. Feminitatea puternic[este,]n adev[r,]ntotdeauna]n lupt[cu masculul. Sensibilitate la, s[-i zicem, eternul masculin, cochet[rie, defensiv[provocatoare fa\[de agresor,]n sf`r=it, o]ntreag[politic[=i diploma\ie cu adversarul, plin[de suspiciuni ca orice politic[de acest fel.

7. Am spus aiurea c[ ]n afacerile de sentiment femeile, con=tient =i incon=tient,]=i \in jocul ascuns fa\[de b[rbat. Acest secret]l p[streaz[=i scriitoarele, c`nd sunt femei de ras[, adic[ femei ]n adev[ratul ]n\eles al cuv`ntului. +i-l p[streaz[chiar =i pe socoteala eroinelor lor. Altfel =i-ar tr[da sexul, ar deroga de la obliga\iile spiritului [fa\[] de corp, ceea ce ar fi un defect estetic, dar un c`=tig pentru =tiin\a sufletului, c[ci numai o femeie

ar putea s[ne spun[bine ce se petrece]n sufletul femeiesc. Dar acest lucru nu-l va face niciodat[o femeie. Nu cred s[fi existat vreodat[o femeie adev[rat[care s[fi spus —]n via\a real[sau]n literatur[— tot ce se petrece]n sufletul ei. Numai b[rba\ii spun tot — femeii iubite, confiden\ilor, cititorilor, lumii]ntregi. Sunt =i femei care, p`n[ la un punct, dar numai p`n[la un punct, se dest[inuiesc, dar acele femei nu fac parte din cele mai feminine — =i dest[inuirea lor nu aduce o lumin[apreciabil[asupra sufletului femeiesc.

8. Corpul unei femei tinere — elasticitatea lui, rotunzimile calde, fine\ea =i luminozitatea epidermei — este realizarea formal[=i structural[cea mai des[v`r=it[a materiei vii, este miracolul suprem]nf[ptuit de natur[dup[miliarde de dibuiri =i]ncerc[ri neizbutite, este termenul ultim al evolu\iei cosmice.

9. Feminitatea *agita molem*[1]. Fiin\a neutr[, improblematic[, inofensiv[, fata mic[de zece ani,]n unghiuri drepte ori ascu\ite, cu dou[be\e]n loc de picioare, dizgra\ioas[la figur[, devine adesea la cincisprezece ani izvor de seduc\ii roind din formele rotunzite, din reliefurile ce se anun\[, din enigmaticul „da =i nu“ incon=tient]nc[al figurii, din]ncre\iturile rochiei, din atitudini pasive =i cu at`t mai imperative — seduc\ii care lipsesc adesea femeilor frumoase, „reci“, cum spunem noi, lipsite de „vino-ncoace“, cum spune poporul, expresii care indic[ deficitul acelui principiu, vital nou, care a operat la pubertate mai puternic ]n fata mic[, dizgra\ioas[, dec`t]n cea frumoas[, supra]nc[rc`nd-o de electricitate feminin[. Amorurile inspirate de aceste femei — de obicei pasiuni tiranice, p`n[la degradarea b[rbatului, fiindc[nu sunt provocate =i de impresii estetice, ci numai de cauze biologice — sunt privite ca ni=te nebunii, iar poporul le crede datorite farmecelor =i vr[jilor.

[1] Tulbur[nep[sarea.

10. O femeie pudic[ar trebui s[nu umble. Dac[ar fi logic[ ]n rezerva ei, ar trebui nici s[respire! Ar trebui s[se suprime.

11. De ce femeile n-au gelozie retrospectiv[? Pentru c[la ele e senza\ia principal[, nu *forma* =i *deci* imagina\ia (adic[chinul grozav al obsesiei imagina\iilor precise =i odioase).

12. Unele femei iubesc mai mult b[rbatul ori amantul, altele mai mult copiii. Tot a=a =i scriitorii: unii mai mult operele scrise, al\ii mai mult opera pl[nuit[.

13. Exist[imagine mai]nc`nt[toare undeva pe planet[, ]n sistemul solar, ]n univers, dec`t o femeie]nalt[=i zvelt[, frumoas[=i elegant[, care se dezbrac[ ]ncet, a lene, cu g`ndul aiurea, z`mbind unei amintiri, unei a=tept[ri?

14. F[r[iubire =i chiar f[r[simpatie, un b[rbat poate s[aib[leg[turi cu o femeie; o femeie, f[r[nici un sentiment pentru b[rbat, nu poate s[aib[leg[turi, dec`t cu un ad`nc dezgust...

15. Un b[rbat ur`t poate fi iubit tocmai pentru c[nu are calit[\ile ca s[fie iubit... O femeie poate iubi pe un b[rbat ca s[-i aline suferin\ele c[nu poate fi iubit... +i, oare, aceast[jertf[de sine nu poate fi =i ea cauza marii pasiuni a femeii care se „jertfe=te“? C[ci — cine nu =tie? — iubim mai mult pentru ceea ce d[m, dec`t pentru ceea ce ni se d[=i, mai ales, pe acei pentru care ne jertfim. Cea mai mare iubire din lume, a mamei pentru copil, nu are alt[cauz[...

16. Nimic nu este mai deosebit de b[rbat, dec`t femeia.

Privi\i numai la aceste dou[fiin\e, la b[rbosul animal masculin, at`t de banal, bietul, =i la ginga=a creatur[alb[, idealizat[ ]n toate felurile, =i]n Venerea de la Milo =i]n Venerea Calipige de la Siracusa, =i spune\i dac[aceste dou[fiin\e pot fi egale la suflet?

17. Se spune c[femeia e mai sentimental[, c[ne-ar fi superioar[prin afectivitate. }n adev[r, femeia are o sentimentalitate superioar[b[rbatului: sentimentalitatea „casnic[“. Sentimentul de familie e mai dezvoltat la ea. Femeia va sacrifica aproape totdeauna interesele generale intereselor ei. Pentru femeie, acei care nu fac parte din casa ei sunt str[ini, sunt chiar du=mani. C`nd o femeie are simpatie pentru cineva, ea simte nevoia ca acela sa devin[ membru al familiei ei. Ea nu poate concepe simpatia pentru cineva care, ]ntr-un fel sau altul, n-ar face parte din „casa“ ei. Mai curios e c[ chiar atunci c`nd femeia d[o lovitur[teribil[casei, ea tot r[m`ne „casnic[“ [...] Aceast[sentimentalitate casnic[e]n raport invers cu sentimentele sociale. Rolul femeii de a purta =i cre=te copii, de a fi zei\a casnic[, o face nesocial[, dac[nu chiar antisocial[.

B[rbatul, din contra... Dar cine nu =tie c[,]n genere, b[rbatul e socotit de femeie ca „un du=man al casei“. El are sentimentul casnic foarte slab, iar sentimentul social foarte dezvoltat. Un b[rbat pune de multe ori interesele comunit[\ii mai presus de ale familiei.

18. Generozitatea e o]nsu=ire eminamente b[rb[teasc[, ca =i iertarea =i uitarea. B[rbatul e prin natura sa mult mai gata s[zic[„treac[de la mine“ =i „s[taie poala =i s[fug[“. Femeia e mai vindicativ[, ea are memoria jignirilor =i a ofenselor mult mai lung[, e ve=nic]n gard[. Toate acestea, desigur, tot din pricina rolului ei de supus[a b[rbatului. Se =tie c[robia nu e o stare favorabil[pentru dezvoltarea generozit[\ii =i a iert[rii. Generozitatea e virtutea celor tari.

19. Un b[rbat poate lega o discu\ie intim[cu orice femeie, cu o femeie pe care abia a v[zut-o, cu o femeie pentru care nu are nici o considera\ie, cu o femeie dintr-o categorie social[cu totul inferioar[etc. O femeie, din contra, *dac[e normal[*, nu acord[nimic unui b[rbat, pentru care n-are cel pu\in afec\iune,

dac[nu chiar iubire. Desigur c[acest lucru are o explica\ie natural[. |i-i indiferent moralmente, la urma urmei, pe cine supui, dar nu-\i poate fi indiferent cui te supui de bun[voie.

20. B[rbatul, c`nd e gelos, prefer[ s[ se schilodeasc[, femeia iubit[, s[ moar[ chiar, s[ moar[ ]n torturi, dac[ nu se poate altfel, dec`t s[iubeasc[pe altul sau, chiar, dec`t s[ devin[ indiferent[ sau, =i mai pu\in, dec`t s[-i scad[patima.

21. Situa\ia femeii [...] nu o poate sim\i =i nu o poate vedea bine dec`t numai o femeie. B[rbatul, prin defini\ie, e neatent la munca de ceas cu ceas a femeii gospodine, f[r[nici o str[lucire =i f[r[efecte v[dite =i apreciabile.

22. Un om care-=i pompeaz[ ]n chip nefiresc toat[energia la creier, e deja un b[tr`n. Un intelectual b[tr`n e un b[tr`n la p[trat. Femeia =tie toate acestea incon=tient. De aceea, pe o femeie „fin[“ mai degrab[ o va „cuceri“ un domn tomnatic simplu, dec`t unul tomnatic la puterea a doua.

23. Pentru b[rbat intelectualismul femeii, adic[, de obicei, bas-bleu-ismul, e ceva oribil, dar inteligen\a =i cultura ei este o calitate. Nu pentru ca s[citeasc[ ]mpreun[cu ea *Critica ra\iunii pure*, dar pentru c[inteligen\a sau, mai exact, fine\ea intelectual[a femeii este un semn de delicate\e sufleteasc[=i organic[, lucru foarte pl[cut b[rbatului =i pentru c[,]n momentele c`nd „omne animal“ etc., e mai bine s[ po\i discuta cu femeia „fin[“ despre valut[, dec`t s[n-ai ce vorbi =i s[nu po\i face fa\[ ]mprejur[rii.

24. Natura]mperecheaz[fiin\e c`t mai apropiate ca v`rst[. A=a-i trebuie ei pentru scopurile sale. La oamenii simpli, mai aproape de natur[,]mperecherile nepotrivite se datoresc unor cauze care nu au nimic comun cu dragostea mutual[. Omul civilizat s-a]ndep[rtat de natur[=i]n privin\a aceasta. Nu e deloc

natural ca adolescenta „l'Occitanienne“ s[se]namoreze de sexagenarul Chateaubriand. Nu e deloc natural ca un b[rbat s[iubeasc[femei mai]n v`rst[ dec`t el, dar biografiile scriitorilor mari ne arat[necontenit aceast[abatere de la normal. Pricina st[, credem,]n]nsemn[tatea tot mai mare, pe care o cap[t[sufletul]n „geneza“ amorului la oamenii care, prin prea mult[via\[intelectual[, nu mai sunt naturali. Din punctul de vedere al naturii, fire=te c[unui poet =i filozof de dou[zeci =i cinci de ani]i convine, ca oric[rui mascul, o fat[de optsprezece ani. Dar din punct de vedere sufletesc — al nevoii de un suflet cu care s[se „]n\eleag[“ — se poate s[-i convin[mai bine o femeie „fin[“ de treizeci de ani, c[ci natura, acum, nu mai vorbe=te singur[.

25. ...o femeie adev[rat[prive=te]n sufletul unui b[rbat ca]ntr-o vitrin[, pe c`nd b[rbatul e lipsit, fa\[de ea, de acest talent...

26. Exist[, f[r[ ]ndoial[, la orice b[rbat o afinitate pentru un anumit temperament femeiesc =i, la orice femeie, o leg[tur[ ]ntre temperamentul ei, conforma\ia ei fizic[=i predilec\ia pentru unele culori.

27. Un logodnic este o virtualitate. Un amant este o realitate teribil[. Incomparabil mai]ngrozitoare dec`t un so\. }n c[s[torie, semnifica\ia social[o mascheaz[pe cealalt[. O femeie se poate m[rita pentru zece motive, din care s[lipseasc[acela pentru care se d[unui amant: selec\ia pasionat[!

28. Cine a spus c[, odat[cu hainele, b[rbatul =i femeia arunc[toat[cultura =i civiliza\ia =i se]ntorc la starea de natur[?

O femeie spiritual[, cu care schimbi idei fine, ca ni=te s[ge\i de aur,]ntr-o atmosfer[de sensibilitate delicat[, creat[de am`ndoi... =i, la un moment dat, ca ultim[concluzie, ca]ncoronare suprem[, violarea tuturor secretelor ei, a tot ceea ce ea ascunde, con=tient[c[e partea brutal[a fiin\ei ei, oficiile vie\ii

organice, care n-au alt[justificare dec`t aceea c[sunt suportul vie\ii spirituale, unde se fabric[for\a care,]n salon, str[luce=te]n ghirl[nzi de lumini.

29. ...}ntotdeauna dibuie=ti ca un orb. Grav[e pasiunea, ori adora\ia pierdut[. Dar femeile nu devin pasionate dec`t dup[ ce se ]nt`mpl[ceea ce trebuie s[se]nt`mple pentru ca un b[rbat =i o femeie s[-=i spun[ „tu“. P[n[ atunci ele sunt ]n defensiv[, au spiritul mai liber dec`t oric`nd, cocheteaz[,]n deosebire de b[rbat, care e pasionat =i idiot]ntotdeauna]nainte de acel eveniment capital =i ridicol, dar care dup[aceea]=i recap[t[libertatea de spirit, pentru c[,]n stricta economie a speciei, =i-a]ndeplinit tot rolul.

30. Orice femeie are ceva matern fa\[de b[rbatul pentru care are afec\iune c`nd el sufer[, chiar =i fata mic[ pentru un om ]n v`rst[, =i o \[ranc[pentru Napoleon I Bonaparte.

DE DRAGOSTE

CUPRINS

1. Amor adev[rat e acela la care ia parte =i imagina\ia =i inima. Amorul, lipsit de una din aceste dou[p[r\i, e o stare bolnav[a individului.

2. Ceea ce se nume=te imagina\ie]n amor e partea estetic[a acestuia; ceea ce se zice inim[, e partea lui senzual[.

3. Ce este dragostea? +i anume dragostea pentru un individ, nu dragostea de oameni]n general? Este un fel de afinitate]ntre doi oameni.

Dac[este o afinitate]ntre doi oameni, atunci, fire=te, trebuie s[fie o afinitate]ntre toate chipurile de a fi ale acestor doi oameni. Un om ni se prezint[nou[sub mai multe aspecte: ca trup, ca sim\ire, ca minte. A=adar, afinitatea dintre doi oameni, ca s[fie complet[, trebuie s[fie din aceste trei puncte de vedere: trebuie s[fie afinitate fizic[, ca s[zic a=a, adic[fiec[ruia dintre cei doi s[-i plac[cel[lalt ca fizic, s[-i plac[fa\a a=a cum este ea, cu gura, nasul, ochii etc., trebuie s[fie afinitate de sim\ire, adic[s[simt[bucurie =i]ntristare cam]n acelea=i]mprejur[ri, trebuie s[fie afinitate de minte, adic[s[g`ndeasc[la fel, s[aib[acelea=i idealuri, acelea=i concep\ii]n diferitele chestii.

Aceast[afinitate]ns[nu trebuie s[fie numaidec`t complet[, ci numai ]ntr-at`t]ntru c`t sufletele lor s[ nu se contrazic[. +i aceasta cu at`t mai mult, cu c`t azi este cu neputin\[s[existe un om complet din punct de vedere sufletesc =i, prin urmare,

exist[nevoia de a-\i c[uta completarea]n alt suflet —]n amor,]n sufletul femeii.

4. Aprob mai degrab[pe acela care, dac[nu e fericit]n amor, se sinucide, dec`t pe acela care]mbr[\i=eaz[, din cauza aceasta, un sistem filozofic, adic[o concep\ie asupra vie\ii =i a lumii, asupra prezentului, trecutului =i viitorului, planetei noastre =i a sistemului solar!... }n\eleg, desigur, ce se petrece]n acesta, dar nu-l pot aproba.

5. Amorul „romantic“ se ispr[ve=te de la o vreme, dac[nu... prin sinucidere, ca-n *Romeo =i Julieta*, atunci prin... c[s[torie.

6. O c[s[torie dureaz[pe sentimente mult mai pu\in „romantice“’, mai „burgheze“, dar poate mai puternice: simpatia =i recuno=tin\a ce izvor[sc din]mpreuna-vie\uire, din comunitatea de interese, de scopuri ale vie\ii... Dac[mai fiecare a iubit]n tinere\ea lui, sunt rari, dac[sunt, aceia care au iubit cu „amor“ o via\[-ntreag[. Exist[o femeie care a iubit a=a o via\[-ntreag[: e...]ntr-o nuvel[de Maupassant; mai exist[una: e aceea=i, zugr[vit[de Maupassant]ntr-unul din volumele sale de voiaj...

7. Amorul — s[-i zicem pe nume: amorul senzual, amorul tuturor v`rstelor, afar[de cea de 20 ani — amorul acesta nu apropie suflete=te. Pasiunea arz[toare de primitiv,]ndoiala nedezlipit[de amor, care enerveaz[=i ofenseaz[, dorin\a de a acapara cu totul fiin\a iubit[, transformarea ei]n izvor de pl[cere, cunoscuta netoleran\[a fiin\ei care iube=te, gelozia f[r[motiv, sentimentul de teroare, c[ea e ea, c[e o fiin\[de sine st[t[toare, asupra g`ndirii =i voin\ei c[reia n-ai nici o putere, toate aceste sentimente care caracterizeaz[ cel mai teribil egoism =i pe care le simte mai ales b[rbatul (c`t e de inferior]n aceast[privin\[!) nu-s de natur[a]mprieteni... Cine nu =tie c[„amorul“ c`nd se are de scop pe sine ]nsu=i, c`nd nu este un incident]n via\a conjugal[, duce la durere =i adesea la catastrof[.

8. Cred c[experien\a trist[ ]n amor e una din cauzele cele mai]nsemnate ale misoginismului, c[ci prin amor nu trebuie s[se]n\eleag[numaidec`t acea pasiune „sublim[“ care, zice-se, e foarte rar[, ci toate mizeriile care decurg din concentrarea, din durata mai lung[sau mai scurt[a sentimentelor b[rb[te=ti pentru o singur[femeie.

+i nu este sentiment care, jignit, s[scoat[la iveal[din fundul sufletului at`ta noroi ca amorul, acest „egoisme a deux“ care, ]n realitate e sentimentul cel mai egoist =i ]nc[, din nefericire, cel mai complicat, at`t de complicat,]nc`t st`rne=te]n om durerea vanit[\ii, a sentimentului care provoac[chinurile cele mai mari. Un „nefericit]n amor“ trebuie s[aib[un suflet prea distins, ca s[nu devin[un om cu totul vulgar =i injurios.

9. Sublimul vie\ii nu se-mpac[cu renun\area la propria-\i individualitate =i cine are o familie =i totu=i vrea s[guste ceea ce d[via\a pe]n[l\imile ei, trebuie s[-=i]n[spreasc[inima, dac[nu o are deja aspr[. C[s[toria o poart[mai u=or acela care are un suflet egoist, adic[acela care n-are sufletul potrivit pentru c[s[torie. E una din multele ironii ale vie\ii.

10. ...amorul este o putere a=a de natural[=i de mare, el vine a=a de nechemat, izbucne=te a=a de triumf[tor =i de nep[s[tor de calculele oamenilor,]nc`t slabele sfaturi ale ra\iunii vor fi ]ntotdeauna ]n[bu=ite de ]nt`ile porniri ale acestei pasiuni,]n sufletele acelor care sunt]n stare s-o simt[. +i, de altmintrelea, acela care,]ntre 20 =i 25 de ani, ar calcula]n loc s[se arunce orb]n v`ltoarea iubirii, ar fi un mizerabil care n-ar avea dreptul la nici o fericire!

11. Iubirea e cel mai puternic sentiment pentru c[,]n ea, cum zice Schopenhauer, vorbe=te]nsu=i glasul speciei, cu alte cuvinte, nevoile imperioase ale naturii; pentru c[ca este ag[\area]nd[r[tnic[a omului de imortalitate. Iubirea apoi e sentimentul cel

mai puternic =i prin aceea c[e cel mai complex, alc[tuit dintr-o mul\ime de sentimente, ele]nsele deja complexe. Aceast[complexitate ne explic[=i cauza pentru care iubirea e subiectul cel mai pre\ios]n literatur[. }n sf`r=it, acest sentiment e at`t de puternic =i prin faptul c[obiectul care produce pl[cere este o fiin\[omeneasc[, ea]ns[=i p[rta=[. Iar „poezia“ iubirii vine din faptul c[nici un alt sentiment nu este izvor de o a=a de mare putere de iluzionare.

12. Iubirea extraconjugal[are acest lucru teribil c[leag[pe b[rbat =i pe femeie numai prin pasiune,]n deosebire de via\a conjugal[, care-i leag[prin at`tea alte interese — interesele micii comunit[\i care e familia — interese care r[m`n =i compenseaz[sc[derile pasiunii, ori chiar o]nlocuiesc c`nd ea dispare.

13. ...trebuie s[recunoa=tem c[ ]n orice amor, c`t de sufletesc, exist[aceast[cruzime, care se d[pe fa\[cu s[lb[ticie]n momentele de conflict — =i c[aproape]ntotdeauna sufletul este]n minoritate. Amorul este lucrul naturii, =i nu al societ[\ii. Societatea]l stilizeaz[numai =i, cel mult,]l complic[cu elemente care se topesc la cea mai mic[ciocnire. De aceea superioritatea sufleteasc[a unui om se cunoa=te =i dup[rezisten\a pe care o pune sufletul lui la egoismul naturii.

14. Te iubesc fiindc[e=ti bun; Te iubesc fiindc[e=ti inteligent; Te iubesc fiindc[e=ti frumos; Te iubesc fiindc[...]nseamn[c[*Te* este iubit nu pentru el, ci condi\ionat, din anumite cauze. O iubire provocat[de cauze con=tiente, de calit[\i pentru care dic\ionarul are cuvinte, de]nsu=iri *externe*; O iubire acordat[ca un premiu pentru calit[\i estetice, morale =i intelectuale, o iubire pe care o po\i justifica nu este iubire.

15. ... amorul nu este entuziasm estetic =i moral. Sublimit[\ile astea clorotice n-ar putea explica tirania =i demen\a lui. El este cu totul altceva. Este faptul fundamental al existen\ei, voin\a de

a tr[i sau, mai bine, de a nu muri (ceea ce, de=i pare acela=i lucru, e cu totul altceva).

16. }n strig[tul de iubire, b[rbatul cere femeii ajutor]mpotriva mor\ii. De aceea „amorul e tare ca moartea“. De aceea nemilosul lui egoism]n doi. De aceea senza\ia f[r[nici o analogie a realiz[rii lui. De aceea posibilitatea imaginilor voluptuoase de a \inea piept]n con=tiin\[imaginii]nfior[toare a mor\ii. De aceea absolvirea minciunii, coruperii servitorilor efrac\iei, crimei, c`nd au ca scop posesiunea femeii iubite — con=tiin\a uman[ recunosc`nd astfel c[drepturile vie\ii primeaz[pe ale moralei =i ale societ[\ii. De aceea provocarea unuia prin altul a sentimentului pentru femeie =i a sentimentului pentru natur[; eternitatea splendid[a universului, exasper`nd ]n om con=tiin\a obscur[ a vremelniciei lui. De aceea tragedia celor patruzeci de ani ai b[rbatului, c`nd moartea]ncep`nd s[-i trimit[ crainicii, el se aga\[ ]nc[ =i mai cu spaim[ de via\[ =i c`nd femeia iubit[,]n voin\a ei de a nu muri,]=i]ntinde bra\ele c[tre altul, c[tre b[rbatul t`n[r, c[tre acela care-i f[g[duie=te mai sigur nemurirea.

17. ...a cere unei femei libere iubirea, f[r[a-i cere m`na pe care e liber[ s[ o dea, f[r[ a lua toate obliga\iile fa\[ de ea =i f[r[ a masca =i ]nnobila leg[tura prin toate formele =i ritualele cu at`t mai potrivite scopului, cu c`t mai nelogice =i mai ridicole din punct de vedere realist, este cea mai grav[ ofens[ pentru ea, numeasc[-se aceast[ leg[tur[ amor liber, c[s[torie liber[, ori alt cuv`nt sonor, prestigios mai ales]n \[rile noi =i bun ca s[justifice]n chip ipocrit egoismul brutal al b[rbatului.

18. Nefericirea mea, cauzat[de mine, ar fi o catastrof[individual[=i meritat[. Dar nefericirea ei, provocat[de mine, ar fi o crim[ ]mpotriva ei =i o crim[ ]mpotriva fericirii, pentru c[oamenii]nfrumuse\eaz[ori ur`\esc fericirea...

19. Voin\a de a nu muri, geniul speciei sau elementul imperceptibil a creat]n individ iluzii =i miraje. E amorul: arbust]n prim[var[, c`nd frunzele =i florile, pe care c`nt[p[s[ri =i se opresc fluturi, acoper[trunchiul inestetic care hr[ne=te coroana.

20. Hm! Amor platonic?.... Trubaduresc? Comuniune]ntre suflete? („Androgin =i ginandru?“). Autosofisticare! Ipocrizie! Strugurii acri! Ori (sau: =i) perversitate de blazat,]n care iubirea =i actul final [...] s-au disociat. Ori preten\ii impertinente de supraom, care vrea s[-=i de=urubeze creierul de corp, s[-l pun[deasupra vie\ii, s[joace un joc savant cu propriile lui sentimente, ca]ntr-o partid[de =ah jucat[cu el]nsu=i.

21. }ntr-un album antropologic am v[zut reconstituirea ipotetic[a pitecantropului pe cale de a deveni om. Ie=it[dintr-o pe=ter[, cu un silex]n ghear[, bestia]n dou[picioare a=teapt[, grav[, s[-i cad[prada.

Aceea=i aten\ie crud[o are b[rbatul c`nd a pus ochii pe o femeie. Scena se poate observa ]ntr-un bal, ]ntr-o gr[din[ public[, ]ntr-o sal[ de teatru. C`nd nu are nimic din cruzimea asta tragic[, individul e un farsor sau un emasculat. +i femeile]l trateaz[ ]n consecin\[.

22. P`nda de a acapara o femeie, consim\irea ori refuzul ei, nesiguran\a dac[-\i d[ sau ]\i ia via\a, \ip[tul de bucurie c`nd \i-o d[=i, mai cu seam[, de durere, c`nd \i-o refuz[... aceasta, =i nu altceva, constituie poezia amorului — c`nd contribuie =i *omul*, care vine pe o alt[linie, desf[cut[c`ndva din pitecantrop.

23. La dou[zeci de ani, c`nd iube=ti amorul ]n femeia iubit[, imagina\ia orneaz[ poetic ]mprejur[rile =i pe femeie. La patruzeci, c`nd nu mai iube=ti amorul, ci numai femeia, imagina\ia se concentreaz[asupra ei indiscret, realist =i precis, dizolv[, ca un reactiv izolator, tot ce nu face parte din fiin\a ei...

24. Luciditatea teoretic[ ]n privin\a amorului presupune un om de o anumit[v`rst[, care are]n trecutul s[u ori un bilan\ de sa\iet[\i, ori unul de nesatisfac\ii.

25. De obicei unii analizeaz[amorul, iar al\ii]l tr[iesc.

26. A\i observat c[ ]n amor, pentru femei sub\ietatea intelectual[, fine\ea nervoas[sunt indiferente, chiar nepre\uite, dac[nu dispre\uite? (}n romanele franceze, omul inteligent, pricologul, romancierul e *amicul*.)

27. Amorul? Un trunchi de arbust, ascuns,]n[bu=it de puzderie de crengi]nflorite, pe care zboar[fluturi, c`nt[ p[s[ri etc. Cu c`t v`rsta e mai ]naintat[, cu at`t podoaba sa s[r[ce=te, c`nt[re\i tot mai pu\ini, flori =i frunze mai rare, mai decolorate. Spre cincizeci de ani... r[m`ne trunchiul gol, simplu =i indelicat. Quinquagenarii cultiv[cu con=tiin\[senzualismul. (La 18 ani unii nu-=i mai dau seama c[frunzele]nflorite sunt purtate de un trunchi. Ar jura c[sunt f[r[suport =i f[r[leg[tur[cu p[m`ntul prozaic =i fecund.)

28. }n adev[r,]ntr-o c[snicie c`nd =i b[rbatul =i femeia duc o via\[ laborioas[, c`nd n-au imagina\ia bolnav[, c`nd toat[ vremea sunt cu treab[ =i c`nd caut[o fericire curat[ ]n tov[r[=ia so\ului]n ceasurile de odihn[, niciodat[astfel de so\i nu se vor dezgusta unul de altul.

VIA | { +I MOARTE

CUPRINS

1. Se zice c[trece timpul. Timpul nu trece. Timpul nu trece niciodat[; noi trecem prin timp. Dup[cum unui c[l[tor din tren i se pare c[trec arborii din c`mpie, a=a =i nou[ni se pare c[trece timpul. }n realitate nici arborii, nici timpul nu trece, noi suntem acei ce trecem. Timpul e ve=nic acela=i, asemenea lui =i]n repaos etern ca =i spa\iul.

2. De multe ori dorim a schimba o grij[mic[, prezent[, pentru alta, de=i mai mare, dar]ndep[rtat[.

3. A t[lm[ci existen\a lui Dumnezeu e a avea pentru fiecare t[lm[cire o alt[no\iune de Dumnezeu; a t[lm[ci neexisten\a e a avea o singur[no\iune, un singur scop: c[nu-i.

4. O, moarte! Tu ne r[ne=ti mereu pe noi, dar numai prin aceasta tu ne aduci aminte de r[nile pe care noi, mai ales, le-am pricinuit. +i dup[cum g`ndul mor\ii prietenilor face mai u=or ca s[ ne ]mplinim datoriile c[tre ei =i ne scute=te de chinurile con=tiin\ei, tot astfel moartea ia cu d`nsa, din nenorocire, c`nd]n adev[r vine, o parte din lume cu violen\a ei teribil[.

5. Este o experien\[obi=nuit[c[numai dup[ce prietenii ne sunt lua\i]i pre\uim. Dar dac[moartea lor are acest efect asupra noastr[, atunci numai g`ndul mor\ii lor va avea un efect mai bun.

6. Moartea, cel mai serios prieten al nostru =i sf[tuitor moral, ne]nva\[s[iubim. +i cel mai adeseori ne porunce=te s[iubim

— dac[ ]n adev[r moartea este ultimul sf`r=it, dup[ care nu va fi nici o ]nt`lnire.

7. }n lupta vie\ii nu to\i pleac[de la acela=i punct =i nu li-i dat tuturora de a avea acelea=i mijloace de lupt[.

8. Lipsa de idealism e fatal s[duc[la concep\ia c[via\a nu mai are nimic bun dec`t pl[cerea fizic[=i anume, cea mai puternic[, cea sexual[. +i cine pune tot pre\ul pe sim\uri, se teme grozav de moarte.

9. De la Marc Aurelian =i p`n[ azi, n-a putut dovedi nici filozofia, nici via\a, c[ ar fi cu putin\[ alt[ pl[cere, neamestecat[ cu durere =i ner[spl[tit[ prin durere, dec`t aceea a]ndeplinirii zilnice a datoriei, a umilei =i nobilei datorii, — =i, poate,]nc[pl[cerea celor c`teva ceasuri de odihn[, seara, ]ntr-o odaie curat[, dup[ o zi de munc[, cu mul\umire de ceea ce ai f[cut azi, cu speran\[ la ceea ce vei face m`ine...

10. Neput`nd tr[i via\a =i fiind ]ngrozitor a admite existen\a fericirii, c`nd tu nu o po\i gusta, ajungi fatal s[negi posibilitatea fericirii =i, deci, valoarea vie\ii. +i mintea, *advocatus diaboli*, se pune pe justificat acest sentiment]mpotriva vie\ii, cl[dind o filozofie care se cheam[pesimism.

11. ... iubirea de via\[nu poate p[r[si complet pe om (ea e aceea care duce, indirect, chiar =i la idealizarea neexisten\ei).

12. Cine nu cunoa=te naiva]ncredere a tinere\ii]n puterea irezistibil[*a ideii*? Mai to\i am suferit la acea v`rst[ de iluzia fermec[toare c[ o argumentare str`ns[=i cinstit[e de ajuns spre a schimba convingerile gre=ite, spre a inocula ideea adev[rat[.

Dar vine]n cur`nd o vreme c`nd]ncepi s[sim\i masiva realitate a iner\iei omene=ti, acea alc[tuire din deprinderi, prejudec[\i =i, mai ales, instincte, sentimente, pasiuni.

Iar c`nd ]n problemele de care suntem agita\i *vorbe=te* partea aceasta afectiv[, ideile noastre nu sunt dec`t expresia naturii noastre intime, iar argumentele cu care le sus\inem nu sunt dec`t justificarea cu orice pre\ a acestei naturi.

}n cazul acesta, o idee care nu corespunde deprinderilor =i sentimentelor noastre nu este b[gat[ ]n seam[ori, dac[ne solicit[aten\ia, i se g[sesc defecte, chiar c`nd nu le are, =i este respins[. Iar argumentarea]n favoarea acestei idei e socotit[, cu bun[credin\[, drept un sofism.

13. ...omul cere vie\ii ceea ce ea nu poate da; este ceea ce spune poetul]n versurile:

+i poate c[nici este loc
Pe-o lume de mizerii
Pentr-un at`t de sf`nt noroc
Str[b[t[tor durerii...

14. Pesimismul =i optimismul sunt adev[ruri relative. Via\a nu e nici bun[, nici rea]n sine. E cum o sim\i — =i nimic alta.

15. Moartea prin sinucidere e tot at`t de „determinat[“ ca =i orice moarte, ca =i moartea de cancer. Moartea cauzat[de o boal[fizic[e termenul fatal al unor procese fiziologice. Sinuciderea — al unor procese suflete=ti.

16. Nu dori\i stelele de pe cer, dac[nu voi\i s[ie=i\i din ordine =i s[fi\i neferici\i. Mul\umi\i-v[cu proza banal[a vie\ii, dac[voi\i s[dormita\i]n lini=te cele c`teva zeci de ani, p`n[ce ve\i pune m`inile pe piept.

17. Iluzia este v[lul albastru pe care energia vie\ii]l arunc[asupra micii =i goalei realit[\i, pentru a]n=ela ra\iunea rece =i a o sili s[se pun[ ]n slujba sa.

18. Via\a]nconjur[toare — omeneasc[sau cosmic[— cu c`t e mai puternic[, mai izbucnitoare, cu at`t e mai pu\in suportat[de un obosit. E un contrast atunci prea mare]ntre for\ele noastre =i cele care ne]nconjoar[.

19. C`nd omul nu se mai poate iluziona, c`nd nu mai urm[re=te nimic, c`nd i-i fric[ de ac\iune, pentru c[ nu poate reac\iona, atunci realitatea nu-l mai intereseaz[. Atunci vine incuriozitatea (oboseala nervoas[, neurastenia, a fost definit[ =i ca o rarefiere a st[rilor suflete=ti). Incuriozitatea este vestitul „ur`t“ (*ennui*) al lui Baudelaire.

20. ... oboseala, deziluzionarea, inac\iunea, sl[bind instinctul vie\ii, sl[be=te =i instinctul moral. +i, la sufletele de elit[, locul instinctului moral]l ia]ntotdeauna sim\ul estetic. Un „pervers“ rafinat se ab\ine de la o fapt[rea, numai dac[, pe l`ng[rea, e =i inestetic[.

21. Legea vie\ii este frica de moarte, adic[evitarea a tot ce poate scurta timpul scurt c`t mai avem ]nc[ de respirat. (Se poate dovedi c[ =i preceptele moralei celei mai ]nalte =i mai „dezinteresate“ se reduc, ]n ultim[ analiz[, tot la aceast[ lege.) Orice semn, orice precursor al mor\ii este oribil, =i orice semn de via\[ intens[ este ]nc`nt[tor. +i aceasta e o cauz[pentru care gust[m =i l[ud[m]n art[expresia vie\ii c`t mai puternice. Dar via\a ]mpu\ineaz[ via\a. Materia nobil[ =i elastic[ se durific[ cu vremea. |esutul devine coaj[. Pe partea sufleteasc[ — aceea=i anchilozare =i scleroz[, =i din cauze organice, =i din cauza presiunii sociale care pune via\a ]n tipare. Iat[ pentru ce copilul este at`t de]nc`nt[tor.

22. Este un secret, este ceva ascuns parc[ ]n dosul aparen\elor, pe care nu-l]n\elegem, dar]l sim\im. Este,]n *preg[tirea*]mprejur[rilor *dinainte* de izbucnirea fatalit[\ii, o tensiune, este ceva care

trebuie s[eclateze — =i atunci, fatalitatea, acel cineva r[u =i „ironic“,]=i trimite agentul =i nenorocirea s-a produs.

23. Realitatea este un amestec de tragic =i comic. Adesea, dac[nu]ntotdeauna, acela=i lucru omenesc este =i tragic =i comic. Unul concepe realitatea mai ales pe partea ei comic[, altul mai ales pe partea ei tragic[. Scriitorul comic =i scriitorul tragic. (Pentru inteligen\a pur[, via\a apare comic[; pentru sentiment, apare tragic[...).

24. }n genurile]n care este de ajuns inteligen\a, =tiin\a, ori sentimentul, cineva poate ajunge p`n[la treptele supreme ale produc\iei =tiin\ifice ori literare chiar]n prima tinere\e. De aceea, =tiin\[, filozofie, poezie, critic[estetic[, toate de primul rang, pot fi semnate =i de oameni sub treizeci de ani (...).

C`nd ]ns[ e nevoie de o lung[ observa\ie personal[, genul nu poate fi cultivat cu succes dec`t de oamenii maturi. +i singura observa\ie care cere timp lung =i nu poate fi]mprumutat[de la al\ii e aceea a vie\ii suflete=ti, a altora =i a noastr[proprie, materialul romanului, al criticii psihologice =i al oric[rui gen care are de obiect omul moral, concret =i divers.

25. Azi se]mplinesc treizeci =i =ase de ani de la moartea mamei... Timpul vine din viitor, trece]n urm[, se darm[peste ea, o acoper[, o face tot mai inexistent[, c[ci mor\ii mor =i ei mereu. C`nd voi disp[rea =i eu, va fi murit =i ea complet din univers.

26. Tinere\ea — plutire pe un r`u de munte cu ml[dieri capricioase, sub jocurile de lumini =i umbre ale p[durilor cu ]nt`rzieri neprev[zute =i binevenite, cu g`ndul la bucuria drumului de m`ine. +i, dup[c`\iva ani, care trec ca un fulger, alunecarea vertiginoas[, f[r[putin\[de oprire,]ntre maluri uniforme,]ntr-o lumin[sur[=i rece de toamn[, spre apropiata pr[pastie...

27. Numele celui care a fost odat[nu poate forma subiectul nici unei propozi\ii cu verbul la prezent =i, g`ndind bine, nici la

trecut. „Hanibal a]nvins la Cannae“ e necorect; afirm[mincinos o existen\[, aceea a lui Hanibal. C[ci, pentru a fi operant c`ndva, ceea ce e denumit de subiectul propozi\iei trebuie s[ existe, s[ fie o realitate. O inexisten\[ nu poate avea un atribut, nu poate produce o realitate nici ieri, nici azi, nici m`ine; =i despre nimic nu se poate afirma nimic.

28. ...toat[poezia vie\ii, p`n[ la infinitezimal, emo\ia pe care o d[ o floare de c`mp, r[s[ritul unei stele, o adiere de v`nt, are ca principiu g`ndul mor\ii, fiindc[vorbe=te de iubire =i c[pre\ul integral al vie\ii]l d[numai moartea.

29. G`ndurile, sim\irile =i faptele se ajusteaz[mereu la]mprejur[ri, incon=tient. O mic[schimbare]n mediu provoac[o deviere a sufletului. (Lampa de pe mas[, mutat[pe un scaun din col\ul camerei, modific[tot peisajul]nc[perii — alte umbre, alte propor\ii — determin[alt[tonalitate a sensibilit[\ii, alt[direc\ie a g`ndirii =i alte reac\ii...)

30. Cineva]=i zicea adeseori: La cincizeci de ani tu ai r[mas tot cum erai la cinci ani: un copil grav, care umbl[dup[n[luci.

31. A tr[i este a te feri de moarte. Nimic din activitatea noastr[=i chiar din sensibilitatea noastr[nu are alt scop =i alt[cauz[.

SPIRITUL CREATOR

CUPRINS

1. A fi adev[rat poet]nsemneaz[a sim\i.

Sim\irea se produce prin impresiuni din lume. Lumea azi e plin[de nenorociri, impresiunile vor fi dar[dezgust[toare. Ceea ce va sim\i poetul va fi trist. A=adar, tonul scrierilor unui adev[rat poet va fi trist.

2. Dac[un geniu]=i arunc[cugetarea cu dou[veacuri, de pild[, mai]nainte de cugetarea veacului s[u, atunci la orice moment un geniu]=i arunc[cugetarea cu dou[veacuri]nainte, a=a c[, dup[o trecere de dou[veacuri, cugetarea geniului e aruncat[peste alte dou[veacuri =i tot a=a mai departe.

3. A spune c[un scriitor are mult de spus e tot una cu a spune c[*e sincer*. *Sinceritatea*, aceasta e]nsu=irea cea mai mare =i mai simpatic[a unui scriitor, c`nd are =i altele. N-am s[uit niciodat[cum caracterizeaz[Taine pe Alfred de Musset: „*C'etait plus qu'un poète, c'etait un homme*“.

4. ...a scrie este a avea deprinderea de a grupa elementele psihice]n jurul ideii sau tendin\ei dominante (tema, subiectul), deprindere pe care n-o are nec[rturarul.

5. Evolu\ia unui scriitor repet[adesea istoria literaturii \[rii sale, dup[cum aceasta repet[istoria literaturii universale.

6. ...este cu neputin\[=i, dac[s-ar]nt`mpla, ar fi imoral, ca un om eminent s[se m[rgineasc[numai la activitatea literar[,

care este un lux =i, ca toate luxurile, numai atunci permis c`nd cineva are la ]ndem`n[un prisos de energie neutilizabil]n lucrurile practice ale vie\ii. Din aceast[cauz[omul de litere trebuie s[fie =i un lupt[tor social.

7. ...scriitorul *se na=te* pesimist ori optimist, cerebral sau pasional, subiectiv ori obiectiv etc. ... Izbute=te, dac[se na=te]ntr-o lume cu acela=i fel de a sim\i. +i, desigur,]ntr-o oarecare m[sur[e influen\at de mediul]n care tr[ie=te, cum =i acest mediu, la r`ndul s[u, e influen\at de scrisul lui. Iar dac[nu g[se=te mediul prielnic, atunci nu e gustat, citit, l[udat =i consacrat. Se poate]ns[ca, dup[moartea lui, s[vin[o genera\ie care s[-l priceap[. Atunci e dezgropat, selectat — gloria lui e postum[.

8. ... c`nd ]n scriitor va r[suna ecoul nefericirii mai multor clase, c`nd nemul\umirile]i vor veni pe mai multe c[i =i c`nd, la aceste nemul\umiri cu caracter „egoist“, se vor ad[uga =i durerile altora, atunci]n el va vibra toat[durerea vremii lui.

9. Arti=tii, c`nd se apuc[ de „creat“, sunt cuprin=i de un sentiment care-i paralizeaz[ — teama c[ nu vor corespunde exigen\elor excesive ale criticii (...). Idealul, pus prea sus, strecoar[ ]n suflete un sentiment de dezn[dejde, care uneori poate ajunge p`n[la renun\area, din capul locului, la lupta de a te ridica p`n[la el.

10. Actul crea\iei poetice arat[mai bine dec`t orice c`t e de complex sufletul omenesc =i ce rol are incon=tientul]n via\a sufleteasc[.

11. Scriitorul mare place mai mult dec`t cel mic, pentru c[, am v[zut, e mai... mare.

12. Un poet, dac[nu are o calitate prin care]ntrece pe ceilal\i, nu e poet de ras[.

13. Scriitorul adev[rat nu se amestec[ ]n genuri nepotrivite temperamentului s[u. Clasicul nu obi=nuie=te s[zugr[veasc[

incendiile apusului, nici romanticul nu se]ncumet[s[„descoase“ discursiv sufletele.

14. Adev[ratul creator este p`n[la un punct iresponsabil de crea\ia sa, pentru c[este dominat de ea. El numai o stilizeaz[. Personajele se nasc =i, mai ales, se dezvolt[dup[voia =i firea lor proprie.

15. Este imposibil de definit cu adev[rat un artist sau opera unui artist. Esen\a, ceea ce formeaz[nota specific[a operei unui artist, este un sunet unic, pe care ar trebui s[-l exprimi]ntr-o singur[formul[. Criticul cel mai p[trunz[tor =i mai sonor la opera unui artist, un Sainte-Beuve ori un Lema]tre, dau t`rcoale (s[mi se ierte expresia), se apropie, dar nu pot prinde]ntr-o formul[ceea ce e un artist =i-l deosebe=te de to\i ceilal\i.

16. Fiecare gen, fiecare sensibilitate, fiecare reac\ie la realitate are,]n literatur[ca =i]n toate artele, dimensiunile sale. Nu se poate concepe un Merimée autor al unui num[r de nuvele egal cu al lui Maupassant. Nu se poate concepe un Leopardi autor al unui num[r de volume egal cu al lui Hugo, chiar dac[Leopardi ar fi tr[it optzeci de ani. Nu se poate concepe o pictur[de concentrare ca a lui Leonardo da Vinci, etalat[pe-at`tea p`nze ca a lui Rubens, chiar dac[Leonardo, care a pictat patru ani z`mbetul Giocondei, s-ar fi consacrat numai picturii.

17. Poe\ii au,]n adev[r, un dar. Nu e nimic mistic]n concep\ia mea. E simpla constatare c[ ]n ei, mai ales]n ei, =i mai ales]n marii poe\i romantici, omul de toate zilele e cu totul altul dec`t cel[lalt din ceasurile rare, dac[ voi\i — ]ntrebuin\`nd termenul foarte figurat! — din ceasurile c`nd e „posedat“.

18. Oricare categorie uman[, c`nd e reprezentat[printr-un poet adev[rat, aduce]n literatur[sensibilitatea ei special[,]mbog[\e=te a=adar literatura cu o sensibilitate nou[.

19. ...expresia unui adev[rat poet va fi mereu]n cea mai str`ns[concordan\[cu st[rile de suflet, nu numai din punct de vedere no\ional, ci =i din punctul de vedere al sonorit[\ii.

20. Se poate spune c[dintre doi scriitori cu un egal talent nativ, acela va fi mai mare,]n opera c[ruia se va sim\i mai puternic sufletul poporului =i se vor oglindi mai bogat =i mai bine realit[\ile vie\ii na\ionale.

21. Un poet nou vine cu un fond nou =i cu un stil nou. Dar fondul =i forma sunt numai dou[fe\e ale aceluia=i lucru, v[zute din dou[puncte de vedere deosebite. Ceea ce este obscur]n form[(vorbim de poe\ii adev[ra\i) este obscur pentru c[ni-i str[in fondul, pentru c[ceea ce spune poetul nu poate g[si ecou]n sufletul nostru, pentru c[— cu un termen pedant, dar just — nu avem cu ce apercepe ceea ce spune el.

CUPRINS

1. Din punctul de vedere al pl[smuirilor =i al senza\iilor, care sunt adev[ratele elemente ale artei, poezia este expresiunea cea mai]nalt[a artei. La muzic[sunt numai senza\iuni =i pl[smuiri auditive, la pictur[numai vizuale, la sculptur[iar[=i vizuale. Poezia are]ns[toate pl[smuirile =i senza\iile cunoscute. Poezia pe l`ng[ c[ dezvolt[ idei, ca =i celelalte arte, dar con\ine chiar idei. Entuziasm ]n cel mai mare grad ]l produce muzica =i poezia. Muzica de=teapt[ mai cu greu dec`t celelalte arte „idei senzuale“.

2. Un stil umflat, lipsit de idei, e ca =i un corp búget, lipsit de s`nge. Precum s`ngele nutre=te, d[via\[corpului, a=a =i ideile dau via\[stilului.

3. Literatura rom`neasc[ va fi, c`nd scriitorii se vor]ntoarce la popor, unde e =i materialul, =i formele, =i stilul, =i limba, c[ci limba, literatura, poezia sunt na\ionalitatea unui popor.

4. ...un popor nu-=i poate justifica dreptul la existen\[distinct[ ]n s`nul popoarelor civilizate, dec`t dac[poate contribui cu ceva la cultura universal[, d`ndu-i nota specific[a geniului s[u.

5. Poezia e mai ales sim\ire, =i sim\irea,]nc[o dat[, e lucrul cel mai individual, cel mai cu neputin\[de]mprumutat.

6. Poezia (...) este ca, =i cugetarea normal[=i de toate zilele a omului primitiv, iluzionare =i misticism: acesta e un adev[r banal.

Poezia e refugiul]n cugetarea natural[a omului.

7. Dl Sadoveanu e cel dint`i c`nt[re\ al p[m`ntului \[rii sale, vreau s[ zic c[ nimeni nu e legat ca d`nsul, prin at`tea fibre tainice, cu sufletul acestui p[m`nt, cu c`mpiile lui, cu apele lui, cu oamenii lui, — cu tragedia lui.

8. Arta [...] are menirea s[prind[, s[imobilizeze o clip[din via\a capricios fugar[=i s-o fixeze, pentru totdeauna, prin form[.

9. ... romanul, ultimul termen al evolu\iei literare, e genul cel mai preten\ios, nu numai din punctul de vedere al fondului, ci =i din punctul de vedere al compozi\iei. +i la aceast[compozi\ie, mai ales]ntr-o literatur[f[r[tradi\ie, nu se poate ajunge deodat[. Tinzi c[tre ea,]ncerc`nd, dibuind, f[c`nd preludii, exercit`ndu-te.

10. A face numai ceea ce cu adev[rat po\i este o mare virtute artistic[, deoarece]n art[se pare c[ar fi „posibil =i imposibilul“, — dovad[at`tea opere literare]n care autorii vorbesc de lucruri pe care nu le cunosc, de sentimente pe care nu le-au sim\it, de probleme pe care nu le-au cugetat.

11. Opera literar[e o sum[de momente ale spiritului unui scriitor, o manifestare multipl[=i variat[a impresiei pe care lumea o face asupra unei sensibilit[\i.

12. ...durerea, regretul =i triste\ea au fost]ntotdeauna un izvor incomparabil mai puternic de poezie dec`t fericirea =i speran\a. To\i marii lirici ai lumii au fost =i ni=te mari nemul\umi\i.

13. ...numai cine are o personalitate puternic[se poate sustrage de la influen\a modelelor, adic[a literaturii curente.

14. Gustul estetic al publicului este o superioritate na\ional[, =i a feri de sc[dere =i perversiune gustul poporului t[u este un act de patriotism.

15. Turgheniev a fost un pesimist idealist. Idealist pentru c[are respectul fiin\ei omene=ti, pentru c[nu vede]n ea o goril[,

nu o ur[=te, nici nu r`de de ea. Pesimist, pentru c[ nu concepe fericirea. Pesimistul mizantrop zice oamenilor: „Gorile, c`t sunte\i de stupide!“. Pesimistul idealist le spune: „Fra\ilor, c`t suntem de nenoroci\i!“

16. ...ceea ce merit[s[fie relevat de artist, nu este ceea ce e animalic]n om, lucru prin care to\i oamenii se aseam[n[, dar ceea ce e omenesc, lucru prin care oamenii se deosebesc a=a de mult.

17. ... o carte recitit[, niciodat[nu e aceea=i. O oper[literar[e ceea ce vedem sau, mai bine, ceea ce punem noi]n ea. De aceea, pentru fiecare din noi acelea=i pagini con\in alt[ceva.

18. Un t`n[r care se]nscrie, el de la sine,]ntr-o „=coal[“, se hot[r[=te singur s[renun\e la ceea ce formeaz[esen\a poeziei =i ambi\ia poetului: originalitatea de fond =i de form[...

+i tot at`t de adev[rat mai este c[imitarea]l face ridicol =i pe scriitorul imitat.

19. ...c`nd o poezie impresioneaz[ sute de ani ]n =ir, ]nseamn[ c[ are aprobarea unui num[r nesf`r=it de oameni]n=ira\i de-a lungul vremii. +i mai]nseamn[c[o poezie astfel selectat[are]n chip eminent acea calitate care se nume=te caracter general omenesc, dac[a putut corespunde sufletului at`tor oameni, at`tor feluri de oameni din at`tea vremuri deosebite.

20. O poezie cult[e rezultatul autocriticii vremelnice a unui singur om. O poezie popular[e rezultatul autocriticii seculare, a sute =i mii de oameni. E rezultatul autocriticii unui]ntreg popor.

21. Poetul cult nu scrie numai c`nd g`ndurile =i sim\irile lui cer „vestmintele vorbirii“. El scrie =i pentru ca s[scrie, pentru ca s[-=i fac[obiceiul, pentru ca s[-=i]mplineasc[volumul ori seria, pentru ca s[ ]ncerce o form[nou[, pentru ca s[ ]ntreac[pe altul, pentru c[i se cere etc., etc. Poetul popular, p[storul de pe

,,un picior de plai“, nu are nici unul din motivele acestea. El c`nt[ numai c`nd sim\irea lui a ajuns la acel diapazon care cere]n adev[r „vestmintele vorbirii“. A=adar, independent de alte]nsu=iri, poezia lui va avea]n grad absolut pe cea mai]nsemnat[: spontaneitatea, sinceritatea.

22. O poezie popular[e conceput[de un om care simte =i niciodat[de unul care vrea s[fie poet. E conceput[ ]ntr-un moment de inspira\ie =i niciodat[ ]n unul de voin\[. E realizat[f[r[calcule impuse de anumite forme fixe. R[m`ne numai dac[ place. }nfrunt[ vremea numai dac[ place ]ndelung genera\iilor urm[toare. *E analizat[, criticat[* la infinit =i necontenit corectat[, purt`nd cu vremea tot mai mult pecetea sensibilit[\ii unui]ntreg popor... Iat[de ce poezia popular[e at`t de profund[, at`t de frumoas[, at`t de universal omeneasc[.

23. Creang[este un reprezentant perfect al sufletului rom`nesc ]ntre popoare; al sufletului moldovenesc ]ntre rom`ni: al sufletului \[r[nesc]ntre moldoveni; al sufletului omului de munte]ntre \[ranii moldoveni.

24. Cu sentimente idealiste se poate face poezie eterat[, niciodat[tragedie profund[.

25. Critica literar[nu poate tr[i, nu poate]nfrunta vremea dec`t numai c`nd este psihologic[, c`nd con\ine adev[ruri asupra sufletului omenesc, ca =i romanul sau poezia; sau c`nd aduce teorii originale estetice, care r[m`n]n discu\ia urma=ilor...

26. Eminescu a fost un organism complet. A avut totul, toat[gama senza\iilor, imagina\ia complet[, inteligen\a]nalt[. El a concentrat]n sine v`rstele omului. Emotiv =i imaginativ ca un primitiv, naiv =i curios ca un copil — *nou*]n fa\a universului, el a fost]n acela=i timp]narmat de cuno=tin\e ca un]nv[\at =i abstractor de idei ca un metafizician.

27. Literatura, =i arta]n genere, dac[nu e produsul societ[\ii dec`t]n oarecare m[sur[, e,]n schimb, cu totul]n func\iune de societate. Voim s[spunem c[talentul se na=te, societatea]l]ndrumeaz[ ]ntr-o m[sur[, dar ceea ce e principal e faptul c[societatea]l selecteaz[. Alege,]ncurajeaz[, sl[ve=te ceea ce-i convine =i respinge, descurajeaz[, usuc[ceea ce nu-i convine.

28. }n toat[lumea unitatea complet[sufleteasc[a unui popor se des[v`r=e=te prin limba literar[.

29. }n poezie totul e individual =i, cum inteligen\a nu a progresat]n omenire de la]nceputul timpurilor istorice p`n[ azi (Platon nu e mai pu\in inteligent dec`t profesorii no=tri de filozofie),]n poezie nu poate fi vorba de o lege a progresului.

30. O literatur[ca s[se numeasc[nou[trebuie s[fie nou[. E greu, desigur, de stabilit c`t[ vreme un lucru e nou =i c`nd]ncepe s[fie vechi. O p[l[rie nu mai este nou[dup[vreo dou[luni. Iar dac[ ]\i cumperi alta peste o lun[, cealalt[, f[r[s[se fi]nvechit, devine veche.

O literatur[e nou[, f[r[ ]ndoial[, mai mult[vreme dec`t o p[l[rie, dar nu poate fi nou[=i dup[treizeci de ani de la apari\ie.

31. ... dac[oamenii se stric[prin c[r\i, se stric[pu\in =i prin c[r\ile lipsite de talent, c[ci atunci nu-s impresionante, =i prin cele scrise cu talent, c[ci atunci emo\ia estetic[lupt[cu oarecare =anse]n contra senza\iilor de ordin inferior.

32. ... nici un moralist, oric`t ar pretinde el c[ zugr[ve=te pe „om“, nu zugr[ve=te ]n realitate dec`t pe omul unei societ[\i din vremea sa =i anume din categoria]n care tr[ie=te, pe care o cunoa=te =i care, de obicei,]l nemul\ume=te.

33. Un analist, oric`t de obiectiv, observ`nd o societate c`t de normal[, va zugr[vi tot „negru“ pe oameni. To\i anali=tii mari,

fie „morali=ti“ puri, fie romancieri, sunt mai mult sau mai pu\in „detractori ai omului“.

34.... c`nd dispre\uie=ti profund pe oameni, nu te sim\i obligat s[ fii sincer cu ei, s[ le faci, de pild[, onoarea de a-\i sus\ine p[rerile fa\[ de d`n=ii, c`nd =tii, mai ales, c[sinceritatea \i-ar aduce dezagremente.

35. Poezia liric[pierde prin biografie]n orice caz, chiar c`nd, ca s[ vorbim (...) de poezia erotic[, eroina ar fi o fiin\[ angelic[. Valoarea unei poezii lirice e generalitatea ei, posibilitatea ce o d[ c`t mai mult =i c`t mai multor oameni, s[-=i tr[iasc[sufletul lor cu ajutorul ei. Orice explica\ie biografic[este o limitare, un atentat la generalitatea ei.

36. Poezia popular[d[unui scriitor cult o mul\ime de resurse specific na\ionale. Dar dac[nu i-ar pune la]ndem`n[ dec`t una, *limba*,]nc[ar fi un minimum satisf[c[tor, pentru c[limba unui popor nu e o colec\ie de semne abstracte ca cuvintele unui volapük. }n limba unui popor,]n cuvinte,]n chipul de a forma familia cuv`ntului, ]n construc\ii speciale, ]n idiotisme, ]n sintax[ etc., e depozitat sufletul unui popor, experien\a lui de-a lungul vremii, chipul lui de-a sim\i, de a g`ndi, de a considera lumea.

37. Cine dispre\uie=te literatura anterioar[a t[rii sale, nu poate fi scriitor bun, chiar =i aiurea, unde influen\ele str[ine sunt ne]nsemnate =i unde, deci, nu e at`ta nevoie de sprijinul tradi\iei pentru asimilarea acestor influen\e...

38. O oper[poate fi expresia unei societ[\i care nu mai este a sa, dar care are asem[n[ri cu ea. De aceea un scriitor poate „muri“ o vreme =i]nvia mai t`rziu, ca s[moar[=i s[ ]nvie apoi din nou — =i a=a mai departe.

39. „Be\ia de cuvinte“ e frazeologia preten\ioas[=i dezordonat[, e o inven\ie verbal[pricinuit[de asocia\ii incoherente

de cuvinte, e fraza care *merge* f[r[nici un substrat de g`ndire, ]ntr-un fel de ame\eal[ care ucide orice putere de inhibi\ie. Aceast[ stare se produce mai ales atunci c`nd un temperament intelectual-fals vine]n atingere cu idei]n probleme mai presus de interesul real =i de]n\elegerea individului.

40. Dup[ce mor, scriitorii mari au nenorocirea de a li se da]n vileag tot ce au scris — =i devin astfel mai mici [...]. Apoi, cu vremea, opera aceasta slab[, ca =i cea slab[publicat[de scriitorii]n=i=i, cade]n uitare, r[m`ne]n circula\ie numai opera lor bun[— =i ei devin din nou mai mari.

41. }ntr-un roman, un personaj principal trebuie redat complet, cu calit[\ile =i defectele lui, pentru c[romanul trebuie s[dea complet ceea ce d[: un mediu, un tip, o problem[etc. Nuvela d[felii din toate acestea. }ntr-o nuvel[, un om apare numai]n aspectul sau]n aspectele necesitate de tem[sau de intrig[.

42. Actul crea\iei poetice arat[mai bine dec`t orice c`t e de complex sufletul omenesc =i ce rol are incon=tientul]n via\a sufleteasc[.

43. Poezia intim[, c`nd omul se dest[inuie=te sie ]nsu=i, nu are nevoie de cuvinte noi. Are nevoie de vechile cuvinte tr[ite =i suferite de to\i c`\i au tr[it =i au suferit]naintea noastr[. }n intimitate cu el]nsu=i, omul e natural, e slab, =i g`nde=te ]n limba naiv[ a tuturora. Cuv`ntul nou (...) e preten\ios, e retoric[, e afectare, =i cine poate fi mai tic[los dec`t omul care ia atitudini fa\[ cu el ]nsu=i c`nd se retrage]n incinta sufletului s[u?

44. Anatole France este]n primul r`nd *inteligen\a*. Inteligen\a pur[, jocul cu idei,]n forma sensibil[a artei.

45. *Atitudinea* poetic[a autorului p[gube=te chiar =i poeziei lirice. Poezia trebuie s[rezulte din *fapte*, adic[din senza\ii, impresii, imagini, idei. Cu at`t mai pu\in poate fi]ng[duit poeticul acolo unde nu e vorba de sentiment, ci de]n\elegere.

46. O pies[de teatru, care n-a g[sit niciodat[actori buni, *]nc[* nu exist[ca pies[de teatru. E]nc[ ]n faza de text pentru teatru.

47. Un creator nu copiaz[realitatea, ci-=i realizeaz[concep\ia sa despre realitate.

48. Crea\ia este art[=i, prin urmare, nu se poate]nchipui creator lipsit de concep\ia individualului care e obiectul crea\iunii. Cu c`t cineva are mai puternic[ aceast[ concep\ie, cu at`t este mai creator.

49. ... poezia mare este, =i nu este altceva dec`t fiorul tragic]n fa\a vie\ii...

50. Dl Sadoveanu este un pictor =i un poet al naturii. +i am`ndou[ ]n acela=i timp. Dar ceea ce e mai impresionant — dac[se poate face disocia\ia — e poetul.

51. Poezia este,]n primul r`nd, ecoul unei sensibilit[\i fragede]ntr-un organism psihic superior: sensibilitatea ia act de univers; sentimentul =i inteligen\a r[spund, organizeaz[.

52. Senza\iile, sentimentele, ideile sunt material pentru art[, =i nu spovedanie sau motiv de sociabilitate cu cititorul.

53. Eminescu a fost o anticipa\ie. O apari\ie aproape inexplicabil[. Un meteor c[zut aici, printre noi, din alte lumi. A fost prea mare pentru vremea c`nd a ap[rut, pentru cultura acelei epoci, vreau s[spun, pentru cei care au voit s[-i priceap[integral psihologia, via\a, opera.

54. ...operele de fic\iuni care se ispr[vesc cu triumful binelui =i cu fericirea sunt false, pentru c[contrazic realitatea =i dezmint experien\a omenirii; sunt imorale, pentru c[creeaz[iluzii zadarnice; sunt lipsite de interes, pentru c[*toate fericirile sunt la fel*...

55. Iubirea, nebunia filozofiei, nu se poate spune toat[, dec`t prin muzic[, fiindc[durerea se exprim[prin \ipete, =i muzica e \ip[tul perfec\ionat. Pictura =i sculptura sunt arte inferioare: ele pot reprezenta iubirea, dar nu o pot exprima. Poezia \ine mijlocul, pentru c[abia o poate exprima. Pictura =i sculptura sunt frumoase pentru c[se adreseaz[, prin forme, creierului. Muzica se adreseaz[, prin creier, fiziologiei. Muzic[frumoas[nu exist[: ea nu este „reprezentare“. Muzica ori nu e nimic, ori \ine de sublim, ca tot ce zguduie ad`ncurile insondabile ale fiin\ei noastre, ca tot ce exagereaz[durerea de-a tr[i. De aceea, orice muzic[, chiar =i un vals, dac[mi=c[profund, e trist[.

VARIA

CUPRINS

1. Un prieten cu adev[rat, dar cu adev[rat bun e acela pe care]l cau\i]n zadar.

2. Prietenia din tinere\e devine adesea cuno=tin\[veche la b[tr`ne\e. }n b[tr`ne\e ideile =i mai cu seam[sentimentele se r[cesc =i r[m`n ideile, care, pierz`nd =i ele elementul entuziasmului, devin sim\[minte de datorie. Sl[bindu-se sentimentele =i pierz`ndu-se entuziasmul care leag[pe prieteni, se sl[be=te prietenia.

3. +tiin\a, prin]ns[=i natura sa, e singurul lucru pe care tr`ntorii nu-l pot c[p[ta prin munca altora. Rodul muncii de a ]nv[\a nu poate fi furat de altul. Acest lucru e natural azi; ]ns[ c`nd s-ar putea fura =i rodul acestei munci, desigur burghezii ar spune c[a=a e bine, a=a e armonie.

4. La unii,]ntrebuin\area podoabelor se t[lm[ce=te astfel: neav`nd nimica *]n sine*, pun]n schimb *pe sine.*

5. Altruismul nu-i dec`t egoismul bine ]n\eles, priincios individului =i unui num[r c`t mai mare de al\i indivizi, a c[ror bun[stare aduce bine individului de la care purcede fapta.

6. Inteligen\a nu se poate sulimeni spre a ar[ta altfel de cum este; deci cei pro=ti n-au nici un mijloc de sc[pare.

7. Umori=tii sunt foarte pre\io=i, fiindc[sunt foarte rari =i fi-

indc[se arat[ireveren\io=i fa\[cu realitatea,]n contra c[reia, con=tient sau incon=tient, „avem to\i un dinte“.

8. ... Sunt mai multe nuan\ele st[rilor suflete=ti — care sunt =i a=a greu de clarificat, dec`t cuvintele unei limbi, care sunt =i a=a de greu de g[sit =i care nu pot da nuan\a st[rii suflete=ti dec`t cu aproxima\ie.

9. Lipsa de sinceritate nu poate face impresia... sincerit[\ii.

10. O personalitate, oric`t ar fi de puternic[, nu poate avea ]nr`urire dec`t ]n ni=te ]mprejur[ri favorabile. Iar un curent popular, o tendin\[ social[ nu poate ajunge la realizare dec`t]ntrupat[ ]n individualit[\i puternice.

11. ...norodul pune]ntotdeauna pe socoteala celui mai cunoscut tot ce au f[cut al\ii; pentru moldoveni, toate bisericile vechi sunt f[cute de +tefan cel Mare.

12. S-a zis de at`tea ori c[ fiecare epoc[, fiecare mi=care social[, literar[ etc. ]=i g[se=te omul s[u. Aceasta ]nseamn[ c[ un om devine reprezentativ numai c`nd are un temperament =i o cultur[potrivite cu epoca sa, cu mi=c[rile sociale etc. ale epocii sale.

13. Un actor, c`nd interpreteaz[ un tip, ]n realitate ]l creeaz[ =i orice crea\iune presupune o ]ndelungat[ observa\ie, o observa\ie f[r[ voie, de toate zilele, care permite actorului de a memora mii de atitudini, din care, ca =i scriitorul, alege incon=tient, sintetiz`nd]n crea\iunea sa observa\iile lui nenum[rate.

14. ...dac[ ]n lumea natural[orice]nsu=ire favorabil[succesului este o]nsu=ire bun[,]n lumea social[nu e tot a=a: nu orice]nsu=ire sufleteasc[bun[este o]nsu=ire social[bun[, favorabil[adapt[rii. Exist[ ]nsu=iri care, din punct de vedere moral, sunt calit[\i =i, din punctul de vedere al adapt[rii, sunt defecte.

15. E una din cele mai naive manifest[ri ale concep\iei c[ ]nt`mpl[rile sociale se pot produce prin voin\a unui om, c`nd,]n realitate, ele nu se pot produce nici chiar prin voin\a unanimit[\ii oamenilor. Trebuie teren favorabil arborelui, trebuie apoi arborele, trebuie apoi s[ ]nfloreasc[arborele, floarea s[lege, pentru ca s[ai fructul.

16. Anotimpul obosi\ilor e toamna. Din cele 24 de ceasuri ale zilei, timpul care se potrive=te mai bine cu sufletul lor e amurgul =i noaptea.

17. Ordinea,]ntemeiat[chiar pe tiranie, trebuie preferat[anarhiei. Iar ordinea e acea stare]n care e=ti prevenit ce trebuie =i ce nu trebuie s[faci,]n care =tii mai dinainte binele sau r[ul care va urma, pentru tine, pentru faptele tale.

18. Fiecare \ar[, fiecare societate uman[are felul ei de a fi =i gradul ei de dezvoltare pe scara evolu\iei. +i nimic din lume nu se potrive=te la fel]n dou[\[ri sau dou[societ[\i umane.

19. ...umbl`nd cu iluzii vane nu vom putea crea posibilul. Cheltuind energia cu z[d[rnicii, de unde energie pentru lucrurile posibile, adic[serioase?

20. ... modele, de=i inventate de croitorii din Paris =i cocotele de la Nisa, arat[=i ele pe toate str[zile concep\ia amorului masculin dintr-o vreme, pentru c[croitorii =i cocotele sunt numai ni=te seismografe sensibile la felul de a sim\i al b[rba\ilor.

21. Fiindc[cineva nu te las[s[faci un lucru, urmeaz[, oare, c[acel lucru e r[u? Sau fiindc[cineva falsific[un lucru,]nseamn[c[acel lucru e r[u =i c`nd e autentic? Un lucru nu poate fi definit prin ceea ce devine el c`nd e falsificat, adic[tocmai *contrarul lui*.

22. Libertatea este supremul bine pentru orice vie\uitoare. O pas[re eliberat[din colivie are un \ip[t unic, imnul ei pentru libertatea rec`=tigat[.

Iar libertatea cea mai scump[este aceea a con=tiin\ei, a g`ndirii =i este suprema noble\e a omului care e om.

Pute\i]ngr[m[di mun\i de m`ncare =i m[ri de b[uturi, f[r[ libertatea de g`ndire omenirea nu va fi dec`t o turm[ghiftuit[, foarte pu\in interesant[.

23. Acest popor a vorbit adesea patetic, a=a de patetic cum nu poate vorbi dec`t bucuria =i durerea milenar[ a unei rase. A vorbit prin unii reprezentan\i ai lui de elit[, prin p[storul care a creat *Miori\a*, prin viteazul care a c`ntat pe Toma Alimo=.

24. Se =tie c[ceea ce este departe, ni se pare uniform. Pentru un c[l[tor, oamenii dintr-o \ar[str[in[par la fel. C`nd categoria uman[ e inferioar[ =i, deci, mai pu\in divers[, uniformitatea aparent[ ni se pare =i mai mare. Mai departe, c`nd ie=im din omenire, aceast[uniformitate devine total[: numai un p[stor distinge individualitatea fiec[rui animal din turma sa. Pentru noi nu e nici o deosebire]ntre ele.

25. E de invidiat optimismul contemporanilor no=tri, care cred c[am progresat at`t de excesiv, ne-am dezanalizat at`t de mult, comprehensiunea =i inteligen\a sunt at`t de complet tovar[=ele noastre de orice moment, ]nc`t, ca s[ne mai viriliz[m, ca s[nu ne stingem din prea mult abstrac\ionism ar fi nevoie de o doz[de gorilism.

De fapt — =i chiar c`nd pe spirala progresului ne afl[m ]n ascensiune — suntem ]nc[ la ]nceputurile omenirii. Cele c`teva zeci de mii de ani de c`nd suntem „oameni“, sunt prea pu\in lucru]n evolu\ia speciei, dac[soarele ne mai]ng[duie m[car un milion de ani de existen\[...

26. ...atunci c`nd aceea=i idee le vine la doi oameni, ea are sor\i s[ fie adev[rat[, oric`t de curioas[ar p[rea.

27. Moralistul face observa\ii asupra sufletului =i a conduitei omului, caut[cauzele st[rilor suflete=ti tipice etc. Analistul ob-

serv[sufletul,]l descompune („analizeaz[“),]l descrie,]l red[, a=a cum este el, c`t poate mai exact. Moralistul observ[mai mult pe al\ii; analistul se observ[mai mult pe sine.

Moralismul presupune gustul ideilor generale =i spirit de generalizare. De aceea el]nflore=te mai ales]n Fran\a. Analiza presupune o bogat[via\[interioar[, fie c[e vorba de autoanaliz[, fie c[e vorba de analiza altuia. (Aceasta din urm[o presupune pe cea dint`i, c[ci sufletul altuia]l cunoa=tem prin analogie cu al nostru.)

Fire=te c[rar cineva e numai una sau alta. +i dac[exist[anali=ti, care nu-s morali=ti, ca Dostoievski, nu exist[morali=ti care s[nu fie anali=ti.

28. Suprema\ia faptului asupra efuziunilor lirice este unul din semnele vremii de azi.

29. Dac[+tefan cel Mare =i Mircea sunt veacul de mijloc al istoriei na\ionale, dacii sunt antichitatea legendar[, „Egipetul“ acestei istorii.

30. Senza\ia de clas[nu-i o stare de suflet absolut[. Rezult[dintr-un raport. (Admirabil[tautologie!) Un militar de un grad inferior trece]n fiecare zi printr-un sistem ecosez de senza\ii: aci sclav, aci rege asirian.

31. Explica\iile nu modific[niciodat[realit[\ile.

32. Inteligen\a este un avocat, =i nu un consilier al firii individului.

CUPRINS

ADELA

FRAGMENTE
DIN JURNALUL LUI EMIL CODRESCU

(iulie-august 189...)

B[l\[te=ti!... O improvizare de b`lci, pe =oseaua care vine de la Piatra, trece prin mijlocul satului, str`mb[, =erpuind printre r`pi, =i se duce la T`rgu-Neam\ului,]nconjurat[de singur[t[\i.

Lume mult[, care vrea s[petreac[=i nu =tie cum. Doamnele, ostentativ f[r[treab[, umbl[ ]n rochii de cas[=i cu capul gol... Domnii, cu jambiere =i =epci impermeabile, trec la po=t[, peste drum de hotel,]narma\i cu *alpenstock*-uri, str`nse energic ]n pumn la nivelul b[rbiilor ]n\epenite =i importante. Peisaj meschin. O colin[ ]ntins[, trist[, p[tat[ de c`\iva arbori schilozi, ascunde mun\ii dinspre apus.

Nici o „cuno=tin\[“. Sistem infailibil:]n genere, atitudini nesociabile;]n specie, evitarea parcului. Pe drumul, inevitabil, din „centru“ — cufundat]n lectura unui ziar. (Am un num[r din *Voin\a na\ional[*]nc[din Bucure=ti.)

Plictis odihnitor. Lectur[pl[cut[, reconfortant[: cataloagele c`torva libr[rii str[ine =i un dic\ionar portativ, c[r\ile de c[p[t`i care,]mpreun[cu Diogen Laer\iul, repertoriu de cancanuri =i idei antice (amintit adesea de Coco Dimitrescu]n „prelegerile“ lui nocturne de la Cosman =i g[sit din]nt`mplare la un anticar), alc[tuiesc biblioteca mea estival[.

Cataloagele — pentru momentele de lirism intelectual. Unele c[r\i le-ai citit. |i-aduci aminte =i]mprejur[rile. (Era pe vremea...) C`teva... stai la ]ndoial[. Iat[ una pe care vrei s-o cite=ti de zece ani =i nu =tii pentru ce n-ai reu=it ]nc[, cu toate c[ o ai ]n bibliotec[. Pe aceasta, de=i ilustr[, ai ocolit-o necontenit. De ce?... C`teva,

mai interesante, ai s[le comanzi cu siguran\[. Le]nsemni cu o cruce. Pe cele mai importante, cu dou[. De la o vreme observi c[\i-ai pierdut for\a de inhibi\ie, =i crucile duble devin tot mai dese. Atunci, pe cele „c`teva mai importante“ le ]nsemni cu trei cruci, care, ]n cur`nd,]ncep s[-=i piard[=i ele valoarea selectiv[... Iat[tratatul disp[rut din bibliotec[de mult: cine \i l-a confiscat sub form[de]mprumut? Treci]n revist[pe]mprumut[torii probabili cu un sentiment nepl[cut. Iat[=i volumul (fire=te de poezii)]n care ai trimis Elizei declara\ia de dragoste... Eliza...

Trei perne sub cap =i \ig[rile pe m[su\a de al[turi, ca s[-\i r[m`n[spiritul absolut liber de corp =i de griji, =i lectura catalogului, cu toat[aten\ia, ca s[nu treci cu vederea nici o carte — se poate imagina voluptate mai esen\ial[?

Dic\ionarul — pentru momentele c`nd spiritul vrea s[ia contact mai concret cu lumea realit[\ilor]n sine. Dup[un instrument de tesl[rie, o pas[re (uneori ai =i figura al[turi; p[s[rile din dic\ionare au]ntotdeauna mutra mirat[=i comic[), apoi o prepozi\ie cu]n\elesurile ei subtile, demonstrate prin exemple naive. +i tot a=a,]n partea a doua, la numele proprii — un rege merovingian, un promontoriu, o primadon[italian[. Visezi la regele pletos, la promontoriul care]mpinge departe]n mare un ora= cu nume ciudat, =i mai cu seam[la diva care a debutat la Neapole =i a fost pe r`nd (sau aproape) metresa unui duce, a unui conte, a unui tenor =i apoi nevasta unui bancher. Nu mai e dic\ionar. E un roman]n nota\ii sugestive.

Dar azi am recitit paginile lui Diogen Laer\iul despre Epicur. Ataraxie. „Apatie“... Frica de ac\iune a omului lipsit de energie impulsiv[... Teroarea de r[spundere a intelectualului prea lucid =i prea mult preocupat de urm[rile faptelor lui. Decaden\a Greciei. Antipodul „bestiei blonde“. „*L'homme, ivre d'une ombre qui passe, porte toujours le ch`timent d'avoir voulu changer de place*[1]*...*“

[1] „Omul, am[git de-o umbr[care trece,]=i poart[necontenit os`nda de-a fi voit s[-=i schimbe locul...“ (*fr.*).

Mul\umit cu pu\in, ca s[poat[suporta via\a... Indulgent cu al\ii, sever cu el]nsu=i. Inspiratorul tuturor endemonologiilor amabil-pesimiste. Ne]n\elese de pro=ti =i de porci, care traduc „pl[cerea“ lui subtil[=i deta=at[ ]n pl[cerea lor trivial[=i-l stropesc cu noroiul indign[rii lor ipocrite.

Sunt interesante aerele aristocratice pe care =i le ia]n micile sta\iuni „balneare“ =i „climaterice“ toat[lumea asta, =i mai cu seam[femeile. Neav`nd nici o ocupa\ie =i lipsind aici clasa de sus care s[-i comprime =i s[-i pun[ la locul lor — ca p[pu=ile cu resort c`nd]nchizi capacul —, ace=ti mici burghezi se simt]n adev[r boieri. Senza\ia de clas[nu-i o stare de suflet absolut[. Rezult[dintr-un raport. (Admirabil[tautologie!) Un militar de un grad inferior trece]n fiecare zi printr-un sistem ecosez de senza\ii: aci sclav, aci rege asirian.

Peste c`teva zile, singur, prin mun\i, sau (mai liric) prin mun\ii tinere\ii. Stabilirea „itinerariului“ scoate din umbr[ at`tea imagini de alt[dat[... O noapte albastr[deasupra Dur[ului,]n septembrie... Luna, izbutind]n sf`r=it s[ urce Ceahl[ul dinspre Buhalni\a, ap[ru candid[ =i sinistr[ ]ntre dou[ st`nci, apoi disp[ru]n dosul Panaghiei =i pe urm[, dup[ce st[tu o vreme nehot[r`t[ de-asupra pr[pastiei, veni pe biserica schitului. A doua zi, pe Ceahl[u... Bolta imens[ de azur, acoperind priveli=tile sc`nteietoare... Mon=trii pietrifica\i de pe munte, culca\i, ori]n picioare, unii binevoitori, al\ii agresivi sau bizari. (Era =i unul amical =i hilar,]n mijlocul platoului.) Culmile negre din vale t`r`ndu-se spre piciorul muntelui colosal, ori alerg`nd speriate ]n toate p[r\ile =i oprindu-se brusc, halucinate. C`nd vine\i, c`nd ro=ii, mun\ii ]nal\i de pe Bistricioara, str[lucind ]n soare cu toate st`ncile lor... Departe,]n singur[t[\i ad`nci, mun\ii cei din urm[ — aproape nori, albi-translucizi — ]ncremeni\i ]n gloria infinitului, impresion`nd mai mult sufletul dec`t ochiul, ]nfior`nd „voin\a“, ca =i muzica, r[scolind]n ad`ncurile ancestrale spaime, nostalgii, mitologii

defuncte... +i-n fundul pr[pastiei, la utrenie, aiur`nd, sunetul clopotului de la schitul invizibil...

}nc[=i mai din ad`ncul vremii, Borca, cu dimine\ile care sunau cristalin, cu zilele ]nalte =i luminoase, cu nop\ile care veneau din p[dure ude, cu miros de ferig[... +i imagini r[zle\e dintr-o v[r[ sau alta, unele greu de localizat ]n timp: un curcubeu la dep[rtare de c`\iva st`njeni, v[zut din v`rful H[l[ucii: un cerc care abia]=i]nscria statuia proiectat[ ]n el, rupt]n partea de jos de umbra picioarelor mele. Un nor de smoal[, de-asupra C[limanilor, biciuit]n fiecare clip[de dou[tr[snete ca dou[fire uria=e de magneziu aprins. Un p`r`u secret,]ntr-un peisaj de la]nceputul vremurilor,]ncerc`nd, ]nainte de Beethoven, andantele din *Simfonia a VI-a*. Un cer violet, departe, ]ntr-o diminea\[ aspr[ de august. Un =ipot minuscul, ]nchis ]ntr-o ]nc[pere de zid, \`r`ind obosit ]ntr-o noapte t`rzie =i de care doamnei Voinescu i-a fost mil[s[-l l[s[m singur]n fo=netul de cimitir al celor patru plopi...

+i imagini, fulgurante, o clip[, din istoria — din preistoria? — vie\ii. }ntr-o tr[sur[mic[,]n mijlocul unui platou gol; de jur]mprejur, p`n[-n zare, dealuri ple=uve, cenu=ii, sinilii, ro=ietice... Alt[ dat[, ]ntr-o tr[sur[ mic[ (aceea=i?), ]ntr-o dup[ amiaz[ de var[; la marginea unei p[duri negre, pe v`rful unui copac]nalt, o g[in[salbatic[... Eram copil? Eram cu tata? Sunt imaginile unor realit[\i? Sunt imagini de vis? Cr`mpeie din delirul frigurilor din copil[rie? Fragmente din via\a unui ]nainta= ]nscrise ]n nervii ascenden\ei =i lupt`nd s[ias[ ]n lumina con=tiin\ei?

Azi se]mplinesc treizeci =i =ase de ani de la moartea mamei... Timpul vine din viitor, trece]n urm[, se darm[peste ea, o acoper[, o face tot mai inexistent[, c[ci mor\ii mor =i ei, mereu. C`nd voi disp[rea =i eu, va fi murit =i ea complet din univers.

Prea mic, c`nd a murit, ca s-o \in minte, imaginea ei mi-am creat-o mai t`rziu,]n copil[rie, dup[o fotografie rea =i =tears[, pe care am]nviat-o =i am colorat-o cu tot ce am auzit de la al\ii

=i cu propria mea fantezie: o fat[t[cut[,]nalt[, cu p[rul castaniu, cu ochii c[prui. Amintire a unei imagini arbitrare de alt[dat[, aceasta =i at`ta *este* mama.

}n cursul vie\ii, imaginea r[m`n`nd aceea=i, a variat, totu=i, odat[cu punctul de privire]n care m[mutau anii. }n copil[rie, fata cu p[rul castaniu]mi era mam[. La dou[zeci de ani, sor[. Ast[zi, o simt fiic[. Dar aceste sentimente sui-generis, aceste ipoteze afective, f[r[substratul vreunei realit[\i experimentate]n via\a de familie, au fost nostalgii de amor pentru o fat[frumoas[, moart[de mult.

Ca =i furtunile, care r[scolesc numai fa\a oceanului, pasiunile tinere\ii au venit =i au trecut, dar]n ad`ncurile cele din urm[ ale sufletului dragostea pentru imaginea fetei moarte a r[mas intact[, neamestecat[, de o esen\[ unic[, =i ]n nop\ile senine, ]n prima tinere\e =i uneori =i ast[zi, c`nd m[simt singur, nedrept[\it, nefericit, mi se pare c[m[prive=te cu grij[=i duio=ie, aplecat[peste o balustrad[ideal[din spa\iile interplanetare.

Timotin... Nu l-am mai v[zut din Universitate. M-a recunoscut =i a oprit tr[sura. Se ducea la M[n[stirea Neam\ului. Avea l`ng[ el o femeie =i patru fete. Oric`t ai fi de spiritual =i demonic, ceea ce nu-i cazul cu Timotin, nu po\i fi dec`t ridicol]nghesuit,]ntr-o tr[sur[ ]nchiriat[, de o consoart[=i patru reproduceri]n miniatur[ale figurii doamnei =i domnului, combinate indiscret. Clo=ca asta slab[=i m[runt[st[tea]mbufnat[=i ostil[, parc[ar fi sim\it o amenin\are pentru numeroasa ei progenitur[. Timotin m-a invitat la el, la m[n[stire. Doamna a t[cut ca un morm`nt.

Matematicianul [sta nu]mb[tr`ne=te. Dar nici nu are ce ]mb[tr`ni]n el. Sub\ire, uscat, abstract ca =i cifrele lui, pulsa\ia vie\ii este aproape inexistent[ ]ntr-]nsul. Cu nasul ascu\it peste must[\ile sub\iri — dou[linii negre, drepte,]mbinate deasupra buzelor inexpresive — cu p[rul lui s[rac =i lins pe tidv[, a r[mas ca la dou[zeci de ani. De altfel, =i =tiin\a lui este etern[, ca =i obiectul ei — =i-l conserv[.

Plimbare p`n[ aproape de Valea-Seac[. Lun[ plin[. R[s[rea c`nd am ie=it din sat. Era greoaie =i ro=ie ca =i]n noaptea aceea]ndep[rtat[, c`nd se ]mbulzea pe poarta jit[riei, gata s[ dea peste noi, =i at`t de nea=teptat[era apari\ia ei abia r[s[rit[acolo]n poart[,]nc`t femeia cu care — strecur`ndu-ne prin]ntunericul de l`ng[ garduri — c[utam singur[tatea c`mpiei f[cu un gest de ap[rare cu am`ndou[ m`inile =i scoase un strig[t u=or de surpriz[.

...Luna transfigureaz[totul. Gardurile str`mbe, =andramalele d[r[p[nate, b[l[riile din maidan, at`t de ur`te ]n lumina soarelui analist =i veridic, adinioarea ]n b[taia lunii erau frumoase, d[deau satului „balnear“ o poezie nemeritat[; iar mai departe, ]n c`mp, fream[tul abia perceptibil al nop\ii p[rea]ns[=i c[derea luminii de lun[pe copaci =i pe iarb[.

Dar lumina lunii impresioneaz[=i sim\urile inferioare: o noapte cu lun[pare mai rece. Lumina alb[, fiind asociat[poate cu z[pada, d[senza\ia de frig. Iar c`nd sim\urile amor\ite colaboreaz[cu lumina]n=el[toare, minciuna ia propor\ii de fantasmagorie. Obosit de insomnia nop\ii precedente =i de treizeci de kilometri f[cu\i pe jos]n timpul zilei prin mun\i, c[l[toream]ntr-o noapte cu lun[plin[pe capra unei tr[suri. }n toropeala luptei cu somnul, vedeam]n copacii izola\i de pe marginea drumului femei uria=e, care veneau]ntru]nt`mpinarea tr[surii, =i ]n pere\ii albi ai caselor singuratice — st`nci de calcar abrupte. Surprins =i alarmat,]mi trebuiau c`teva secunde ca s[-mi corectez iluzia, pentru ca apoi, din nou, con=tiin\a amor\it[ s[-mi dea acelea=i n[luciri, acelea=i femei c`t clopotni\ele =i acelea=i st`nci albe de var.

...Iluzionar[, luna este „amica“ vis[torilor, a deficitarilor nervo=i, a romanticilor, a „lunaticilor“ — =i a femeilor. Femeile nu simt poezia soarelui, realist =i unul, ca =i adev[rul. „*Midi, roi des étés*“[1] — obiectul =i expresia — nu exist[pentru ele.

[1] „Amiaza, regina verilor“ (Leconte de Lisle, *Midi*) *(fr.)*.

...E t`rziu. Pe fereastra deschis[ intr[ r[coarea sf`r=itului de noapte. Luna]n asfin\it st[pe culme cu fa\a mare]ntoars[spre noaptea pe care o p[r[se=te.

Azi-diminea\[am]nt`lnit pe Adela! E aici de dou[zile! E cu mama ei =i cu „coana Anica“. N-am mai v[zut-o de trei ani. }n vremea asta s-a m[ritat =i s-a desp[r\it.

„Doamn[“! }ntotdeauna mi-a venit greu s[schimb apelativul „domni=oar[“]n „doamn[“. Mi se pare o imixtiune]n lucruri prea intime, mi se pare c[iau act cu brutalitate de fapte care nu m[privesc =i nu-i decent s[m[priveasc[. (Psihologie de cvadragenar, intempestiv =i pervers de lucid!) +i apoi, ori de c`te ori se c[s[tore=te o fat[ pl[cut[ dintre cuno=tin\ele mele, mi se pare c[ sunt furat. Hot[r`t, nu cultiv o simpatie exagerat[pentru domnii =i st[p`nii lor. Adelei ]i voi spune, cel pu\in *in petto*[1], „domni=oar[“. Pe domnul L..., cauza eficient[ a transform[rii, ]l ignorez, ]l neg. Neg`nd cauza, neg efectul...

Dar Adela n-a fost o simpl[cuno=tin\[, a fost prietena mea, =i cuv`ntul „doamn[“ e legat de fapte =i sentimente neobi=nuite.

Prietenia a]nceput de c`nd, cu mi=c[ri]n inten\ia ei ascunse (ca s[nu bag de seam[!), dar foarte laborioase, mi se suia pe genunchi, st[tea un timp lini=tit[, apoi, sigur[de locul cucerit cu o a=a dibace strategie,]mi scotea ceasornicul din buzunar, marea ei pasiune,]l remonta]n toate felurile,]mi aranja cu o minu\ioas[fantezie must[\ile, cravata =i p[rul. Alteori, tot pe genunchii mei]=i lini=tea p[pu=a, care „pl`ngea“ cu desperare. Eu ]i „m`ncam“ unul dup[altul degetele, pe care le declaram „acadele“; lipeam fruntea de a ei, ca s[-mi vad[ ]n loc de doi ochi unul singur, lung de la o t`mpl[ la alta, ceea ce, c`nd s-a deprins cu viziunea]ngrozitoare,]i producea un acces de zgomotoas[ilaritate;]mi petreceam degetele prin c`te un c`rlion\ al p[rului ei blond =i, c`nd uitam s[m[ocup de floricelele ei de aur,]mi lua degetul,]l ducea la capul ei =i a=tepta rezultatul cu ochii]n ochii mei. P[pu=ile trebuia s[i le v[d, pe toate,

[1] }n tain[(*it.*).

]n fiecare zi =i s[le =tiu pe nume. Uneori, c`nd „avea treab[“, ]mi ]ncredin\a c`te una s-o „p[zesc”, ba chiar s-o hr[nesc cu biberonul. Seara, m[ducea]n toate od[ile pe unde avea „copii“ culca\i prin paturi liliputane, prin cutii de botine ori de tutun, iar cei mai oropsi\i de soart[, prin locuri mai pu\in confortabile. Fire=te, unii copii pl`ngeau, al\ii nu voiau s[ adoarm[, fiindc[ erau obraznici, al\ii erau bolnavi — =i ea ]i admonesta, le f[cea moral[, ]i consola... pe fiecare dup[ starea ]n care ]i g[sea. C`nd]i venea =i ei r`ndul s[ se culce, rolul meu devenea mai important. Dup[ ce o dezbr[ca d[daca, trebuia s[ m[ duc ]n odaia ei =i s[-i \in de ur`t „c`teva minute“, care uneori se prelungeau at`ta, c[doamna M... m[d[dea pur =i simplu afar[. Programul sindrofiei cu Adela la patul ei]ngr[dit cu o leas[verzuie era foarte pu\in variat. De obicei]i spuneam o poveste comandat[de ea, mereu aceea=i, de care nu se s[tura niciodat[. Era vorba, se]n\elege, de un mo=neag, de o bab[, de dou[fete. Bucuriile =i indign[rile ei erau exact acelea=i]n fiecare sear[, de=i =tia micul roman at`t de bine, c[, de c`te ori schimbam vreun am[nunt ca s-o]ncerc, m[corecta cu toat[candoarea. Alteori ne jucam de-a ascunsul. Aci tehnica era complicat[. St`nd „de vorb[“, la un moment oarecare b[gam de seam[ c[ e cuprins[ de o nelini=te. }n\elegeam: voia s[ se ascund[. M[ ridicam de pe scaun =i m[ dep[rtam c`\iva pa=i. C`nd m[ ]ntorceam, o g[seam cu plapuma peste cap: se ascunsese. Eu o c[utam prin toat[ odaia: „Da unde-i oare Adela? Unde s-a ascuns Adela?“ +i numai c`nd nu se mai putea \inea de r`s =i vedea c[din vina ei s-a dat de gol,]ndep[rta plapuma de pe fa\[=i se considera]nvins[.

}n iarna c`nd a fost bolnav[ de scarlatin[ =i am vegheat adesea la patul ei, ]n calitatea mea de student ]n medicin[, o ]nv[\asem ]n timpul convalescen\ei un c`ntec, care a avut un rol]nsemnat]n leg[turile noastre de mai t`rziu. Pur[ recuno=tin\[ pentru ]nv[\[tor, sau cabotin[ nevoie de a face efect, dar urmarea a fost c[ mai pe urm[, ori de c`te ori veneam la ei, m[ ]nt`mpina

regulat cu un sub\ire =i monoton: „La dàda madà!“ ad[ug`nd, invariabil, *envoi*[1]-ul: „Pent'u mata“. Adela, victim[ a infamiei mele, ]=i lua revan=a f[r[ s[ =tie: „La dàda madà!“ era oarecum transfigurarea, foarte personal[, a universalului *La donna e mobile*[2], pe care i-l c`ntasem — aluzie direct[la unele inconstan\e ale ei. (Pasiunile fiind]ntotdeauna lacome, mi se p[rea mereu c[sunt tr[dat.) +i acum]mi pl[tea poli\a, sfid`ndu-m[ ]n fiecare zi cu profesia de credin\[ a necredin\ei femeie=ti =i agrav`nd sfidarea cu sublinierea ei personal[. O bucat[de vreme Adela completa primirea asta gra\ioas[cu o alt[aten\ie special[. Cum ispr[vea c`ntecul, alerga ]n odaia ei =i-mi aducea o rochi\[ nou[, ro=ie ca o creast[ de coco=, cu aplica\ii de fir aurit, pe care mi-o punea pe genunchi, trimi\`ndu-mi din ochii ei alba=tri priviri elocvente, care spuneau l[murit: „Admir[! Ai mai v[zut a=a ceva?“ Dar rochi\a s-a]nvechit foarte repede...

Fericirea ei cea mare]ns[era s-o ridic „]n pod“, fericire exprimat[ ]nt`i cu r`sete g`lg`itoare de hulubi\[mic[, pe urm[cu \ipete ascu\ite, la punctul culminant al ascensiunii. Uneori m[„ridica“ =i ea, str`ng`ndu-mi tare genunchii]n bra\ele ei mici =i \ip`nd ascu\it: „T`ta ma'e!“

Prietenia noastr[era at`t de mare, ]nc`t Adela, c`nd avea nevoie de a]n\elege universul, deocamdat[par\ial, eu eram acela pe care-l consulta cu preferin\[. Odat[, auzind c[o s[vie un medic veterinar pentru un cal al domnului M..., m-a luat oarecum deoparte =i m-a]ntrebat dac[: „Doctorul care ar' s[vie e un cal mare?" Era de patru ani. Pentru logica asta perfect[am ridicat-o]n pod c`t a voit, mi-am petrecut degetul prin to\i c`rlion\ii ei, i-am pus la dispozi\ie ceasornicul, must[\ile =i nasul =i am petrecut am`ndoi o dup[amiaz[de fericiri.

Eram, bine]n\eles, =i confidentul ei en *titré*[3]. }ntr-o dup[-ami-

[1] Dedica\ie (*fr.*).
[2] Femeia este schimb[toare (*it.*).
[3] De drept; preferat (*fr.*).

az[, c`nd m-a v[zut intr`nd (m[a=tepta!), a venit la mine obidit[, furioas[, indignat[, ca s[-mi fac[cunoscut[ofensa s`ngeroas[ pe care i-o adusese o domni=oar[, fiica unui vecin: „Madadeta m-a f[cut *dumneta*!“ Era ceva teribil, ]n adev[r. *Adjectivul* acesta mica moldoveanc[ ]l cuno=tea p`n[acum spus numai slugilor... Ofensa nemaiauzit[o \inuse secret[. Ceilal\i luau adesea]n glum[nefericirile ei, ceea ce o sup[ra =i o f[cea prudent[.

Purtam =i coresponden\[. }n scrisorile de afaceri sau de invita\ii ale domnului M..., trimise printr-un fecior boieresc, g[seam mai]ntotdeauna =i un adaus „scris“ de Adela, ni=te arabescuri extraordinare, painjeni complica\i, heroglife, prin care]mi d[dea =tire despre p[pu=i, ori m[chema la ea, ori]mi vestea vreo nenorocire — =i era convins[c[am]n\eles. C`nd, ]n sf`r=it, pe la cinci ani, a]nceput s[ ]nve\e =i un alfabet mai simplu, cel latin, copia mereu litere pe toate h`rtiile din cas[=i, pe m[sur[ce le copia, mi le aducea s[le admir. Uneori m[punea la lec\ie s[scriu =i eu litere =i se purta cu mine exact ca doamna M... cu ea.

Din cauza marii noastre prietenii, doamna M...]mi spunea,]n glum[, c[am „]ntors“ capul fetei. Dar =i feti\a]mi]ntorsese mie capul. Ajunsesem gelos de doamna M... =i de domnul M..., =i c`nd mi se p[rea c[ Adela \ine mai mult la mine dec`t la ei, sim\eam o fericire pe care o cultivam cu avari\ie,]n secret. +i cum doamna =i domnul M..., din motive pedagogice, erau sili\i s[se poarte mai rezervat cu ea, eu exploatam cu neru=inare situa\ia mea, lipsit[de responsabilitate, ca s[-i cuceresc inima. Dar doamna M... nici nu-=i putea da seama de m[sura pasiunii noastre. Jenat s[dezmierd feti\a]n fa\a tuturora —]ntotdeauna mi-a fost cu neputin\[s[s[rut copiii]n public —,]i devoram ochii, n[sucul, obrajii, c`rlion\ii, ceafa c`nd eram numai noi singuri. }n aceste *téte-à-téte*-uri nu lipseau nici dialogurile pasionate:

— Adel[, m[iube=ti?

— Te iube’c!

— Tare?

— Ta’e!

Este drept c[r[spunsurile n-aveau temperatura =i culoarea]ntreb[rilor. La v`rsta aceea,]ntre cuvintele acestea abstracte =i con\inutul lor nu exista]nc[o perfect[coresponden\[. Adela le spunea con=tiincios =i grav.

Secretul pasiunii noastre reciproce era simplu. Ea]mi „]ntorsese capul“, pentru c[orice om, din cauza unui instinct atavic, are tandre\i pentru puii de om (=i, prin deriva\ie, de animal, de plant[=i chiar pentru miniaturile de obiecte); pentru c[Adela era o juc[rie vie =i plin[de surprize; =i apoi pentru c[omul f[r[surori =i mam[ ]=i concentrase asupra feti\ei blonde toate posibilit[\ile de afec\iuni familiale. Eu]i]ntorsesem capul pentru c[eram]n mintea copiilor, adic[a ei, =i pentru c[desigur, cu instinctul ei de animal mic, sim\ea c[o ador. Dar Adela nu era numai un pui de animal egoist. Era capabil[=i de ac\iuni altruiste, uneori foarte costisitoare pentru ea. Adesea, ca s[ ]mpart[cu mine cauza fericirii ei, c`nd cron\[ia pe genunchii mei un m[r, de obicei crud, p[stra un rest, sculptat de din\ii ei mici ca o bijuterie din care ar fi fost scoase pietrele scumpe, =i, cu m`na ei de p[pu=[mic[, mi-l]mpingea]n gur[. +i apoi m[\inea de musta\[, atent[la rezultat. Nu se poate]nchipui un fruct mai savuros =i o idil[mai]nc`nt[toare... Dar altruismul ei o f[cea s[-=i pun[ chiar via\a ]n primejdie pentru mine. Dac[ cineva se pref[cea c[ vrea s[ m[ bat[, feti\a ]mi lua ap[rarea cu o ]ndr[zneal[ de clo=c[ mic[ =i ager[, care mergea p`n[la temeritate oarb[c`nd agresorii erau]n num[r mare.

O singur[dat[prietenia noastr[a fost pu\in umbrit[, c`teva ceasuri, din cauza stupidei mele insensibilit[\i la avansurile ei delicate. Domnul M... ]nt`mpin`ndu-m[la sosire cu ni=te ve=ti rele pentru el, n-am dat Adelei aten\ia cuvenit[, am fost distrat =i rece. Atunci ea =i-a lungit buzele, =i albastrul ochilor i s-a]ntunecat. Apoi m-a ignorat complet, dar n-a p[r[sit odaia, =i mi-a trebuit o]ntreag[strategie, alc[tuit[din lingu=iri, la=it[\i =i — mizera-

bil corup[tor de suflete! — mai ales ispite, ca s-o pot rec`=tiga. }n sf`r=it, i-am cucerit un z`mbet, apoi, printr-o genial[ comic[rie, un acces de r`s. +i pe urm[am fost =i mai amici, toat[ziua.

Prietenia noastr[a durat p`n[ la v`rsta de opt ani, lu`nd diverse forme,]n m[sura]n care animalul devenea om, =i temperat[pu\in din cauz[c[, la urm[, nu mai st[team vacan\ele]ntregi la mo=ie,]n vecin[tatea ei.

C`nd, dup[ o lips[ de =apte ani, am petrecut iar[=i dou[ veri la \ar[, n-am mai g[sit pe Delu\a, Coca, Cucoana mic[, Puica, R[\u=ca, Copalaia (a=a pronun\a ea cuv`ntul „portocal[“) — cum]i ziceau unii =i al\ii —, ci o domni=oar[de cincisprezece ani, o fat[ ]nalt[, sub\ire, prea]nalt[pentru v`rsta ei, prea sub\ire pentru ]n[l\imea ei, cu o coad[ groas[ de aur pe spate, legat[ cu un fiong albastru, cu fa\a tot copil[reasc[ =i totu=i de o frumuse\e m`ndr[, semea\[, aproape orgolioas[, amestec unic, care-i d[dea ceva matur =i]n acela=i timp]i accentua copil[rescul figurii.

Prietenia ren[scut[a crescut repede pe amintirile copil[riei =i pe precocitatea ei intelectual[=i tardivitatea mea afectiv[.

Ca =i alt[dat[, f[ceam c[lare aproape]n fiecare zi cei cinci kilometri p`n[ la casa lor. Eram acum mentorul ei (de atunci am devenit *„mon cher maitre“*[1]. }i d[deam c[r\i, ]i recomandam anumite pasaje =i ne plimbam ceasuri ]ntregi prin parc, discut`nd lecturile, descriindu-i =i povestindu-i via\a din ora=ele mari =i ini\iind-o practic, pe viu,]n =tiin\ele naturii, pentru care avea o predilec\ie deosebit[. Dar „recrea\iile“ erau mult mai lungi dec`t orele noastre, „=tiin\ifice =i literare“, cum le numea ea.

N-am fost grav niciodat[, =i mai ales]n conduit[n-am reu=it niciodat[s[am *„l'esprit de mon age“* [2]. A=adar: la v`rsta de treizeci

---

[1] Scumpe maestre (fr.).
[2] Spiritul v`rstei mele (fr.).

=i cinci de ani, =i]nc[de pe atunci cu p[rul sur, construiam prinz[tori pentru p[s[ri (Adela avea colivii, semin\e, cuno=tea obiceiurile =i gusturile tuturor zbur[toarelor); f[ceam zmeie mari c[abia le putea \ine, c[rora le trimiteam pe sfoar[inele cu „scrisori“ sau batiste =i, noaptea, lampioane vene\iene, confec\ionate de ea; m[urcam]n copaci s[-i aduc fructele cele mai frumoase, retrase parc[anume, ca-n poveste, pe v`rful crengilor greu de ajuns; ne plimbam cu barca pe iaz, „ancor`nd“ pe la ad`ncuri, ]n umbra verde a s[lciilor pletoase, ea ]n ni=te chio=curi vii, care ne izolau de lume, ca s[ citim, s[ convers[m =i s[ ne admir[m mutrele ]n oglinda apei, ori ca s[ prindem pe=te cu undi\a, a=tept`nd]n zadar ceasuri]ntregi s[se mi=te pluta,]n hazul pe=tilor sceptici la ispite; f[ceam pra=tii ca s[v`n[m vr[bii =i pi\igoi, =i uneori reu=eam! Ne duceam la mure, unde Adela ]nt`lnea adesea prietene din copil[rie. Buzele ei,]nro=ite de sucul rubiniu, d[deau o expresie provocant[frumuse\ii ei blonde. }n sf`r=it, c[z`nd, din treapt[ ]n treapt[,]n cel mai autentic rousseauism =i contribuind =i influen\a lui Fenimore Cooper[1], ne-am fabricat,]n ascuns, arcuri de r[chit[=i s[ge\i de corn =i ne-am dus]n p[dure la v`nat! Bine]n\eles c[ niciodat[ n-am v`nat nimic.

Dar fata blond[cu arcul]ntins, cu corpul]ncordat ca =i arcul, mi-a r[mas]n amintire ca o splendid[viziune de art[sau de vis.

De=i vizitele mele nu erau zilnice, totu=i, c`nd veneam, pe la ceasurile trei; o g[seam totdeauna ]n balcon sau chiar afar[ din ograd[, pe drum, a=tept`ndu-m[. Uneori venea ea la mine (]nso\it[de domnul M...), c[lare pe calul ei negru, cu bustul]nalt]n rochia lung[, a c[rei tren[— dup[ce se cobora de pe cal — o \inea ridicat[cu un gest de *grande-dame*[2] plin de gra\ie =i comic pentru cei cincisprezece ani ai ei.

Omul aproape c[runt =i feti\a cu p[r de aur formau grupul cel mai original din lume. La mas[st[tea l`ng[mine =i m[bo-

[1] Romancier american (1789-1851), autor al unor povestiri de aventuri privind obiceiurile naive =i primitive ale triburilor indiene.

[2] Mare doamn[(*fr.*).

scorodea mereu c[nu m[n`nc. („Fiindc[ fumezi toat[ ziua!“) C`nd jucam =ah cu domnul M..., ea era]ntotdeauna personajul al treilea]n jurul m[su\ei. Chiar =i la adun[rile unde erau' invitate familii de prin]mprejurimi, feti\a]nalt[st[tea tot cu mine, c`t ]i permitea stricta polite\e datorit[ altora. Odat[, ca s-o nec[jesc, i-am spus c[ m-a p[r[sit pentru un t`n[r care p[rea c[o admir[mult. „Vrei s[-i spun c[nu-l pot suferi? Vrei? Spune!“ N-am mai glumit. Cu temperamentul ei excesiv, era]n stare s[dea =i acest spectacol. Seara, la masa dat[invita\ilor, cu mi=c[ri inten\ionat]ncete, ca s[nu treac[neobservate, a luat o pr[jitur[, a t[iat-o]n dou[=i mi-a dat o jum[tate mie. C`nd am ]ntrebat-o pe urm[ pentru ce a f[cut „]n public“ un gest at`t de neobi=nuit: „Ca s[ar[t pro=tilor c[e=ti prietenul meu“.

Dar am avut cu ea =i alterca\ii. }i vorbeam adesea de viitor =i, fire=te, =i de vremea c`nd o s[aib[o familie. Ea t[cea. Dar]ntr-o zi mi-a r[spuns, sup[rat[, p[r[sind respectul pe care mi-l ar[ta]ntotdeauna:

— De ce vrei mereu s[m[m[ri\i?

— Nu vreau eu, dar toate fetele se m[rit[.

— Ei! exclam[ea scurt, f[c`nd un gest de impacien\[cu capul, cu nasul =i cu buzele.

Alt[dat[— era]n vacan\a a doua — rug`ndu-m[ s[ mai stau, =i eu r[spunz`ndu-i c[nu pot, mi-a spus cu ochii aspri:

— Desigur, ce importan\[am eu pentru mata?

— Ce importan\[? Nu mai suntem prieteni? +i, renun\`nd la plecare, am ]mbunat-o =i am ]mp[cat-o complet. Cu o zi ]nainte de a pleca, spun`ndu-i]n cursul unei convorbiri cuvintele: „C`nd o s[fii mare“, ea m[ ]ntrerupse b[t[ios:

— Sunt mare. Nu mai sunt copil. Crezi c[dac[n-am avut noroc s[m[nasc cu p[rul brumat...

— Nu m-am n[scut cu p[rul sur. }ntreab[pe doamna M.... Dar nu-i vorba de asta. E=ti minor[ ]nc[. Mai ai de crescut.

— N-am s[mai cresc! Nu vezi ce]nalt[sunt? Crezi c[e=ti mai]nalt dec`t mine?

— Cred.

— Hai la oglind[... Ei, vezi?

— Da, v[d, e=ti foarte frumoas[, dar e=ti mic[. Abia]mi ajungi la um[r.

— Nu-i adev[rat! Sunt c`t mata... ]n sf`r=it, aproape. O femeie nici nu trebuie s[fie]nalt[ca un b[rbat.

Apoi disp[ru o clip[ ]n alt[odaie =i se]ntoarse cu p[rul pudrat.

— Ei, acuma ce mai zici?

— Zic c[e=ti mic[. Dar s[=tii c[-\i =ade bine, tot at`t de bine ca =i cu beteala de sub pudr[. (Cu p[rul nins, stropit de aurul de sub pudr[, era]n adev[r de o frumuse\e rar[— portretul ei realizat de fantezia pre\ioas[a unui pictor]namorat.) Vai de prin\ul care o s[cad[fulgerat...

— Prin\ii nu cad fulgera\i de „copii“!

Adela avea dreptate. M[contraziceam. Am schimbat vorba.

Dac[nu i-a= fi cunoscut firea destul de orgolioas[ca s[justifice ambi\ia ei de egalitate; dac[nu mi-a= fi dat seam[c[str`nsa noastr[ camaraderie (adic[ tocmai „egalitatea“ ]ntre un om matur =i un copil) i-a pus problema egalit[\ii; dac[ nu a= fi ]n\eles c[ =i via\a ei printre oameni ]n v`rst[a contribuit la aceast[dorin\[de a fi „mare“; =i dac[, mai ales, actul de na=tere, incoruptibila oglind[=i „introspec\ia“ nu mi-ar fi spus clar c[sunt un om matur =i c[runt, a= fi luat purtarea ei ca explozia prea timpurie a unui sentiment de alt[natur[, decare ea nu-=i da seama, =i c`t de ridicol =i vinovat m-a= fi sim\it, de=i f[r[vin[real[!

Dar via\a m-a]ndep[rtat de unica mea prieten[. Vacan\a urm[toare n-am mai petrecut-o la \ar[. Devenisem un personaj oficial. Toamna trebuia s[plec]n str[in[tate, ata=a\ la o lega\ie pentru vagi studii comparative — sinecur[aproape suficient justificat[. }nainte de plecare m-am dus la Ia=i.

Domnul M... murise de c`teva luni. Am g[sit pe Adela]n doliu, mai]nalt[, mai pu\in expansiv[=i mai frumoas[. Frumuse\ea ei cre=tea cu fatalitatea evolu\iilor naturale.

Cele c`teva zile c`t am stat acolo pentru afaceri, i-am dat toate orele libere. Voia s[=tie numaidec`t dac[vara viitoare am s[stau la \ar[.

— E=ti sigur[c[o s[te mai g[sesc acolo, la mama matale?

— Sunt absolut sigur[.

— Nimic nu-i sigur pe lume.

— Dac[vii, ai s[m[g[se=ti la Vorniceni, la mama.

+tiam c[n-o s[pot veni, dar n-am]ndr[znit s[-i spun acum, c`nd, r[mas[ numai cu doamna M..., avea nevoie de c`t mai mult sprijin sufletesc]n jurul ei.

Ce scrisori lungi i-am scris din str[in[tate! Uneori nu aveam ce s[-i scriu, =i totu=i nu puteam s[nu-i scriu. Scrisoarea, indiferent de sentimentele de moment pentru ea, devenise o obi=nuin\[, c[reia nu-i puteam rezista.

Dar afaceri =i preocup[ri excep\ionale m-au]mpiedicat c`teva s[pt[m`ni s[-i scriu, ca de obicei, mult, =i prin urmare nu i-am scris deloc. Pe urm[faptul ca nu i-am scris, complicat cu ideea c[acum trebuie s[-i scriu lung =i circumstan\iat, m-a]mpiedicat s[mai pot relua firul.

}nt`i, dup[ ce am ispr[vit afacerile, mi-am ]ng[duit o am`nare p`n[ la momentul cel mai potrivit pentru redactarea unei misive at`t de complicate: explica\ii, scuze etc. Momentul l-am am`nat; mai exact: s-a am`nat mereu.

De fapt, era neputin\a de a trece de la o stare la alta. Dup[cum]nainte nu puteam s[nu-i scriu mereu fiindc[ ]mi f[cusem obi=nuin\a, acum nu-i puteam scrie fiindc[ ]mi f[cusem obi=nuin\a de a nu-i scrie. Starea asta de suflet o cuno=team din toat[experien\a vie\ii. „Ori citesc zi =i noapte, ori nu citesc nimic. Ori vizitez pe cineva mereu p`n[ la sa\ietatea lui =i a mea, ori nu-l vizitez deloc, compromi\`nd =i chiar rup`nd leg[turi vechi.

Explica\ia psihologic[nu-mi ajuta]ns[deloc. Explica\iile nu modific[niciodat[realit[\ile. Dar starea de suflet era agravat[=i de con=tiin\a vinei Iar toate acestea]mpreun[constituiau un bloc greu, care ap[sa via\a, amor\ind-o. De la o vreme se ad[ug[=i convingerea (inteligen\a este un avocat, =i nu un consilier al firii individului!) c[prin scris e imposibil s[explici o stare de suflet at`t de anormal[. Peste un an, chiar dac[vraja s-ar fi rupt (=i nu se rupsese: abulia, hr[nit[mereu din ea]ns[=i, se instalase definitiv, tiranic[), mi-ar fi fost]n adev[r cu neputin\[s[-i explic]n scris t[cerea mea, a=a ca s[o]n\eleag[=i s[m[absolve.

Dup[c`teva scrisori f[r[r[spuns, nu mi-a mai scris nici ea. Scrisorile ei nu con\ineau repro=uri. Dar deveneau tot mai scurte =i mai reci. }n ultima]mi spunea: „Dac[nu-mi scrii, nu-\i pot scrie nici eu. Am impresia curioas[c[vorbesc singur[“. Nu i-am putut r[spunde nici la acest ultimatum. Acum scrisoarea trebuia s[fie =i mai complicat[, iar starea anormal[, cu trecerea timpului vinovat, ajunsese la preferin\a ei psihologic[.

C`nd, peste un an, un *faire-part*[1] mi-a f[cut cunoscut c[s-a c[s[torit (un simplu *faire-part*, ca oric[reia dintre cuno=tin\ele ei mai]ndep[rtate!), am avut un sentiment de chinuitoare durere (Adela f[cuse pasul cel mai important din via\a ei, f[r[m[car s[m[poat[preveni!) =i cel mai insuportabil sentiment de ru=ine din via\a mea. Am r[spuns printr-o telegram[de scurt[felicitare banal[. C[ldura ar fi fost insensibilitate cinic[! Pe urm[am auzit c[s-a desp[r\it, imediat dup[c[s[torie.

}ntre noi stau acum, izolante: purtarea mea incalificabil[=i c[s[toria ei neizbutit[. Ea poate p[stra t[cerea (o femeie are dreptul s[tac[asupra vie\ii ei intime). Mai ales]n urma]nstr[in[rii dintre noi. Eu]ns[nu pot s[nu-i vorbesc de purtarea mea vinovat[=i ofensatoare =i de durerea c[am rupt orice leg[tur[cu d`nsa. Ea o s[ ]n\eleag[.

[1] }n=tiin\are trimis[cuno=tin\elor pentru a li se anun\a un anumit eveniment.

Am depus omagiile cuvenite la locuin\a familiei M... Sunt instala\i seniorial. Au adus de la Vorniceni mult mai mult dec`t necesarul. Au transportat =i un piano. Indispus de accidentele drumului, st[posac]ntr-un col\ =i cere neap[rat un acordor.

Doamna M..., anemic[=i reumatic[, a]mb[tr`nit mult ]n anii din urm[. Era at`t de frumoas[c`nd am cunoscut-o! Ca orice adolescent, iubeam pe toate doamnele tinere pe care le cuno=team mai de aproape. Am iubit-o =i pe ea. Ceasurile de visare cu ochii deschi=i dup[ stinsul lum`n[rii din vremea adolescen\ei i le-am consacrat o vacan\[ ]ntreag[de Pa=ti numai ei.

Adela seam[n[cu mama ei cum era atunci, numai ochii sunt al\ii. Doamna M... are ochii c[prui, acum usca\i =i decolora\i. Niciodat[nu m-a lovit ori nu m-a interesat ca ast[zi asem[narea dintre ele. }n primele momente figura doamnei M... mi s-a p[rut o imagine dezavantajoas[pentru Adela. Un *memento* sinistru: Adela, peste treizeci de ani... Dar dup[o jum[tate de ceas am avut impresia c[doamna M... e acolo anume ca s[scoat[ ]n eviden\[tinere\ea =i frumuse\ea triumf[toare a fetei sale.

Adela e aceea=i, ca =i acum trei ani. }nalt[— pu\in mai]nalt[dec`t atunci: „a crescut!“ — cu umerii largi, cu o lic[rire de z`mbet]n ochii alba=tri, cu nasul de o u=oar[=i spiritual[acvilinitate, cu fruntea acoperit[pe jum[tatea st`ng[de o pal[de p[r blond, acum pu\in bronzat. Nu i s-a schimbat nici expresia copil[reasc[a fe\ei, nici mi=c[rile naive =i repezi, nici glasul]ncet =i voalat, cu care parc[dest[inuie=te secrete. Numai trupul i s-a]mplinit. (Tinere\ea beneficiaz[de toate, chiar =i de trecerea anilor.)

Femeia asta, care invit[cu farmece copil[re=ti la mistere tulbur[toare, va face nefericirea multor imbecili...

La plecare, m-a condus p`n[ ]n ograd[. F[r[ nici un preambul, am atacat problema care sim\eam c[ nu poate fi am`nat[. Ne-am plimbat prin ograd[un ceas. Am vorbit aproape numai eu. La sf`r=it, mi-a spus hot[r`t: „Am]n\eles“. Apoi, cu ochii]n

sus =i respir`nd puternic aerul: „Nu-i asta principalul...“ Pe urm[, revenindu-=i: „Dar nu pot ascunde =i nici nu vreau s[ ascund c[-mi pare bine c[ ai suferit. M[car at`ta... Dar s[nu mai vorbim. S[punem cruce.“

„Nu-i principalul...“ Atunci ce este principalul? C[s[toria? Dar c[s[toria ei nu face parte din psihopatia mea epistolar[. +i de ce „m[car“, dac[m-a]n\eles =i m-a absolvit? Ori poate nu m-a absolvit din inim[? Dar contrazicerea dintre cele dou[cuvinte din fraza ei scurt[r[m`ne totu=i. +i prea doza cu grij[ceea ce-mi spunea, ca s[se fi contrazis =i]n fond.

C`nd mi-a dat m`na, mi-a l[sat-o at`t de inert[ ]ntr-a mea, ]nc`t nu =tiam ce-i mai pu\in nedelicat: s[i-o \in mai departe, ori s[i-o las. }n sf`r=it, =i-a retras-o, cu un „ta revedere“]ncet, aton.

}n cur`nd voi avea patruzeci de ani! Nu mai sunt un ]nceput, o cauz[. Devin tot mai mult prelungire, un efect. M[ simt complet determinat. Patruzeci de ani! V`rsta amintirilor =i recapitul[rilor... A rechema buc[\i de trecut, a le retr[i]n]nchipuire — singura compensare a vie\ii pierdute, procent slab la un capital nerambursabil.

Tinere\ea — plutire pe un r`u de munte cu ml[dieri capricioase, sub jocurile de lumini =i umbre ale p[durilor, cu ]nt`rzieri neprev[zute =i binevenite, cu g`ndul la bucuria drumului de m`ine. +i dup[c`\iva ani, care trec ca un fulger, alunecarea vertiginoas[, f[r[putin\[de oprire,]ntre maluri uniforme,]ntr-o lumin[sur[=i rece de toamn[, spre apropiata pr[pastie...

Patruzeci de ani! Ce ur`t, ce vulgar sun[cuvintele astea! Ce dospit!

O firm[proasp[t[, scris[cu cerneal[pe o h`rtie cenu=ie, lipit[ de geamul unei c[su\e, veste=te c[ sta\ia balnear[ ad[poste=te ]ntre zidurile ei un ceasornicar. Am intrat s[-mi schimb sticla de la ceas, plesnit[ acum c`teva zile.

Haim Duvid, ceasornicar din Pa=cani, =i-a adus nevasta la b[i =i, ca s[nu stea degeaba,]=i exercit[meseria, dar cu intermiten\e mari, serviciile lui fiind cerute rar de cele vreo sut[de ornice c`te a socotit el]n B[l\[te=ti.

Haim Duvid e un g`nditor. Poate filozoful t`rgului s[u. (Fiecare t`rg din Moldova are un filozof evreu.) }l arat[ =i ]nf[\i=area: mic, slab, palid, cu barba neagr[ m[t[soas[, chel p`n[la jum[tatea capului, cu fruntea]nalt[, acoperit[de o piele galben[sub\ire, br[zdat[de]ncre\ituri fine.

De altfel, to\i ceasornicarii sunt mai mult sau mai pu\in filozofi. (}=i aleg meseria din cauza firii lor? Ori devin filozofi din cauza meseriei?) Ceasornicul, angrenaj de for\e, „lec\ie“ de determinism — cu sistemul lui de sori str[lucitori, cu palpitul spiralei nel[murit =i sur]nchipuind o nebuloas[, cu preten\ia coardei de *perpetuum movens*[1] al rota\iei dintre cele dou[capace — e un univers]n miniatur[, pe care maistrul]l descompune prin analiz[=i-l reconstituie prin sintez[. Iar r[bdarea, supunerea la obiect, fine\ea m`inii, cerute de meserie, adaug[ virtu\i morale =i talente artistice la calit[\ile lui de g`nditor.

Nevasta lui Haim Duvid, doamna Sabina (de unde acest nume]n mahalaua evreiasc[din Pa=cani?), e antipodul lui. Pe c`t este el de abstract, pe at`t de concret[este ea: blond[, mare, gras[, invadat[de c[rnuri pe obraz, sub b[rbie, pe omopla\i =i pe rest, cu p`ntecele proeminent al unor femei mature din rasa ei, complexiune care, agravat[ de portul complet neglijat, ofenseaz[ unul c`te unul fiecare canon al esteticii. }n schimb, doamna Sabina Duvid are sufletul delicat =i inim[bun[, v[dit[chiar =i]n ochii ei alba=tri, l[crimo=i. Dar doamna Sabina Duvid prezint[=i un alt contrast interesant. Tip des[v`r=it de ceea ce cu un cuv`nt inestetic — peiorativ =i trivial]n inten\ia cu care e]ntrebuin\at — se nume=te o balabust[, ea vorbe=te cea mai neao=[limb[

[1] Mi=care perpetu[(*lat.*).

moldoveneasc[, cu at`t mai moldoveneasc[ =i mai neao=[ cu c`t doamna Sabina Duvid, emotiv[=i]nzestrat[cu o]nflorit[imagina\ie plastic[, are un talent]nn[scut de a-=i exprima ideile colorat,]n contrast radical cu filozoful Haim Duvid, care vorbe=te abstract, incorect =i c`ntat. Probabil c[el e n[scut]n *ghetto*, =i ea, la \ar[.

Haim Duvid nu avea ast[zi nimic de reparat. Dup[ce mi-a pus sticla la ceasornic, am continuat conversa\ia]nceput[.

Doamna Sabina are reumatism, ca =i tat[l ei, =i e convins[c[o s[moar[, ca =i el, dup[c`\iva ani de suferin\e. „Ferice de mor\i, c[nu mai simt dureri“, a]ncheiat ea povestirea =i prevederile triste.

„Prostie!“ a subliniat Haim Duvid =i a dovedit, cui r[ceala intelectualului care urm[re=te adev[rul, c[„tat[“ n-a sc[pat de nici un chin.

Argumentarea lui Haim Duvid era,]n fond =i-n expresie, aproximativ aceasta: „A sc[pa de chinuri]nseamn[c[sim\i c[nu te mai doare. Tat[nu simte c[a sc[pat de chinuri. Tat[nu-i nici fericit, nici nefericit, pentru c[acu nu-i nimic. Cel care nu simte chinuri e cadaverul tatei. Mai degrab[po\i s[zici despre un lemn c[nu simte chinuri, pentru c[lemn este. A spune orice lucru despre om care a murit este prostie mare.“

Doamna Sabina Duvid, ne]n\eleg`nd nimic, a comb[tut totul. Dar Haim Duvid avea dreptate: numele celui care a fost odat[ nu poate forma subiectul nici unei propozi\ii cu verbul la prezent, =i, g`ndind bine, nici la trecut. „Hanibal a]nvins la Cannae“ e necorect; afirm[minciunos o existen\[, aceea a lui Hanibal. C[ci, pentru a fi operant c`ndva, ceea ce e denumit de subiectul propozi\iei trebuie s[ existe, s[ fie o realitate. O inexisten\[ nu poate avea un atribut, nu poate produce o realitate nici ieri, nici azi, nici m`ine; =i despre nimic nu se poate afirma nimic.

Am crezut c[-l pot pune pe Haim Duvid]n]ncurc[tur[:

— Domnule Duvid, cel care moare tr[ie=te pe lumea cealalt[=i =tie c[a sc[pat de chinuiri.

— Cine poate s[=tie dac[este lume cealalt[?

— Dumneata nu crezi]n Dumnezeu?

— Prostie s[crezi, prostie s[nu crezi. Cine poate s[=tie dac[este? Numai... Dumnezeu =tie. Haim Duvid =i-a permis s[fie frivol. A f[cut spirit. Vai! nu exist[om f[r[sl[biciuni. Mai curios e c[Haim Duvid, meseria= din Pa=cani =i filozof de *ghetto*, e sceptic =i poate chiar ateu.

Muzica, militar[c`nta adinioarea ]n parc un vals de alt[dat[. La o modula\ie a valsului vechi, *am v[zut* z`mbetul Elizei c`nd a ap[rut ]ntr-o sear[ pe poarta gr[dinii publice =i a dat cu ochii de mine — un z`mbet necunoscut]nc[, abia schi\at, un z`mbet de provocare, un z`mbet de femeie, al femeii care abia]ncepea se apar[ ]n cei =aisprezece ani ai ei...

Aproape]n fiecare sear[stau de vorb[cu Adela]n cerdac. Doamnele se retrag devreme. Adela arat[o simpatie atent[, aproape supus[„maestrului“. E mai personal[ ]ns[ ]n opinii dec`t alt[dat[. Dar ce se petrece ]n ea? C`nd vorbe=te, totdeauna parc[ar mai avea ceva de spus. Are reticen\e subite =i curioase. Dac[i-ai transcrie vorbele, ar trebui s[pui mereu c`teva puncte de suspensie la sf`r=itul frazelor. C`nd se emo\ioneaz[, =i se emo\ioneaz[adesea f[r[cauz[v[dit[, are sufoc[ri gra\ioase, de pas[re care bea. +i rar particip[normal la duetul nostru. De obicei distrat[ori animat[. Uneori]=i]ntrerupe momentele de distrac\ie printr-o]ntoarcere brusc[=i cordial[spre mine,]nso\it[de un „da“ rostit]ncet =i repede, confirm`nd f[r[necesitate cuvintele mele.

Femeia asta t`n[r[ =i curioas[ de via\[ =i de st[ri suflete=ti m[ scruteaz[ necontenit, f[r[ s[ aib[ aerul. Eu ]mi ]ngro= c`t se poate epiderma sufletului, s-o fac impermeabil[. Dar cu femeile jocul e pierdut]ntotdeauna. Ele privesc]n sufletul b[rbatului ca]ntr-o vitrin[. Manejul e interesant. Dar,]n definitiv, n-am ce ascunde.

Raporturile mele cu familia M... sunt de natur[special[. Mai t`n[r numai cu zece ani dec`t doamna M..., fac parte mai cur`nd din genera\ia ei. Cu toate acestea,]n chipul cel mai natural, Adela

=i cu mine form[m un grup, o „societate“ aparte, pentru c[o femeie de cincizeci de ani e f[r[ ]ndoial[b[tr`n[; pentru c[ doamna M... era m[ritat[ pe vremea adolescen\ii mele, =i raporturile dintre adolescent =i femeia m[ritat[ au persistat; pentru c[ boala ]i d[ zece ani pe deasupra =i pentru c[ — =i asta cred c[ e cauza principal[ — concep\ia ei de via\[, mo=tenit[ de la p[rin\i, o face =i mai b[tr`n[.

C`t despre coana Anica, m[tu=a prin alian\[, prin mezalian\[, cum zice Adela, ea nu exist[, sau exist[preistoric. Trecut[mult de =aizeci de ani. Fiic[a unui vechil, ajuns proprietar mare. M[ritat[acum o jum[tate de secol cu un frate al doamnei M..., iubitor de argin\i. V[duv[din timpuri imemorabile. P[streaz[, indelebil[, marca familiei de origine. La mas[,]=i ajut[furculi\a cu m`na st`ng[. (Adela]=i mu=c[buzele, s[nu izbucneasc[!...) C`nd casc[, zgomotos =i]n trei etape, face o cruce cu degetele]n dreptul gurii. (Idem!) Vorbe=te cu „t[\i“, cu „s[vezi mata“. (Tema unic[: „b[ietul“. B[ietul e fiul ei, colonel de ro=iori.) Face mereu pasien\e =i d[ ]n c[r\i. Se zice c[dup[moartea mamei, tata a cunoscut-o foarte de aproape. Erau vecini de mo=ie. Versiunea asta]mi displace profund. Fiii au curioase preten\ii fa\[de p[rin\i... (Fetele sunt mai lucide =i mai comprehensive.)

Asear[, nu =tiu pentru ce, am]nceput s[-i fac Adelei declara\ii c[sunt b[tr`n. (}n adev[r, p[rul meu brumat, cum spunea ea odat[, dac[ atunci era un paradox =i o cochet[rie involuntar[, acuma ]ncepe s[ capete justificare cronologic[.) Adela asculta z`mbind. Apoi m-a comb[tut cu gra\ie. (Mi-ar pl[cea s[nu fie pur[complezen\[.) +i mi-a spus c[are s[-mi dovedeasc[alt[dat[c[n-am dreptate. Cum are s[-mi dovedeasc[, =i de ce alt[dat[? Ca argument suprem, c[ci \ineam mult s[-i probez c[sunt b[tr`n — Dumnezeu =tie pentru ce! — i-am spus, for\`nd pu\in autobiografia, c[peste zece ani am s[fiu mo=neag. „+i eu am s[fiu b[tr`n[atunci“, =i tonul ei parc[ar fi stabilit o complicitate. (Peste zece ani, ea are s[aib[treizeci de ani!...) „+i eu!“ Pentru ce „=i“? +i pentru-ce vrea s[-mi probeze

c[nu sunt b[tr`n? (O femeie are un singur mijloc de a dovedi unui b[rbat acest important adev[r!) Pentru ce? Consolare? Delicate\e de sentiment? Z[d[real[?

Continuu s[-i amintesc de tinere\ea pierdut[. Pentru ce fac acest lucru, nedelicat,]ntre altele, =i fiindc[vorbesc mereu despre mine? Ce se petrece sub con=tiin\a mea? E m`ndria de a-i ar[ta c[ nu sunt un imbecil, care crede c[ mai e ]nc[ t`n[r? E dorin\a de a o asigura c[nu pot avea g`nduri l[turalnice, fiindc[ tocmai poate ]ncep s[ le am? E regretul c[ sunt prea b[tr`n pentru ea =i nevoia de a m[lamenta, fie chiar ei, poate mai ales ei? E dorin\a de a fi din nou comb[tut de ea? (P`n[ acum ]nc[ nu mi-a „dovedit“ c[ sunt t`n[r.) Azi m-a]ntrebat cu asprime pentru ce \in at`t de mult s-o conving c[ sunt b[tr`n. Mi-a pl[cut tonul ei. A=a se bucur[bolnavii]nchipui\i c`nd medicii strig[ la ei =i-i dau afar[, ca s[-i conving[ mai bine c[ sunt s[n[to=i. +i apoi tonul ei de mustrare dovede=te c[ nu m[ mai respect[ at`ta, ceea ce e]nc`nt[tor, =i c[ =i-a luat drepturi asupra mea, ceea ce e =i mai ]nc`nt[tor. Dar bag de seam[c[filele jurnalului au ajuns ni=te adev[rate „foi de observa\ie“. }mi iau pulsul =i temperatura de c`teva ori pe zi. E cel mai bun mijloc de a deveni bolnav, ori de a agrava o afec\iune contractat[.

...Pentru ce s-a *sup[rat* c`nd a spuneam c[ sunt b[tr`n? O contrariez]n ceva? Crede c[vreau s[-i z[d[rnicesc un g`nd? Dar iat[-m[ alunec`nd]n cea mai ridicol[fatuitate.

Un acordor din Piatra a adus,]n sf`r=it, pianul ]n stare normal[. Adela mi-ia c`ntat azi o bucat[care =tie c[-mi place cu deosebire. Muzica corpului ei m-a impresionat]ns[mai mult dec`t muzica ]ns[=i. Mi=c[rile bra\elor, ale bustului la dreapta =i la st`nga, viforul dibaci al m`inii c`nd]ntorcea pagina, mi=carea piciorului pe pedal[, laitmotiv discret al muzicii de imagini, f[ceau pentru mine cea mai tulbur[toare simfonie.

Valsul lui Chopin acompania muzica corpului ei... (Cam emfatic, iubitul meu!) La sf`r=it, dup[o linie tras[cu degetul cel mare,

parc[m`nios, peste toate clapele de la st`nga la dreapta, ca o paraf[energic[a unei isc[lituri sub un text, care f[cu pianul s[strige cu toate vocile lui alarmate, Adela se ridic[aproape cu violen\[de pe scaun,]ntreb`ndu-m[: „}\i place ca =i atunci?“ I-am s[rutat m`na =i pentru „atunci“, =i pentru acum. Am v[zut pe fa\a ei o nedumerire, c[ci nu e obi=nuit[din partea mea cu expansiuni de natura asta. Dar n-a spus nimic =i, trec`ndu-=i m`na pe frunte ca pentru a se dezmetici, m-a]ntrebat ce vreau s[mai c`nte. I-am r[spuns, fire=te, c[ acum e r`ndul ei s[aleag[.

Rapsodia tumultoas[a lui Liszt]i acompania =i ea, p[tima=, mi=c[rile vii ale corpului.

...Ipocrizia e inutil[. Nu am temperatura normal[. Dar sper c[e un accident trec[tor. Efectul muzicii...

F`na\ul, ser[imens[de flori sub clopotul cerului sprijinit pe orizont, a=teapt[coasa. Sub atingerea fin[a unei u=oare =i eterne adieri, sim\it[numai de ele, florile se clatin[ ]ncet, pe tulpinile lor sub\iri =i]nalte,]n str[fulger[ri de ro=, de violet, de galben =i de toate culorile din lume. Pe alocurea, cicoarea domin[puternic, iradiind un abur albastru ca un voal]mpotriva soarelui arz[tor.

O femeie t`n[r[ nu poate face o plimbare pe c`mp f[r[s[culeag[flori. Adela le alege metodic, cu ochiul atent, cu gesturi de preciziune, parc[ar urm[ri viet[\i iu\i =i viclene.

Cu p[rul auriu, cu fa\a alb[=i roz[, cu ochii alba=tri, Adela, printre flori, e o floare mare, str[lucitoare, mai vie dec`t toate, irezistibil atr[g[toare. Compara\ia, banal[ de adev[rat[ ce e, ]ntre femeie =i floare este mai mult dec`t constatarea unei asem[n[ri exterioare. E intui\ia unei identit[\i profund naturale.

Spectator neocupat (nu pot s[culeg =i eu flori;]mi lipse=te cu des[v`r=ire convingerea!), mi=c`ndu-m[f[r[rost]ncolo =i]ncoace (]n fa\a unei femei nu pot s[m[ ]ntind pe iarb[, singura solu\ie onorabil[a problemei), situa\ia mea e dificil[. Dar Adela, concentrat[ ]n v`n[toarea ei, nu observ[nimic.

Pentru ea, florile au personalitate: unele sunt „sentimentale“, altele „impertinente“, altele „copii“ ori „cucoane mici“, =i a=a mai departe. Observa\iile astea le face cu umor, cu o comic[dezmierdare. Cu sentimentul distan\ei]n acela=i timp, parc[ar fi vorba de ni=te copii pe care-i alint[, dar nu vrea s[-i scoat[la obraz. (Viziunea comic[=i u=or dezmierd[toare este de altfel atitudinea ei obi=nuit[ ]n via\[.)

...Dup[ce culege florile, vine la drum cu bra\ul]nc[rcat, se a=eaz[pe d`mbul =an\ului, le clasific[ ]n grupuri dup[ criterii subiective =i fanteziste, le ]ntocme=te ]ntr-un buchet mare, ]=i pune una ]n p[r (la plimb[rile afar[ din sat iese aproape ]ntotdeauna cu capul gol), alta ]n butoniera mea. („S[ n-o zv`rli! S-o \ii toat[ziua!“)

Toate acestea se repet[exact, afar[de floarea de la butonier[, care variaz[la fiecare dat[, dar o alege mic[ ]ntotdeauna, concesie teroarei mele de a m[da]n spectacol cu floare]n piept.

Floarea asta mic[se adaug[la celelalte din alte zile, m[rind colec\ia presat[ ]n paginile lui Diogen Laer\iul,]ntre venerabilii Crates[1] =i Metrocle[2]!...

Adela s-a dus la Piatra pentru o zi. Am refuzat s[m[duc cu d`n=ii, ca s[-i ar[t (=i probabil s[-mi ar[t) c[via\a mea e independent[de a ei, al[turi de a ei.

Ar fi lamentabil, chiar dac[a= avea zece ani mai pu\in. Experien\a trecutului este concludent[(*Pathemata — mathemata*[3], zice un filozof al lui Diogen Laer\iul!...)

...Emilica, cu coada pe spate, cu breton galben pe frunte =i cu =or\ul negru pe rochi\a cenu=ie. Era de zece ani, ca =i tine. (N-ai fost deloc tardiv!) Treceai pe la poarta =colii primare, de dou[ori pe zi,]nfrigurat de emo\ie. Credeai c[te prive=te tot

---

[1] Filozof grec din =coala cinic[(secolul al IV-lea].e.n.).
[2] Filozof grec din =coala cinic[, discipol al lui Crates.
[3] Suferin\[— =tiin\[(*gr.*).

universul! Ea]=i f[cea semne din coate cu prietena ei, c[ci]n\elegea. +i treceau am`ndou[ ]n\epate, vorbindu-=i foarte serios, ca dou[ doamne ]n v`rst[.

}ntr-o zi de iarn[, Emilica a murit de anghin[ori de scarlatin[, cum mor iubitele la v`rsta aceea. E singurul t[u amor curat, pentru c[ n-a fost amor, pentru c[ n-ai fost niciodat[ pe punctul de a muri de pofta celor c`teva kilograme de materie organic[pe care fata cu p[rul pe spate le extr[gea din elementele brute ale naturii.

Dar la =aisprezece ani a fost altfel. Leonora, de nou[sprezece, brunet[, sub\ire, suferind de un u=or strabism, care-i d[dea ve=nic un aer de]ng`ndurare, de concentrare, de ]nfr`nare a unui elan, cu z`mbetul ei trist, precoce, =i cu mersul de regin[ exilat[, ]n plimb[rile nesf`r=ite prin parcul imens =i ne]ngrijit al casei boiere=ti, desp[r\it de drum printr-un gard de fier ruginit. Visai s-o smulgi din v`lv[taia unui incendiu (]n generozitatea ta, casa incendiat[era, fire=te, a ei!), visai s-o salvezi din ghearele unor bandi\i, prin codri. Dar n-o iubeai ca pe fata de alt[dat[. Nu-\i mai erau de ajuns glasul =i privirile ei. Tu-i iubeai, f[r[s[=tii, =i ceea ce era inferior]n ea =i ascundea bietul ei corp supus legilor ofensatoare ale materiei. Sim\eai o sincop[ ]n inim[c`nd mersul ]i ]nv[luia haina pe picioare. +i c`nd]ntr-o zi a izbucnit n[prasnic o furtun[, care i-a]nv[lm[=it rochia =i i-a scos la iveal[pentru o clip[ciorapii negri =i o margine de dantel[, ai]nceput s[visezi la ea arz[tor =i s[\i se par[=i mai nesuferit individul pe care-l b[nuiai c[iube=te =i el pe Leonora. +i de atunci imaginea ei s-a tulburat]n capul t[u: silueta ei s-a sf[rmat. Rochia nu-i mai c[dea armonios =i oblu pe pantofii mici.

C`nd te-ai ]ntors toamna la liceu, te considerai omul cel mai nefericit din lume =i foarte fericit c[ e=ti at`t de nefericit =i de interesant pentru amici, c[rora le povestise=i „romanul“,]nflorindu-l cu fapte posibile,]n care]ncepeai s[crezi =i tu. Dar Leonora a fugit peste dou[luni cu b[rbatul surorii ei, deznod[m`nt pe care nu l-ai mai f[cut cunoscut amicilor.

La nou[sprezece ani, Eliza... Gr[dina public[. Fata necunoscut[, venit[de aiurea la rude,]nalt[, fragil[, cu p[rul galben, cu gene lungi peste ochii negri, mu=c`nd nervos petalele unei roze ]nfl[c[rate... Un c`ntec umil de gr[din[public[, ast[zi mort... Casa cu dou[r`nduri din Uli\a Mare... Plimb[rile pe sub geamurile ei din dou[-n dou[ ceasuri, de diminea\[ p`n[la dou[sprezece noaptea... Apari\iile ei la geamuri =i]n cele dou[balcoane de pe dou[str[zi. Infinita interpretare a figurii =i a privirilor ei („S-a]nro=it?“ „Mi s-a p[rut?“ ,,S-a perindat prin balcoane pentru mine?“). Hot[r`rea suprem[: scrisoarea — patru pagini de adora\ie ]n stil poetic, exagerat, stilul v`rstei c`nd candoarea, pierdut[ mai t`rziu, se traduce prin emfaz[. Buchetul de trandafiri aruncat din balcon la miezul nop\ii. }nt`lnirea ]n semi]ntunericul sc[rilor dintre etaje. (St[tea cu fa\a ]ntoars[, cu o m`n[sprijinit[de perete; avea m`inile reci, pleoapele reci, buzele reci, p[rul rece, talia sub\ire, care-i vibra de b[t[ile inimii.) }nt`lnirile la geamul din gr[din[, sub copacul vechi, care ascundea stelele. Acelea=i planuri de viitor, acelea=i]ntreb[ri de zece, de o sut[de ori, =i acela=i r[spuns al ei: „Da, =i pentru totdeauna...“ R[stimpuri de t[cere, cu obrajii lipi\i... Gra\ia cu care consim\ea s[-mi clipeasc[pe fa\[, ca s[m[dezmierde cu genele ei lungi... Respirarea pur[, fin[, pe care o sim\eam pe obraz ca o =oapt[cald[a pieptului ei mic... Despletirea p[rului, care]mi c[dea pe fa\[=i pe m`ini,]nspre ziu[, cu mi=c[ri de]nger — semnul c[vrea s[se culce =i trebuie s[ne desp[r\im. Plecarea]n str[in[tate la studii. Scrisorile ei: „Iubitul meu...“ „...Eliza“ — raport de fiecare zi al vie\ii ei f[r[evenimente, din ora=ul de provincie. Moartea ei...

E cu neputin\[s[fi existat c`ndva pe planet[ o apari\ie mai ]nc`nt[toare. Fata de =aisprezece ani cu p[rul galben =i ochii negri avea]n figur[ceva de copil =i de floare. Iar corpul ei,]nc[ ]n dezvoltare, avea ml[dieri ca tulpinile sub\iri =i]nalte la adierea v`ntului. +i vocea]nceat[, nesigur[, cu graseieri ca ni=te sfiiciuni ale inimii, al c[rei ton r[sun[ ]nc[=i ast[zi]n mine! Niciodat[

cuv`ntul „]nger“ nu s-a potrivit unei trec[toare apari\ii umane ca acestei fiin\e]n adev[r angelice.

...Era]ntr-o dup[-amiaz[de var[c`nd i-am v[zut morm`ntul... P[m`ntul negru, cu o tabl[ de marmur[ deasupra, ]i strivea pieptul mort! }n jurul marmurii grele, c`teva fire de iarb[...

De atunci, senza\ia de funebru pe care mi-o d[,]n momente de o stranie luciditate, p[m`ntul, lutul, piatra, toat[materia asta inert[, idioat[, inamic[, =i mila pentru tot ce tr[ie=te =i]ncearc[ ]n zadar s[ascund[moartea sinistr[a planetei, viet[\i =i plante, =ubrede, nesigure, trec[toare.

Dup[epoca romantic[— epoca realist[, *serioas[*, la Viena, cu femeia aceea sub\ire =i]nalt[, cu formele adolescente]nc[la v`rsta de dou[zeci =i cinci de ani, oprite parc[ ]n des[v`r=irea materializ[rii lor de flac[ra mistuitoare a vie\ii ei.

Un p[r ar[miu, cu luciri de foc, parc[reflexe ale temperamentului ei arz[tor. Ochii de o culoare nehot[r`t[, cafea =i aur, schimb[toare dup[ dispozi\ie, dup[ culoarea timpului, ]n care se aprindea necontenit sufletul ei nelini=tit, sau uneori fic=i, reci, privind ]n gol, c`nd g`ndul era concentrat ori patima ad`nc[. O gur[mobil[, nesigur[. Bra\ele albe, fine. Piciorul, ca o m`n[ de mic, nelini=tit. M`na — nervoas[, =ov[itoare. Mersul undoiat, cu capul aplecat u=or]n dreapta, ca]ntr-o figur[de cadril, c`nd ]mi ie=ea ]ntru ]nt`mpinare.

O cuno=team de doi ani. Nu ne spusesem nici o vorb[de iubire. Nici o aluzie. Dar discu\iile noastre, alimentate de lecturi de romane, de piese de teatru, de =tirile zilei, se]nv`rteau, teoretic, toate]n jurul iubirii. }mi f[ceam un punct de onoare s[fiu obiectiv, „=tiin\ific“, c[ci mi se p[rea o suprem[inelegan\[s[beneficiez de aceste discu\ii spre a-i face declara\ii]nv[luite.

De c`tva timp, ]ns[, aveam intui\ia obscur[ c[ vine ceva. }ntr-o zi, ]nainte de aprinsul lum`n[rilor (st[team am`ndoi de mult[vreme de o parte =i de alta a unei m[su\e, f[r[s[ne mai putem vorbi nimic), i-am spus, simplu =i calm — sim\eam c[acum nu pot s[nu-i spun:

— *Tu* nu vezi c[te iubesc?

}nt`i a t[cut. Apoi mi-a r[spuns cu glas ostenit:

— Da, nu mai putem tr[i unul f[r[altul.

+i-a l[sat fruntea grea pe m`inile puse pe mas[=i abia am putut deslu=i vorbele ei]n[bu=ite:

— Las[-m[singur[acuma... te rog...

La o mi=care a mea, a ridicat capul. Era alb[, parc[f[r[via\[, =i numai ochii]i ardeau, imen=i.

— Cum? Po\i pleca? Da, da, du-te. Vino m`ine. Nu-mi dai m`na?

}mi]nv[lui m`na ]n palmele ei am`ndou[. M-am aplecat spre ea, f[r[voie, aproape s-o ating.

— Nu! Las[-m[, du-te. M`ine.

Luni de zile a luptat cu ea]ns[=i.

Dar]ntr-o sear[, la desp[r\ire, m-a]n[bu=it =i, la ureche:

— M`ine sunt femeia ta. A=teapt[-m[la patru]n fa\a Operei.

Femeia aceasta =tia s[iubeasc[. Cu instinctele puternice =i s[n[toase, cu inteligen\a lucid[, ea iubea f[r[lun[, f[r[fraze, cu toate fibrele corpului ei, cu c[ldura ei exasperat[.

Dar ea apar\inea de drept altuia, unui om mult mai]n v`rst[, un bolnav, un paralitic, =i drepturile lui conferite de legi, consfin\ite de societate, sfin\ite de popi, acceptate de ea alt[dat[, de=i acum platonice, erau,]n momentele de luciditate moral[, suferin\a lancinant[[1] a ei =i a mea. Drepturile acestea deveniser[imprescriptibile. Iar dezarmarea lui total[ ]l ap[ra =i de divor\, =i de adulter.

}ntoarcerea]n \ar[, am`nat[ mereu — provocat[ de boala mortal[ a tatei —, aduse solu\ia problemei. Sau un ]nceput de solu\ie, c[ci dac[ afacerile tatei n-ar fi fost at`t de]ncurcate,]nc`t s[-l amenin\e cu o dezonoare postum[, m-a= fi]ntors la ea. Cuvintele ei „Sunt femeia ta“]mi ardeau creierul.

+i,]n sf`r=it, t`rziu,]n epoca cinic[, culmin`nd spre amiaza vie\ii, accesul de stupid[demen\[pentru femeia mare, cu p[rul

[1] *Lancinant* — sf`=ietor.

ro=, cu ochii mici =i verzi, cu nasul turtit =i c[rnos, cu buzele strivite, arse, cu bra\ele groase =i dure, e=antioane ale]ntregii ei fiin\e, cu talia =i =oldurile asortate]n form[de lir[, femeia-femel[=i nimic altceva, femeia cu maximum de iritabilitate protoplasmatic[. Aproape goal[sub rochia elegant[,]ncepea s[se dezbrace de la u=[, crispat[, rea, f[r[nici un cuv`nt, =i, peste treizeci de secunde, d[dea replica, ]ntregit[, a Venerii Callipyge de la Siracuza — at`t de alb[, c[p[rea mai goal[dec`t o femeie goal[.

Dar]ntr-o zi ap[ru omul de doi metri! }n preajma lui i se zburlea puful de pe buze, i se congestionau n[rile, i se dilata abdomenul spre el, ca]ntr-o mi=care de maree.

+i, de-a lungul]ntregii tinere\i, colega de universitate, fina =i delicata Elvir[, cu frumuse\ea ei abstract[, model schematic pentru realiz[ri mai concrete, care te-a torturat cu suferin\a ei t[cut[=i discret[.

Experien\a e s[rac[, dar concludent[.

Pe urm[ai pus ordine]n amor: femei cu tarif pentru p[strarea echilibrului organic sau (mai elegant) a liber\[\ii de spirit — singurul amor]n adev[r omenesc, fiind singurul supus ra\iunii.

Nu, nu! Nu iubesc =i nu vreau s[iubesc pe Adela. Nimeni nu iube=te c`nd nu sper[ m[car incon=tient s[ fie iubit. (De aceea numai „omul de pe strad[“, nebun, se ]namoreaz[ de regine.) Nu sper =i nu doresc... Dar existen\a ei a ]nceput s[-mi nelini=teasc[ inima... +i ea =*tie*. Z`mbetul ei din unele momente, amestec]nc`nt[tor de duio=ie =i ironie, nu-mi las[nici o]ndoi[l[. Din cauza asta nu m-am dus la Piatra.

Adela vine desear[. A plecat desigur din Piatra. E cald. E z[pu=eal[. +i mi-e ur`t. Cataloagele le =tiu pe de rost. Dic\ionarele nu-mi inspir[nimic. Filozoful Diogen[1] (tizul lui Diogen Laer\iul), care speram

---

[1] *Diogene din Sinope* (aproximativ 404-323].e.n.), cel mai cunoscut reprezentant al cinicilor; ace=tia considerau c[baza fericirii =i virtu\ii este maximum de independen\[fa\[de condi\iile exterioare ale vie\ii, dispre\ul pentru regulile =i conven\iile sociale, limitarea nevoilor =i revenirea la „starea natural[“.

c[o s[m[distreze cu „cinismul“ lui, m-a indignat profund. *Bel-esprit*[1] =i totu=i *cuistre*[2]. Filozof de mahala. *Piqueassiette*[3]. Cer=etor care insult[c`nd nu-i miluit. „Cinic“,]ntr-adev[r,]n sens modern. Nesociabil =i r[u. Ironie greoaie =i aproape de mintea omului. Infatuat. Inelegant la aspect =i la suflet. Nici un orizont. Utilitarist m[rginit. Obtuz la =tiin\[=i la arte — „inutile“, pentru el, „d[un[toare“. Insensibil la orice frumuse\e. Instincte canibalice. („Era de p[rere c[e permis s[m[n`nci carne de om.“) Falsificator de monede,]n tinere\e. Trata, nenorocitul, de sus pe Platon. Desear[Adela e aici...

Adela s-a]ntors la =ase =i treizeci =i cinci de minute. I-am ie=it]nainte din]nt`mplare, sau ca din ]nt`mplare, nu =tiu sigur. A oprit tr[sura, a s[rit jos, u=or, ridic`nd pu\in rochia deasupra pantofului, atent[ la gest, =i a venit spre mine dezmierd`nd aerul cu umerii. (E at`t de femeie =i de copil[resc suav[!) I-am \inut m`na]ntr-a mea poate mai mult dec`t trebuie. M-a luat acas[ la ea. M-au oprit la mas[. (Aceasta se ]nt`mpl[mereu.) Seara, am stat]n cerdac, cu dou[lum`n[ri]n globuri de sticl[, ca]ntotdeauna.

Mi-a povestit drumul ei la Piatra, cu impresii, stil =i]n\ep[turi femeie=ti: „Ai v[zut vreodat[Ceahl[ul din Dealul Balaurului? O colosal[miniatur[a lui]nsu=i, un bibelou uria= cu subiectul Ceahl[u. Am fost =i la m[n[stirea Bistri\a de l`ng[ Piatra. Stare\ul ne-a f[cut o primire foarte bun[. Nevasta lui n-a ie=it. Am v[zut-o numai, c`nd a trecut prin antret. Intra =i ea pe alt[u=[. Era]n *néglijé*, jupon, camizol =i p[rul]n papiote. O brunet[foarte picant[. C`nd a dat cu ochii de noi, a trecut glon\ de la o u=[la alta... ...Cum slujnic[? Ce idee! Femei]n serviciu la m[n[stire? +i]nc[tinere, cu jupon =i papiote! Ori]\i ba\i joc de c[lug[ri fiindc[e=ti ateu? Dac[ai vreo afacere la Piatra,]\i recomand otel ‹ ‹Bucu–

---

1 Om de=tept (*fr.*).
2 Grosolan (*fr.*).
3 Ling[u (*fr.*).

re=ti››. Confort englezesc, chelneri]n haine na\ionale, orchestr[p`n[la patru diminea\a sub geamuri,]n gr[din[... Nedeprins[s[dorm la concert, am profitat de ocazie =i m-am cultivat. Am citit toate articolele, toate telegramele, toate informa\iile, toate foiletoanele =i toate anun\urile din jurnalele]n care erau]mpachetate cump[r[turile. S[te pun]n curent: prin\esa de Meklenburg s-a logodit cu ducele de Hessa, sau poate el e prin\ =i ea duces[; Radivon vinde ceasornice de aur cu doi lei bucata =i mai d[pe deasupra ca premiu un ac de cravat[tot de aur;]mp[r[teasa Germaniei a f[cut cadou]mp[ratului doi prin\i gemeni; pre\ul rapi\ei s-a urcat; Pepita Ximenez s-a]namorat de cumnatul ei, don Diego. Vezi c[nu =tiai? Dup[mar=, a c`ntat un ofi\er de dou[ori *Luna doarme*. +i pe urm[am adormit =i eu“.

Masa era acum inundat[=i peretele tapetat de g`ng[nii de o sut[ de specii, bijuterii cu forme curioase, imit`nd animale cunoscute =i necunoscute — ca o reduc\iune a lumii mari — de diferite culori, pe care Adela le definea, compar`ndu-le cu pietre pre\ioase, cu metale, cu stofe... „Petpedecul“ se auzea la r[stimpuri,]n gr[din[. „Steaua nebun[“]nainta alarmant de repede spre plop. „Petpedecul“... porecl[dat[de Adela unei prepeli\e, care spune mereu, con=tiincios,]n fiecare noapte, acelea=i trei silabe, singurele pe care le =tie: „Petpedec!“; „steaua nebun[“... luceaf[rul albastru, care ne anun\[unsprezece ceasuri =i sf`r=itul sindrofiei c`nd ajunge deasupra unui plop, al treilea, dintre cei cinci din ograda vecin[. Numele i l-a dat tot ea,]ntr-o sear[, c`nd ni s-a p[rut c[ a luat-o prea repede spre plop, ]nfr`ng`nd legile naturii.

— Ai ispr[vit itinerarul? m-a]ntrebat ea. Ai s[-mi poveste=ti pe urm[tot, tot, nu-i a=a?... ...Cum? Nu e=ti sigur c[ai s[faci excursia?

+i z`mbetul ironic =i afectuos i se stingea =i i se aprindea mereu]n ochi, ca =i lucirea stelei de pe cer.

Dup[ce a dezb[tut cu perfidie problema excursiei mele, a s[rit din una]n alta, =i apoi, cu un aer speriat:

— Iar fumezi? +tii c`te \ig[ri ai fumat ]n seara asta? Zece. Le-am num[rat. Vezi c[ nu te \ii de cuv`nt? Pune \ig[rile aici, l`ng[ mine... Desigur c[ tot a=a te \ii de cuv`nt =i cu somnul. Dac[continui, s[=tii c[am s[m[culc =i eu]n ziu[, am s[m[n`nc al[m`i, =i]nainte de mas[am s[-mi stric foamea cu bomboane =i cu mere crude.

Vorbea acum pasionat =i-i luceau ochii ca]ntr-o boare de lacrimi. Sem[na cu fata de cincisprezece ani c`nd protesta c[nu-i copil.

Dup[asigur[rile mele c[o s[m[\in de cuv`nt, „pe c`t posibil“, s-a]mbunat, apoi a consultat „steaua nebun[“, care trecuse de plopul al treilea, a pus la]ndoial[corectitudinea astrului, mi-a adus pardesiul, mi-a dat p[l[ria =i bastonul, m-a]nso\it p`n[ la poart[, mi-a ]ntins m`na s[i-o s[rut, mi-a cerut f[g[duiala c[am s[m[culc imediat, mi-a acordat o am`nare de o or[, a admonestat]nc[o dat[„steaua nebun[“ =i a fugit spre cas[cu un „bru!“ de frigul care devenise sim\itor.

N-am \inut pas cu vioiciunea spiritului ei. Un fel de paralizie a inteligen\ei =i mai cu seam[a imagina\iei. Am]nceput s[devin st`ngaci =i banal. +i mi se pare c[nu-i displace idiotizarea mea...

„Am fost elev[ascult[toare, am]ncercat, dar n-am putut reu=i s[m[intereseze.“ R[spuns clar =i drastic la]ntrebarea mea dac[cunoa=te literatura rom`n[. }n sf`r=it, la toate]ncerc[rile de a afla impresia ei special[produs[de o carte sau alta din cele „]ncercate“, acela=i r[spuns invariabil: „Iart[-m[, nu m[intereseaz[“. Apoi, dezarm`nd =i cu gra\ia celor dou[zeci de ani ai ei: „Ai s[m[dispre\uie=ti tare?“

Adela are dreptate. }n literatura rom`n[ exist[ c`teva talente remarcabile, dar nici o oper[de observa\ie cu destul[substan\[sufleteasc[. Femeile]ns[nu citesc pentru expresie, ci pentru observa\iile despre via\[, adic[despre ele.

De altfel, ea nu este o amatoare pasionat[de literatur[(interesul ei e]ndreptat spre muzic[, spre broderie =i]ntruc`tva spre pictur[), =i cu at`t mai pu\in de poezie. Pentru spiritul ei realist

de femeie, poezia este „exagerare =i falsificare“, incomprehensiune pe care ea o declar[, dar pe care cele mai multe femei o ascund. Din cauza rolului lor de r[spundere, de lung[r[bdare]n conservarea speciei, femeile sunt mai serioase =i mai pozitive. (Totul se reduce, cobor`nd din etaj]n etaj, la instinctul creator.)

Mai pu\in sensibile la arta literar[, ele citesc mai ales romane, care nu au a da senza\ia artei, ci pe aceea a vie\ii. Pentru Adela, *Anna Karenina* nu e „stil =i compozi\ie“, ci Kitty, Dolly, Anna, Levin, Vronski, coliziunile dintre ei =i progresul logic =i psihologic al ac\iunii.

I-am recomandat, ca =i alt[dat[, pe Turgheniev. Z`mbind =i juc`ndu-se cu marginea voalului lung, trecut pe dup[g`t:

— Cineva mi-a spus odat[c[Turgheniev se apropie de femeie ca de un sanctuar. (Vai! i-am spus,]n adev[r, genialitatea asta...) Dar femeilor nu le place s[fie tratate ca ni=te sanctuare, cu genuflexiuni =i c[delni\[ri, chiar c`nd t[m`ia e de cea mai bun[calitate. Nu suntem sanctuare!

Cuvintele astea ultime, accentuate]n chip deosebit, erau numai pentru romancier, ori =i pentru avocatul lui? Ori numai pentru avocat? (Pe unele femei, admira\ia excesiv[a celor]namora\i de ele le incomodeaz[. }n faza culminant[a leg[turii cu ea, Otilia mi-a m[rturisit,]ntr-o zi c`nd eu eram mai ditirambic =i ea mai cuminte, c[ d`ndu-=i bine seama de ceea ce e]n realitate, nu poate s[-=i]n[bu=e jena pentru ea =i un u=or dispre\ pentru mine c`nd ]i supraestimez calit[\ile pe care le-o fi av`nd sau inventez altele, pe care nu le are.)

Apoi, r`z`nd, ad[ug[:

— Am voit s[te nec[jesc. N-am citit nimic din Turgheniev. Nu l-am g[sit nic[ieri. Dar am s[-l citesc.

S[m[nec[jeasc[numai?...

Cunosc`nd sl[biciunea femeilor pentru Paul Bourget[1], i l-am amintit mai mult ca un mijloc s[-mi dau seama de psihologia ei.

---

[1] Critic =i romancier francez (1852-1935), adversar de idei al lui Émile Zola, reflect`nd reac\ia politic[de dup[Comuna din Paris.

— Aista se apropie,]n adev[r, ca de ni=te sanctuare nu numai de femei, bine]n\eles dac[b[rba\ii lor sunt boga\i, dar =i de mobilele din saloanele lor. +i nici la rochii nu se pricepe, cum pretinde el. Se pricepe mai bine cus[toreasa mea.

O carte pe care o cite=te mereu e *Tartarin*:

— M[lini=te=te c`nd sunt sup[rat[, c`nd am griji, c`nd e bolnav[ mama. }n cartea asta nu-s necazuri, to\i sunt ferici\i. Dar numai volumul ]nt`i. Celelalte-s exagerate, cu farse =i ghidu=ii.

Scriitorul]ns[pe care]l gust[mai mult este institutorul Creang[! Cu alte cuvinte, via\a =i limba pe care le cunoa=te ea din copil[rie (ca toate persoanele din clasa ei, ea nu =tie bine dec`t \[r[ne=te =i fran\uze=te) =i observa\ia lu[toare ]n r`s, at`t de natural[ei.

Ea =tie pe de rost buc[\i]ntregi din opera povestitorului, mai cu seam[dialogurile, =i]ndeosebi vorbirea femeilor. C`nd harabagiul ]ntreab[ pe maica Evlampia Des[g[ri\a de la V[ratic pentru ce-=i leag[ ]ntotdeauna la drum vaca dinapoia c[ru\ei, r[spunsul c[lug[ri\ei — c[ p[rin\ii pusnici din Sf`nta Agur[i-au dat canon s[m[n`nce lapte numai de la o vac[, pentru ca s[ nu ]mb[tr`neasc[degrab[, — Adela]l spune ca o perfect[actri\[de comedie. Iar la cuvintele „p[rin\ii pusnici din Sf`nta Agur[“, biserice=te repezite, ea completeaz[ textul lu`ndu-=i o figur[sastisit[=i f[c`ndu-=i o cruce mare, cu o gr[bit[ aplecare a bustului ]nainte — ]nchin[ciune ad`nc[ ]n fa\a schivnicilor plini de solicitudine pentru tinere\ea c[lug[ri\ei de la V[ratic.

Problema e simpl[. Cu tot intermezzoul stupid, de care nu vorbe=te niciodat[, ea a p[strat,]nc[din adolescen\[, simpatie =i admira\ie pentru „maestrul“ ei. Acum, de c`nd e femeie, e curioas[ s[ =tie cum m[ port ]n atitudinea de *soupirant*[1] =i c`t[putere are asupra mea. Dac[divor\ul nu i-ar fi dezorientat =i poate revoltat sufletul, desigur c[sportul sentimental nu ar fi avut loc.

[1] Adorator (*fr.*).

}n mine e pl[cerea de a aspira feminitatea, candid[ ]nc[, a sufle-
tului ei =i curiozitatea ascu\it[a unei experien\e de psihologie
pe sufletul ei =i mai cu seam[pe al meu. Dar jocul acesta Dum-
nezeu =tie unde poate duce. (Fii sincer! +tii unde „poate“ duce!)

Adela are s`nul mic =i predilec\ie pentru haine cenu=ii, albas–
tre, liliachii, ca toate femeile care mi-au atins sufletul. (Afar[de
femeia cu ochii verzi =i bra\ele de piatr[, care avea s`nul ca o cu-
pol[=i purta culorile dinspre marginea ro=ie a curcubeului =i care,
neav`nd suflet, mi l-a angajat foarte pu\in pe al meu.) Exist[, f[r[
]ndoial[, la orice b[rbat o afinitate pentru un anumit temperament
femeiesc, =i la orice femeie, o leg[tur[ ]ntre temperamentul ei,
conforma\ia ei fizic[=i predilec\ia pentru unele culori.

Doamna M... =i Adela au venit ast[zi la mine s[-mi vad[casa.

Le-am primit]n odaia de la intrare: antret, birou =i salon.

Dup[o repede privire scrut[toare, Adela a f[cut critica com-
plet[a]nc[perii,]n=ir`nd toate lipsurile unui confort relativ,
st[ruind mai cu seam[asupra gre=itei distribu\ii a mobilierului
sumar. Pe c`nd concludea, ca toate femeile]n astfel de]mprejur[ri,
c[b[rba\ii etc. ... =i-mi propunea s[vie cu Safta s[-mi fac[odaia
mai pl[cut[, exclam[deodat[, s[rind de pe scaun:

— Uite =i coana Anica!

Coana Anica era portretul lui Arthur Schopenhauer, adus de
mine =i at`rnat pe perete]n dosul mesei-birou.

M-am sim\it pu\in vexat de frivola ei ireveren\[fa\[de maes-
tru. Dar asem[narea lui cu coana Anica mi se p[ru at`t de izbi-
toare, =i]nsufle\irea Adelei de descoperirea ei o f[cea at`t de fru-
moas[,]nc`t am tr[dat pe maestru f[r[nici o remu=care.

+i l-am tr[dat chiar =i atunci c`nd, afl`nd al cui e portretul, Ade-
la a uitat de coana Anica =i a luat ofensiva]mpotriva filozofului:

— A!... Domnul despre care mi-ai spus odat[la Vorniceni c[
ne face proaste, minciunoase, pocite, cu bustul mai lung dec`t
picioarele, =i n-avem alt[treab[dec`t s[prindem b[rba\ii]n cap-

can[? Acum]n\eleg de ce avea ciud[pe femei... Nu cred s[-i fi preg[tit nici una vreo capcan[!

Neput`nd sus\ine c[ Adela e proast[ =i cu bustul mai lung dec`t picioarele, =i cuno=tin\ele ei asupra lui Schopenhauer m[rginindu-se, destul de modest, numai la opiniile lui asupra femeilor, discu\ia a fost imposibil[, =i victoria Adelei asupra mea, definitiv[.

Schopenhauer r`njea diabolic la Adela, la doamna M... =i mai cu seam[la mine.

Dar Adela, f[c`nd o alt[descoperire, p[r[si =i pe Schopenhauer:

— Ai =i bibliotec[? }mi dai voie s[v[d c[r\ile?

C`nd a aflat c[„biblioteca“ e proprietatea domnului T[p=ulea, gazda mea, a fost]nc[=i mai curioas[s-o cerceteze.

— Oare nu-i nedelicat s[umbl[m]n c[r\ile lui?

Lini=tindu-i scrupulele, a luat de pe poli\[ ]ntreaga bibliotec[a]nv[\[torului pensionar, alc[tuit[din c`teva gramatici =i aritmetici, =i a pus-o pe mas[.

— Gramatica de... Aritmetica de... Uite =i poezii!

Eu nu descoperisem nici o carte de poezii. Poeziile erau legate la un loc cu o aritmetic[.

— Poezii de Carol Scrob[1]... Scrob, poet?

— Trebuie s[fie feciorul doctorului Scrob de la Roman, l[muri doamna M...

— Sta\i, c[-i serios... *Scrisoare de Alecsandri*... *„Poezii elegante undite* — adic[pescuite? — *]n comoara inimii, =i de aceea c`nt[ cu ]nduio=ire*“ — ]nduio=ire! — *„A fi ca dumneavoastr[, militar =i poet, este o dubl[ calitate, de care v[ pute\i m`ndri*“ — Safta se mul\ume=te cu prima calitate — *Prefa\[de G. Sion*... *„Curagiu, iubite Scrob*“ — „iubite Scrob“ e admirabil! — *„C`nd vei vedea c[ c`teodat[ ]\i sl[besc puterile, nu te descuragia, ci alearg[, ia pana, scrie, scrie =i iar scrie*“... Acu s[vedem ce scrie.

---

[1] Ofi\er, poet minor, autor de roman\e (1856-1913). }n 1882]i apare volumul *Poezii complete*, cu o prefa\[de G. Sion =i o scrisoare de la V. Alecsandri.

Adela se a=ez[pe scaun =i]ncepu s[r[sfoiasc[:

— Ascult[, m[muc[: *D[-mi pace*, *La Coralia mea*, *De ce m-ai de=teptat*? — c`ntecele colonelului coanei Anic[i... El spune „desceptat“, din farfurie, cum ar zice coana Anica.

— Cum „din farfurie“?

— A=a zice ea c`nd vrea s[ spuie c[ ceva e distins. N-ai auzit vorba asta? Se vede c[ v[tafii s-au speriat tare c`nd au schimbat strachina cu farfuria.

— Ce gur[rea ai tu, Adel[!

— Ce s[fac, m[muc[...

}n acest moment, ceasornicul meu de mas[ ]ncepu s[carilloneze[1] *La Paimpolaise*. Erau ceasurile patru. Copilul din Adela a fost at`t de fericit, ]nc`t am pus minutarul, pe r`nd, la toate cele dou[sprezece semne ale cadranului. Apoi am rugat-o s[-mi fac[gra\ia s[primeasc[ ]n dar juc[ria miraculoas[. Dup[refuzuri din ce]n ce mai atenuate:

— Dar dac[are s[-\i par[r[u pe urm[?

S[-mi par[r[u... Ea nu =tie ce voluptate este a d[rui unei femei, a-i da, a o face, prin actul acesta simbolic, pu\in a ta.

Adinioarea, c`nd r[t[ceam ]n dreptul casei ei ca s[ fiu mai aproape de d`nsa, a]nchis geamurile =i a dat storul]n jos, ca s[se culce...

Exist[ ]n univers imagine mai]nc`nt[toare dec`t o femeie]nalt[=i zvelt[, frumoas[=i elegant[, care se dezbrac[ ]ncet, alene, cu g`ndul aiurea, z`mbind unei amintiri, unei a=tept[ri?

Adela era]n cerdac cu doamna M... Treceam la po=t[. Am salutat. Ea, cu o]nclinare din cap abia perceptibil[, mi-a z`mbit toat[. E o spontaneitate, uneori, o uitare de sine ]n femeia asta, st[p`n[pe faptele ei p`n[la calcul, care]mi dezarmeaz[„psihologia“.

Muzica militar[c`nta *Lucia de Lammermoor*. Sextetul, armonizat de ecoul lui trimis de dealuri, plutea]n aerul cald =i umplea

[1] *Carillonner* — a face zgomot, a h`r`i (*fr.*).

valea. Cerul albastru-]nchis, aproape siniliu, era]nalt =i ad`nc. }mi trebuia acum prezen\a Adelei...

De la po=t[m-am dus la ea. M-a]nt`mpinat ]n mijlocul ogr[zii. }n haina alb[, ]ncins[ cu o panglic[ albastr[, era tot ce e o femeie ]nc`nt[toare, dar mai cu seam[era tinere\ea.

— Unde ai trecut a=a de misterios adinioarea?

I-am dezvelit misterul peregrin[rilor mele:

— La po=t[.

— Da! confirm[ea imediat, ca de obicei, f[r[strict[necesitate, un „da“ scurt, de o copil[reasc[gra\ie, pronun\at aproape „ta“....Apropo de po=t[, azi am primit de-acas[un caiet de note... Am s[-\i fac]nt`i o cafea, eu... D[ \igara la mine, s-o zv`rl: iar fumezi teribil... Pe urm[am s[-\i c`nt c`teva buc[\i, dup[aceea ne plimb[m pe deal!... +i seara, la mas[la noi... Ba da, ba da! E=ti invitat de mama. S[v[d, ai s[refuzi pe mama?!.

...Menuetul din *Sonata a VII-a*]i interpreta elegan\a zvelt[a bustului, =i coroana ei de p[r galben, sc`nteind]n razele soarelui, reflectate de sticla geamului deschis, stropea cu fire de aur sonorit[\ile difuze]n atmosfera calm[a od[ii.

Mi-a c`ntat apoi andantele din *Sonata I-a*, suprem[ debrutalizare a vie\ii, ritmuri de eter, r[t[cite pe p[m`nt din muzica de sfere, =i apoi, acompaniind pianul cu vocea ei ginga=[, =i at`t de dulce, un c`ntec fran\uzesc din alt secol, cuvinte de iubire naive =i delicate („*blanche comme lait*...“, „*douce comme un agnelet*...“, „*fra]che comme rose*...“ [1],). Niciodat[n-am sim\it, ca ast[zi, c[toat[poezia vie\ii, p`n[ la infinitezimal, emo\ia pe care o d[ o floare de c`mp, r[s[ritul unei stele, o adiere de v`nt, are ca principiu g`ndul mor\ii, fiindc[vorbe=te de iubire, =i c[pre\ul integral al vie\ii]l d[numai moartea.

„*Blanche comme lait*...“

[1] Alb[ca laptele..., dulce ca un mielu=el..., proasp[t[ca un trandafir... (*fr.*).

Dup[prima din cele trei p[r\i ale programului, am pus imediat]n aplicare pe a doua. Ca s[scurt[m un kilometru, am s[rit gardul prin fundul gr[dinii, opera\ie delicat[=i chiar riscat[, de care Adela s-a achitat perfect gra\ie sc[rilor formate de nuielele gardului]nvechit, unei binevoitoare crengi, de care s-a \inut cu m`inile, =i concomiten\ei aceleia=i opera\ii executate de mine pu\in mai departe.

Adela a petrecut de minune. +i-a f[cut un *alpenstock* din creanga jupoiat[a primului copac]nt`lnit, apoi, nemul\umit[, a devastat mai departe un alt copac, =i pe urm[ a renun\at la ajutorul *alpenstock*-ului... A cercetat totul ]n dreapta =i-n st`nga,]nc`t am f[cut drumul de dou[ ori mai lung. A f[cut ecou cu un deal dimpotriv[, ]nregistr`nd recordul de dou[silabe: un „Cucu!“ sub\ire =i misterios, venit din fundul p[durii,]ncerc`nd apoi]n zadar, cu toat[repejunea debitului, s[ob\ie ecoul]ntreg al unui =i mai ascu\it „Cucule!“

C`nd am ajuns pe culmea dealului, o catapeteasm[ cenu=ie din cer p`n[-n p[m`nt se mi=ca venind din munte.

— Ne-apuc[ploaia! S[fugim!

Am pornit repede la vale.

Dar ploaia trecu cotropitoare peste T`rgu-Neam\ului, ]naint`nd triumfal]nspre Moldova =i trimi\`nd p`n[la noi fr`nturi umede de v`nt, ca ni=te =fichiuri nev[zute.

Doamna M... era]n cerdac.

— Am o foame de lup! strig[Adela de pe sc[ri =i se repezi cu gura deschis[la doamna M... s-o m[n`nce...]n s[rut[ri.

— Ce-i cu voalul t[u, Adela? +i de unde ai g[sit tu at`\ia scai? Ai f[cut nebunii destule?

— Destule!

Am intrat cu Adela la Haim Duvid, pretext`nd c[ ceasornicul ei r[m`ne]n urm[. Voia s[vad[numaidec`t pe filozof =i pe nevasta lui.

Haim Duvid — o extrem de ceremonioas[polite\e profesional[, dar impasibil. }n schimb, doamna Sabina s-a]ntrecut pe

sine. Se topea. Ochii]i]notau]n lacrimi ca]ntr-un ocean. A oferit Adelei un scaun, l-a acoperit cu o rochie p[turit[, a]nconjurat-o cu polite\i excesive =i naive, a cople=it-o direct =i indirect cu complimente intempestive =i st`ngace: „Domni=oara cea mai frumoas[ din B[l\[te=ti“ — „Surioara matale trebuie s[-\i fie drag[ tare =i seam[n[ a=a de bine cu mata“. Bine c[ n-a spus fiic[! (Acum zece ani, ]n tov[r[=ia unei femei ca Adela, ipoteza doamnei Sabina ar fi fost alta!) C`t despre asem[nare! Sunt]nalt ca =i Adela,]ncolo... Eu sunt „brun, ochii negri, nasul potrivit“,]ntocmai ca]n pa=aport. Un singur lucru n-a gre=it doamna Sabina: „drag[tare“. Deduc\ie, intui\ie, observa\ie direct[?...

Adela era st`njenit[. Haim Duvid, imperturbabil, ]ndrepta ceasornicul. Dar doamna Sabina rev[rsa at`ta suflet cald, c[eu, cel pu\in, nu aveam nevoia nici celei mai mici sfor\[ri ca s-o tolerez.

C`nd am ie=it, Adela z`mbea cu]n\eles: „Am s[-i pun venin la inim[coanei Anic[i. Am s[laud evreica asta tot timpul mesei.“

Dar n-a fost nevoie s[a=tepte masa. Coana Anica era]n cerdac. Adela =i-a jucat rolul perfect, c[ci, de la doamna Sabina a trecut la neamul evreiesc]ntreg, profes`nd]n pofida coanei Anic[i un filosemitism absolut, agravat cu declara\ia c[toate prietenele ei din =coal[erau evreice, Betty Goldenberg, Ra=ela Weissmann, Suzana Haimsohn. +i vorbea]n limba coanei Anic[i cu *t[\i*, cu *vai de mine*, cu *s[vezi mata*, cu *s[m[bat[Dumnezeu dac[spun minciuni*. C`nd a c[scat, f[c`ndu-=i trei cruci mici]n dreptul gurii, doamna M..., cu toat[seriozitatea ei trist[, nu s-a mai putut \ine de r`s =i s-a dus]n cas[. Coana Anica, botoas[, se uita r[u pe sub gene. Limba =i gesturile ei, imitate de Adela, fire=ti pentru coana Anica, n-o sup[rau, i se p[reau fire=ti =i la Adela, care, de altfel, nu ni le servea dec`t nou[. Coanei Anic[i]i servea numai fondul.

Adela r[m`n`nd f[r[auditor, c[ci se pref[cea c[vorbe=te numai doamnei M...,]mi lu[bra\ul, s[mergem]n gr[din[:

— O ur[sc, izbucni ea, dup[ce f[cur[m c`\iva pa=i, fiindc[-i rea. Ieri a dat un ghiont Saftei pe ascuns. A trebuit s[-i d[ruiesc

Saftei o bluz[ca s-o consolez. Mereu i se pare c[slugile m[n`nc[prea mult. +i doar nu-i pe socoteala ei. E invitata noastr[, o aduce mama pe la noi fiindc[a fost nevasta fratelui ei.

— Duduie, mata po\i ur]?

— Pot! Mie nu mi-i indiferent nimeni, eu nu-s filozoaf[— *ca al\ii*. Eu ur[sc, iubesc, dispre\uiesc... Sunt o \[ranc[proast[.

— De ce mi-ai spus c[-s filozof? Crezi c[eu nu pot ur]?

— Cred. Mata dispre\uie=ti, nu ur[=ti, te cunosc eu bine. Dispre\uie=ti pe toat[lumea, =i n-ai dreptate... dar]mi pare bine c[e=ti a=a.

— S[zicem c[-i adev[rat. De ce-\i pare bine?

— Pentru c[omul care dispre\uie=te pe to\i m[pre\uie=te totu=i pe mine. Vezi ce egoist[sunt?

— V[d. Dar e=ti sigur[c[te pre\uiesc?

— Sunt! Pe mine =i pe mama.

— Duduie, s[=tii c[de asta te admir eu, pentru c[ur[=ti, iube=ti, dispre\uie=ti, e=ti vie =i limpede. (+i dac[mai ad[ugam c[„mi-i drag[tare“, cum zicea doamna Sabina, fiindc[, pe l`ng[toate astea, e =i frumoas[, spovedania era complet[.) +i s[=tii c[nu dispre\uiesc pe nimeni =i pre\uiesc pe foarte pu\ini. Dar e adev[rat c[toate prietenele matale din =coal[erau evreice?

— Nu-i adev[rat. N-am avut nici o coleg[evreic[. Am spus a=a pentru coana Anica. Ai v[zut cum fierbea ca un rac, f[r[ap[, antisemita asta care =i-a arendat mo=ia lui Mori\ Fel\? Acu hai s[-\i c`nt, ca r[splat[ pentru c[... m[ admiri... parc[ a=a ai spus. E=ti foarte galant....Dar ce s[-\i c`nt? Desigur c[toate sonatele, valsul, preludiile =i mazurca. Mata e=ti foarte constant.

— Dar mata?

— +i eu. La Tuffli m[n`nc]ntotdeauna o indian[=i o savarin[.

Merg`nd spre cas[, =i-a schimbat g`ndul. M-a rugat s-o]nso\esc la plimbare =i s[am`n[m muzica p`n[la]ntoarcere:

— S[mergem repede,]n fa\a v`ntului, s[-l lu[m]n r[sp[r, „s[cucerim universul“, cum a spus odat[cineva la Vorniceni...

Ia uite la coana Anica c`t ]i de ur`t[! I-a ie=it tot sufletul]n fa\[.

}n antipatia reciproc[dintre Adela =i coana Anica se rezum[nimic mai pu\in dec`t o pagin[important[din istoria \[rii: Adela e fiica unii bonjurist, coana Anica — a unui v[taf]mbog[\it.

Dar c`nd exclam[: „O ur[sc!“, Adela se]n=al[. O dezminte]ns[=i pornirea ei violent[. Adela ia drept ur[indignarea ei generoas[. +i ce adorabil e acest „O ur[sc!“ prin vioiciunea lui pasionat[=i prin contrastul dintre figura ei agresiv[=i u=oara graseiere, care]i revine, temperat[, din copil[rie (mai fermec[toare la v`rsta asta dec`t atunci), ca]ntotdeauna c`nd e st[p`nit[puternic de un afect.

Faptele — *statu quo* [1]. }n piept,]ns[,]ncep s[se zv`rcoleasc[ vipere. Nu sunt dec`t cincisprezece zile de atunci... Aveam spiritul liber. Azi... A fost fatal, predestinat. Dac[, spre a]nnoda o intrig[, un scrib ar fi imaginat o]nt`lnire at`t de *]nt`mpl[toare* ca aceea de aici dintre mine =i Adela, toat[lumea ar fi spus c[bietul om are imagina\ia nevoia=[.

Acum trei ani Adela nu-\i inspira nimic. C`nd ai v[zut-o aici, ideea c[ ]ntre timp a devenit femeie a st`rnit totul. }n urm[, zi cu zi, ideea a fost confirmat[mereu, incon=tient, de fapte: de aspectul nou, mai bogat, al frumuse\ii ei, de temperatura urcat[a feminit[\ii ei =i de cei patruzeci de ani ai t[i, care se aga\[de via\[...

+i recunoa=te c[toate amintirile curate despre fata de alt[dat[m[resc, =i ele, tumultul t[u din suflet, ca apele cristaline din munte, care alimenteaz[r`ul tulbure din =es. Nici o femeie, c`nd]ncepea s[-\i apar[ca unic[dispensatoare de via\[, n-a avut pentru tine at`ta realitate acumulat[, =i at`t de intens[, ca d`nsa.

...Singura salvare,]nc[posibil[, ar fi absen\a. Napoleon, un om destul de priceput]n strategie =i care nu obi=nuia s[fug[nici]n fa\a coali\iei lumii]ntregi, spunea c[victoria cea mai si-

---

[1] Cu sensul de: neschimbate (*lat.*).

gur[ ]n amor este fuga. Dar n-o s[fugi!... O s[-\i inventezi un milion de argumente, unul mai ipocrit dec`t altul =i mai sofistic.

Azi-diminea\[scutura ni=te cuverturi la geamul od[ii ei de culcare,]mbr[cat[cu o polcu\[albastr[=i cu o digrimea [1] pe cap.

Ocupa\ia ei pur femeiasc[=i]mbr[c[mintea de gospodin[ ]i d[deau un farmec at`t de ispititor!...

Dar tot ce face mi-i scump, pentru c[tot ce face e o realizare necontenit[a fiin\ei ei =i e, totu=i, o alt[descoperire emo\ionant[.

Cum m-a v[zut, mi-a spus]nc[de departe:

— A murit „petpedecul“ nostru. L-a m`ncat o m`\[. }n gr[dina asta se adun[toate m`\ele din B[l\[te=ti! =i mi-a ar[tat dou[pene delicate din aripa bietului pitpalac.

Ochii Adelei erau plini de durere =i de ur[.

„Nostru“ — cuv`nt emo\ionant,]nsumare]ntr-un singur tot a existen\ei ei =i a mele... Dar afar[de pas[rea moart[=i de steaua din alte lumi, nimic nu mai este *al nostru*... Nici universul, care este al tuturora!

Mi-a dat o pan[mie, =i una a p[strat-o ea,]nc[o dovad[c[nimic]n via\a noastr[nu poate fi al nostru, al am`ndurora.

Azi am fost cu ea la T`rgu-Neam\ului. Avea de f[cut ni=te cump[r[turi.

}n tr[sura]ngust[(toate tr[surile de pe aici, carcase mizerabile de foste tr[suri, cump[rate pe nimic de \[ranii-birjari =i propor\ionate cu caii lor mici =i goni\i]ntruna, sunt str`mte =i h`rbuite), oricum ai face, nu po\i s[nu te atingi de tovar[=ul de al[turi. De la o vreme, recunosc`nd, f[r[ s[ ne-o spunem, cazul de for\[ major[, ne-am resemnat =i ne-am acomodat cum am putut mai bine. Intimitatea asta totu=i ne st`njenea (cu at`t mai mult cu c`t]n timpul din urm[raporturile noastre au devenit tot mai tulburi), dar f[ceam ca =i cum n-am fi observat nimic.

F[c`ndu-mi o datorie de a-i devia aten\ia]n alt[parte, f[r[

[1] Basma.

ca s[pot reu=i, nici voi cu tot dinadinsul s[o deviez =i pe a mea, am fost de o locvacitate copioas[=i sus\inut[. I-am ar[tat V[raticul, r[zle\it sub soare, faldul mun\ilor]n care se ascunde Agapia, Ciungii, cu runcurile ca ni=te s`ni formidabili, misteriosul Ple=, exilat]n marginea z[rii.

}n fa\a noastr[, Cetatea Neam\ului, molar sf[rmat al unui leviatan de co=mar, str[lucea ivoriu]n soarele arz[tor al amiezii =i cre=tea cu c`t ne apropiam de t`rg. Prin valea ei larg[, Ozana]=i mi=ca str[lucirea]n curbele gra\ioase ca ni=te =olduri de femei adormite ale meandrelor ei. }n fund, cu aspect de nour, Hal[uca, nem[surat[=i obez[... Ne-am oprit, conform tradi\iei venerabile, la ilustra b[c[nie „Tomovici“, veche de peste jum[tate de secol, condus[acum de un subaltern. La o mas[de cr`=m[dintr-un col\, pe care un b[iat a cur[\it-o, cu un =or\ murdar, de resturile unei gust[ri anterioare, am consumat f[r[furculi\e, mezelurile obi=nuite — tradi\ionale =i reglementare —]nso\ite de obligatoriile pahare de vin cu borviz. Ca s[ne conform[m complet locului =i]mprejur[rii, am ciocnit paharele pline. Adela oficia cu o delicat[st`ng[cie acest ritual,]n care era cu totul novice.

}n jum[tatea de or[petrecut[acolo, prin b[c[nia istoric[s-a perindat o mul\ime de lume, cea mai mare parte vilegiaturi=ti de la V[ratic, Agapia =i Neam\, cerc`nd, gust`nd,]ntreb`nd de pre\, b[rba\ii — calm, femeile — agitat, mir`ndu-se ori indign`ndu-se de pre\uri, afirm`nd la fiecare articol c[„la Ia=i“ ori „la Boto=ani“ toate sunt pe jum[tate mai ieftine, pl[tind la urm[pre\ul cerut.

C`nd ne preg[team s[ plec[m, ]=i f[cu apari\ia o nimf[ cu p[r castaniu, de optsprezece ani la fa\[, de dou[zeci =i cinci la trup, cu o floare ro=ie ]n p[r, cu un =or\ alb care o cuprindea pe dup[ g`t cu bretelele,]i str`ngea talia accentu`ndu-i cei dou[zeci =i cinci de ani =i-i acoperea rochia vi=inie — o slujnic[frumoas[=i mai cu seam[picant[, care ceru]nc[de la u=[, cu un fel de impertinent[dezinvoltur[, „o chil[de zahar“. Negustorul, rubicond =i stacojiu de ani =i de „comestibile“,]=i pierdu cump[tul,]ncepu s[

joace pe cele dou[picioare groase]n dosul tejghelei ca un curcan apoplectic, repet`nd aiurit, cu glasul alterat: „Zahar...feti\[?... zahar?... zahar?“ Adela se ]neca, „murea“ de r`s, cu batista pe fa\[. Eu cugetam c[preten\iile omului de cincizeci de ani, exagerate fa\[cu cei optsprezece, erau]nc[=i mai exagerate fa\[cu cei dou[zeci =i cinci ai nimfei cu rochia vi=inie.

Slujnica a=tepta cu aerul impertinent cu care intrase. (Desigur c[nu venea]n magazie pentru]nt`ia oar[.) Dup[ ce negustorul ]n\elese, ]n sf`r=it, sensul cuv`ntului „zahar“, ]=i ]ndeplini oficiul prozaic de a c`nt[ri marfa, =i slujnica]i]ntoarse partea rochiei f[r[=or\ =i plec[dreapt[, str[puns[de razele X \`=nite din ochii, deveni\i sa=ii, ai comerciantului muncit de tiranul zeilor =i al oamenilor.

Am]nso\it pe Adela]n c`teva magazii, din care a selectat metodic tot ce ]nsemnase pe o list[ ]nc[ de acas[. Fiecare articol cump[rat era =ters din list[ cu micul ei creion =i, c`nd programul fu epuizat, ne suir[m]n tr[sura noastr[ ]ngust[=i h`rbuit[, spre a ne ]ntoarce acas[. Dar dup[ o scurt[ chibzuire, am hot[r`t s[ne urc[m la Cetatea Neam\ului =i am]ndreptat birjarul]ntr-acolo.

Am l[sat tr[sura jos, pe malul Nem\i=orului, =i, pe c[rarea de sub mesteceni, ne-am suit]ncet la deal. Amintirile istorice, de=i banale, care se insinueaz[ ]n suflet, fo=netul m[runt al frunzelor, etern]n aceste locuri, predispun la t[cere =i reculegere. C[rarea suie-n piept: Adela mi se at`rn[de bra\. Greutatea ei]mi f[cea urcu=ul mai u=or.

Dar zidurile]nalte, pustii, c[tre care urcam, ne ap[sau cu severitatea lor trist[. Intimitatea dintre noi, aici,]n singur[tate =i]n infinit, m[f[cu s[simt cu o claritate =i mai dureroas[c[am trecut de „mijlocul drumului vie\ii“.

Sui\i pe un zid n[ruit, lat c`t un trotuar, aveam]n fa\[una din cele mai melodioase priveli=ti din Moldova, clasic[prin frumuse\ea fin[a peisajului, cu „cerul italian“ deasupra — a=a cum l-a numit un c[l[tor str[in care a trecut acum o jum[tate de veac prin lo-

curile acestea. Adela]ns[=i-a exprimat cu hot[r`re preferin\a pentru z[rile nel[murite dinspre apus, de unde izvor[sc apele multe, pe care le aduce ]n c`mpie Ozana. Am fost surprins de preferin\a ei pentru sublim, stare de suflet eminent masculin[. Sensibilitatea ei... Dar v[d c[despic]n mai mult de patru firul de p[r (blond =i pu\in bronzat) al Adelei.

Dup[un ceas de izolare cu Ea]n albastru (simt bine c[lucrurile au ajuns la majuscul[, ca la optsprezece ani!), ne-am luat adio cu ezit[ri =i cu p[reri de r[u de la priveli=tile care ne d[duse pu\in senza\ia =i a eternit[\ii, =i a vremelniciei. Pe aceea=i c[rare, mai repede dec`t la urcu=, ne-am cobor`t la tr[sur[.

Dar n-aveam nici un zor s[reintegr[m prozaicii no=tri pena\i. +i, de comun acord, ne oprir[m asupra unui plan]ndr[zne\ =i grandios. S[cin[m]n t`rg =i s[ ne ]ntoarcem acas[ la lumina stelelor. Adela, de bucurie, ]=i juca umerii pe r`nd, repede, cum f[cea]n copil[rie c`nd c[p[ta o juc[rie de mult dorit[.

}n vremea c`t m-am dus la telegraf s[anun\ la B[l\[te=ti c[ne]ntoarcem dup[mas[, Adela, invitat[de nevasta negustorului de la b[c[nie, s-a dus]n locuin\a ei s[se scuture de colb.

C`nd m-am ]ntors, am g[sit-o cu o m`\[alb[ ]n bra\e. Erau]n tandre\e. Adela]i f[cea declara\ii de amor, numind-o „mi\ulic[, hoa\[mic[=i prostu\[“. M`\a o \inea fin cu o lab[ de p`nza rochiei =i i se uita]n ochi. Una avea ochii alba=tri, ceilalt[verzi. „Ia uite ce nas bl[nit are!“ }n adev[r, m`\a avea un nas mititel, p[ros =i comic. +i-a lipit apoi obrazul de capul m`\ei]n semn de adio, a pus-o pe pat, ne-am luat r[mas bun de la gazd[=i am plecat.

Dar p`n[ la ora c`nd se poate lua masa mai era vreme mult[. Am petrecut-o vizit`nd „curiozit[\ile“ t`rgului, care, cum am constatat, imediat, se reduc, =i]nc[pun`nd mult[ bun[voin\[, la una singur[ — gr[dina public[, cu dou[ ie=iri pe dou[ str[zi, mare c`t o livad[mic[boiereasc[, dar]mbietoare prin umbra copacilor, b[tr`ni, crescu\i ]n neregul[. Gr[dina era aproape pustie. Numai c`\iva derbedei dormitau ici =i colo, pe capete de b[nci.

Lunga tov[r[=ie din ziua asta, singuri printre oameni necunoscu\i =i pe drumurile de=arte, ca =i senza\iile neobi=nuite sim\ite]n comun acolo pe munte,]=i produceau acum efectul. Bariera dintre noi sl[bi. Discu\ia deveni mai liber[, mai intim[, cu un caracter mai personal. Singurul subiect care m[interesa era ea. Cu aere de psiholog dezinteresat,]i detaliam calit[\ile, st[ruind mai cu seam[asupra inteligen\ei. „M[lingu=e=ti... Pentru ce m[lingu=e=ti?“ ad[ug[ea, subliniind =i adnot`nd fraza scurt[ cu lumini ascu\ite ]n ochi =i d`ndu-i o melodie ginga=[. Era z`mbetul ei obi=nuit, acum mai complicat =i disociat: u=oar[ironie]n ochi, simpatie cald[ ]n glas.

Am ignorat acompaniamentul logic =i muzical =i am r[mas ferm cantonat]n psihologia descriptiv[. Altfel, a= fi c[zut]n quasideclara\ii, fire=ti poate, dar nejustificate, at`t de insidioase erau replicile =i atitudinea acestei femei, pe care acum trei ani o credeam un fel de Gretchen ]n eternitate. Dar fetele sunt crisalide care provoac[ surprize c`nd se transform[. De altfel, quasideclara\iile mele ar fi devenit declara\ii, un b[rbat]nnod`nd funii groase acolo unde femeia, subtil[=i strateg[din natur[,]mplete=te fire de painjen.

Elogiile mele av`nd rolul s[ justifice prietenia pe care i-o ar[t, ea m[ ]ntreb[ ]n chipul cel mai natural — simplu =i serios — la cine „\in“ mai mult, la prietenul meu X ori la ea. Sentimentele mele prea deosebite pentru X erau o inven\ie a ei, de circumstan\[. Mi-au trebuit c`teva momente spre a m[pune]n starea de suflet necesar[ca s[pot face fa\[cum trebuie la situa\ia nou[, creat[ ]ntre noi de cuv`ntul care atingea problema delicat[.

Am asigurat-o, cu tonul cel mai expozitiv posibil, c[nu \in la nimeni at`t de mult ca la d`nsa, subestim`nd cu exces =i pe X =i importan\a lui pentru mine. Era vorba de simpatie, de prietenie, dar... Cuv`ntul „a \inea“ ni-l aruncam ca o minge primejdioas[. +i-n azurul ochilor ei, eternul ascu\i= de lumin[...

Dumnezeule mare! acum zece ani lucrurile s-ar fi petrecut altfel, =i repede. Dar acum zece ani, o femeie de dou[zeci de ani

n-ar fi vagabondat cu mine prin v[i =i pe dealuri =i s-ar fi ferit s[m[ ]ntrebe dac[\in la ea mai mult ori mai pu\in dec`t la X sau Y. Iar dac[ totu=i m-ar fi ]ntrebat, a= fi =tiut sigur cum s[ traduc ]ntrebarea =i i-a= fi r[spuns ]nlocuind pe anemicul „\in“ cu un cuv`nt mult mai robust.

Dup[ce am asigurat-o]n termeni preci=i =i gravi de prietenia mea nestr[mutat[— ochii ei spuneau: „Nu e nevoie de at`ta argumentare...“ — i-am s[rutat am`ndou[m`inile. O lucire scurt[ ]n ochi, apoi o u=oar[ ]ncre\itur[ ]ntre spr`ncene, pe urm[o fugitiv[expresie de concentrare sufleteasc[, comun[tuturor oamenilor c`nd vor s[-=i l[mureasc[o problem[impus[de]mprejur[ri nea=teptate... =i imediat masca ei obi=nuit[de]nger care te persifleaz[pentru c[\i-i scump.

Fire=te, am continuat vorba cu fraze c`t mai lungi =i mai sus\inute, ca =i cum nu s-ar fi ]nt`mplat nimic, ca =i cum gestul meu intempestiv ar fi fost foarte la locul lui =i prea obi=nuit ca s[mai merite vreo aten\ie.

Dar acest gest, provocat oarecum de vorbele ei, mi se p[rea c[-mi d[drepturi noi, c[o f[cuse pu\in a mea. +i eram singuri acum,]n gr[din[, =i nu ne desp[r\ea nimic dec`t doar c`\iva centimetri de spa\iu binevoitor =i — implacabila cronologie.

Ne-am dus la restaurant. Ne-am a=ezat la o mas[mic[, luminat[de o lamp[prins[ ]n perete.

Bustul Adelei,]nalt, elegant, era u=or aplecat asupra mesei. Ochii ei r[sp`ndeau o lumin[ viorie, =i potirul de dantel[ al m`necilor scurte]i punea flori de umbr[pe albul rotund al bra\elor.

Ce gra\ios m[n`nc[ o femeie c`nd e gra\ioas[!

Dar gra\ia nu r[pea actului semnifica\ia lui de apeten\[profund organic[. Din contra, o f[cea =i mai tulbur[toare. Adela m[n`nc[pu\in =i pe alese, dar cu poft[. Are senzualitatea fin[.

}n restaurant erau o mul\ime de cavaleri, probabil func\ionari ai urbei, care f[ceau spirit, to\i, cu at`ta emula\ie, de parc[ar fi concurat la un premiu.

}n sf`r=it, am plecat.

}nnopta. Apele Ozanei erau acum ca dosul de cositor al sticlelor de oglind[. Din sus, de pe valea larg[a r`ului, venea un v`nt perfid, abia sim\it, dar t[ios. Adela era]n pardesiul ei de *soie écrue* peste bluza de var[=i,]mpotriva oric[rei intemperii, nu avea alt[pav[z[dec`t un =al sub\ire,]mpletit. I-am propus pardesiul meu, dar l-a refuzat cu indignare. Din cauza asta nu l-am pus nici eu. Dar hainele mele sunt serioase, ca toate hainele b[rb[te=ti. I-am propus pardesiul din dou[ ]n dou[minute, dar n-a voit s[-l ia cu nici un pre\. (Psihologie de femeie; femeilor „nu li-i frig“ niciodat[!) Pe urm[m-am resemnat. }n Humule=ti, la cr`=ma de peste drum de biseric[, be\ia luase propor\ii epice. Un \[ran prea de tot vesel ne-a petrecut tr[sura cu un chiot s[lbatic.

Dealul cel lung l-am suit la pas. Mergeam cu Adela pe jos. Cosa=ii de sub ierburi]i imitau f`=`itul aspru al fustei de m[tas[. Noaptea era nemi=cat[. Numai stelele tremurau deasupra capetelor noastre. Mun\ii, pe care ziua]i v[zusem glorio=i amenin\`nd cerul, acum erau ni=te ipotetice blocuri de ]ntuneric masiv, profilate pe ]ntunericul universal diluat ]n pu\ina lucoare a stelelor. Departe, la picioarele mun\ilor, ici =i colo, se stingea =i se aprindea mereu c`te un foc singuratic. Iar deasupra V[raticului,]n triste\ea imensit[\ii, punctul str[lucitor al unui luceaf[r st[tea s[cad[dincolo de munte. C`nd c[zu, ]n cur`nd, triste\ea nop\ii crescu deodat[. Dar Adela era l`ng[ mine, cu via\a ei t`n[r[, concentrat[ ]n glasul ei]ncet, fierbinte parc[ ]n singur[tatea tot mai rece a nop\ii.

Drumul era gol. }n deal ne-am urcat]n tr[sur[. Acum era =i mai]ntuneric. Abia b[nuiam fa\a Adelei. St[tea sprijinit[cu um[rul]n col\ul ei, cu picioarele pe sc[una=ul dinainte. Sim\eam cum]i radiaz[via\a prin u=oara-i]mbr[c[minte.

C`nd coboram valea spre B[l\[te=ti cu h`r=c`ituri de piedic[ primitiv[, un landau bine ]nc[rcat cu trupuri omene=ti, unul dintre acele care culeg la ]nt`mplare tot felul de pasageri, trecu spre

T`rgu-Neam\ului, cu zgomot mare de clopote. Dar peste mai pu\in de un minut, r[maser[m iar[=i singuri ]n t[cerea nop\ii enorme. Sim\eam pe Adela supus[ =i vibrant[. Probabil c[-i era pu\in fric[. Ca s[-i dau sentimentul siguran\ei, am luat un ton aproape vesel. Apoi, abuz`nd de toate]mprejur[rile astea, i-am pus pardesiul pe umeri, f[r[s-o]ntreb. Ea m-a ajutat s-o]nvelesc bine. Degetele ei amestecate printr-ale mele — erau o senza\ie nou[— mai tulbur[toare dec`t a m`inii ei pe buzele mele. Atingerile de acum, ale m`inilor noastre, repetate =i neprev[zute, erau ca un joc, ca o f[g[duin\[, ca un preludiu. Atingerea m`inii celor mai mul\i oameni mi-ar produce o displ[cere vie. A c`torva mi-ar fi indiferent[, o simpl[ senza\ie tactil[. Atingerea m`inii Adelei]mi r[sp`nde=te ]n s`nge =i]n suflet otrav[.

Tr[sura mergea acum repede la vale, zv`rlind pietrele ]n l[turi. Am ]nceput s[-i \in Adelei o prelegere de astronomie sentimental[ =i c`t am putut mai elocvent[, \es`nd expunerea cu melancolii dup[anii de alt[dat[. Dar]n momentele acele cochetam, ori exprimam, din iner\ie, st[ri de suflet inactuale. }n realitate, nu m[mai sim\eam omul cu p[rul brumat. Problema]ncetase, pentru c[ ]ntunericul m[oprea s[v[d fa\a Adelei, oglind[ ]n care, prin contrast,]mi num[r anii, =i pentru c[incon=tient =tiam c[acela=i]ntuneric o oprea =i pe ia s[-mi vad[argintul care m[aureoleaz[. Dar prima cas[din B[l\[te=ti rupse farmecul. Case, magherni\e... De unde r[s[riser[toate acestea?

La lumina felinarului de peste drum de poarta ei, am v[zut-o. N-o mai v[zusem de mult, din restaurantul de la T`rgu-Neam\ului. Acum era obosit[. }i era somn, avea ]nf[\i=area dezarmat[, ca orice om c`nd]i e somn... C`nd ]i s[rutam m`na, mi-a spus, cu glasul ei =optitor:

— Pe m`ine.

„Pe m`ine...“

Cum dezmiard[ea totul cu glasul, cu mi=c[rile, cu existen\a ei! +i]nf[\i=area pasiv[de adinioarea, c`nd]i era somn... P[rea

c[-i expir[voin\a... Acum doarme]n c[ldura propriului ei corp t`n[r, cu umerii largi, cu s`nul delicat...

I-am scris s[-mi r[spund[dac[n-a r[cit. (Asear[, c`nd am ajuns aici, termometrul din cerdacul meu ar[ta zece grade.) „*Cum puteam r[ci, c`nd temperatura era at`t de ridicat[*? — *Adela*.“ Ridicat[? Temperatura mea? Atunci m[persifleaz[. A ei? Atunci m[persifleaz[=i mai crud. Iar dac[nu m[persifleaz[...

Imposibil!...

Diminea\a asta s-au petrecut mici evenimente extraordinare. Erau abia zece ceasuri c`nd m-am dus la ea. Niciodat[ ]nc[ n-o vizitasem ]nainte de pr`nz. Am g[sit]n cerdac pe cele dou[doamne. Doamna M..., mai bine dispus[ ]n ultimele zile,]mi vorbea de V[ratic. Adela,]n odaie,]=i ispr[vea de aranjat p[rul la oglind[, care-i]ncadra bustul]n rama ei cafenie. Vedeam dou[femei, din fiecare o jum[tate, jum[tatea din oglind[complet`ndu-se exact cu jum[tatea din odaie: p[rul greu adunat]n cunun[— cu figura; ceafa dezmierdat[de =uvi\ele de aur — cu decolteul mic; delta trunchiat[a spatelui — cu pieptul u=or bombat. Doamna M...]mi spunea c[ ]n copil[rie =i-a petrecut dou[veri la V[ratic, la ruda ei, maica Evghenia N... Adela, profund serioas[(]n fa\a oglinzii orice femeie are aerul c[oficiaz[),]mi z`mbea totu=i uneori, din oglind[, cu ]n\eles. Cu ce ]n\eles? De c`teva ori =i-a]ntors fa\a spre mine, l[s`nd z[log oglinzii cununa de aur, ca s[-mi dea z`mbetul direct, f[r[ajutorul sticlei, =i atunci z`mbetul era intim =i supus — poate pu\in st`njenit c[asist la ultimele ei dib[cii savante de a-=i realiza toat[frumuse\ea? Doamna M...]mi propunea s[mergem]n una din zilele acestea la V[ratic. Rochia Adelei, simpl[, str`ns[ pe bust, ]i accentua, rotund, toate liniile. D[deam doamnei M... c`teva explica\ii asupra regimului pe care]l urmeaz[. Mi=c[rile m`inilor, ridicate ]n diversele opera\iuni ale toaletei, descopereau bra\ele Adelei p`n[mai sus de cot. Acest incident, probabil cu totul ne]nsemnat

]n univers,]mi paraliz[inteligen\a. Doamna M... abuzeaz[de regimul vegetal. }i recomandai, cred, o alimenta\ie mai substan\ial[. Adela]=i ispr[vea toaleta. Pe fa\a femeii din oglind[se zugr[vea interesul intens cu care o scruta femeia din odaie.

C`nd veni, ]n sf`r=it,]n balcon, cu o pelerin[mic[pe umeri, cele dou[puncte de lumin[din ochi se jucau cu impresia pe care ea b[nuia c[mi-a f[cut-o pe c`nd d[deam consulta\ia medical[doamnei M....

Am]ntrebat-o din nou dac[,]n adev[r, n-a r[cit noaptea trecut[pe drum. „Deloc. Nu =tii c[„femeilor nu li-i frig niciodat[“? Cum era s[r[cesc?” Pe urm[s-a izolat oarecum de noi, sorbind rar dintr-un ceai, potrivindu-=i mereu pelerina,]ncerc`nd ni=te m[nu=i, deschiz`nd]n r[stimpuri ochii mari — ca]n fa\a unor surprize — g`ndurilor ce i se perindau prin cap, ]ntr-o solilocvie mut[... La un moment, privindu-m[ serios =i fix, plec[ u=or capul, schi\`nd gestul care]nseamn[„da“!

La plecare, m-a condus p`n[ la poart[. C`nd eram destul de departe, ca s[nu aud[cei din cerdac, am]ntrebat-o, afect`nd un interes pur intelectual, de informa\ie, ce a voit s[-mi spun[cu semnul ei afirmativ.

— Nu =tiu despre ce vorbe=ti, a spus ea prea repede. Apoi, ating`ndu-mi ]n treac[t cu degetul p[l[ria, pe care o \ineam ]n m`n[, =i trimi\`ndu-mi]n inim[luminile ei albastre: +tiam c-ai s[vii diminea\a asta la mine!

+i cum ajunsesem la poart[, mi-a dat m`na =i a fugit spre cas[.

Adela mi-a *spus* c[o iubesc: „+tiam c[ai s[vii diminea\a asta la mine“ nu poate avea alt]n\eles. Tot ce s-a petrecut azi e clar: Adela m[ ]ncurajeaz[—]n nici un caz nu se ap[r[... E cu putin\[oare?

+i totu=i... +i totu=i, c[ci altfel ceea ce face ea nu ar mai fi cochet[rie, ci simpl[perversitate. Dar Adela e at`t de pur[, =i, cu toate aerele ei de sfidare, e at`t de bun[! +i apoi — =tiu bine — m[pre\uie=te at`t de mult, mai mult dec`t oricine =i dec`t

pe oricine.“ +tiam c[ai s[vii la mine.“ P`n[ acum spunea „la noi“. Acest „mine“ nu poate fi =i el calculat. Pe l`ng[perversitate, ar trebui s[-i acord geniu literar. Acest suav =i arz[tor *la mine*... Dar...

Am]n\eles]ntotdeauna ce se petrece]n jurul meu,]n sufletele altora. Am ghicit, f[r[s[vreau, intrigi bine ascunse — jenat, nemul\umit chiar c[le-am descoperit. Uneori am]n\eles mai]nainte de cei doi nenoroci\i c[ ]ntre ei]ncepe romanul banal =i ve=nic nou. Dar c`nd am fost eu ]n joc — interesat prea tare =i cu sufletul nesigur =i tulbure — m-am pierdut ]ntotdeauna ]n conjecturi. +i n-am mai priceput nimic sigur... Bra\ele Adelei c`nd]=i netezea p[rul! at`t de albe, c[ ]n odaia cu geamurile mici,]ntunecoas[, luminau real]n mi=c[rile lor]ncete, de o gra\ioas[preciziune.

...Dar ce a]nsemnat mi=carea aceea din cap?... A fost pentru mine? A fost numai un gest al g`ndurilor ei? A]nsemnat ceea ce ar fi putut]nsemna alt[dat[? Ori a fost,]n adev[r, numai o p[rere a mea?

Adela r`de rar — un r`s intern, copil[resc, cu participarea pieptului, ca o huruial[de hulub, cum r`dea la =apte ani. }n schimb, z`mbe=te mereu. Expresie a g`ndurilor, aprecierilor, a reac\iei ei intelectuale (fapt pentru care am devenit un colector =i un cititor de z`mbete!), z`mbetul ei e c`nd fin, c`nd ironic, c`nd interogativ ori mirat, c`nd, vai, indeterminabil. R`sul este expresia sufletului ei bun, z`mbetul — a inteligen\ei ei rele sau, mai exact, lucide, ceea ce e acela=i lucru.

Dup[pr`nz, ploaie m[runt[=i rece. T[cere pretutindeni. Parc[n-a fost niciodat[lume =i zgomot.

Adela m-a]nso\it p`n[acas[. }nte\indu-se ploaia, a intrat la mine. Am stat, fire=te,]n cerdac. A fost serioas[=i simpl[. A fost fata de alt[dat[. Cu fa\a ei copil[reasc[=i cu talia acum ascuns[ ]n pelerin[, iluzia era total[. Eu m-am conformat instinctiv. Am

fost „maestrul“. N-am]ndr[znit s-o]ntreb din nou despre misterele de diminea\[. (Ar fi]nsemnat s[abuzez de]mprejurare.) De altfel, era =i inutil, cu talentul ei de a aluneca printre nuan\e p`n[la marginea obiectului]n discu\ie =i de a s[ri apoi al[turi]n chipul cel mai natural.

Anume, sau ced`nd ]nt`mpl[tor unei asocia\ii de idei, mi-a vorbit,]nv[luit =i scurt, despre divor\ul ei. Mi-a spus c[a =tiut]nc[de la]nceput c[are s[se despart[. Nu a intrat]n nici un am[nunt =i, se]n\elege, n-am]ntrebat-o nimic. Patern =i grav, am sf[tuit-o s[se c[s[toreasc[, sprijinind]ndemnul cu argumente burgheze insipide. }nt`i a t[cut. La insisten\ele mele stupide =i nedelicat repetate, a r[spuns: „Poate“. Sfatul acesta dezinteresat f[cea nule =i neavenite toate c`te se]nt`mplase ]ntre noi p`n[acum.

Eterna ipocrizie! Eram aproape sincer c`nd vorbeam, poate cu totul sincer. Dar sunt sigur acum c[ am sf[tuit-o s[ se m[rite ca s-o derutez, c[ci m[ sim\eam ridicol la g`ndul c[fata asta m[prive=te ca pe un b[rbat care suspin[dup[ea =i poate gata s[-i fac[declara\ii, acum c`nd, prin accentuarea contrastului cu d`nsa, sim\eam =i mai mult nepotrivirea anilor. Dac[pelerina n-ar fi schimbat-o]n fata de alt[dat[=i dac[nu era]n cerdacul casei mele, oarecum]n puterea mea, desigur c[nu i-a= fi spus s[se c[s[toreasc[. Dar strategia mea fu pedepsit[. Acel „poate“]mi duce g`ndul p`n[la ipoteza unui b[rbat cu care s-a =i]n\eles. Poate chiar s[-=i fi dat =i cuv`ntul...

Am condus-o p`n[acas[. *„L'homme ivre d'une ombre...“* [1]

Un amant?! Cum de nu mi-a venit p`n[ acum ]ntrebarea asta? Un b[rbat care face cu ea tot ce vrea! }mi str`ng ochii,]i ap[s cu pumnul — s[nu v[d imaginea odioas[! Molestarea ochilor p`n[la strivire m[orbe=te intern. Dar nu pot sta mereu cu globurile ochilor comprimate.

Ipoteza unui logodnic, sf`=ietoare adinioarea,]mi apare acum benign[. Un logodnic este o virtualitate. Un amant este o reali-

[1] „Omul beat de o umbr[...“

tate teribil[. Incomparabil mai]ngrozitoare dec`t un so\. }n c[s[torie, semnifica\ia social[o mascheaz[pe cealalt[. O femeie se poate m[rita pentru zece motive, din care s[lipseasc[acela pentru care se d[unui amant: selec\ia pasionat[!

Imposibil! O femeie care iube=te pe un b[rbat absent nu e]n dispozi\iile suflete=ti ale Adelei. Iar promis[f[r[iubire este o ipotez[absurd[pentru o femeie liber[, bogat[=i cu concep\ia ei de via\[. Acel „poate“ era unicul r[spuns serios =i sincer pe care putea s[-l dea.

Din vorbele ei, important peste m[sur[e am[nuntul c[=tia c-o s[se despart[c`nd s-a m[ritat. *Atunci de ce s-a m[ritat*? Ori mi-a spus un neadev[r? Dar ce interes avea s[-mi spun[ un astfel de neadev[r, care nici nu o pune ]n lumina cea mai favorabil[? +i, ]n sf`r=it, adev[r ori neadev[r, ce nevoie avea s[-mi spun[acest lucru?

Problemele]n care]not abia \in`ndu-m[la suprafa\[(dac[nu e o iluzie c[valurile nu mi-au trecut peste cap) se complic[ ]n fiecare zi.

Plou[mereu. E frig tare. Co=urile fumeg[aproape la toate casele. Stau mai toat[ziua la ei, adic[la ea. Adela c`nt[ mult la piano. (}n zilele frumoase c`nt[rar =i mai mult seara, pentru c[se adun[lumea la gard, =i ideea c[„d[concert“ o plictise=te, mai ales c[doamnele =i domnii ace=tia de aici o aplaud[uneori din drum, din ce]n ce mai pu\in discret.) }ncepe o bucat[, o las[, se-ntoarce spre noi, r`de, ]ncepe alta, =i tot a=a, p`n[ce se opre=te asupra uneia. +i atunci, uneori parc[alint[pianul, de cele mai multe ori parc[vrea s[-l striveasc[.

Azi, rugat[, a venit la piano doamna M... A c`ntat sentimental serenada lui Schubert. C`nd a ispr[vit, Adela a s[rit, a]mbr[\i=at-o, a s[rutat-o pe am`ndoi obrajii cu o afectuoas[indulgen\[pentru sentimentalismul mamei sale.

Uneori juc[m c[r\i,]n zilele astea cenu=ii, c`nd trebuie s[

punem m[su\a la geam, ca s[avem pu\in[lumin[— verde din cauza copacilor de afar[. C`nd c`=tig[, c`nd ]nvinge, c[ci nu juc[m pe nimic, Adela e fericit[. Sunt aproape ]ntotdeauna adversarul ei. A observat c[ tri=ez ca s[ c`=tige, =i s-a sup[rat. E foarte serioas[la joc. De altfel, acum suntem foarte serio=i]n toate raporturile noastre. Raporturi de sor[=i frate — mai mic! M[urm[re=te tot timpul s[nu umblu f[r[pardesiu, =i pu\in a lipsit s[-mi smulg[f[g[duin\a de a face foc]n sob[. Seara se]ngrije=te c[are s[-mi fie „ur`t“ p`n[acas[! Azi mi-a cusut un nasture de la pardesiu, care amenin\a s[cad[. Pardesiul meu pe genunchii ei... Acas[mi-am f[cut siesta]nvelit cu el pe piept =i pe fa\[...

Adela are o rochie groas[de postav cenu=iu, care-i str`nge trupul, relief`ndu-i umerii largi =i =oldurile fine. Frigul o face mai rumen[=i mai fraged[. Ieri ne-am plimbat pu\in, cu pelerine de cauciuc, cu glugile pe cap, p`n[aproape peste ochi. Trebuia s[ne]ntoarcem cu totul ca s[ne vedem. }mi p[rea o =col[ri\[ ]ndr[znea\[=i cochet[. Ce fraged[e fa\a unei femei tinere]ncadrat[de gluga neagr[a pelerinei!

Am g[sit-o plimb`ndu-se]n cerdac. M-a invitat s[stau =i a continuat s[se plimbe. Mi s-a p[rut pu\in agitat[=i pu\in izolat[suflete=te de mine.

E pentru prima oar[c`nd ea se plimb[=i eu stau jos. Orice om care umbl[are ascendent asupra celui care st[=i care se simte pasiv, dar mersul femeii iubite e cople=itor, pentru c[d[tot relieful =i maximum de via\[plasticii =i feminit[\ii ei. La senza\ia ascu\it[contribuia =i nervozitatea ei, =i aerul ei distrat, care punea distan\[.

Cum stam cu p[l[ria pe genunchi, voind s[m[scap de ea, a venit s[mi-o ia din m`n[. }n clipa c`nd polite\ea =i greutatea de a accepta, dar =i de a refuza serviciul unei femei m-au silit s[m[ ]mpotrivesc, atingerea cu ea, prin u=oara smucitur[a p[l[riei, =ocul fizic dintre noi m-a f[cut s[-i simt]n mine fiin\a, s[am voluptatea voin\ei ei impus[voin\ei mele. De altfel, de mult s-a

schimbat raportul de for\e dintre noi. De c`nd nu mai pot avea nici o ]ndoial[ c[ *=tie* — =i =tie c[ eu =tiu c[ „=tie“ — mi-am pierdut toat[ libertatea de spirit, pe care ea o are mai complet[ dec`t]nainte. }n fiecare zi devin tot mai mic fa\[de d`nsa. Ast[zi diminuarea a f[cut progrese mari din cauz[ c[ eu st[team jos =i ea se plimba! Mi s-a impus =i m-a supus ]n toate felurile. P[cat c[ mic nu este echivalent =i ]n cazul acesta cu t`n[r... Dar de o bucat[de vreme, probabil din pruden\[incon=tient[, am]ncetat s[mai atac cu ea problema. S-ar zice c[acum]mi ascund v`rsta. }n realitate, nici eu nu =tiu bine ce simt, c[ci Adela m[ ]ntinere=te =i m[ ]mb[tr`ne=te. M[ ]ntinere=te prin ceea ce simt pentru ea =i pentru univers, devenit decorul ei. M[ ]mb[tr`ne=te prin compara\ia cu ea, impus[ de tinere\ea ei — mereu cresc`nd[, fiindc[o descop[r mereu. Senza\ia este absolut inedit[. P`n[ acum nu ]mb[tr`neam, pentru c[ ]mb[tr`neam f[r[ s[ =tiu, ca arborii. Problema mi s-a pus ]nt`ia oar[ ]n via\[c`nd am rev[zut pe Adela aici, pentru c[ probabil am ]nceput s-o iubesc chiar de-atunci. Dar ea =tie desigur mai bine de c`nd am]nceput s-o iubesc. }n privin\a asta, femeile, care merit[acest nume, au divina\ia prompt[=i infailibil[. +i cum punctul de ironie i-a ap[rut]n ochi din primele zile, desigur c[am]nceput s-o iubesc]ndat[ce am rev[zut-o.

Plou[n[prasnic zi =i noapte. C`nd ]nceteaz[ pu\in, ]ncepe din nou, cu o =i mai mare furie, cu un fel de entuziasm prostesc. O ploaie toren\ial[, care se ]nver=uneaz[ at`t de inutil =i de contrar obi=nuin\elor naturii a treia zi dup[ ]nceputul ei, are ceva comic. +i a venit a=a de discret =i de modest — o u=oar[picurare pe frunzele copacului de la geam,]ntr-o sear[, pe la aprinsul lum`n[rilor. Dar aerul modest era — furi=are.

Am g[sit pe Adela]n cerdac,]mbrobodit[=i cu o hain[scurt[, bl[nit[. Fa\a ei ie=ea at`t de mic[ =i de spiritual[ din broboada neagr[ de l`n[ ]mpletit[! +i g`ndul c[haina groas[ ]i p[streaz[c[ldura...

Citea *R[zboi =i pace*. E abia la volumul al doilea. Am rugat-o s[nu]ntrerup[lectura, s[continue p`n[ unde se ispr[ve=te capitolul, c[ci altfel plec. +i, ca s[-i ar[t c[ hot[r`rea mea e serioas[, am luat un album de pe mas[=i am]nceput s[-l r[sfoiesc. Ea a r`s =i a declarat c[se supune:

— Dar cum ai s[m[controlezi dac[am citit p`n[ la sf`r=itul capitolului? Ai s[m[crezi pe cuv`nt?

Conven\ia stabilit[, ea]=i relu[lectura]ntrerupt[.

Eu, se]n\elege, \ineam albumul]n m`n[ numai de form[. E at`t de pl[cut s[prive=ti o femeie c`nd nu =tie c[ o prive=ti, =i mai cu seam[ c`nd cite=te.

R[m[sese cu z`mbetul provocat de insisten\a mea =i de tranzac\ia noastr[, dar mai pe urm[ fa\a ei deveni grav[ de aten\ie =i concentrare. Cu toate acestea, ]=i tr[gea mereu rochia ]n jos, f[r[ nici o nevoie, c[ci abia i se z[rea v`rful botinelor. Mi=carea asta, foarte obi=nuit[ei, i-a devenit irezistibil[, ca un tic nervos, c[ci e v[dit c[o face f[r[s[vrea =i poate f[r[s[=tie. (Gestul acesta, observat =i la alte femei, e semnul unei pudori excesive, datorit[unei excesive feminit[\i, care trimite mereu]n con=tiin\[ecoul ei puternic, dar,]n acela=i timp — =i]n contra instinctului de ap[rare care-l dicteaz[— el solicit[=i pune problema.) Cer`ndu-mi apoi voie cu un ton perfid de rug[tor s[ ]nchid[ cartea — c[ci „s-a ispr[vit capitolul“ —, m[ ]ntreb[ dac[ ]mi place prin\ul Andrei, ad[ug`nd c[din toate tipurile romanului ea prefer[pe acest prin\.

Nu suf[r de mania contradic\iei, mai ales fa\[de ea. Din contra, abundez]ntotdeauna]n sensul ei, nu numai ca s[-i fac pl[cere, dar =i pentru c[ ]mp[rt[=esc p[rerile ei — chiar c`nd ]nainte aveam altele — probabil din nevoia de a fi, m[car ]n chipul acesta, cu totul platonic, c`t mai al[turi de d`nsa. De data asta,]ns[, am pus deodat[distan\[ ]ntre mine =i ea, am fost aproape cu vehemen\[de alt[p[rere, de=i acum]mi dau bine seama c[, din toate tipurile romanului, apreciez =i eu mai mult tot pe nefericitul prin\.

Ea m-a privit tot timpul cu aten\ie =i pe urm[mi-a spus c[prin\ul Andrei, rece =i ironic]n aparen\[, sensibil =i chiar sentimental]n realitate, seam[n[cu mine. Apoi:

— Scumpul meu mentor (]nt`ia oar[ ]mi spunea acest cuv`nt), prin\ul e gelos de Anatol? Mata pricepi mai bine lucrurile astea.

— Cred c[nu.

— Mie mi s-a p[rut c[-i gelos, cu toate c[n-are motiv.

Gelos de prin\ul Andrei... Are dreptate... Din cauza asta l-am comb[tut! Acum]mi dau seama =i de cauza altor sentimente. De impacien\a mea c`nd ea dezmiard[ pe Azor (sentiment care s-a transformat ]ntr-o teorie: c`inii sunt animale degenerate, devenite lichele), c`nd g[se=te „bine“ mutra vreunui actor din *L'illustration* (mie mi se par cu to\ii mutre de b[rbieri), c`nd scrie — prea des! — celei mai bune prietene a ei. O singur[afec\iune nu m[irit[: pentru mama ei. E primordial[: *n-a]nceput* s[i-o dea niciodat[. Nu are ca principiu selec\ia.

...Seam[n cu prin\ul Andrei? Nu =tiu. +i pentru ce mi-a spus-o? Ca un argument ca s[-mi plac[prin\ul, ori ca motiv pentru care prin\ul]i place ei? Oricum, nu-mi convine s[ ]mpart simpatiile ei cu nimeni, nici chiar cu un *alter ego* al meu! +i nici chiar cu mine]nsumi... Nu vreau s[\in[la calit[\ile mele, ci, f[r[nici un discern[m`nt, la mine! Te iubesc fiindc[e=ti bun; Te iubesc fiindc[e=ti inteligent; Te iubesc fiindc[e=ti frumos; Te iubesc *fiindc[...*]nseamn[c[*Te* este iubit nu pentru el, ci condi\ionat, din anumite cauze. O iubire provocat[de cauze con=tiente, de calit[\i pentru care dic\ionarul are cuvinte, de]nsu=iri *externe*; o iubire acordat[ca un premiu pentru calit[\i estetice, morale =i intelectuale, o iubire pe care o po\i justifica nu este iubire. +i apoi bun, inteligent, frumos poate fi =i unul =i altul, dar *Te* sunt numai eu... +i, totu=i, =tiu c[nu vreau nimic de la ea, c[nu urm[resc nimic, c[nu trebuie s[urm[resc. *C[nu se poate...*

A]ncetat ploaia. E prim[var[. Totul luce=te verde. E ceva subtil]n aerul limpede. Natura]nvinge ur`\enia de aici. Razele soare-

lui, curate =i]nc[reci, pun pe toate, pe casele str`mbe =i pe gardurile neegale, o poleial[ care le d[ un prestigiu nou, surprinz[tor. Glasurile trec[torilor de pe strad[, sonore =i clare, vin parc[ din dep[rt[ri. T[l[ngile sun[ sacadat pe dealuri. Pe drum trec mereu tr[suri, ]n am`ndou[direc\iile,]nc[rcate mai ales cu femei,]mbr[cate]n culori deschise =i vesele.

Din ce ad`ncuri sc`nteiaz[ ]n noaptea asta cerul, cu toate stelele lui =i cu pulberea nebuloaselor lui?!

...}n infinitul acesta etern exist[oare loc =i timp pentru repetarea planetei]n toate v`rstele ei? }mi cere Adela acum, la dep[rt[ri de ani de lumin[, s[-i hr[nesc p[pu=a cu biberonul? }mi pune ea, aiurea ]n univers, o floare mic[ ]n piept? ]mi z`mbe=te]n alt[Cale lactee, netezindu-=i p[rul la oglind[?]mi „dovede=te“ poate, pe un P[m`nt mai vechi cu o lun[, c[ sunt t`n[r?...

Am g[sit-o lucr`nd la o rochi\[mic[, de trei palme, pentru Ilenu\a, fata buc[t[resei.

Ilenu\a e una din pasiunile ei. +i merit[! }n v`rst[de patru ani,]mbr[cat[ca =i mama ei, miniatura de \[ranc[are ochii negri, str[lucitori ca dou[m[rgele de cocs, =i se lipe=te de oameni ca o pisic[.

Iubirea de copii, la Adela, este]n adev[r o pasiune. Prin sat]i p`nde=te, parc[ ar voi s[-i fure, se arunc[ asupra lor, ]i ia ]n bra\e, ]i sperie uneori cu dezmierd[rile ei vijelioase, le d[ bani, le d[ bomboane, care nu lipsesc pentru acest scop niciodat[ din s[cu=orul ei... Mutra mea, cu oric`t[ipocrizie m-a= sili s-o compun favorabil[, r[m`ne pu\in cam sceptic[. (E uimitor cu c`t[preciziune sim\ul muscular transmite creierului cele mai fine nuan\e ale expresiei figurii noastre.) Adela observ[=i-mi cere iertare, mai serios sau mai]n glum[, c[m[plictise=te. Ultima dat[,]ns[, mi-a spus r[spicat: „E=ti egoist, *mon cher ma]tre*, ca to\i b[rba\ii!“ =i apoi mi-a luat bra\ul cu un gest care continua

]nc[, despotic, impetuozitatea mi=c[rilor ei cu copiii. (O fi]n\eles ea complet egoismul meu? O fi]n\eles c[opririle ei cu copiii m[impacienteaz[pentru c[-mi r[pesc aten\ia =i timpul ei? +i pentru c[-mi dau ocazia s[m[sor posibilit[\ile ei pasionale, care nu vor fi niciodat[pentru mine?)

C`nd m-a v[zut ast[zi intr`nd, a]ncetat cusutul, pentru a-l relua peste c`teva momente.

Cusutul ei, cu capul plecat pe lucru, m[deplaseaz[suflete=te. F[r[ochii ei, am impresia c[monologhez, oric`t[aten\ie ar ar[ta vorbelor mele, confirmat[prin participarea ei normal[la discu\ie =i prin promptitudinea r[spunsurilor.

Numai c`nd se]nsufle\e=te]n chip deosebit las[un moment lucrul, ceea ce]nseamn[— concluzia se impune nemiloas[— c[restul timpului prezen\a mea nu-i angajeaz[ ]ndestul existen\a.

M[desp[gubeam]ns[cu libertatea]ntreag[de a-i privi f[r[=tirea ei, oarecum]n absen\a ei, bra\ele goale p`n[ aproape de cot, de un alb luminos, geometric rotunde, cresc`nd]n amploare de la]ncheietura m`inii ]n sus; ochii lungi, cu ]ncarnatul pleoapelor mat, ca la copii, =i genele stufoase umbrindu-i albastrul privirilor; b[rbia ]ngust[, fin[, de ras[ evoluat[, care-i d[ o ging[=ie emo\ionant[; linia corpului fr`nt[, ascuns[pe alocurea, ca s[reapar[ ]n toat[puritatea ei.

}n sf`r=it, confec\iunea rochiei-juc[rie ajung`nd la un stadiu care necesita interven\ia ma=inii de cusut, Adela mi-a d[ruit privirile, am`n`nd croitoria pentru alt[dat[.

I-am ar[tat o fotografie de c`nd aveam dou[zeci de ani, pe care o port ]n portofoliu la un loc cu alte fotografii de familie. |ineam de c`teva zile s[i-o ar[t — s[m[vad[ ]ntr-un ipostas favorabil — chiar cu primejdia de a suferi de compara\ia cu mine]nsumi, s[vad[c[tinere\ea nu este un atribut care se exclude cu ideea de „*son ma]tre*“, c[...

Dup[ce a privit fotografia ca un expert (aveam sentimentul curios c[am delegat pe cineva s[m[reprezinte]ntr-o afacere

important[), Adela spuse cu toat[hot[r`rea: „E mai bine acum, da, e mai bine“.

E mai bine c[nu sunt un tinerel insignifiant, ori figura mea e mai „bine“ acum? (Problema psihologic[pune o problem[gramatical[: „Bine“ adverb ori adjectiv?) }n cazul al doilea, observa\ia ei nu are nici o importan\[, chiar dac[„mai bine“ ar fi egal cu mai frumos. Po\i fi mai frumos dec`t ]n tinere\e chiar c`nd ai =aptezeci de ani. }n cazul]nt`i, are o importan\[ capital[! Pentru a construi at`t de repede fraza echivoc[, unui b[rbat i-ar trebui reflexiune =i calcul. Dar femeilor le ajunge instinctul.

Nu i-am cerut nici o explica\ie. A cere astfel de explica\ii unei femei este o prostie. Reac\iunea — =i ea t[cut[— a Adelei ar fi fost, ca a oric[rei femei]n asemenea]mprejur[ri: „Ori]n\elegi singur ce-\i spun, ori las[-m[ ]n pace cu aten\iile dumitale sentimentale!“

}n loc s[-mi dea fotografia]n m`n[, mi-a pus-o, \in`nd-o cu dou[degete =i f[r[s[m[ating[,]n buzunarul de sus al surtucului.

Mirosea ca o floare.

Mi-a luat apoi bra\ul =i m-a dus]n ograd[s[-mi arate ni=te picheri[1] aduse de cur`nd de proprietarul casei: „S[ vezi c`t sunt de elegante =i de proaste“.

Nu m-au interesat picherile. (Probabil c[nu \inea nici ea cu tot dinadinsul s[le admir.) Spiritul]mi era angajat]n]ntregime de duritatea elastic[=i cald[a bra\ului ei rotund, care o realiza]ntreag[.

M-am dus]n c`mp, ]n aer mult, s[ m[ ]mpr[=tii ]n natur[. Marginile g`ndirii]mi erau prea]nguste pentru imaginea, schimb[tor detailat[=i totu=i mereu aceea=i a Adelei, =i tensiunea nervilor, ajuns[p`n[la rupere.

La]ntoarcere, c`nd am trecut prin dreptul casei ei, repeta f[r[ sf`r=it, ca]ntr-o obsesie, c`teva m[suri dintr-o mazurc[. }=i acompania un g`nd? O imagine st[ruitoare din trecut? De acum?

---

[1] Pichere — bibliec[.

A hot[r`t, f[r[ s[ m[ consulte, c[ nu mai am voie s[ fumez c`nd suntem]mpreun[dec`t dou[ \ig[ri pe ceas, f[cute de d`nsa. Avea \ig[rile gata. A]nv[\at s[le fac[de la buc[t[reas[.

— Deocamdat[-s cam noduroase, dar am s[m[perfec\ionez. Ai s[vezi...

C`t ]mi pare de bine c[ nu sunt reu=ite, c[-i simt ]n fiecare defect mi=c[rile, degetele, g`ndul ei, urma vie\ii ei misterioase... Perfect reu=ite, ar fi impersonale!

Cutia de \ig[ri o administreaz[ea. C`nd i-am cerut una peste num[r, mi-a refuzat-o =i mi-a interzis s[ m[ „tocmesc“ (dar mai pe urm[, v[z`ndu-m[prea „nenorocit“, mi-a acordat o \igar[de favoare).

Regimul la care m-a supus e aspru, dar]l suport cu voluptate:]mi satisface (m[car]n parte!) apetitul de sclavie, nevoia imperioas[de a-i pune la picioare]ntreaga mea libertate!

Azi i-am dat o consulta\ie medical[...

Se lovise la un picior, =i doamna M..., pentru care lumea e o posibilitate ne]ntrerupt[de nenorociri, m-a rugat s[v[d dac[fiica ei nu e amenin\at[de... osteit[!

Cu toate protest[rile ei, Adela a trebuit s[se duc[ ]n cas[=i s[-=i elibereze piciorul.

C`nd am fost chemat ]nl[untru, am g[sit-o ]ntr-un fotoliu, cu piciorul gol at`rn`ndu-i sub poala rochiei negre. St[tea ]ncruntat de serioas[, cu m`inile p[r[site pe bra\ele fotoliului. Dar c`nd am ]ngenuncheat, ca un paj, s[-mi exercit meseria, nu =i-a putut st[p`ni un z`mbet — concordant cu atitudinea mea, involuntar galant[.

Nu avea nimic. Nici un simptom]ngrijitor. Nici m[car un semn exterior. Albul era imaculat. Numai c[lc`iul mic, de copil,]i era trandafiriu.

„La peau, le cerveau, les nerfs — zice Charcot[1], maestrul nos-

[1] Jean-Martin Charcot (1825-1893), medic francez, cunoscut prin lucr[rile sale asupra bolilor nervoase.

tru al tuturora, — *tout ça va ensemble*“.[1] Epiderma ei fin[ilustra,]n adev[r eclatant, generalizarea maestrului. +i cunosc destul de bine anatomia ca s[=tiu c[de la v`rful degetelor piciorului =i de la v`rful degetelor m`nii pielea se afineaz[ treptat, izol`nd tot mai pu\in pulsa\ia vie\ii.

C`nd a venit ]n cerdac, mi s-a p[rut curios c[-i simpl[ =i natural[, ca =i cum nu s-ar fi ]nt`mplat nimic... Dar de unde putea s[=tie, ba]nc[s[=i realizeze, ceea ce se]nt`mplase, c[de azi]nainte demen\a mea a intrat]ntr-o alt[faz[? Pentru femei, piciorul b[rbatului este indiferent. Pentru ele, a spus-o un alt maestru, nu exist[tenta\ia =i tortura imaginilor.

Corpul unei femei tinere — elasticitatea lui, rotunzimile calde, fine\ea =i luminozitatea epidermei — este realizarea formal[=i structural[cea mai des[v`r=it[a materiei vii, este miracolul suprem]nf[ptuit de natur[dup[miliarde de dibuiri =i]ncerc[ri neizbutite, este termenul ultim al evolu\iei cosmice.

A devenit unic[. (Credeam c[am pierdut pentru totdeauna facultatea de a uniciza o femeie.) }ncepe s[-mi fie scump tot ce e al ei =i, mai scump dec`t totul, u=oara asimetrie a gurii, c`nd z`mbe=te, care multiplic[ farmecele z`mbetului ei. Dar mi-e scump nu numai tot ce este ea =i tot ce face ea, ci =i rochiile ei (mai ales rochiile ei!), mantila ei, galo=ii ei mici, adorabili, =i s[cule\ul ei, din care am scos]ntr-un moment, c`nd era ]n alt[ odaie, batista mototolit[ de m`inile ei =i am respirat-o!

De c`t[va vreme, pe l`ng[vocea ei obi=nuit[,]nceat[=i uneori parc[ ]n[bu=it[, Adela are]n unele momente o alt[voce, tare, sonor[, categoric[, o voce de *grande-dame*, pe care nu ai recunoa=te-o c[e a ei dac[ar vorbi f[r[s-o vezi. Glasul ei]ncet, cald parc[de c[ldura pieptului ei, e glasul femeii emotive, care exprim[frazele abrupt, al femeii cu tulbur[toarea asimetrie a gurii c`nd z`mbe=te.

[1] Pielea, creierul, nervii... toate acestea merg laolalt[(*fr.*).

Glasul cel[lalt, sonor =i categoric, e al femeii cu umerii largi, cu u=oara =i u=or impertinenta acvilinitate a nasului. (+i al femeii care simte c[e st[p`n[?)

}i vorbesc necontenit de prietenia mea. }n realitate mint ori, mai exact,]mi fac iluzii. Prietenia e]ncredere reciproc[, e comuniune]ntre suflete, dar ceea ce e g`ndul meu de fiecare moment =i interesul capital al vie\ii, tocmai aceea ascund de ea. Iar interesele =i soarta ei ]mi sunt at`t de scumpe,]nc`t dac[ ea ar fi fericit[ cu oricine altul afar[ de mine, i-a= ur] fericirea cu s[lb[ticie, at`t de mult suntem prieteni! +i dac[mi s-ar impune alternativa de a o vedea]n[bu=it[de patim[ ]n bra\ele altuia ori ne]nsufle\it[pe catafalc, nu =tiu ce a= abhora[1] mai pu\in, a=a de mult]i sunt prieten...

Prietenia noastr[a murit odat[cu cea dint`i b[taie de inim[ pentru ea, fiindc[ foamea selectiv[ de femeie, numit[ impropriu =i aproape ]n der`dere iubire, este]ntoarcere la animalitate, este, g`ndind bine, o impulsie sinistr[. (}n momentul suprem al iubirii, femeia are ]n bra\ele ei un pitecantrop!) +i tot atunci a murit =i prietenia ei, c`nd, con=tient sau incon=tient, a sim\it c[a]ncetat de a fi pentru tine fiin\a pur spiritual[, c[-i vrei fiin\a fizic[, orice declara\ie de amor, oricum ar fi exprimat[, tacit sau prin cuvinte, fiind,]n esen\a ei, o cer=ire a corpului, considerat[de femeie, fie c[consimte sau nu, ca o „propunere ru=inoas[“! Admira\ia, unicizarea, idealizarea — *mitul* creat de inteligen\[=i imagina\ie pe instinctul brut — acoper[realitatea cu mald[re de flori, =i at`ta tot!

Sufletul i-l iubesc sau, mai exact (fiindc[cuv`ntul este pe de o parte debil =i pe de alta impropriu), i-l ador numai ]ntruc`t este expresia fiin\ei ei intime: senza\ii, emo\ii, imagina\ie, turnura spiritului — femeia din ea. Opiniile, ideile ei, dac[n-au timbrul vie\ii ei, mi-s absolut indiferente, de=i tot ce spune mi se pare inteligent (=i desigur este, c[ci acum trei ani, c`nd n-o

[1] *A abhora* — a detesta, a avea oroare de... (*fr. abhorrer*).

iubeam, era inteligent[). Mai mult. Cealalt[femeie interes`ndu-m[total, aceasta, care-i ia locul, m[impacienteaz[. }i simt doar farmecul ochilor, glasului, gesturilor, care sunt =i ale celeilalte,]i simt prezen\a, victorioasa ei prezen\[, care anihileaz[tot ce nu-i ea =i al ei (a=adar, =i ideile ei nepersonale). Dar ea respir[numai via\[, candoarea vie\ii, c[ldura vie\ii, spontaneitatea vie\ii; =i palpitarea asta intens[=i necontenit[a existen\ei ei o]mpiedic[de a st[rui]n ipostasul de fiin\[pur g`nditoare...

...Adora\ia egoist[, amestec de dorin\[=i idealizare extrem[, nu cedeaz[dec`t ]n rarele momente c`nd v[d]n ea fiin\a uman[, fragil[, vremelnic[, supus[la nenorociri posibile: mizerie =i boal[, =i la catastrofe sigure: moartea doamnei M... =i a ei. Dar, odat[cu izbucnirea]n con=tiin\[a imaginii femeii tinere cu bra\ele albe =i talia rotund[, egoismul pasionat ia locul sentimentelor altruiste sau (pentru c[acestea nu dispar f[r[s[lase o urm[, ca notele armonice ale unui sunet) le absoarbe]n propria-i substan\[, devenind =i mai devastator, at`t e de adev[rat c[totul concur[la exasperarea pasiunii pentru ea.

L[ud`ndu-i excesiv — „tipuri de animale superbe“ — dou[ evreice tinere pe care le-am v[zut ]n cr`=ma din O=lobeni, c`nd veneam aici, Adela a hot[r`t c[trebuie s[le „admire“ numaidec`t =i ea:

— Cu ocazia asta facem =i o plimbare mai lung[cu tr[sura.

La T`rgu-Neam\ului am putut merge singuri: t`rgul fiind pia\a =i bazarul localit[\ilor climaterice ale regiunii, =i drumul nostru av`nd un scop practic, aveam con=tiin\a (]n care se reflectau =i imperativele opiniei publice) c[totul era]n regul[. Dar ast[zi,]n plimbare de agrement cu caracter romantic, a trebuit s[cerem doamnei M... (f[r[s[ne spunem unul altuia motivul) sacrificiul prezen\ei ei.

Am pornit dup[pr`nz. C[ldura merita din plin calificativul pompos de „canicular[“. O u=oar[ abureal[ de v`nt,]n aceea=i

direc\ie cu tr[sura, nu ne d[dea nici un pic de r[coare, dar ne \inea]ntr-un nimb de praf =i ne f[cea tot mai cenu=ii =i mai spectrali. C`teva mu=te, cine =tie dup[ ce combina\ii de legi ale naturii, ]n loc s[ r[m`n[ ]n urm[, mergeau cu noi chiar c`nd zburau ]n direc\ia contrar[ tr[surii, afec\ion`nd, ca puncte de intermitent[odihn[, nasul doamnei M..., al Adelei =i cu preferin\[pe al meu, ca mai proeminent =i mai spa\ios. Dar pentru mine problema capital[era alta, destul de complicat[. Pe sc[una=ul de dinainte,]ntr-o tr[sur[=i mai str`mt[ dec`t a lui badea Vasile, trebuia s[fiu mereu cu ochii]n patru ca s[nu ating picioarele tovar[=elor mele =i s[nu le trimit fumul \ig[rilor]n fa\[. Fumul acesta, cu stupida n[t`ngie a lucrurilor ne]nsufle\ite, m-a chinuit tot drumul mai r[u dec`t o fiin\[vie =i rea: cu oric`t[ putere i-a= fi imprimat direc\ia ini\ial[ spre dreapta sau spre st`nga, el r[m`nea ]n tr[sur[, sau, cu o ]nc[p[\`nare exasperant[=i, parc[, voit[, se]ntorcea]napoi, merg`nd drept]n ochii obosi\i ai doamnei M... =i]n ochii a=a de alba=tri ai Adelei. }n cele din urm[a trebuit s[renun\ la fumat.

Tr[sura veche zdr[ng[nea din toate fiarele ei. Obiectele din priveli=te alergau]n urma noastr[, cele de aproape mai repede, cele de departe tot mai]ncet, p`n[ la dealuri, care st[teau pe loc, dar dup[ o bucat[ de vreme r[m`neau =i ele]n urm[.

C`nd birjarul opri s[ dreag[ un =treang, se opri dintr-o dat[ totul. }n locul zgomotului — t[cere \iuitoare. }n locul mi=c[rii — total[ ]ncremenire. Iar c`nd m-am cobor`t din tr[sur[ s[ m[ dezmor\esc, raportul dintre mine =i realitate s-a schimbat complet. Mi=c`ndu-m[, la r`ndul meu,]n fa\a peisajului oprit]n loc, acum elementul activ eram eu, =i el, cel pasiv.

Se cobor`r[ =i doamnele. Doamna M... p[=ea ]ncet, metodic. Adela se mi=ca ]ncoace =i ]ncolo plin[ de gra\iile ei =i ale v`rstei ei, rup`nd o buruian[, privind ner[bd[toare la seidec[ria empiric[ a birjarului, dezmierd`nd caii,]mpletind]ntr-o codi\[mo\ul unuia, l[ud`ndu-le ochii „buni“ =i fruntea „cuminte“.

Eu m[dezd[unam de temperan\a silit[din tr[sur[fum`nd cu deliciul fericirilor oprite, ca]n liceu]n recrea\ie, dou[\ig[ri deodat[, spre mirarea =i indignarea Adelei:

— Asta, fiindc[mi-ai promis c[ai s[fumezi mai pu\in?

Am primit cu cinism admonestarea. Nu-i puteam spune c[m[desp[gubesc de jertfa f[cut[ochilor ei frumo=i, nici renun\a la voluptatea nicotinei.

C`nd am plecat, realitatea =i-a luat revan=a cu zgomotele tr[surii h`rbuite =i cu iure=ul universal al priveli=tii.

La cr`=ma din O=lobeni n-am g[sit dec`t una din cele dou[evreice tinere. Dar mai grav[dec`t lipsa unei jum[t[\i a obiectului excursiei noastre a fost surpriza de a descoperi c[ acum dou[ s[pt[m`ni facultatea mea de iluzionare fiind disponibil[, convertisem eminente]nsu=iri biologice]n atribute estetice. „Animalul“ era]n adev[r „superb“ — de carna\ie =i de tinere\e. Sculptura era reu=it[. Pictura,]ns[, ratat[. Femela, f[r[ ]ndoial[, era de primul rang, femeia era oricare. Dar situa\ia mi se p[ru cu totul]ngrijitoare c`nd mi s-a pus problema dac[, frapat[de construc\ia fetei de la tejghea, Adela nu ghice=te cumva cauza entuziasmului meu, acum perimat, pentru ceea ce avea „animalul“]n adev[r „superb“.

Doamna M..., lipsit[de orice interes pentru ancheta noastr[estetic[, st[tea cu o m`n[ pe tejghea, resemnat[. Adela ne privea pe r`nd, pe negustori\[=i pe mine, z`mbind sub\ire. Fata de dup[tejghea ar[ta elocvent prin toat[atitudinea ei c[nu]n\elege deloc pentru ce st[m acolo]n fa\a ei, spectatori imobili =i mu\i.

Trebuia s[ne justific[m prezen\a. Dar nu puteam cere trei rachiuri — pentru cele dou[doamne =i pentru mine... +i nici o garaf[de vin cu trei pahare, s[cinstim la tejghea ori la masa din fund, ocupat[ ]n parte de c`\iva \[rani, care tr[geau cu coada ochiului la noi, ironici.

— Domni=oar[, d[-mi un kilo de m[sline =i testeaua asta de covrigi! (Era singura marf[acceptabil[pe care o vedeam]n dughean[.)

Neput`ndu-m[ opri la timp pe pov`rni=ul apucat, cerui super-

bei domni=oare =i restul m[rfii din dughean[: o jum[tate de cracati\[at`rnat[ str`mb]ntr-un cui.

Negustori\a]mi servea comenzile cu]ndoial[, cu un fel de spaim[.

Adela fugi pe u=[, l[s`ndu-m[cu doamna M..., care o urm[imediat, decent[.

— Ai cump[rat =i cracati\a?! putu abia s[articuleze Adela, acum]n tr[sur[, tampon`ndu-=i cu batista fa\a pl`ns[de r`s.

Cracati\a mirosea, fire=te, a cracati\[, dar mirosea grozav. Am ascuns pachetul sub capra tr[surii. Degeaba. Mireasma — ca orice emana\ie subtil[, de roze =i de cracati\[— nu cuno=tea bariere =i continua cu entuziasm s[ ]mb[ls[meze]mprejurimile.

— Cucoane, da-mi spurc[tr[sura, s[ierta\i! r[sufl[birjarul, nemaiput`nd s[rabde.

M-am hot[r`t s[ arunc st`rvul. Dar unde? Pe drum? }n p[pu=oi? Oriunde l-a= fi aruncat,]l putea g[si un \[ran. +i o cracati\[ ]n p[pu=oi fiind, f[r[nici o]ndoial[, un eveniment unic pe]ntreaga planet[, zvonul ar fi ajuns]n sat =i a= fi jignit de moarte pe negustori\a din O=lobeni, depreciindu-i comer\ul pe toat[Valea Crac[ului.

+i parfumul de cracati\[plutea p[trunz[tor =i f[r[sf`r=it]n aerul r[coros al]nser[rii.

— S-o]ngrop[m! hot[r] Adela]ntr-o fulgerare genial[.

Am]nhumat cadavrul]ntr-un morm`nt ad`nc, s[pat cu b[rdi\a birjarului. Deasupra morm`ntului am a=ezat un bolovan — modest monument funerar — =i,]mp[ca\i]n suflet de isprava f[cut[, am plecat.

Umbrele serii ne]nv[luir[repede. }n cur`nd mantia cerului fu b[tut[ de toate pietrele pre\ioase cu care se ]mpodobe=te de la ]nceputul timpului. Dar poalele mantiei se mi=cau. Cea din st`nga cobora cu toate diamantele ei sub dealul dinspre apus, iar cea din dreapta se]n[l\a peste dealul din r[s[rit, ridic`nd alte diamante sclipitoare,]n mijlocul c[rora, ca un motiv stilizat de broderie, str[lucea constela\ia Andromedei.

C`nd am ajuns acas[, glasul Adelei m[chem[cu o duioas[ironie:

— *Cher ma]tre*, m`ine mergem iar s[admir[m pe Venera din O=lobeni?...

}n ograd[, asistat[de o servitoare, f[cea dulcea\[de zmeur[pentru doamna M...

A trebuit s[stau cu doamnele]n cerdac. Adela privea cu z`mbete complicate cursa ]n care c[zusem. }n sf`r=it, m[chem[la ea, „s[-i \in de ur`t“. }nfierb`ntat[de c[ldur[, avea c`teva perle fine pe decolteul mic, de un alb secret =i tulbur[tor. Se mi=ca la dreapta =i la st`nga, =i =or\ul]ncheiat la spate]i str`ngea talia, accentu`ndu-i rotunzimile. Eram comic]n laboratorul acesta improvizat =i]ntre femei, dar ce importan\[are mai mult ori mai pu\in comic? Cu orgoliu de autor, mi-a dat s[gust dulcea\a dintr-o farfurioar[. Era opera ei! I-am adus elogii, min\ind, c[ci con=tiin\a n-a putut lua act de nimic: Adela era prea aproape de mine,]nc[lzit[, cu c`teva perle fine pe albul secret de forma unei inimi.

Dup[ce a ispr[vit dulcea\a, s-a dus s[se dea]n scr`nciob, ca s[ se r[coreasc[ — un scr`nciob f[cut pentru Ilenu\a — o fr`nghie dubl[ cu capetele legate de o creang[ groas[ =i dreapt[, cu o sc`nduric[ ]n loc de scaun.

— Fii cavaler =i ajut[-m[s[zbor sus, sus de tot, ca la Vorniceni. Ti-aduci aminte?

Cu m`inile str`nse pe fr`nghie ]n dreptul capului, cu m`necile c[zute p`n[ la coate, trecea pe l`ng[mine repede, singur[cu fericirea ei, trimi\`nd din fluturarea ]mbr[c[mintei u=oare o adiere suav[, pe care o sim\eam pe obraz, pe pleoape, pe buze. C`nd se ridica]n sus, desen`ndu-se ]ntreag[ pe albastrul cerului, zborul se ]ncetinea, dar c`nd trecea prin dreptul meu, repejunea devenea, simbolic, vertiginoas[. La un moment dat, aduc`ndu-=i aminte de mine, cum se cobora de sub crengi, mi-a ar[tat

copil[ros-=treng[re=te,]ntr-o clip[de fulger, v`rful ascu\it =i trandafiriu al limbii. C`nd s-a s[turat de zbor:

— Acu las[-m[ ]n voie.

Pendularea s-a mic=orat. Fustele s-au lini=tit.

}n sf`r=it, ne-am reg[sit, ]nt`lni\i, al[turea. Era]nalt[, rumenit[ ]n obraz, cu ochii sc`nteietori, cu buzele sub\iri =i ro=ii.

— E=ti palid. Te-ai obosit. Acum sunt mai grea dec`t la Vorniceni. Am crescut.

Da, greutatea ei a crescut, tulbur[toare. E femeie. O sim\eam]n bra\ la fiecare]ncordare. Toat[greutatea ei... Toat[femeia...

Rebeliune =i la=itate.

La M[n[stirea Neam\ului, singur.

Pretext`nd ]ns[, fa\[ cu Adela, o afacere, f[c`nd, a=adar, concesie fricii ca gestul s[nu aib[ ]ntreg efectul pe care teoretic tocmai voiam s[i-l dau (afirmarea independen\ei =i libert[\ii mele fa\[de ea!), am stricat ceea ce construiam]n momentul c`nd construiam.

Diminea\a era clar[. Drumul aproape neumblat. Badea Vasile m`na ]ncet. C`nd]=i sucea \igara, l[sa caii la pas. Mi=c[rile ca =i rarele lui cuvinte late erau]n acord cu lini=tea din natur[.

La st`nga str[luceau mun\ii, adu=i mai aproape de limpezimea rece a dimine\ii. }ndoituri, depresiuni, pete de alt[ culoare dec`t a bradului, de obicei invizibile, acum se detaliau]n transparen\a des[v`r=it[ a aerului. Departe, la orizont, spre F[lticeni, nouri cenu=ii arginta\i p[reau al\i mun\i, nemaiv[zu\i pe lume, ]nal\i p`n[la cer, spintec`ndu-l cu v`rfuri de ghea\[, realiz`nd, tocmai prin neverosimilul lor, ideea pur[ de munte. }n dreapta, spre Moldova ]ndep[rtat[, ]ntr-o minim[ boare alburie — c`mpia multicolor[, sem[nat[cu sate v[zute de ani =i ani]n p`lcurile lor de arbori, niciodat[ vizitate =i de aceea mereu mai misterioase, din care se ]nal\[, cercet`nd dep[rt[rile, turnurile bisericilor, albe. +i, deasupra ariei p[m`ntului, cu mine =i cu

badea Vasile]n centrul ei, cerul, minunea suprem[a naturii, de un albastru dens, dur — concret.

Mun\ii V[raticului, din st`nga, cre=teau ]n m[sura ]n care suiam dealul, ca s[ descreasc[ din nou c`nd coboram spre T`rgu-Neam\ului. C[ldura se ]nte\ea. Aerul ]ncepea s[ joace deasupra c`mpiei,]ncerc`nd miraje abia conturate.

... Adela! La ora asta era desigur]n cerdac, pe scaunul ei pliant, cu =alul]mpletit pe umerii largi, pe bra\ele rotunde, pe bustul]nalt, cu ochii pe jum[tate]nchi=i de lumina soarelui, filtr`ndu-=i azurul printre genele lungi... Ochii ei alba=tri... Culoarea cerului pentru un detaliu organic!... Abandonarea extatic[a unei femei cu privirile albastre... }n locul lic[ririi ironice, aiurare!...

O schimbare]n lumea din afar[m-a de=teptat din semi-halucina\ia tulbur[toare. Clinchetele zurg[l[ilor deveniser[mai tari, mai metalice, mai apropiate — mai categorice: intrasem]n Humule=ti. Badea Vasile opri la prima cr`=m[ ca s[-=i odihneasc[, zicea el, caii. Cr`=marul, mic, pipernicit, cre\, st[tea pe prisp[,]n vest[, cu picioarele goale]n papuci, silabisind *Universul* cu o voce mai tare dec`t era nevoie ca s[-=i ajute ]n\elegerea prin auz. Din cas[ veneau valuri de melodie. Cineva, probabil cr`=m[ri\a, c`nta: „Suspine crude pieptu-mi zdrobe=te“. Desigur c[ acela care o f[cea s[ suspine at`t de crud nu era cr`=marul, impropriu pentru rol chiar =i prin natura lui de intelectual, probat[(=i fortificat[) de citirea ziarului enciclopedic.

C`nd ap[ru =i ea, monumental[, brun[ =i alb[, gras[ =i r[s-coapt[, cu c`rlion\i pe frunte, cu nasul]n v`nt (nasul clasic al cr`=m[ri\ei amoroase din toate nuvelele indigene), cu o alunic[asasin[, natural[ori me=te=ugit[de ea, de straj[l`ng[ narea st`ng[, cu o umbr[fin[de cotle\i [1] alb[strui l`ng[ urechile cu cercei ro=ii, am ]n\eles c[ avea ]n adev[r nevoie de toat[ for\a suspinelor ei ca s[ poat[ zdrobi un piept at`t de oceanic, care lupta triumf[tor pentru]nt`ietate cu alte farmece ale persoanei ei.

[1] Aici: =uvi\e de p[r.

Badea Vasile =i caii]=i]mprosp[taser[for\ele. El]n cr`=m[, ei la f`nt`n[. Acum =i el, =i caii erau mai bine dispu=i.

Din Humule=ti, am intrat peste c`teva minute ]n V`n[tori — sat lung, cu case noi, f[r[un copac pe l`ng[ ele, cu aspectul unei mahalale de barier[, plin de copii murdari, aproape goi, p`nteco=i de friguri =i alimenta\ie herbivoree, cu p[rul decolorat de soare. +i apoi, f[r[tranzi\ie,]n singur[t[\ile severe ale peisajului de munte.

Dar ast[zi Eros plutea]n atmosfera din valea Ozanei: cu o]ncordare de pas[re r[pitoare, sigur[de prad[, cu un z`mbet r[u pe din\ii mici, aspri de dorin\e =i f[g[duin\e, ]nainta din lan spre un fl[c[u tomnatic (care st[tea l`ng[o colib[de frunzar) o \[ranc[t`n[r[, cu un tulpan verde r[zvr[tit pe cap, o femeie sub\ire, cu p[rul c`nepiu, cu coapsele fine]n rochia de cit, cu s`nii mici, descul\[, cu gleznele goale. Fl[c[ul st[tea nemi=cat, z`mbind. Femeia]ncordat[ ]l sidera cu ochii ei sc`nteietori, ]mpl`nta\i]n ochii lui nesiguri. Dar fl[c[ul scund nu era o alt[edi\ie a cr`=marului din Humule=ti. Fatalitatea cu care era m`nat[femeia spre el, z`mbetul lui =i musta\a lene=[de om pasionat se opuneau oric[rei apropieri]ntre cei doi b[rba\i de pe valea Ozanei.

Tr[sura noastr[zgomotoas[a trecut inexistent[pentru femeia teribil[cu s`nii mici, cu coapsele fine, cu gleznele goale.

Lipsit de orice estetic[,]nconjurat de un peisaj monoton =i trist, cu cele dou[biserici dinl[untrul „zidului“ una l`ng[ alta (ceea ce d[, nu =tiu pentru ce, o impresie sinistr[ =i funebr[), cu aghezm[tarul din fa\[, cupol[ enorm[, dizgra\ioas[, pe jum[tate ]ngropat[ ]n p[m`nt, a unei catedrale urie=e=ti scufundate, cu chiliile izolate, sup[rate una pe alta, Neam\u este c[lug[r, tot a=a cum Agapia, cu c[su\ele mici, dese =i curate, cu biserica g[tit[, spilcuit[— cas[cu dou[sute de gospodine! — cu miniaturile ei de mun\i ai c[ror brazi i-ai putea num[ra (doamna V... sus\inea c[sunt 518...), este c[lug[ri\[.

}n timpul verii, caracterul acestor m[n[stiri este accentuat de genul vilegiaturi=tilor. La Neam\ tonul]l d[corpul didactic. (Haine negre, pas m[surat, ochelari...) La Agapia — aristocra\ia mai mult sau mai pu\in autentic[=i snobii elegan\ei. (Crochet, dezinvoltur[, dialect franco-rom`n...)

Am vizitat pe p[rintele Palamon, gazda mea dintr-o var[=i amicul meu. P[rintele Palamon e]ntotdeauna bolnav: „afacerea“ pentru care am venit aici — cel pu\in pretext pentru con=tiin\a mea c[n-am min\it-o complet pe Adela.

P[rintele Palamon, tip des[v`r=it de c[lug[r a=a cum s-a format de-a lungul vremurilor, seam[n[ cu sfin\ii de pe pere\ii din biserica m[n[stirii, dar e mai bine hr[nit dec`t ei. El aduce pu\in =i cu poetul Costache Conachi, mutr[de egumen grec.

}n materie de pictur[, am rev[zut cu pl[cerea de totdeauna tablourile de pe pere\ii p[rintelui Palamon, dintre care se impun aten\iei mai cu seam[dou[: un *Infern*, care vrea s[fie o gur[de balaur,]n realitate o gur[de cal fantastic, deschis[larg, ca s[poat[aspira =i]nghi\i pe cei os`ndi\i pentru p[catele lor. (E interesant mai ales c[-i po\i vedea cum trec unul dup[ altul prin g`tul, transparent pentru ocazie, al balaurului-cal); =i un *Atos* compus din treizeci de conuri verzi, perfect egale, or`nduite ]n fronturi suprapuse: sunt piscurile care alc[tuiesc masivul sf`nt, acoperite cu arbori,]nchipui\i printr-o l`n[crea\[verde, fiecare pisc cu numele lui scris ca o etichet[pe corpul conului, =i totul lipit, ca pe un perete, pe o mare sinilie care se ridic[vertical]n dosul „muntelui“. Imposibil de conceput o pictur[mai prerafaelit[=i o transfigurare mai complet[a realit[\ii...

Dejunul, preg[tit c[lug[re=te, dup[vechi =i nedezmin\ite canoane — untdelemnuri, zgl[voace, chitici, mirodenii — l-am luat la p[rintele Palamon.

O curiozitate mali\ioas[m-a hot[r`t s[ vizitez pe Timotin. Decep\iile ]nc`nt[toare sunt rare. Am avut una aici: doamna „Jeny“ Timotin nu e femeia care a trecut acum dou[zeci de zile pe la B[l\[te=ti.

Dup[ce m-a primit, cu gesturi unghiulare =i cu o bucurie rece de matematician, de=i real[, Timotin m-a l[sat singur =i am]n\eles c[a reu=it cu greu s[determine pe doamna s[vin[ ]n odaia de primire.

A ap[rut emo\ionat[=i st`ngace. Ceea ce mi se p[ruse ostilitate ]mbufnat[, era timiditate. Sub\ire, zvelt[, formele ei nu poart[ m[rturia celor patru maternit[\i. }ntr-o rochie neagr[, din care apar numai, =i ]nc[ cu destul[ zg`rcenie, m`inile, g`tul =i v`rful botinelor, piept[nat[ simplu, cu p[rul supus, sim\i c[ e ]ntr-o ve=nic[ vibrare, care nu se d[ pe fa\[ dec`t]n neast`mp[rul nervos al piciorului =i ]n gesturile repetate, ma=inale, de a nu l[sa ca fusta s[-i deseneze c`t de pu\in formele. (...Dar degetele ei, sub\iate spre v`rf,]i tr[deaz[arhitectura general[, eminent feminin[, compus[din zvelte conuri trunchiate.)

Nimic frumos]n figura ei, nici m[car ochii, de=i ne]nchipuit de vii. Dar femeia aceasta e dintre acele pentru care problema frumuse\ii nu se pune.

Mi-am exprimat dorin\a s[-i v[d copiii. Nu sim\eam nici o nevoie =i n-am cerut aceast[favoare nici din polite\e. Voiam s-o v[d cum se comport[cu ei. Este pentru mine un examen probant al psihologiei unei femei. I-a adus, i-a \inut un moment]n camer[=i i-a trimis apoi cu d[daca s[se joace. Copiii, foarte]ngriji\i, ar[tau solicitudinea ei matern[. Dar din chipul cum i-a prezentat =i i-a concediat se vedea bine c[aceast[mam[=tie c[nu trebuie s[importuneze lumea cu odraslele ei =i c[nu e numai mam[.

Aten\ia, rezerva, u=oara cochet[rie pe care o pune]n purtarea ei cu Timotin arat[c[aceast[so\ie e]namorat[ ]nc[de b[rbatul ei.

Femeia asta m[runt[desigur c[nu poate inspira capricii, nu poate provoca emula\ie]ntre amatorii de flituri, dar prin temperamentul ei cred c[poate dezl[n\ui pasiuni arz[toare.

Feminitatea *agitat molem*[1]. Fiin\a neutr[, improblematic[, in-

---

[1] Tulbur[nep[sarea (lat.)

ofensiv[, fata mic[de zece ani,]n unghiuri drepte ori ascu\ite,
cu dou[be\e]n loc de picioare, dizgra\ioas[la figur[, poate de-
veni adesea la cincisprezece ani izvor de seduc\ii roind din forme-
le rotunzite, din reliefurile ce se anun\[, din enigmaticul „da =i
nu“ incon=tient]nc[al figurii, din]ncre\iturile rochiei, din ati-
tudini pasive =i cu at`t mai imperative — seduc\ii care lipsesc ade-
sea femeilor frumoase, „reci“, cum spunem noi, lipsite de „vino-
ncoace“, cum spune poporul, expresii care indic[deficitul acelui
principiu vital nou, care a operat la pubertate mai puternic]n fata
mic[, dizgra\ioas[dec`t ]n cea frumoas[, supra]nc[rc`nd-o de
electricitate feminin[. Amorurile inspirate de aceste femei — de
obicei pasiuni tiranice, p`n[la degradarea b[rbatului, fiindc[nu
sunt provocate =i de impresii estetice, ci numai de cauze bio-
logice — sunt privite ca ni=te nebunii, iar poporul le crede da-
torite farmecelor =i vr[jilor.

A= fi curios s[cunosc via\a doamnei Timotin, s[v[d dac[di-
agnoza mea, pus[dezinteresat, este adev[rat[. Dezinteresat, pen-
tru c[Adela m[imobilizeaz[ ]n atitudinea de observa\ie pur[
fa\[cu toate femeile din univers. De altfel, doamna Timotin nu
e genul meu, al acelora care au concep\ia plastic[, pictural[=i
statuar[a femeii, mai ales c`nd a ajuns la patruzeci de ani!

...Ori despre ce vorbeam, lucruri banale sau interesante, mai
mult banale, doamna Timotin punea]n toate,]n ochi,]n tonul
vocii,]n gesturi,]n neast`mp[r, aceea=i c[ldur[a sufletului.

Dar trebuia s[plec. C`nd m-am ridicat de pe scaun =i am
anun\at hot[r`rea, doamna Timotin adres[b[rbatului ei un: „Ni-
cule!“ speriat. Timotin]mi traduse foarte discursiv alarma ei. Era
hot[r`t ]ntre d`n=ii, probabil de c`nd venisem, s[m[opreasc[
seara la mas[.

„Nu se poate s[nu ne faci pl[cerea asta“, complet[doamna
Jeny expunerea lui Timotin =i, f[r[s[mai a=tepte sf`r=itul
argument[rii mele, lipsit[de tr[inicie (c[ci nu aveam ce obiecta
serios), se]ndrept[spre mine =i-mi lu[p[l[ria din m`n[. Ges-

tul simplu, de un cochet =i cordial autoritarism, cu care mi-a confiscat obiectul ce simboliza hot[r`rea mea, m-a ]mprietenit cu ea dintr-o dat[, sim\ind-o mult mai aproape suflete=te dec`t pe vechiul meu cunoscut, Timotin.

Sentimentul unui mai lung timp disponibil =i calmul dup[-amiezii pe sf`r=ite erau condi\ii prielnice pentru divag[ri sentimentale. Un incident din liceu, amintit de Timotin, deschise capitolul amintirilor din via\a de =coal[.

Profesorul de grece=te, tip original =i]ntotdeauna b[ut, care, imperturbabil =i nedezmin\it o singur[dat[, striga la catalog „Bolohan“]n loc de Balaban, „Dihanie“]n loc de Divani, „Rus oof! vi\iu“]n loc de Rusovici, =i a=a de la A p`n[ la Z, afar[ de unul cu breton pom[dat pe frunte, pe care-l numea Mari\a de la Morile de v`nt (cartierul galant al t`rgului): ori profesorul de chimie, care exploda un „ua=c[“ (va s[ zic[) dup[ fiecare trei cuvinte, nu aveau pentru doamna Timotin realitatea pe care le-o cuno=team noi =i pe care ne-o evocau acum aceste pu\ine note. +i nici incidentul celebru, c`nd am v[zut o clip[din antret, pentru]nt`ia =i ultima oar[, instrumentele lucitoare din laboratorul de fizic[, gra\ie unei u=i ]ntredeschise de servitor, care ne-a alungat, indignat peste m[sur[ de obraznica noastr[ indiscre\ie („Ce v[ zg`i\i?“)... Cu toate acestea, din cauza imagina\iei vii =i a sim\ului pentru comic, ea se amuza mai mult dec`t noi, neast`mp[rat[pe scaunul ei, r`z`nd cu lacrimi, dar f[r[glas, cu ochii str[lucitori, sufocat[parc[de o pasiune, cu capul pe spate, cu gura]nchis[, aspir`nd aerul pe n[rile dilatate. (Temperamentul fundamental se v[de=te]n toate reac\iile unui om: diagnoza mea este just[!)

Pe c`nd ne aminteam cu Timotin de profesorul de matematici, „dasc[lul de r[can“, care explica trei luni ]n =ir la tabl[, f[r[ s[ se ]ntoarc[ spre noi o singur[ dat[, adun`nd, sc[z`nd,]nmul\ind =i]mp[r\ind a\e plus be\e (ac+bc),]n timp ce noi jucam c[r\i, citeam romane proaste =i redactam scrisori]n proz[=i]n versuri c[tre duducile de prin vecini, un glas de violin[anun\[

din cerdac: „V-am adus po=ta!“, =i]n u=a deschis[ap[ru o feti\[cu ten cald, simpatic, de \iganc[, cu capul aproape prea mare, care o f[cea =i mai simpatic[, cu ochii veseli, timizi, rug[tori, =i cu nasul coroiat, care o f[ceau]nc[=i mai simpatic[. „Domnule doctor Codrescu, d[-mi voie s[te recomand verei mele, doamna Matilda Ioan.“

Doamn[! O secund[mi s-a p[rut o glum[, o fars[. Dar doamna Timotin nu putea face astfel de glume.

Dac[cuv`ntul „doamn[“ nu sem[na cu feti\a brun[, ]n schimb „Matilda Ioan“ era defini\ia ei reu=it[. Femeiu=ca mic[, timid[ =i afectuoas[, cu p[rul bogat =i greu, nu putea fi dec`t Matilda, iar ceea ce avea b[ie\esc]n ea, elasticitatea v`njoas[a taliei, a bra\elor =i a picioarelor ei lungi, era Ioan, nume aproape comun, echivalent cu b[rbat.

Sub\ire]n rochia cafenie cu platc[de catifea de aceea=i culoare mai]nchis[, se mi=ca u=or, pu\in aplecat[ ]nainte, c[ut`nd parc[mereu ceva prin odaie,]ntreba naiv, povestea ceva =i mai naiv, cu glasul ei de violin[, prietenoas[, mic[, cu priviri de adora\ie re\inut[pentru doamna Timotin.

Doamna Matilda Ioan se gr[bea s[plece. Era nelini=tit[. B[iatul ei r[m[sese numai cu servitoarea. „Doamna Matilda Ioan“ avea =i un b[iat, de opt ani, cum am aflat mai pe urm[!

Doamna Matilda Ioan ne d[du m`na, se lipi de doamna Timotin, ]i s[rut[ am`ndoi obrajii, =i pe urm[, cu fric[, o m`n[. Apoi, cu picioarele ei lungi de pas[re alerg[toare, parc[pornite a drum]ntins, =i cu un ultim acord de violin[: „La revedere“, se]ndrept[spre u=[, trecu pragul f[r[s[-l ating[, =i odaia]n care eram deveni mai rece =i mai larg[.

Existen\a Adelei, disp[rut[din con=tiin\[de c`tva timp, ]mi reveni, cople=itoare =i dureroas[, cu toat[ for\a compensatorie pentru timpul pierdut, ca =i diminea\a, dup[ cele c`teva clipe de libertate anterioare completei trezii. Senza\ii de natura asta, dup[solu\iile de continuitate ale ideii fixe, datorite devia\iei aten\iei

ori somnului, le-am mai avut numai o singur[dat[, c`nd, b[nuind c[m-am infectat din gre=eal[cu un preparat de bacili, tr[iam cele cincisprezece zile ale perioadei de incuba\ie. S-ar p[rea c[dorin\a de femeia unic[=i spaima de moarte sunt for\e de sine st[t[toare, care, c[zute]n incon=tient, se odihnesc =i se fortific[,]n timp ce =i con=tiin\a, odihnit[de ele, devine mai sensibil[la incita\iile lor.

Acum, readus la Adela, vorbeam =i auzeam tot ce se vorbe=te, dar ideea, imaginea, senza\ia existen\ei ei lumina din umbr[cu azurul ochilor s[i tot c`mpul con=tiin\ei.

}n timpul mesei, un artist al ciocanului a tocat un sfert de ceas (a doua zi era s[rb[toare), sco\`nd din lemnul uscat cascade de sunete, care mureau =i re]nviau. Apoi, ]n dang[tele clopotelor mari, c[lug[rii din veacurile moarte ]ncepur[ s[-=i pl`ng[via\a lor pierdut[.

C`nd m[ preg[team de plecare, a venit din nou doamna Matilda Ioan („Am venit s[ v[ iau la plimbare!“), cu ochii ei buni, sfio=i =i rug[tori, ]nso\it[ de o fat[ brun[, ]nalt[, care avea pe fa\[ un rest de r`s imobilizat =i nu se hot[ra s[se a=eze pe scaunul pe care]l \inea de speteaz[. Era sora doamnei Matilda Ioan.

Peste c`teva minute a intrat =i un domn t`n[r, b[rbatul doamnei Ioan, care mi-a confirmat]nc[o dat[diagnoza. O privea pe doamna Timotin cu fric[, supus — obiectul ei. Am]n\eles imediat c[ea *=tie* (numai ea =i cu mine!) =i se vedea c[era deprins[cu omagiile astea pasionate =i t[cute =i c[le accepta f[r[s[le r[spund[, dar — sacrificiu imposibil unei femei adev[rate — f[r[s[le reprime. P[cat de Timotin c[,]n opacitatea lui, nu-i sensibil la astfel de complica\ii din jurul s[u, ca s[-=i pre\uiasc[via\a.

Doamna Timotin a \inut s[m[ ]nzestreze cu tot ce trebuie =i nu trebuie unei c[l[torii de trei ceasuri. S-a interesat dac[am chibrituri, a voit s[-mi]mprumute un pled, pentru c[se f[cuse frig, mi-a dat o sticl[de ap[=i — se vedea c[i-a trebuit un efort ca s[-=i consolideze curajul— c`teva pr[jituri r[mase de la mas[pentru un eventual supeu pe drum, pe care nu le-am putut refuza, de=i =tiam c[n-o s[am nevoie de ele.

C`nd mi-a dat m`na =i am vrut s[i-o s[rut: „Nu! — Acum suntem prieteni,]\i pot cere o favoare: s[renun\i cu mine la moda asta. Cu str[inii n-am ce face.“ Mi-am adus aminte c[la sosire mi-a l[sat m`na cu o ]mpotrivire reprimat[, pe care am atribuit-o timidit[\ii. Desigur c[ pentru ea s[rutatul m`inii este un gest din alt[ordine de afec\iuni. Doamna Timotin are dreptate. }ntr-o femeie nu e nimic care s[nu fie femeie, =i mai ales]ntr-o femeie ca d`nsa. Mi-a scuturat m`na b[rb[te=te =i at`t de prietenos, =i a pus at`ta]nsufle\ire]n ochi =i]n glas,]nc`t m-am ]mprietenit cu ea =i mai tare. E a=a de ]nc`nt[toare femeia asta ur`t[, c[ ]ncepe s[ mi se par[ frumoas[! +i ce odihn[ pentru suflet, ce eliberare e farmecul unei femei care te ]nc`nt[f[r[s[-\i inspire nici o umbr[de dorin\[.

C`nd am plecat, era noapte. Noapte f[r[ imixtiunea importun[, laic[ =i heretic[ a vreunui felinar. (Aici felinarele sunt ambulante, fiecare c[lug[r umbl`nd cu „fanarul“ lui.) Vilegiaturi=tii dibuiau prin]ntuneric s[nu cad[ ]n =an\uri: erau la plimbarea de dup[mas[.

Imaginea Adelei]mi oprima inima: acum era ora c`nd a= fi putut s[ fiu cu ea =i l`ng[ea. Dar o idee, comic[ ]n naivitatea ei,]mi d[du starea de euforie a omului care viseaz[c[zboar[: fiecare]nv`rtitur[ de roat[ =i fiecare copac care r[m`nea]n urma tr[surii m[apropia de ea =i m[ ]ndep[rta de familia Timotin. Aveam, acum, impresia c[am tr[dat pe Adela cu Timotin, cu doamna Jeny, cu Matilda Ioan =i cu sora ei, care uitase s[nu mai r`d[.

}nainte de Brani=te,]n b[taia unui foc mare, un \[ran — un cosa=, ori un p`ndar al ogorului =i al tradi\iei — ]=i f[cea toaleta de noapte. }n pielea goal[, cu capul ]n gura c[m[=ii pe care o dezbr[case, zv`rlea]n foc, la intervale egale, cu gesturi mari, lini=tite, aproape auguste, de om echilibrat al p[m`ntului, obiectul m[runt al cercet[rilor sale entomologice.

Prin p[dure, zurg[l[ii c`ntau ]n to\i copacii, =i felinarul tr[surii (unul, din economie, de=i badea Vasile pretexta c[ cel[lalt s-a stricat...) scotea mereu din ]ntuneric, ca din neant, picioarele stejarilor, =i din c`nd]n c`nd, o movil[de prund, care trecea pe ling[tr[sur[ca o dihanie inform[=i misterioas[.

C`nd am ie=it la c`mp, s-a deschis o noapte]nalt[, o noapte a cerului =i a stelelor. (Nop\ile cu lun[sunt ale p[m`ntului.) La podul Ozanei, badea Vasile a oprit pentru motive variate: s[-=i odihneasc[ =i s[-=i adape caii (=i s[-i suduie c[ vor s[ bea am`ndoi odat[din g[leat[), s[le dea pu\in f`n furat de peste =an\ =i s[-=i fac[ mai u=or o \igar[, s[ ca=te ]n lini=te, s[ =uiere la cai, =i s[ se dea =i el pu\in la spatele tr[surii etc... Dinspre H[l[uca curgea o r[ceal[ care nu era ]nc[ v`nt. Ozana freca aspru prundi=ul albiei, cu un =uiet fatal, f[r[ ]nceput =i f[r[sf`r=it, =i nu era vizibil[ dec`t prin c`teva pete de argint f[r[ forme fixe, tremur[toare, plutitoare — imaginea stelelor diluat[ ]n ap[. Prin cre=tetul brazilor de pe muntele scund din fa\[, ap[reau c`teva puncte de aur, cl[tinate de v`nt.

— De-acu ne-a hi, cucoane! S[plec[m. (Primul plural era abuziv!)

Prin V`n[tori, nici o lumin[ la case. La cr`=ma din Humule=ti — „Desp[r\irea III a urbei T.-Neam\“ — oamenii se antrenau pentru s[rb[toarea de m`ine. Cr`=m[ri\a nu mai c`nta. Nu mai avea motiv. Peste mai pu\in de un minut, am ie=it ]n singur[tatea imens[ a c`mpiei. Noaptea era acum]naintat[=i cre=tea cu fiecare stea ivit[la orizont ca un ochi sinistru. Eternitatea cerului era funebr[. Dar la B[l\[te=ti era Adela, cu umerii largi, cu bra\ele albe, cu talia rotund[. Imaginea ei complet[\inea piept]n con=tiin\[imaginii funebre a nop\ii. C`nd am ajuns, geamul Adelei era negru. Deasupra casei ei,]n infinit, ardea o stea ro=ie, se]nfl[c[ra =i se stingea de durere, palpita ca]ntr-un r[suflet pasionat.

— A! te-ai]ntors? Te-ai amuzat bine? +i apoi, f[r[s[-mi dea timp s[r[spund: }nchipuie=te-\i c[mi-ai lipsit, cu tonul care vrea s[spun[: „}nchipuie=te-\i ce curiozitate: \i-am sim\it lipsa“.

Mu=cat de demonul ambi\iei =i, cred, voind s[fac o experien\[de psihologie =i, poate din vechi deprinderi, acum f[r[scop, s[ ]ncerc o manevr[strategic[, i-am l[udat]n termeni excesivi pe doamna Timotin („sensibilitate“, „distinc\ie“, „discre\ie“, „exemplar feminin de lux“ etc....), ad[ug`nd c[b[rbatul ei nu o merit[ ]ndestul, din lips[de competen\[.

— }nchipuie=te-\i, biata femeie! Tonul acestui nou: „}nchipuie=te-\i“ era exact ca =i tonul celuilalt.

Apoi, amical[:

— Mi-a p[rut bine c[ai avut o vreme a=a de frumoas[pe drum... Apropo, c`nd ai s[te duci la Agapia, s[...

— La Agapia?... Ce s[fac la Agapia?

— N-ai s[vizitezi Agapia?

I-am atras aten\ia c[la Neam\ n-am fost]n vizit[, ci pentru o afacere.

— Credeam c[ ]n vizit[... A! unde mi-e capul? Acum]mi aduc aminte. Aveai o afacere acolo. Uitasem. Credeam c[\i-ai inaugurat programul de excursii =i voiam s[te rog s[-mi faci un comision. S[mergem]n cas[. Mama este singur[=i cam indispus[.

}n cas[am vorbit de M[n[stirea Neam\ului cu doamna M..., care]n adev[r nu se sim\ea tocmai bine. Adela lucra la o broderie cu capul plecat pe gherghef. Uneori]mi arunca o privire pe sub gene, de c`teva ori s-a amestecat]n vorb[.

La plecare, m-a condus ca de obicei p`n[la poart[, vorbind cu]nsufle\ire de vremea care „s-a f[cut foarte frumoas[“.

A=adar, a]n\eles perfect strategia mea ratat[=i m-a pedepsit. N-a uitat nici ,,programul de excursii“, p[r[sit din cauza ei.

Atitudinea ei de ast[zi este]ndrept[\it[ ]n orice caz: dac[nu-i sunt indiferent, purtarea mea este enervant[; dac[ ]i sunt indiferent, e o manevr[ridicol[.

Dup[amiaz[a plecat Haim Duvid. L-am]nt`lnit pe drum, ]ntr-o c[ru\[ modest[, cu doamna Sabina =i cu un geamantan de p`nz[decolorat[=i roas[, la picioare.

Mi-am permis s[fac semn \[ranului de pe crucea c[ru\ei s[opreasc[. Haim Duvid — corect ca]ntotdeauna =i politicos. Doamna Sabina a]nceput s[pl`ng[. Pl`ngea, f[r[ ]ndoial[, dup[cas[, dup[gazd[, dup[B[l\[te=ti =i probabil =i dup[mine.

— Respectele mele nepoatei matale! (Aflase desigur c[nu st[m]ntr-o cas[=i tr[sese concluzia.) Cea mai frumoas[domni=oar[din toat[\ara Moldovei! S[-i deie Dumnezeu noroc!

|[ranul a dat bici cailor, =i c[ru\a a pornit dispropor\ionat de zgomotoas[pentru s[r[cia ei umil[.

Am f[g[duit doamnei Sabina c-am s-o v[d, ca medic, c`nd o s[trec prin Pa=cani. M-a r[spl[tit anticipativ cu un torent de mul\umiri =i cu privirea celor mai l[crimo=i =i mai buni ochi din lume.

Soarele a inundat valea. E cald peste m[sur[=i o lumin[orbitoare. Pe cerdacuri, la drum, domnii stau]n c[ma=[, f[r[nici o ru=ine m[car de femeile care trec, dac[nu de cele din familia lor. Nevoia trupului a devenit la ei dreptul sacru al trupului. Bretelele, sprijinite pe umeri ca ni=te hamuri, fac neglijeul acestor domni =i mai indecent.

Am g[sit pe Adela]n cas[. Sta]n picioare, rezemat[de sob[. Era]ntr-o rochie de batist alb, care o drapa statuar. +i at`t de alb[ era toat[, =i figura ei at`t de calm[, iluminat[de albastrul ochilor,]nc`t admira\ia a ]n[bu=it totul. Geniul speciei d[duse de data asta cursei pe care o ]ntinde at`ta perfec\ie,]nc`t ]=i z[d[rnicise scopurile. Cu mania de a m[ analiza, care nu m[ p[r[se=te un moment, m-am felicitat c[, pentru o dat[ cel pu\in, am putut r[m`nea]n atitudine contemplativ[fa\[de ea. Dar c`nd s-a dus s[-=i ia batista de pe mas[, geniul nemilos =i-a luat revan=a. Estetica nu-l poate]nvinge durabil. Dac[ar reu=i, ea ar fi un antidot al amorului: frumuse\ea ar deservi femeia.

La plecare m-a]ntov[r[=it p`n[ ]n strad[. }=i ap[ra capul de soare cu o umbrel[ mic[. Bra\ul care sprijinea umbrela era ]ncovoiat ame\itor, =i m`neca, pu\in ridicat[,]i descoperea]nceputul alb =i rotund. Lumina crud[, r[sfr`nt[de praful alb al drumului,

o f[cu s[ ]nchid[ochii pe jum[tate. Genele apropiate devenir[mai lungi. Privirea]i p[trundea acum de departe, din ad`ncul vie\ii ei.

...+i doar, g`ndind bine, nu e dec`t un om!

Insomnie. Imagina\ie rebel[... Au]nceput s[ciripeasc[r`ndunelele, ]n secret: se face ziu[... Peste trei ceasuri o v[d, t`n[r[,]nalt[. Plec[m la V[ratic.

Diminea\[am a=teptat-o]n cerdacul ei s[se]mbrace. +tiam c[e]n dosul storului dat]n jos, la un metru de mine. Zgomote, la r[stimpuri, produse de saltarele scrinului, de u=a garderobei, anun\au etapele toaletei. O vedeam, prin auz,]mbr[c`ndu-se. A ap[rut peste un sfert de or[.

— Ah, ce lene=[sunt! A=tep\i de mult?

— Da... Nu, de c`teva minute.

Venit[de-a dreptul din odaia de culcare =i cu fa\a u=or bo\it[de somnul ne]mplinit, p[rea c[aduce cu d`nsa ceva din via\a ei intim[: i-am s[rutat m`na cu sentimentul unui act prea]ndr[zne\.

}n descump[nirea sufletului se]ncheg[o stare de con=tiin\[mai organizat[. Surpriza, noutatea de a vedea pe Adela]n rochie roz.

}i spusesem c`ndva c[ un costum ro= se ]mbin[ armonios cu negrul brazilor. +i-a adus ea aminte =i — f[c`nd un compromis]ntre ro= =i nevoia ei de discre\ie — a ales culoarea roz[pentru excursia din mun\ii V[raticului? +i, dac[s-a g`ndit la cuvintele mele, a pus acest costum ca s[-mi fac[pl[cere, ori pentru ca s[-mi plac[ea?

}n roz era mai]nalt[, mai]mplinit[. Existen\a ei p[rea mai prezent[=i mai bogat[.

A \inut s[se suie pe capr[. C`nd a pus piciorul pe roata tr[surii, rochia, desf[=urat[ ]n evantaliu, i s-a ridicat pu\in deasupra botinei]nalte, =i rotunzimea de z[pad[i-a sidefat o clip[voalul negru al ciorapului.

Copil[re=te fudul[de locul]nalt pe care =i l-a ales]n tr[sur[, se deta=a roz[pe albastrul mat al cerului de diminea\[.

— S[plec[m, cucoane, c[-i t`rziu.

Badea Vasile avea dreptate. Uitasem c[trebuia s[plec[m.

Am r[mas singur cu doamnele,]nghesuit modest pe sc[una=ul de dinainte. Sim\eam c[am aerul unui c`ine de lux luat la plimbare. Dar postura asta, pu\in glorioas[, n-a \inut mult. Adela ]mi cerea mereu l[muriri asupra locurilor pe unde treceam sau care se vedeau din tr[sur[, a=a ]nc`t, la urma urmei, g[sind un pretext plauzibil s[fiu cu ea, am cerut voie =i scuze doamnelor =i m-am ridicat]n picioare, intercal`ndu-mi figura ]ntre um[rul ei drept =i cel st`ng al vizitiului.

Culcat[pe c`mp, ]n st`nga, p`n[ departe, mergea ]n aceea=i direc\ie cu noi, cu o exactitate fatal[, o fantasm[ apocaliptic[, neagr[, imaterial[, ]n care se deslu=ea umbra tr[surii, a cailor, a vizitiului, a coanei Anic[i, =i una inform[, mare, bizar[: a mea =i a Adelei. Contopirea asta, ]n umbra de pe c`mp,]mi era ascu\it pre\ioas[. V`ntul se juca cu =uvi\ele de pe g`tul Adelei,]nfior`ndu-le, =i-i f`lf`ia impertinent voalul, care m[ atingea pe ochi =i pe buze. Am ]n\eles c[ nu avea nimic de obiectat ]mpotriva complicit[\ii v`ntului. Privirile ei consim\eau la acest joc =i m[sfidau. Dar timpul „fugace“ trecu repede, =i V[raticul ne ie=i]nainte cu p[durea lui de mesteceni.

Am constatat, cu acela=i sentiment straniu, pe care-l am]ntotdeauna]n fa\a statorniciei fire=ti a lucrurilor nemaiv[zute de mult[vreme, c[toate sunt exact la locul lor: p[durea]nainte de p`r`u, p`r`ul]nainte de m[n[stire, =i a=a mai departe, p`n[-n „poart[“, sub arhondaric. +i tot la locul s[u, l`ng[sat, =i ca o dependen\[a lui, era =i Filiorul, muncel care vrea s[ ]nchipuiasc[un colos]mp[durit =i abrupt.

Am ajutat doamnelor s[se coboare din tr[sur[— oficiu cam ridicol]n mijlocul lumii adunate]n jurul nostru (=i aceste doamne aveau ni=te mi=c[ri at`t de]ncete =i vestejit gra\ioase). Adela, venit[ ]n tr[sur[pe sc[una=]nc[de la intrarea]n m[n[stire, s[rise

sprinten[, f[r[ajutorul meu, =i doar numai acest ajutor m-ar fi putut reabilita]n fa\a gurilor c[scate din jur, care mi se p[rea c[z`mbesc. Adela, tr[d[toare, asista ca public la faptele mele cavalere=ti, frumoas[=i unic[sub umbrela mic[, trandafirie.

Maica arhondar[, pe care n-o mai v[zusem de doi lustri[1], femeie de peste cincizeci de ani, dar zdrav[n[=i cu un ve=nic aer de r[zboire, istea\[=i plin[de duh, vestit[pentru promptitudinea =i dib[cia cu care arunca s[ge\i]n dreapta =i-n st`nga, m[ privi ascu\it =i m[ ]ntreb[ cu glasul ei b[rb[tesc dac[ nu sunt cumva... }i luai cuv`ntul din gur[=i-mi declinai numele. „Ei, bat[-te s[te bat[, tot t`n[r =i frumos!“. Am felicitat-o =i eu]n acela=i sens — slab[r[zbunare! — =i apoi i-am recomandat pe ceilal\i.

Maica arhondar[a luat de m`n[ pe Adela =i, ]ntorc`nd-o cu fa\a spre noi, a complimentat-o]n felul ei: „Ia uita\i-v[la d`nsa ce ochi are, s[ nu fie de deochi!“ Adela, ]mpurpurat[ =i st`njenit[, era acum fata de alt[dat[.

Gra\ie ospitalit[\ii obi=nuite la aceast[m[n[stire =i drepturilor mele c`=tigate de musafir vechi, dar desigur mai ales gra\ie ochilor Adelei, maica arhondar[ se purt[ cu noi ca =i cu un revizor eparhial. Pr`nzul =i cina au fost adev[rate banchete, prezidate de ea cu o]nsufle\ire mai vie dec`t i-o cuno=team: maica arhondar[se]namorase de Adela.

Deocamdat[,]ns[, dup[dulcea\a de zmeur[=i cafelele cu rom (Adela trebui s[bea cafeaua —cu rom, servit[ei anume de maica]namorat[), doamnele se duser[s[vad[odoarele =i institu\iile m[n[stire=ti. Adela =i cu mine „f[cur[m“ (cum se zice aici) Filiorul.

Printre chilii, apoi pe drumul din sat, pe la cr`=m[ epic[ a lui Ichim, =i ]n urm[ pe c[r[ri ]ntortocheate =i ]ncruci=ate, am ajuns la poalele muncelului =i a p[durii, care se scurge de pe el ca un =uvoi, =i, apoi, peste c`teva minute, sus, sub p[dure.

La picioarele noastre, valea Filioarei, ondulat[=i pres[rat[cu

---

[1] Lustru — interval de cinci ani.

buchete de copaci de toate formele =i de toate m[rimile. Departe,]n st`nga, =irul v`n[t al mun\ilor de peste Ozana, cu Cetatea Neam\ului, cenu=ie =i mohor`t[, pe un piept ie=it ]n afar[ al muntelui. Mai ]nspre dreapta, plopii =i lucirile T`rgului. Apoi dealul Boi=tei, tr[g[nat, acoperit p`n[ aproape de v`rf cu lanuri]nguste ca ni=te velin\e multicolore, =i]n fa\[, departe, peste Moldova invizibil[, dunga sinilie a dealului Pa=canilor, dup[care]ncepe proza]ntinderilor arse =i a a=ez[rilor omene=ti s[race =i murdare. }n dreapta, peste priveli=tile str[lucitoare, codrul albastru al Grum[ze=tilor. +i spre miaz[zi, tri=ti]n singur[tatea]n[l\imilor, mun\ii mari ai Horai\ei.

St[team jos pe o pelerin[ ]ntins[, cu care biruisem iarba]nalt[=i d`rz[. Nu se auzeau dec`t greierii =i cosa=ii, \`r`ind a secet[, cei de aproape st[ruitor =i provocant, cei de departe discret =i tainic, ca f`=`itul trist al unor beldii[1]. C`teva clipe se amestec[=i toaca m[runt[a unei c[ru\e nev[zute de pe =oseaua din vale.

+tiam un mijloc, descoperit alt[dat[ ]n chiar acest loc, de a transfigura peisajul, d`ndu-i o noutate fantastic[. Lipir[m am`ndoi obrazul de p[m`nt, =i ceea ce adinioarea era vertical deveni orizontal (=i invers), departe-n infinit, =i cu toate culorile alterate. Adela ]=i f[cu =i un stereoscop mic =i alb cu p`lnia m`inilor ei.

Dar]n cur`nd, ridicat ]n picioare, nu mai contemplam varietatea de culori. Nu mai vedeam, nu mai puteam privi dec`t pe Adela, care]nc[nu consim\ea s[se sature de priveli=tea neverosimil[.

}n rochia roz, cu capul gol, cu o m`n[ pe s`n, cu linia corpului ondul`nd =i accentu`nd depresiunea taliei, cu poala rochiei]n evantai, era acolo jos, pe fondul negru al pelerinei, un bloc de frumuse\i vii =i calde...

}n sf`r=it, mi-a dat m`na s-o ajut =i a s[rit]n picioare elastic =i dintr-o singur[mi=care, cu fa\a l`ng[ fa\a mea, cu ochii ]n ochii mei, cu un z`mbet schi\at =i brusc]ntrerupt. Medit[scurt cu privirea fixat[o clip[ ]n gol. Apoi:

---

[1] *Beldie* — tulpin[uscat[de buruieni]nalte.

— Acum s[plec[m. Trebuie s[fie t`rziu.

Am cobor`t ]n t[cere pe aiurea, c`nd pe c[r[ri, c`nd de-a dreptul prin iarb[=i buruieni, care-i]mpiedicau mersul,]i striveau c[derea elegant[a rochiei.

Aproape de sat ni s-a pus]n cale un lan de p[pu=oi. Ca s[ne facem drum mai u=or prin el, ne-am r[zle\it unul de altul. Bustul ei, pe deasupra p[pu=oilor]nal\i,]nainta triumfal prin fluidul subtil, de aer =i de lumin[, al amiezii de var[. C`nd se ispr[vi lanul, aveam din nou pe Adela l`ng[mine,]ntreag[, cu mersul viu, cu coatele lipite de corp, cu bra\ele mi=c`ndu-se liber]n ritmul pa=ilor gr[bi\i, ca]n adolescen\[.

Ajung`nd ]ntre case, Adela =i-a pus p[l[ria de paie =i de dantele trandafirii. }n cerdacul unei chilii, o maic[ t`n[r[servea la mas[pe un ofi\er, care nu era deloc b[tr`n =i cu care se vedea a fi]n termeni de perfect[camaraderie.

— Un ofi\er =i o maic[! exclam[Adela.

Ea nu cuno=tea obiceiurile locului. Nu exist[nic[ieri, =i]n nici o condi\ie, femei mai libere dec`t c[lug[ri\ele, teoretic claustrate, ]nmorm`ntate de vii. Dac[„]n lume“ o fat[ori o v[duv[t`n[r[, care st[singur[ ]ntr-o cas[, ar]nchiria o odaie unui militar, faptul ar produce scandal, =i nenorocita ar fi ostracizat[. La m[n[stiri, acela=i fapt trece drept foarte natural. M[icu\a]=i exercit[un drept: „Are musafiri]n gazd[“.

Considera\iilor mele etico-sociologice, pu\in cam acre, Adela le-a pus o concluzie de o indulgent[ironie: „S[r[cu\ele!“

Eram a=tepta\i cu pr`nzul.

Am fost servi\i aparte, dar maica arhondar[ne ceru]nvoirea s[mai aduc[, „dac[nu ne sup[r[“,]nc[un „musafir“, un „prieten vechi“ al ei, domnul Dimitriu. Era un vestit excursionist, un b[rbat de vreo =aizeci de ani, dar superb de s[n[tate =i veselie, t[iat]n propor\ii ciclopice, cu o fa\[de satir b[tr`n, ]ncadrat[ ]ntr-o barb[ g[lbuie, rar[, =i g[urit[ de doi ochi mici, verzi, p[trunz[tori, care r`deau parc[necontenit singuri, f[r[partici-

parea fe\ei, cu o p[l[rie c`t o roat[de tr[sur[, cu o manta imens[=i cu ciorapii ro=i peste pantalonii boga\i]n urme de noroi =i de oleiul diverselor conserve.

Ne-am sim\it cu to\ii ca ni=te cunoscu\i vechi. Satirul era dezghe\at, onctuos, curtezan]n stil =i maniere „48“, plin de umor =i de spirit, mai pu\in reu=it din cauza unei note de pedanterie.

Originalul personaj a fost prevenitor =i galant cu doamnele. A f[cut curte doamnei M..., coanei Anic[i, Adelei =i maicii =i, cu un instinct sigur, a =tiut s[varieze tonul cu fiecare din ele. Abunden\a lui, eufemismul =i circumlocu\iunea]n stil arhaic au fost admirabile. Cu maica a fost ascu\it =i echivoc pe tema renun\[rilor monacale. Dar maica nu i-a r[mas datoare cu nimic. Tema ei,]nv[luit[=i]n termeni sacerdotali, era lipsa de renun\are a „unora“.

Imediat dup[cafea, pe care maica i-a servit-o]ntr-o cea=c[dubl[=i i-a umplut-o de c`teva ori cu rom, cavalerul minunat s[rut[ m`na doamnelor =i a c[lug[ri\ei cu gra\ii de mult]nv[\ate, dar perfect armonizate cu fiin\a lui, apoi]mi scoase m`na din um[r =i ie=i din odaie, voluminos =i elastic, condus de maica arhondar[. Era gr[bit s[ajung[la Secul.

Adela strig[c[e]namorat[de el, c[are s[-i fac[portretul din memorie =i are s[i-l trimit[. +i se opri numai c`nd intr[ maica arhondar[, care f[cu b[tr`nului cavaler o scurt[biografie, mai mult moral[, =i servindu-se abundent de schime cu multe]n\elesuri =i sub]n\elesuri. Din biografia aceasta mimat[reie=ea c[satirul nu =i-a dezmin\it niciodat[figura =i nu =i-o dezmin\ea nici azi.

Conversa\ia se prelungi =i ajunse mai pu\in interesant[. Dar Adela era ner[bd[toare s[se urce la Poiana |ig[ncii, pe care i-o l[udasem f[r[m[sur[. (Acum m[ ]ndoiam dac[poiana corespunde laudelor mele, c[ci]ncepeam s[-mi dau seama c[-i exagerasem frumuse\ile dintr-o necesitate mai mult stilistic[.)

Mi-am pus pelerina pe bra\ =i =alul Adelei peste pelerin[=i am plecat. +alul ei]l aveam cu mine... Ceva at`t de apropiat de

existen\a ei... Mi-l d[duse ea... +alul care-i aspirase de at`tea ori c[ldura...

}=i l[sase p[l[ria la arhondaric =i-=i pusese, \[r[ne=te, o broboad[albastr[de m[tase. Dumnezeule! Ce seduc[tor de frumoas[era]n tulpanul albastru, legat cu o ispititoare neglijen\[pe frunte, pe care aveam impresia c[=i-l pusese din cauza mea, pentru mine, semn al prieteniei noastre, ca o promisiune de intimitate.

Am dispre\uit drumul cel mare ca prea u=or =i banal =i am apucat pe c[rarea de pe p`r`u,]ngust[, accidentat[, suind =i cobor`nd, s[rind mereu p`r`ul, =i pe alocurea rupt[de ploi.

La vremea asta drumul era gol. Adela]mi lua bra\ul, mi-l l[sa — se juca, f[r[s[=tie, cu nebunia mea — zv`rlea cu pietre ]n p`r`u, =i c`nd nu vorbea, c`nta, ]ncep`nd =i p[r[sind c`ntecele dup[ capriciile asocia\iilor de sunete. C`nta]ncet, ca pentru ea (poate ca pentru noi?), cu o voce at`t de slab[, c[ parc[ nu f[cea dec`t s[respire melodios. Conduc[torul nostru era ea. Semnalul popasurilor ea]l d[dea, fugind]nainte =i a=ez`ndu-se pe c`te o banc[de pe malul p`r`ului, care bolborosea naiv la cascadele minuscule, formate de pietre mai mari. +i tot ea d[dea semnalul plec[rii, ridic`ndu-se brusc. }=i desf[=ura via\a intens. }mi umplea ochii =i sufletul cu existen\a ei.

}ntr-un loc ferit din c[rare, unde patru b[nci alc[tuiesc un p[trat, care]nchide la mijloc o mas[=i pe care ea]l declar[„salon“, m[ ]n=tiin\[c[vom sta mai mult. Cineva toca pe aproape. }l descoperir[m: o cioc[nitoare suia =i cobora pe trunchiul unui copac, preocupat[ad`nc, f[r[ s[ ne dea nici o aten\ie. V`ntul suna]n brazi, ca o bur[de ploaie. Iluzia era dezmin\it[de petele de lumin[care, ca ni=te frunze diafane de aur, jucau pe b[nci, pe mas[, pe broboada, pe rochia =i pe m`inile Adelei.

Aici,]n intimitatea singur[t[\ii, cu bustul ei,]n care palpita via\a, sprijinit pe mas[, cu tulpanul legat pe frunte, era at`t de femeie! Proiectat[pe zidul]ntunecat al bradului, cu rochia

trandafirie, cu fa\a]nviorat[de mers =i de pl[cere sub broboada albastr[, cu z`mbetul ei ro= =i lumin`nd din azurul ochilor,]mi p[rea, p`n[la halucina\ie, o floare mare, una din acele flori tropicale care atrag irezistibil, ame\esc =i omoar[.

— *Mon cher ma]tre*, la ce visezi?

— La nimic. M[g`ndeam la o floare str[lucitoare despre care am citit]ntr-o carte c[ ]nflore=te numai o dat[la o sut[de ani.

— E=ti sigur c[exist[o astfel de floare?... S[mergem. D[-mi bra\ul.

Merg`nd pe drumul stricat =i pavat cu r[d[cinile aparente ale brazilor, ca ni=te enorme cracati\e pietrificate, uneori c[lc`iele ei „Louis Quinze“ o tr[dau, =i atunci,]n panic[, =i ca s[se echilibreze, m[apuca de bra\,]n care sim\eam]ncordarea trupului ei]ntreg.

Eram sus detot, aproape de poian[. P`r`ul se auzea undeva,]n fund. }mi sim\eam sufletul alarmat =i fericit. Impreciziunea raporturilor noastre,]ncordarea de a p[stra nuan\a momentului unic f[ceau clipa mai rar[=i pe femeia de al[turi mai pre\ioas[dec`t dac[ a= fi mers cu bra\ul dup[ talia iubitei. Dac[ ea mi-ar fi spus acum cuv`ntul unic, mi-ar fi dat s[sorb tot v[zduhul albastru, dar a= fi regretat poate c[farmecul ascu\it se rupe. Adela se conformase incon=tient momentului. At`rnat[ de bra\ul meu, tot mai greu, t[cea, privindu-m[ din c`nd]n c`nd scurt, f[r[s[ ]ntoarc[spre mine capul, numai cu coada ochiului ei albastru.

Dar drumul se l[rgi deodat[,]ntr-o alee dreapt[, sub brazii]nal\i, ca un tunel, la cap[tul c[ruia str[lucea glorios lumina poienii. }n poian[nu era nimeni dec`t vara, care plutea moale, aurie, =i se pierdea pe sub crengile brazilor ce ]mprejmuiau aria verde ca un zid neregulat. Partea din sus era a=ternut[ cu umbra p[durii, care o domin[, enorm[ =i neagr[. Nimic, ]n afar[ de noi, dec`t via\a obscur[a p[m`ntului, a pietrei, a vegeta\iei m[runte =i c`\iva fluturi care se urm[reau, se]nt`lneau o clip[ cu inten\ii de h`rjoan[, se]ndep[rtau, dispropor\ionat de mici,

]n m[re\ia grav[. Printr-o deschiz[tur[a copacilor sc`nteiau priveli=tile din vale, m[rginite departe tare de dealurile albastre, =terse ca ni=te nouri gata s[dispar[sub orizont, care despart valea Moldovei de a]ndep[rtatului Siret.

}n varietatea haotic[de p[duri, de dealuri =i de v[i, identificar[m B[l\[te=tii no=tri, care, abia v[zu\i =i r[s[rind din infinitatea de arbori, p[reau de aici, cu cele c`teva raze r[sfr`nte de acoperi=urile lor, ni=te a=ez[ri din pove=ti. Bra\ul Adelei st[tea prietenos sub al meu,]ncredin\at parc[mie. Sim\ea =i ea poate, ca =i mine, nevoia de a ne]ntov[r[=i]n fa\a singur[t[\ii infinite.

Ca alt[dat[la T`rgu-Neam\ului, ]ntocmir[m =i acum un plan ]ndr[zne\ =i apucar[m ]n sus spre v`rful muntelui.

}ntr-un loc ne-am oprit la un =ipot, f[cut din jum[tatea da scoar\[a unui copac, =i cu paharul meu de inele de nichel am b[ut ap[. Adela, dup[ce b[u, cu ochii pe jum[tate]nchi=i, umplu paharul din nou,]l v[rs[,]l umplu iar[=i =i mi-l]ntinse. Dac[n-ar fi v[rsat]nt`iul pahar, ar fi dat dovad[ de cre=tere rea, =i dac[ ar fi pus =i vreo inten\ie sentimental[, ar fi dat dovad[ de vulgaritate. +i, totu=i, m-am sim\it profund jignit de procedarea ei, ca de un gest f[cut anume s[ pun[ distan\[ ]ntre noi, s[ ridice o barier[, spre a opri ostentativ orice atingere c`t de indirect[cu ea, cu via\a ei. +i era at`t de femeie gospodina cu tulpanul legat pe frunte...

Dup[c`t[va vreme ap[ru la o cotitur[piscul Hor[icelului, grandios =i comic, cu profilul acvilin al unei jum[t[\i de casc[normand[. Era vremea s[ne odihnim. Am]ntins pelerina la piciorul unui mesteac[n, care a servit Adelei de speteaz[. Sprijinit[de copac, botinele]i ie=eau de sub rochie, ca dou[fiin\e mici =i impertinente. Dar Adela]=i acoperi cu rochia p`n[ =i v`rful botinelor.

I-am povestit excursia pe care o f[cusem cu zece ani]n urm[la m[n[stirea Horai\a =i pe muntele din fa\a noastr[. Ea admir[numele diminutiv at`t de potrivit al Hor[icelului =i regret[c[n-a

fost atunci cu mine. I-am atras aten\ia c[e prea t`n[r[ ca s[ fi putut lua parte la excursia aceea. +i cum veni vorba despre tinere\ea care a trecut, ea se sup[r[, amenin\[ c[ se ]ntoarce ]napoi, m[ invit[ ]n termeni aspri s[ nu mai cochetez, c[ „nu e frumos“. Apoi, ridic`ndu-se, m[dezmierd[pe m`n[ ]n treac[t, scurt, ca pe un copil, =i plecar[m.

La o alt[cotitur[se deschise ad`nc valea Crac[ului. Deasupra, plutea luna, trecut[ de primul p[trar, ca o sf[rm[tur[ de nor. Acest fragment al astrului nostru, ]n plin[ lumin[ a zilei, avea aerul stingherit =i foarte nelalocul lui. Cu sufletul dezechilibrat ]nc[ de atingerea m`inii Adelei, i-am explicat cu dezasperare ceea ce =tia =i ea, c[, din milioanele de corpuri cere=ti, P[m`ntul nu are ]n proprietatea lui dec`t h`rbul [sta de staniu, pe c`nd al\ii, ca Soarele =i chiar Jupiter... Dar ea m[ ]ntrerupse =i]=i b[tu joc de mine c[vreau s[fiu de spirit cu orice pre\ =i f[cu declara\ii de iubire lunii, sco\`ndu-=i, ca pedeaps[, bra\ul de sub al meu. (Simte pre\ul bra\ului ei pentru mine!)

Dup[o bucat[de vreme ajunser[m pe culmea]nflorit[, din care se]nal\[ici-colo mesteceni tineri cu trunchiuri albe, cu crengi sub\iri plecate]n jos, cu frunzele blonde de toamna timpurie de pe]n[l\imi: apari\ii gra\ioase, feciorelnice, fete ne]mplinite, goale sub vestm`ntul p[rului despletit =i, mai departe, pe urma lor, brazi]nal\i, silvani iscoditori, veni\i din p[durile negre — o lume de vis =i de basm, surprins[=i]ncremenit[locului la ivirea noastr[ ]n \inuturile lor aeriene.

}mi veni]n minte =i declamai, galant =i glumind, versul antic,]nchinat Venerei: „P[m`ntul a=terne flori suave sub pa=ii t[i“ =i-i spusei cui a dedicat poetul aceste cuvinte. Ea m[sfida cu frumuse\ea ei. (+tia bine c[tonul glume\ era o m[sc[ipocrit[!)

Dar deodat[cerul asfin\itului se umplu, emo\ionant, cu trupul Ceahl[ului, mistre\ uria= =i hidos, cu capul luminat de soarele care se-ndrepta spre fundul z[rii. Muntele nem[surat =i diform,]n triste\ea indescriptibil[a sf`r=iturilor de zi pe mun\i, inspira

ne]ncredere =i nelini=te. Adela]mi lu[bra\ul sub al ei =i st[tur[m a=a mult[vreme,]n loc, privind t[cu\i cum fiara]ncremenit[ca de spaim[ ]=i schimba culoarea]n fiecare clip[, devenind tot mai]nchis albastr[. Numai capul, prin contrast cu restul, mereu mai]ntunecat, se f[cea tot mai luminos, de-o lumin[stranie, de vis, radiat[ ]ntr-o aureol[de vapori de aur. Adela str[lucea =i ea de lumina piezi=[a soarelui, =i acum]nt`ia oar[ v[zui, cu str`ngere de inim[, deasupra buzei ei o umbr[ideal[de puf auriu.

O sim\ii]nfior`ndu-se. }n adev[r, razele soarelui nu mai aduceau c[ldur[. Trebuia s[ ne ]ntoarcem. I-am pus =alul pe umeri. M-am desp[r\it de el. Dar aveam o compensare: gestul de a i-l pune pe umeri era aproape o ]mbr[\i=are — compensare cu at`t mai pre\ioas[cu c`t, din rezerva mi=c[rilor ei, dictate de nevoia de a simplifica opera\ia, am sim\it c[=i pentru ea gestul meu]mprumuta aceea=i semnifica\ie.

L[sar[m drumul obi=nuit =i ne cobor`r[m de-a dreptul. Dar ploile schimbaser[ totul ]n at`\ia ani, =i unde nu schimbaser[ele, era]nc[=i mai r[u: copacii r[sturna\i =i tuf[ri=ul]ntins pe p[m`nt prindeau picioarele cu la\uri ascunse. Era ]ns[ t`rziu s[ne mai]ntoarcem dup[ce cobor`sem at`ta.

Adela]mi puse =alul pe bra\, f[r[s[i-l mai cer, pe urm[ ]=i scoase =i tulpanul, care se prindea]n penajul dur al cetinii,]l p[turi =i mi-l puse singur[ ]n buzunarul surtucului. Simplitatea =i naturalul, lipsa de ceremonie cu care m[ ]mpov[ra cu obiectele ei erau dovezi scumpe c[-mi face darul de a-=i lua drepturi asupra mea.

Cu un pas mai jos dec`t ea, o \ineam str`ns de bra\ s[nu lunece cu tocurile ei]nalte. Cu m`na cealalt[, cu o grij[ atent[, ]=i \inea rochia adunat[ ]n jurul picioarelor. Gestul ei feminin =i bra\ul ei cald ]n m`na mea erau delaolalt[paradis =i infern. Spinii ne zg`riau; ]i prindeau =i-i sf`=iau rochia. }ntr-un r`nd a alunecat peste mine cu toat[ greutatea ei, cu ea toat[. P`n[acum o v[zusem, o auzisem, uneori m[atinsese. Acum greutatea ei m-a

f[cut s[-i percep existen\a sub alt[categorie a sensibilit[\ii: aceea care d[senza\ia realit[\ii ultime, indubitabile.

M-am]ndep[rtat din nou de ea cu un pas mai jos =i, cu m`na ei ]ntr-a mea, am continuat drumul. }n sf`r=it, priporul se ispr[vi, =i c`nd eram aproape de poian[, Adela]=i ref[cu toaleta cum putu mai bine. Rochia]ns[r[mase cu importante avarii. P[rul, care s-ar fi crezut c[m[rturise=te urm[rile unei lupte,]l readusese la forma anterioar[cu mult[aproxima\ie.

Dar]n poian[era]nc[lume. Oamenii serio=i]=i ispr[veau jocul de c[r\i]n chio=c. Ceilal\i erau pe b[nci sau al[turea,]n picioare.

Am t[iat repede col\ul de poian[inevitabil pentru a ajunge la drumul m[n[stirii. C`nd am intrat din nou ]n p[dure, Adela a respirat fericit[. Rochia ei =i coafura nu erau deloc compatibile cu o primblare ]n public. Ea ]mi m[rturisi c[ =i-a rupt =i botinele. }n adev[r, c`nd ne oprir[m pe o banc[,]mi dovedi *de visu*[1] acest nou dezastru. Dar toate o f[ceau fericit[. A=ez`ndu-=i din nou =i mai ]n r[gaz p[rul, ]mi mul\umea mie, ca unui regizor al naturii, pentru toat[ ziua aceasta =i, spun`nd c[n-are s[uite niciodat[soarele de pe Ceahl[u,]mi]mpl`nt[ o s[geat[ ascu\it[ ]n inim[; ]n apelativul cu care mi se adreseaz[ ]ntotdeauna f[cu o u=oar[ schimbare: „cher ma]tre“ deveni „ma]tre chéri“[2]. Apoi, f[r[ comanda ei obi=nuit[, se ridic[ de l`ng[mine =i se duse p`n[ la o alt[ banc[, unde m[ a=tept[, t[cut[. Schi\[, dup[ obicei, mi=carea de a-mi face loc l`ng[d`nsa. }i d[dui tulpanul =i =alul.

Ce era]n acest cuv`nt? Recuno=tin\[ entuziast[, ori...? Dar rezerva mut[ de pe urm[? Remu=care ori sfiala altui sentiment? Un lucru e cert: mi-a f[cut loc pe banc[ f[r[ nevoie, instinctiv. A=adar, ]n cazul cel mai r[u, nu mi-a repro=at, ]n suflet, mie, cuv`ntul care i-a sc[pat =i care mi s-a]nfipt]n inim[. Dar nu mi-a mai luat bra\ul. +i, gr[bi\i =i aten\i la mers prin]ntunericul care cre=tea]n p[dure, n-am mai vorbit nimic.

---

[1] Cu sensul de: concret (lat.).

[2] Drag[maestre... Maestre drag. (fr.).

}n m[n[stire a dat un raport spiritual despre peregrin[rile noastre, omagiind pe „alpinistul]ncercat“ =i pe ghidul ei.

„Ghidul meu“... „Meu“...

Dup[mas[ne-am]ntors acas[pe lun[. Am voit s[stau pe capr[, c[ci]n tr[sur[nu puteam]nc[pea, relativ comod, dec`t trei. Adela a hot[r`t c[trebuie s[stau cu ea pe sc[una=, cum vom putea, ca s[fim to\i la un loc, declar`nd c[ nu admite nici o ]mpotrivire. C`nd a pornit tr[sura, =i-a trecut bra\ul pe sub al meu, ca s[c`=tig[m spa\iu =i s[nu c[dem jos.

}n stil romantic curent, s-ar zice: un drum neuitat. De fapt, nimic romantic: eram intoxicat. Sim\eam]n s`nge otrava. +i m[ l[sam ]n st[p`nirea ei cu pl[cerea de a nu putea rezista. Cealalt[realitate, restul universului vizibil, se]ncerca]n zadar s[-mi intre prin sim\uri. Abia dac[mai prindeam imaginile lunii, care, vindecat[de cloroza din timpul zilei, se]ntorcea =i ea cu noi]napoi spre B[l\[te=ti, dup[ce f[cuse ziua drumul spre V[ratic, =i, \in`ndu-se ]n preajma noastr[, aci mai aproape, aci mai departe, alerga peste arbori, peste case, peste cumpene de f`nt`ni, apoi, la deschiz[turi mari, fugea deodat[ ]n fund, tocmai deasupra mun\ilor Horai\ei, spre a se ]ntoarce ]ntr-o clip[ din nou deasupra unei cumpene, a unei case, a unui p`lc de stejari. Jocul de imagini absurd de pe cer =i Adela, at`t de ea, at`t de l`ng[mine pe sc[una=ul]ngust,]mi alterau sensul propriei mele realit[\i...

Am sim\it ca o catastrof[oprirea tr[surii la poarta casei.

C`nd ne-am desp[r\it, m`na]i era fierbinte, avea temperatura corpului ei]ntreg... Mi-a r[mas]n palm[impresia m`inii ei. (Impresie real[, ori halucina\ie tactil[?) Ca s[ n-o pierd, am \inut m`na]nchis[, am deschis poarta =i u=a casei cu m`na st`ng[... }n odaie mi-am pus palma pe buze, ca s[aspir parfumul vie\ii ei. +i am f[cut toate astea serios, metodic! Am \inut palma]nchis[pe gur[, ca s[nu pierd nimic din ipoteticul fluid al vie\ii ei!...

...Sunt obosit. Mi-e capul gol =i sufletul greu... Premise f[r[concluzie... Peripe\ii f[r[deznod[m`nt... Dar ce fierbinte]i era

respira\ia =i ce miros ame\itor de femeie t`n[r[ avea pieptul ei ]nc[lzit c`nd a alunecat peste mine]ntreag[! +i ce]ntreag[era l`ng[ mine pe sc[una=ul ]ngust! +i ce dureros de femeie era cu rochia sf`=iat[la poale =i cu p[rul]n dezordine.

C`nd am ajuns ]n balcon, era ]n fundul gr[dinii. A venit imediat, cu pa=i gr[bi\i =i m[run\i, cu coatele lipite de talie, cu bra\ele pendul`nd repede]nainte =i]napoi — compozi\ia ritmic[obi=nuit[ei c`nd se gr[be=te. Suind sc[rile aproape ]n fug[, rochia lua pe r`nd tiparul genunchilor ei rotunzi. Cu ochii r`z[tori, cu o ]nsufle\ire de veselie, deloc ]n concordan\[ cu grija pe care o punea ]n vorbe, m-a ]ntrebat ]nc[ de pe sc[ri, accentu`nd ultimul cuv`nt: „|i-a fost ur`t singur?“ +i doar nu putea s[aib[nici o]ndoial[c[eu =tiam c[v[zuse bine c`nd am venit... „|i-a fost ur`t singur?“ Adic[: „A=a-i c[m[dore=ti mereu?“

Am luat cuvintele ei ca o expresie familiar[de polite\e a gazdei =i — ca s[r[spund ceva — i-am spus aceste cuvinte]naripate (imaginea ei de pe sc[ri]mi]ncremenise g`ndirea):

— Poate aveai treab[ ]n gr[din[?

— Nu — scand[ea rar — nu aveam nici o treab[—]n gr[din[.

+i, parc[dezmierd`ndu-se, ]=i a=ez[ f[r[ necesitate pala de p[r pe jum[tatea st`ng[a frun\ii.

}nvins mereu de imaginea ei de pe sc[ri, mobiliz`nd ultimele rezerve ale voin\ei. Acum m[ privea atent[. Expresia figurii ei avea ceva ]ntreb[tor. Apoi ochii ]i devenir[ nesiguri. P[rea c[-=i ]nfr`nge greu nevoia de a privi]n l[turi. }=i lu[ ]ns[numaidec`t =i din plin aerele de *grande-dame*, dar nu =i vocea sonor[, pe care o ]ncerca f[r[ s[ reu=easc[. }=i a=ez[ din nou pala de p[r pe jum[tatea st`ng[a frun\ii.

Apari\ia doamnei M...]n cerdac m-a contrariat, dar a fost binevenit[: atitudinea st`njenit[a Adelei nu era de natur[s[-mi fortifice voin\a.

Urm[un schimb de vorbe ne]nsemnate cu doamna M..., la care Adela abia dac[lu[parte. Intra mereu]n cas[,]ntr-o odaie

sau alta, umbl`nd repede cu mersul insistent,]ntr-o necontenit[ofensiv[ ]n contra realit[\ii.

— Cau\i ceva, Adel[? Ai nevoie de ceva?

— N-am nevoie de *nimic*, m[muc[.

Apoi mi=c[rile ei]ncoace =i]ncolo s-au lini=tit treptat, p`n[la imobilizare pe un scaun.

C`nd am plecat:

— Desear[, la mas[la noi. O surpriz[, preg[tit[de mine (=i-mi ar[t[palmele roze ridicate]ntr-o clip[de fulger), dup[ultima edi\ie a ilustrului tratat *La bonne cuisinière*[1]. |inuta de... promenad[, pentru dup[mas[, s[ascult[m greierii =i cosa=ii!

Criz[. Paroxismul crizei. Simptomele nu las[nici o]ndoial[: o lovitur[ca de pumn]n inim[c`nd apare. Paralizia inteligen\ei c`nd m[atinge din neb[gare de seam[. Senza\ia c[ldurii ei fizice de la distan\[. Nevoia inexorabil[, care]mi oprim[respira\ia, de pulsa\ia vie\ii ei. Feti=izarea tuturor obiectelor ei =i a tot ce \ine de ea: mantila ei din cuier, c`nd intru ]n antret, m[ ]nfioar[; caligrafia ei are o feminitate tulbur[toare ]n fiecare liter[, =i mai ales ]n cele care se ]nal\[ ori se coboar[ din linie; numele mo=iei unde locuie=te are ceva ad`nc emo\ionant. Sentimentul c[tot ce nu este ea, sau al ei, sau cadrul ei este fad. Convingerea c[numai o femeie]nalt[, cu p[rul galben, cu o u=oar[asimetrie a gurii c`nd z`mbe=te poate da fericirea. Fiorul pe care mi-l d[cuv`ntul „Adela“. (C`nd am g[sit]ntr-un catalog numele ei, m-am oprit ca]n fa\a unui eveniment rar.) Senza\ia de voluptate, provocat[de cuv`ntul „Ea“, c`nd o *numesc* astfel, oral sau mental, probabil pentru c[, fiind contradictoriul lui „El“, =i at`t de femeiesc prin fizionomia lui, dimorfismul gramatical proclam[ cu putere dimorfismul sexual, concentreaz[ ]ntreaga con=tiin\[ asupra *femeii*, p`n[la halucina\ie. Persisten\a imaginii ei]n con=tiin\[, luminat[de albastrul ochilor — c`nd citesc,

[1] Buc[t[reasa priceput[(fr.).

c`nd vorbesc cu cineva, c`nd g`ndesc altceva —, ca o form[ *a priori* a cuget[rii, arunc`nd un v[l de azur peste paginile c[r\ilor, peste priveli=ti, a=a cum proiectezi, oriunde \i-ai]ntoarce privirile, rotundul soarelui apun`nd, r[mas c`tva timp]n ochi. Str`ngerea treptat[a confien\ei de alt[dat[, a prieteniei afectuoase pentru ea. Dorin\a arz[toare de a-i sacrifica totul =i mai ales libertatea mea. Sentimentul de teroare fa\[de fiin\a care singur[poate da =i lua via\a. Dispari\ia total[a trecutului, anihilat de existen\a ei, =i, cum nu pot plasa]n viitor nici un vis cu subiectul „Adela“ — singura substan\[a cuget[rii mele — dispari\ia =i a viitorului, totul reduc`ndu-se la prezent, care mi se impune exhaustiv, dar care, alc[tuit din ac\iuni f[r[ scop, f[r[ corela\ie ]n timp, nu are dec`t consisten\a unei dibuiri]n vis. +i, mai presus de toate, uimirea, ve=nic nou[,]n fa\a evenimentului extraordinar, incredibil, c[ea *exist[*!

...„Experien\a“ a ajuns prea departe! Acum e prea t`rziu s[te eliberezi. Dac[amorul ar fi provocat de frumuse\ea femeii, de inteligen\a ei, cum profeseaz[filozofii ideali=ti, mai mult sau mai pu\in castra\i din natur[; ori de „comuniunea dintre suflete“, cum susureaz[androginii =i ginandrii (traducere liber[: „Scump[amic[, sufletele noastre comuniaz[. A=adar, dezbrac[-te!“), salvarea ar fi posibil[. Dar amorul nu este entuziasm estetic =i moral. Sublimit[\ile astea clorotice n-ar putea explica tirania =i demen\a lui. El este cu totul altceva. Este faptul fundamental al existen\ei, voin\a de a tr[i sau, mai bine, de a nu muri (ceea ce, de=i pare acela=i lucru, e cu totul altceva).

}n strig[tul de iubire, b[rbatul cere femeii ajutor]mpotriva mor\ii. De aceea „amorul e tare ca moartea“. De aceea nemilosul lui egoism]n doi. De aceea senza\ia f[r[nici o analogie a realiz[rii lui. De aceea posibilitatea imaginilor voluptuoase de a \inea piept]n con=tiin\[imaginii]nfior[toare a mor\ii. De aceea absolvirea minciunii, coruperii servitorilor, efrac\iei, crimei, c`nd

au de scop posesiunea femeii iubite — con=tiin\a uman[recunosc`nd astfel c[ drepturile vie\ii primeaz[ pe ale moralei =i ale societ[\ii. De aceea provocarea unuia prin altul a sentimentului pentru femeie =i a sentimentului pentru natur[: eternitatea splendid[ a universului exasper`nd]n om con=tiin\a obscur[a vremelniciei lui. De aceea tragedia celor patruzeci de ani ai b[rbatului, c`nd moartea ]ncep`nd s[-i trimit[crainicii, el se aga\[ ]nc[=i mai cu spaim[de via\[=i c`nd femeia iubit[, ]n voin\a ei de a nu muri, ]=i ]ntinde bra\ele c[tre altul, c[tre b[rbatul t`n[r, c[tre acela care-i f[g[duie=te mai sigur nemurirea.

Voin\a de a nu muri, exprimat[ ]n fiecare z`mbet,]n fiecare inflexiune a vocii,]n fiecare gest al celor doi, =tiin\a a identificat-o]n elementul etern — plasma originar[, *via\a]n sine* — pe care natura a reu=it s-o creeze cu sfor\[ri de miliarde de ani, =i acum vrea s-o p[streze cu orice pre\. Individul — viscerele, creierul, nervii, mu=chii; „via\a vegetativ[=i de rela\iune“ — e un simplu mijloc pentru un scop, e servitorul elementului etern, e destinat s[-l p[streze =i s[-l transmit[din genera\ie]n genera\ie p`n[ la stingerea soarelui....+i atunci cum vrei s[ te eliberezi, nenorocitule? Cine de cine s[ se elibereze?... Ce tulbur[toare sunt mi=c[rile Adelei c`nd umbl[!

O femeie pudic[ar trebui s[nu umble. Dac[ar fi logic[ ]n rezerva ei, ar trebui nici s[respire! Ar trebui s[se suprime.

M`ine o s[cocheteze ca =i azi, ca =i ieri, o s[simuleze, o s[„joace“]nclinarea de a consim\i la apelul t[u pasionat =i mut. Jocul ei este reprezenta\ie de beneficiu]n favoarea ta. Cochet[riile ei sunt o ofrand[gra\ioas[pe altarul nebuniei tale. Dar generozitatea ei se opre=te aici, c[ci ea nu-\i poate da =i ceea ce nu are: amorul.

Dar... Dar dac[te-ar „iubi“, ar putea s[se poarte altfel dec`t acum? O femeie irepro=abil[ar putea face mai mul\i pa=i spre un b[rbat care nu vrea s[-i spun[c[o iube=te, nu vrea s-o iubeasc[, =i ea]=i d[seama de toate acestea? Dac[n-ai avea

con=tiin\a v`rstei, ai sta un singur moment la]ndoial[ ]n privin\a sentimentelor ei? C[ci ea]\i d[la maximum ceea ce poate da o femeie]n astfel de]mprejur[ri. (Purtarea ei nu e oare „dovada“ necontenit[, pe care \i-a anun\at-o de la]nceput?)

Dar, amicul meu, dac[n-ar fi diferen\a de v`rst[, =i-ar permite ea libertatea pe care =i-o ia cu tine? Cu un t`n[r — indiferent dac[l-ar iubi sau nu, =i mai cu seam[dac[l-ar iubi — =i-ar]ng[dui ea purtarea asta? Cochetarea ei, concesiile ei nu sunt mai degrab[un semn c[te consider[scos din circula\ie? }\i d[prea mult pentru ca ceea ce-\i d[s[fie adev[rat. (...Iar dac[\i-ar da mai pu\in, ai fi =i mai sigur c[nu te iube=te!)

O mic[, o infim[corectur[ ]n nebuloasa primitiv[, din care ar fi rezultat mai mult[contemporaneitate]ntre tine =i ea, ar fi remediat totul.

...Ipotez[van[=i asta! C[ci acea corectur[ar fi determinat altfel sistemul solar =i]ntreaga realitate a planetei, =i contemporaneitatea singur[ar fi fost zadarnic[. Iubirea Adelei pentru tine nu se poate concepe nici]ntr-o ipotez[! Imposibilitatea ei a fost decretat[de la]nceputul universului.

...Sunt numai zece ani de c`nd eram la culmea cea mai ]nalt[ a vie\ii. Nu sunt un infatuat, dar... Dac[ cel de alt[dat[ ar fi ]nt`lnit-o pe ea, cea de acum! Dar poate c[nici atunci... Ipoteza c[nu m-ar fi iubit nici atunci ar trebui s[m[consoleze. +i totu=i m[ ]nvenineaz[. Simt bine c[, dac[ea mi-ar spune acum c[nu m-ar fi iubit nici atunci, durerea ar fi =i mai mare... Nu mi-ar mai r[m`nea nici g`ndul consolator c[nu *eu* sunt ceea ce nu are priz[asupra femeii din ea, ci numai o form[ ]nt`mpl[toare a mea, cea actual[, condi\ionat[de timp, =i nu de esen\a fiin\ei mele.

+i dac[totu=i... Ce nu este posibil?...*Visul unei nop\i de var[*... Titania... Dar simbolul e prea ofensator. +i,]n acela=i timp, prea m[gulitor. C[ci (modific`nd pu\in pentru cauz[ dictonul cunoscut) mai bine un m[gar t`n[r dec`t un leu venerabil. }n sf`r=it, s[-mi permit un acces de fatuitate acut[=i s[judec toate posi-

bilit[\ile. (Sunt doar singur, cu mine, aici,]n noaptea asta infinit[...)

Dac[nu-i sunt indiferent, sentimentul ei este o simpl[iluzie psihic[. Adela ia drept iubire sentimentele ei bune pentru mine, din care a f[cut un m[nunchi legat]n *voin\a* de a m[iubi. Dup[realizare, s-ar de=tepta =i, incon=tient, mi-ar repro=a mie iluzi–onarea =i decep\ia ei. Iar]n ipoteza, obraznic[=i absurd[, c[Adela m[iube=te cu adev[rat, fericirea infinit[, care ar sfida legile universului, ar fi trec[toare. }n ipoteza asta extravagant[, ar trebui s[-i cer m`na (din toate expresiile, a cere m`na pe care e liber[s[o dea, f[r[a lua toate obliga\iile fa\[de ea =i f[r[a masca =i]nnobila leg[tura prin toate formele =i ritualele, cu at`t mai potrivite scopului cu c`t mai nelogice =i mai ridicole din punct de vedere realist, este cea mai grav[ofens[pentru ea, numeasc[-se aceast[leg[tur[amor liber, c[s[torie liber[, ori alt cuv`nt sonor, prestigios mai ales]n \[rile noi =i bun ca s[justifice]n chip ipocrit egoismul brutal al b[rbatului. Dar pe o femeie pe care a=]njosi-o =i care s-ar]njosi n-a= mai putea s-o pre\uiesc.

Iar leg[tura indisolubil[ar duce la nefericire, pentru c[, dup[c`\iva ani, voi fi ]n adev[r b[tr`n, tocmai atunci c`nd ea va fi femeie ]n toat[ puterea cuv`ntului. Concret: cu capul pe genunchii ei, con=tient c[-mi vede p[rul sur, spun`ndu-mi nume mici, pe care le-a= auzi paterne; spun`ndu-mi nume mici, care ne-ar ridiculiza pe am`ndoi. P[rul meu sur l`ng[capul ei blond; m`na ei mic[ ]n p[rul meu sur. Dezmierd[ri arz[toare ca un copil... }ntrebarea de fiece moment: „}i sunt ochii lega\i]nc[? Ori s-a de=teptat =i vede realitatea?“ Sentimentul de umilin\[c[abuzez de]n=elarea ei de sine ori de mila ei. +i, la apari\ia *lui*, durerea mea, =i durerea ei c[m[ucide ori c[renun\[la via\a ei pentru mine.

Nefericirea mea, cauzat[de mine, ar fi o catastrof[individual[, =i meritat[. Dar nefericirea ei, provocat[de mine, ar fi o crim[ ]mpotriva ei =i o crim[ ]mpotriva fericirii, pentru c[oame-

nii]nfrumuse\eaz[ori ur`\esc fericirea, =i Adela e dintre acei care o]nfrumuse\eaz[.

Imposibil! +i e mai bine a=a. Chiar dac[a= avea zece ani mai pu\in. Tot ce se realizeaz[se]mpu\ineaz[=i se trivializeaz[. Rela\iile prietene=ti trivializeaz[prietenia; ritualul — religia; poemul — poezia; crea\ia — g`ndul lui Dumnezeu, =i tot a=a realit[\ile amorului trivializeaz[iubirea.

Cine a spus c[, odat[cu hainele, b[rbatul =i femeia arunc[toat[cultura =i civiliza\ia =i se]ntorc la starea de natur[?

O femeie spiritual[, cu care schimbi idei fine ca ni=te s[ge\i de aur,]ntr-o atmosfer[de sensibilitate delicat[, creat[de am`ndoi... =i, la un moment dat, ca ultim[ concluzie, ca ]ncoronare suprem[, violarea tuturor secretelor ei, a tot ceea ce ea ascunde, con=tient[ c[ e partea brutal[ a fiin\ei ei, oficiile vie\ii organice, care n-au alt[ justificare dec`t aceea c[sunt suportul vie\ii spirituale — ca subsolurile unde se fabric[for\a care]n salon str[luce=te]n ghirl[nzi de lumini.

Adela este o iluzie paradisiac[, =i nu trebuie s[devie o realitate. Nu trebuie s-o asimilez]ntru nimic domni=oarei Niculina P..., artist[coregrafic[(=i dramatic[*in spe*), care, ca =i maestrul de scrim[, are un rol important]n p[strarea echilibrului organic =i, probabil ca =i el, nu are numai un singur client.

Atunci? Atunci r[m`ne s[ fac o tranzac\ie cu natura sau, mai exact, s-o mistific. Voin\a de a nu muri, geniul speciei sau elementul imperceptibil a creat ]n individ iluzii =i miraje. E amorul: arbust ]n prim[var[, c`nd frunzele =i florile, pe care c`nt[ p[s[ri =i se opresc fluturi, acoper[ trunchiul inestetic, care hr[ne=te coroana. Voi mistifica la r`ndul meu geniul speciei, elementul primordial, voin\a de a nu muri, voi p[stra numai coroana arbustului. Voi iubi]n Adela forma ei ideal[=i sufletul, parfumul vie\ii ei,]i voi da totul f[r[s[-i cer nimic.

Hm! Amor platonic?... Trubaduresc? Comuniune]ntre suflete? („Androgin =i ginandru“?) Autosofisticare! Ipocrizie! Strugurii

acri! Ori (sau: =i) perversitate de blazat,]n care iubirea =i actul final (prea mizerabil asociat de domni=oara Niculina P... et comp.) s-au disociat. Ori preten\ii impertinente de supraom, care vrea s[-=i de=urubeze creierul de corp, s[-l pun[deasupra vie\ii, s[joace un joc savant cu propriile lui sentimente, ca]ntr-o partid[de =ah jucat[cu el]nsu=i. Platonism, oroare de materie, supraom? Dar m[rturise=te c[te arde un fier ro=u prin inim[acum, c`nd \i-o imaginezi dormind ]n dezordinea p`nzelor albe! E cineva,]nc[inexistent, care aspir[ ]n tine la via\[=i vrea s[aib[ ]nc`nt[toarea =i tulbur[toarea asimetrie a z`mbetului ei. +i m[rturise=te c[„fine\ea“ ei, „distinc\ia“ ei, „unicitatea“ ei]\i sunt pre\ioase ca tot at`tea cauze care o fac mai intangibil[, mai inaccesibil[, a=adar mai dorit[; ca tot at`tea v[luri pe care s[le arunce de pe ea pentru tine, ori s[i le sf`=ii tu, cu voluptatea sadic[de a o dezbr[ca de „civiliza\ie“.

Dac[aceea care a fost Ana de Austria[1] n-ar fi fost drapat[ ]n inaccesibilitatea ei de regin[, Georges Villiers de Buckingham[2] n-ar fi decretat blocusul Angliei, numai pentru siguran\a unei scrisori a ei, =i n-ar fi fost pe punctul de a dezl[n\ui un r[zboi european, numai spre a crea condi\ii favorabile victoriei lui supreme: supremei ei impudicit[\i.

}ntr-un album antropologic am v[zut reconstituirea ipotetic[a pitecantropului pe cale de a deveni om. Ie=it[dintr-o pe=ter[cu un silex]n ghear[, bestia]n dou[picioare a=teapt[grav[, s[-i cad[prada.

Aceea=i aten\ie crud[o are b[rbatul c`nd a pus ochii pe o femeie. Scena se poate observa ]ntr-un bal, ]ntr-o gr[din[ public[, ]ntr-o sal[ de teatru. C`nd nu are nimic din cruzimea asta tragic[, individul e un farsor sau un emasculat. +i femeile]l trateaz[ ]n consecin\[.

---

[1] So\ia lui Ludovic al XIII-lea, rgele Fran\ei, regent[ ]n timpul minorit[\ii lui Ludovic al XIV-lea (1601-1666).

[2] Om politic englez, favorit al regelui Iacob I (1592-1628).

P`nda de a acapara o femeie, consim\irea ori refuzul ei, nesiguran\a dac[-\i d[ sau ]\i ia via\a, \ip[tul de bucurie c`nd \i-o d[, =i mai cu seam[de durere c`nd \i-o refuz[... aceasta, =i nu altceva, constituie poezia amorului — c`nd contribuie =i *omul*, care vine pe o alt[linie, desf[cut[c`ndva din pitecantrop.

O afacere destul de complicat[...

Ie=isem la plimbare cu ea. }n fa\a ultimei cr`=me din sat drumul era aproape]nchis de lumea]ngr[m[dit[ ]n jurul unei c[ru\e. Cu incuriozitatea mea de om comod, organizat[de-a lungul vremii con=tient =i metodic, mi-a= fi f[cut loc prin mul\ime, f[r[s[cercetez cauza]mbulzelii. Dar Adela n-a ajuns]nc[la indiferentismul meu filozofic.

Din vocifer[rile lumii a\`\ate, am reconstituit evenimentul ]n liniile lui generale: un \[ran — aduc`nd =efului de post suprema insult[de a nu-i recunoa=te dreptul de rechizi\ie asupra unui purcel — z[cea galben, strivit, nemi=cat,]n c[ru\a care trebuia s[-l duc[la spitalul din T`rgu-Neam\ului.

Tr[g`ndu-m[la o parte, Adela]mi spuse cu ochii]n lacrimi:

— Are s[moar[pe drum! Trebuie s[-l aju\i aici.

Am convins-o cu greu c[omul are nevoie grabnic[de spital.

Complica\ia a]nceput]n acest moment.

Dup[ce a dat femeii \[ranului to\i banii din s[cu=or, mi-a cerut (mai propriu: mi-a poruncit) s[telegrafiez doctorului de la spital, prefectului de Neam\ =i „cuiva de sus“ de la Bucure=ti. (E foarte convins[c[sunt un „om mare“...)

Am dat femeii \[ranului un bilet pentru doctorul din t`rg, pe care nu-l cunosc. Am scris prefectului, pe care nu-l cunosc. Am convins-o c[scrisoarea c[tre ispravnic face de prisos telegrama la Bucure=ti.

}n toat[vremea asta, ea a repetat cuv`ntul „mizerabil“ de o sut[de ori.

Alt[dat[,]n fa\a crimei stupide a= fi avut =i eu sentimentele ei. Acuma,]ns[, f[ceam scrisori, denun\am infamii,]mi]nde-

plineam con=tiincios rolul impus de d`nsa, dar ]n ochi =i ]n suflet n-o aveam dec`t numai pe ea. Sentimentul de revolt[, tr[dat]n glas,]n mers,]n gesturi,]n respira\ie, poten\`ndu-i =i exterioriz`ndu-i via\a, realiz`nd la maximum femeia din ea,]mi]nnebunea inima.

Adela bolnav[!...

Am g[sit-o cu fa\a aprins[, cu ochii str[lucitori, respir`nd scurt =i repede. Coloana de mercur a termometrului mi s-a p[rut c`t Turnul Eiffel. La auscultare — nimic.

M-a consolat (ea pe mine!): „Nu te speria, are s[-mi treac[“.

Nu g[sisem nimic anormal, dar tocmai ignoran\a cauzei m-a alarmat peste m[sur[.

Indic`nd doamnei M... c`teva m[suri, cunoscute =i de ea, m-am dus]n cerdac.

C`nd mi s-a permis din nou s[ intru, Adela avea pala de p[r a=ezat[ exact la locul ei, pe jum[tatea st`ng[a frun\ii, =i un alt capo\el, mai bogat]n dantele =i panglici, iar pe pat =i la]ndem`na ei, o oglind[ oval[ cu m`ner. F[cea sfor\[ri s[par[vesel[, s[-mi z`mbeasc[=i]mi cerea scuze c[m-a „speriat“ =i c[m[„plictise=te“. La =ase seara, termometrul]nnebunise! Eram z[p[cit de spaim[, de inani\ie, de nicotin[.

Redus[de boal[(]n fapt =i]n con=tiin\a mea) la un simplu organism]n lupt[cu germenii mor\ii, disp[r`nd femeia, motivul de a vedea]n ea adversarul temut, dispensator de via\[, Adela devenise pentru mine ceea ce era]n realitatea ei obiectiv[— =i mai ales]n realitatea ei relativ[fa\[cu mine — aproape un copil. Dar sentimentele pentru copilul bolnav erau exagerate de toat[for\a pasiunii pentru femeia de p`n[ieri.

Prima parte a nop\ii am petrecut-o]n cerdac,]n dreptul geamului ei. Constela\iile se mutau pe cer cu stupida lor indiferen\[. Comparam, cu sentimentul unui regret sf`=ietor, zilele trecute, c`nd via\a triumfa]n ea, cu ziua de azi, c`nd natura o aruncase la p[m`nt, aproape strivit[, aproape inert[. Imagina\ia, sc[pat[

din fr`nele voin\ei, desf[=ura vertiginos faptele posibile, =i care, din posibile, deveneau sigure. Vedeam la cap[t pe Adela murind, m[ ]nduio=am asupra vie\ii ei stinse, m[ ]nduio=am ]nc[ =i mai mult asupra mea. De la o vreme, am b[gat ]n sf`r=it de seam[c[m[excit singur, c[simt pl[cerea s[multiplic nenorocirile posibile din viitor =i s[le simt]nt`mplate, concrete.

La dou[sprezece, temperatura se cobor`se cu dou[ grade. C`nd]i luam pulsul, mi-a pus pe m`n[ m`na ei liber[=i mi-a =optit: „E=ti foarte bun, e=ti prea bun“. Dac[eu nu =tiam s[-i pun diagnoza, nici ea nu mi-o putea pune exact. Nu eram „prea bun“. Excesul de bun[tate avea un principiu, acum]n[bu=it]n subcon=tient, dar totu=i activ[, care se exclude cu bun[tatea...

}ntors din nou afar[— =i dup[ce peste o or[doamna M... mi-a spus c[Adela doarme lini=tit =i respir[normal — am sim\it fericirea unei speran\e robuste.

Era t`rziu. Constela\iile se mutase ]n alt[ parte a cerului, erau buchete de lumini, sc`nteiau cordial. O stea m[runt[=i vie din infinit se ivea mereu prin coroana unui plop de l`ng[ cerdac, juc`ndu-se cu frunzele copacului ca o fiin\[mic[=i gra\ioas[. M[sim\eam pus acolo s[p[zesc somnul Adelei, s[-i ap[r via\a pe l`ng[ care trecuse moartea, schi\`nd gestul de a se opri.

...Dar sc[derea temperaturii putea s[indice curba normal[a unei boli care abia]ncepe!... Ideea asta]mi strecur[ ]n suflet o nelini=te mai chinuitoare dec`t spaima, goal[de idei, de la]nceput.

Se lumina de ziu[. Era frig. Chinul m[obosise. Se obosise =i el. C[zusem]ntr-un fel de atonie moral[. Un v`nt, de aici, din sat, al nostru, f[r[ direc\ie hot[r`t[, =optea]n frunzele copacilor.

La =apte am fost chemat la Adela, care se de=teptase. Era palid[=i cu ochii obosi\i, f[r[fr[gezimea ei de alt[dat[. Temperatura era sub normal.

Revenirea s[n[t[\ii restabilise brusc situa\ia =i st[rile de suflet obi=nuite, =i Adela,]n fa\a unui b[rbat — acum nu mai eram

medicul — st[tea t[cut[, rezervat[, cu plapuma sub b[rbie. M-a]ntrebat numai, cu ochii aiurea, dac[am dormit bine. Am min\it-o: „Aproape ca]ntotdeauna“, =i, prescriindu-i regimul (ce ridicol e un medic cu prescrierea regimului, cu „ajutorul“ pe care]l d[naturii, ca musca din fabul[!), i-am permis s[se]mbrace =i s[stea lini=tit[.

Dup[dou[ore, care au trecut greu, dar pe care mi le-am impus departe de ea, m-am]ntors. St[tea]ntr-un jil\ de trestie]n odaia de primire, cu un *empire* de culoarea liliacului, care-i accentua paloarea =i ofilirea. Acum era mai pu\in frumoas[. Dar niciodat[nu-mi fusese at`t de scump[femeia aceasta, pe care]n alarma mea exagerat[=i ridicol[crezusem c[am pierdut-o.

Odat[cu bucuria imens[c[va tr[i, izbucni, mai arz[toare dec`t oric`nd, durerea pasionat[, comprimat[un moment de comp[timire =i de spaim[=i pe care acum o]n[sprea insomnia, odaia ei de culcare, toaleta ei de intimitate,]nf[\i=area ei pasiv[=i senza\ia, abia acum con=tient[, a corpului ei palpat]n ziua trecut[. Senza\iile, care ieri erau simple semne informative pentru medic, ast[zi, rememorate, erau percepute de omul]nnebunit de fiin\a ei. Pielea ei — de m[tase c`nd era fierbinte, de catifea c`nd s-a f[cut rece — o aveam acum]n degete,]n creier,]n inim[. La senza\ia teribil[contribuia =i relativa ei ur`\ire. Ofilirea ei sem[na cu figura obosit[ de somnul ne]mplinit, =i at`t de tulbur[toare, din diminea\a c`nd am plecat la V[ratic;]mi solicita comp[timirea, care, ca orice stare de suflet provocat[de fiin\a ei, se rezolv[ ]n pasiune dureroas[; mi-o]nf[\i=a dezarmat[, mai posibil a mea. Efect izbitor al uzurii corpului ei ars de fierbin\eal[, ofilirea ei]mi \inea pe primul plan al con=tiin\ei ideea arz[toare a vie\ii ei fizice.

Aflase c[am vegheat toat[noaptea la geamul ei. Mi-a spus cu triste\e, dezmierd`ndu-mi u=or m`na: „Sunt]nc`ntat[de grija matale, dar nu o merit“. Simpl[polite\e? Dar ea nu obi=nuie=te cuvinte goale. Modestie? Dar ea nu are prea dezvoltat[virtutea

aceasta. Atunci vorbele ei]nsemnau c[ea nu are cu ce s[-mi r[spund[la cauza grijii mele? Oricum, mi-a ar[tat toat[ziua at`ta apropiere =i at`ta supunere,]nc`t aveam impresia c[, dac[i-a= fi luat capul =i i l-a= fi culcat pe pieptul meu, ea n-ar fi protestat, nu s-ar fi sup[rat, nu =i l-ar fi retras.

Nu mai pot]n\elege nimic... }ntreaga logic[mi-i viciat[de con=tiin\a celor c`\iva ani peste cei care permit asemenea jocuri. Abuzul involuntar de analiz[, boal[veche =i incurabil[, complicat cu con=tiin\a celor dou[zeci de ani ai ei =i patruzeci ai mei, m-a aruncat]ntr-o \es[tur[inextricabil[, din care mi-i cu neputin\[s[m[descurc.

Seara, Adela era at`t de bine, ]nc`t a fost cu neputin\[s-o oprim s[se plimbe pe =osea.

— Ai inventat boala... o simpl[indispozi\ie, =i acum, ca s[nu te dezmin\i, m[tratezi ca pe o convalescent[.

Mi-a f[cut concesia s[se]mbrace bine =i s[nu respire niciodat[pe gur[. Pe drum m[ ]ntreba mereu: „}mi dai voie s[spun ceva?“ ori: „Nu-\i mai place glasul meu?“ Iar c`nd uitam consemnul, ori d[deam vorbelor mele o intona\ie interogativ[,]mi r[spundea printre din\i: „Nu pot vorbi, n-am voie“, ori: „}mi dai voie s[-\i r[spund?“

Acas[,]n cerdac, p`n[ unde am ]nso\it-o la ]ntoarcere, ca s[ calce complet consemnul =i s[-mi fac[ ]n ciud[ bine, a scos un tril lung, imit`nd pe o celebr[, dar b[tr`n[ primadon[, de care r`sesem]mpreun[la Ia=i, =i f[c`ndu-mi o reveren\[ ad`nc[, a intrat]n cas[sco\`nd din nou trilul. Eu st[tusem grav =i mut. Ce putea face „maestrul“? S[-i cad[la picioare =i s[-=i dezmierde fa\a cu marginea rochiei ei, singurul r[spuns cu putin\[?

...Cu toat[hipertrofia mea cerebral[,]ncep s[simt limpede c[voin\a are margini. +i, la urma urmei, idealism, platonism, estetic[— moral[=i moralin[— ce are de f[cut natura cu toate aceste halucina\ii =i fantome, pe care =i le creeaz[omul, ca se le opun[sie]nsu=i?!..

Dar f[r[aceste fantome, f[r[acest fum pe creier, \i-ar fi ea at`t de pre\ioas[? Intangibilitatea ei, mirajul]n care o vezi, unicitatea ei, toate aceste „fantome“ \i-o fac scump[=i o deosebesc de toate femeile din lume!

A nega legitimitatea „fantomelor“ este un sofism grosolan. Tot ce exist[e real, s-a n[scut din necesit[\ile vie\ii, =i via\a nu mai poate ignora ceea ce a creat ea]ns[=i, ca s[se adapteze fizic =i moral. F[r[tot acest „fum“, f[r[toate aceste suprastructuri, care unei filozofii simple =i simpliste i se par excrescen\e prisoselnice, prejudec[\i]nl[turabile, Adela nu ar fi pentru tine o femeie de o specie unic[, reprezentat[numai prin ea — nu ar fi *Adela*.

Dar, indiferent de toate acestea, e]n joc fericirea ei, care tu,]n cazul cel mai bun, nu i-o po\i face durabil[. Iar fericirea nu o consider[nimeni fum =i epifenomen.

Nu! Adela va r[m`nea pentru tine mereu st`nca pe care cre=te floarea-reginei, at`t de apropiat[c[po\i distinge micile stelu\e catifelate, =i totu=i inabordabil[ca o planet[, din cauza pr[pastiei care te desparte de ea!

Adela e bine de tot. Dar e]nc[pu\in palid[. Ispr[vea *R[zboi =i pace.*

— Romanul a]nceput s[devin[trist. Nimic din ce f[g[duia]nc`nt[tor nu se realizeaz[. A=a e =i via\a?

I-am r[spuns cu toat[t[ria zbuciumului meu de acuma:

— Da, a=a e via\a! Pentru c[vremea nu aduce de obicei dec`t triste\i. Vremea face gol ]n jurul nostru, ne omoar[ fiin\ele scumpe, ne ]mb[tr`ne=te =i ne duce la moarte. Vremea a exilat din via\[pe domnul M..., a ofilit pe doamna M..., are s-o]mb[tr`neasc[=i are s-o omoare. }n ceea ce e esen\ial, fundamental]n via\[, vremea este inamica noastr[cea mare. Pentru rest, ea nu are nici un plan, aduce delaolalt[=i binele =i r[ul.

— Dar ziua aceea frumoas[pe mun\ii V[raticului n-a adus-o tot vremea?

Ar fi putut ad[uga c[vremea a adus-o =i pe d`nsa]n drumul vie\ii mele...

— Sunt zile care vin prea t`rziu, ca o gra\iere pe care ar afla-o un os`ndit abia]n ultimele momente, c`nd expir[.

Trec`nd peste r[spunsul meu vag ]n form[, mai precis ]n fond dec`t a= fi voit, ea r[mase]n concret:

— Compara\ia nu e bun[, fiindc[dup[aceea au venit alte zile frumoase... +i... (Am a=teptat urmarea lui „+i“...]n zadar.)

— Vremea st[la p`nd[ =i nu pierde niciodat[. Zilele bune se ispr[vesc =i melancolia e cu at`t mai amar[cu c`t zilele vor fi fost mai frumoase. Vremea nu obi=nuie=te s[fie mistificat[.

Adela gref[pe generalit[\ile mele problema special[cu care]ncepuse vorba:

— Dar]n via\[lucrurile nu se ispr[vesc]ntotdeauna ca]n *R[zboi =i pace*. Uneori se ispr[vesc ca]n romanele care-i plac mamei, unde cei care se iubesc fug,]i cunun[un preot]n secret =i sunt ferici\i toat[via\a. Pentru ce scriitorii cei mari nu-i las[niciodat[pe bie\ii oameni s[fie ferici\i? Nu cumva pentru c[sunt neferici\i ei, din lips[de simplicitate a sufletului, cum mi-ai spus mata odat[?

Mi s-a p[rut c[v[d]n ochii ei un interes mai mult dec`t teoretic, =i am s[rit al[turi ]n considera\ii estetice. Grav =i doctoral (=i doar[ ]n stare normal[ nu sunt un om lipsit cu totul de bun-sim\), i-am \inut o prelegere, la sf`r=itul c[reia a asistat =i doamna M...

— Operele de fic\iune — i-am spus Adelei, care]ncepuse s[z`mbeasc[ =i z`mbi toat[vremea c`t \inu prelegerea, — operele de fic\iune care se ispr[vesc cu triumful binelui =i cu fericirea sunt false, pentru c[contrazic realitatea =i dezmint experien\a omenirii; sunt imorale, pentru c[creeaz[iluzii zadarnice; sunt lipsite de interes, pentru c[*toate fericirile sunt la fel*, cum zice Tolstoi, aici de fa\[.

— +i]nc[pentru ce, *mon cher ma]tre*? m[ ]ntreb[ea cu tonul celui mai docil ucenic =i cu to\i diavolii ei]n ochi =i]n asimetria

dulce a z`mbetului. Apoi, imediat: +i fericirea din via\[ e tot at`t de ur`t[ca =i cea din c[r\i?

— Nu, pentru c[cea din via\[nu-i pentru al\ii, e pentru cei doi.

— Pentru cei doi... repet[ea.

+i, adres`ndu-se doamnei M..., declar[c[i-i foame tare, tare detot. Era ora mesei.

La desp[r\ire,]n ograd[, mi-a spus cu simplitate:

— Ast[zi \i-am spus multe prostii =i c`teva obr[znicii. Sunt vinovat[, dar nici m[car nu pot s[-\i cer iertare, c[ci =tiu c[orice a= face, nu te superi pe mine.

Nu i-am putut r[spunde nimic. C[ci r[spunsul unic posibil, dezmierdarea obrazului meu cu marginea rochiei ei, nu i-l pot da. Dar n-am putut st[p`ni nevoia de prosternare din ochii mei, =i nici ea nesiguran\a din ai ei.

Muzica din parc c`nta sf`=ietor un c`ntec banal.

Acum nu mai am absolut nimic de ascuns. E sigur[c[o *ador* =i asist[(cu ce sentiment?) la chinul meu de a rezista. Poate mi-i recunosc[toare... Poate o ofensez...

Voin\a mea e posibil[numai pentru c[prezen\a ei m[\ine cu ea =i]mi paralizeaz[imagina\ia despre ea, care se aprinde]n absen\a ei, =i mai ales aici acas[, unde nici o priveli=te nu-mi solicit[aten\ia. La dou[zeci de ani, c`nd iube=ti amorul ]n femeia iubit[, imagina\ia orneaz[ poetic ]mprejur[rile =i pe femeie. La patruzeci, c`nd nu mai iube=ti amorul, ci numai femeia, imagina\ia se concentreaz[asupra ei indiscret, realist =i precis, dizolv[, ca un reactiv izolator, tot ce nu face parte din fiin\a ei... Condi\ia uman[e teribil[! }n \easta cimpanzeului cople=it de instincte telurice, la un moment dat al evolu\iei =i spre nenorocirea lui, apare o flac[r[rece, con=tiin\a estetic[=i moral[, care arunc[o lumin[crud[peste mizeria iremediabil[. E una din multele crime ale naturii]mpotriva materiei vii.

Ce este ea? }mi pare c[ast[zi mi-a vorbit de *noi* c`nd]mi r[spundea la indigestele mele pedanterii,]n care toate cuvintele

strigau: „Te ador!“ Mi-a spus c[nu am sufletul simplu, c[exist[ ]n via\[fericiri posibile... Pentru mine? Ori pentru mine cu ea? (Dar acel „+i“ ...]nceput =i neterminat? Nu cumva]nsemna: „+i ar fi putut urma =i alte zile frumoase?“)

Vibreaz[ ]n ea ceva pentru mine]n adev[r? Dar pentru ce glume=te mereu? Iubirea nu glume=te, e grav[.

...}ntotdeauna dibuie=ti ca un orb! Grav[e pasiunea, ori adora\ia pierdut[. Dar femeile nu devin pasionate dec`t dup[ ce se ]nt`mpl[ceea ce trebuie s[se]nt`mple pentru ca un b[rbat =i o femeie s[-=i spun[ „tu“. P`n[atunci ele sunt]n defensiv[, au spiritul mai liber dec`t oric`nd, cocheteaz[,]n deosebire de b[rbat, care e pasionat =i idiot]ntotdeauna]nainte de acel eveniment capital =i ridicol, dar care dup[aceea]=i recap[t[libertatea de spirit, pentru c[,]n stricta economie a speciei, =i-a]ndeplinit tot rolul.

O experien\[involuntar[de psihologie. (M[car at`ta!..)

}n dup[-amiaza torid[, obosit de o noapte f[r[somn, st[team]ntins pe canapea]n umbra od[ii, st[p`nit ca ]ntotdeauna de nevoia pulsa\iei vie\ii ei. De la o vreme, g`ndurile]ncepur[s[se]ngreuie, s[se materializeze, s[se coloreze =i s[se]nchege]n imagini care, c[p[t`nd pe nesim\ite consisten\[definitiv[, se confundar[cu florile de pe zugr[veala din perete]n chipuri de femei, ca ni=te picturi murale. }n iluzia optic[datorit[sl[birii con=tiin\ei, fiecare floare din perete devenise o imagine]n miniatur[a ei: o femeie mic[,]n profil, cu nasul pu\in acvilin, cu bustul]nalt, cu pieptul u=or bombat. Apoi imaginile se decolorar[=i murir[odat[cu ultima lic[rire a con=tiin\ei: nu dormisem de treizeci de ceasuri.

...Nasul Cleopatrei a determinat istoria lumii. Adela, mai modest[, a]nnebunit pe un blazat lucid cu dulcea asimetrie a z`mbetului ei.

Muzica militar[c`nt[ *Carmen*. E curioas[ „mediteranizarea muzicii“, executat[ aici, ]ntre cr`=me =i barace, de ace=ti \[rani

=i mahalagii, care-=i fac stagiul militar. Totu=i, corect`nd mental micile „varia\ii“, *Carmen*-ul din B[l\[te=ti]mi face pl[cere.

Sunetele se \es cu razele soarelui, deja tomnatic. Unele inflexiuni au culoarea razelor, sunt fire sonore de aur, care zboar[prin v[zduh ca fosfenele[1].

Carmen geme de pasiune mortal[, pe care]n zadar ai c[utat-o]n acela=i grad]n nuvela din care a fost extras libretul.

Iubirea, nebunia fiziologiei, nu se poate spune, toat[, dec`t prin muzic[, fiindc[durerea se exprim[prin \ipete, =i muzica e \ip[tul perfec\ionat. Pictura =i sculptura sunt arte inferioare: ele pot reprezenta iubirea, dar nu o pot exprima. Poezia \ine mijlocul, pentru c[abia o poate exprima. Pictura =i sculptura sunt frumoase pentru c[se adreseaz[, prin forme, creierului. Muzica se adreseaz[, prin creier, fiziologiei. Muzic[frumoas[nu exist[: ea nu este „reprezentare“. Muzica ori nu e nimic, ori \ine de sublim, ca tot ce zguduie ad`ncurile insondabile ale fiin\ei noastre, ca tot ce exagereaz[ durerea de a tr[i. De aceea orice muzic[, chiar =i un vals, dac[ mi=c[ profund, e trist[... Dar asta e filozofia celor patruzeci de ani ai t[i, fl[m`nzi de cei dou[zeci ai ei!... M[duc la Adela. Am venit de la ea adinioarea. Dar e imposibil s[nu m[duc. Voi g[si pe drum un pretext. Imaginea ei]mi]n[bu=[respira\ia. M[duc s[m[lini=tesc de ea cu prezen\a ei.

Ultima zi. *Ultima.* O fi regret`nd? Mi-a spus noutatea ca un lucru nea=teptat =i contrariant: „+tii, trebuie s[ plec[m m`ine. Mama a primit o telegram[. Afacerile mo=iei.“

Acum e]nc[aici! Noaptea care vine are s[doarm[aici, aproape. Dar m`ine, pe vremea asta, are s[ fie aiurea, departe, dincolo de Moldova, „la c`mp“, cum zic \[ranii,]n alt[lume. De m`ine nu vom mai avea nimic comun — nici spa\iul =i timpul, care nu ne vor mai]ncadra la fel via\a.

A]mpachetat toat[ziua.

Imediat dup[pr`nz m-a chemat cu c`teva cuvinte clare, dar

---

[1] *Fosfene* — funigei.

cu semnifica\ie afectiv[mai obscur[, scrise pe un bilet de vizit[parfumat (pentru ce?): *„Iubitul meu prieten, te a=teapt[A...“*

„Te a=teapt[A“,]n loc de invariabilul =i protocolarul: „Te rog vino la noi“, cu specificarea motivului pentru care m[cheam[=i cu numele ei]ntreg.

}nainte, accentul c[dea pe motivul invita\iei, =i „Adela“ era numai o isc[litur[... „Te a=teapt[A” nu este o simpl[invita\ie, este o stare de suflet — este un vers liric! =i „A“ este semnul unei mai str`nse apropieri dec`t „Adela“ de p`n[ acum. (Ea ]ns[=i, mai cordial dec`t „Adela M...“.) 0 revolu\ie tot at`t de complicat[ este: „Iubitul meu prieten“. Oric`t ar fi o formul[, „iubitul“, mai ales din partea unei femei, con\ine]nc[ ]n el c[ldura verbului din care provine, iar „prieten“ suprim[distan\a pus[de insipidul *„ma]tre*“, care de altfel nu se mai potrive=te ast[zi. Dar o diferen\[de dou[zeci de ani]ntre doi oameni exclude apelativul „prieten“, mai ales din partea celui mai t`n[r. (Discipolul meu T... nu mi-ar putea spune niciodat[: „Iubitul meu prieten“.) }mi acord[ *femeia,* prin acest cuv`nt, dispens[de zece ani, ceilal\i zece fiind apanajul]nsu=irii mele de b[rbat?...

Era]n odaia de primire. Str`ngea obiectele m[runte =i le ]nvelea ]n h`rtie. +i-a retras m`na c`nd am voit s[i-o s[rut: „E plin[de praf“. La protest[rile mele, a fugit]n camera de-al[turi, am auzit-o sp[l`ndu-se zgomotos =i, ]ntorc`ndu-se]n odaie: „Uite, dac[vrei numaidec`t s[ faci toate polite\ile. Dar s[ =tii c[ le faci acum =i pentru sf`r=itul vizitei“. I-am s[rutat a=adar m`inile am`ndou[.

}n z`mbetul cu care ]mi spunea aceste cuvinte mi s-a p[rut c[ disting, sting`ndu-se treptat, murind, o inten\ie de ironie, =i z`mbetul era numai ]n ochi. Peste c`teva clipe z`mbetul]i iradia, bun ca o lumin[cald[, nu numai pe toat[figura, dar parc[pe]ntreaga ei f[ptur[.

— Ai s[stai dou[ceasuri s[-mi \ii de ur`t, dac[nu ai altceva mai bun de f[cut. Vrei? Pe urm[am treburi care au s[m[poarte

prin toate od[ile =i prin c[mar[... Dar desear[trebuie s[facem o plimbare de adio, lung[, lung[, lung[... Nu te chem la mas[, pentru c[nu aveam mas[ca lumea. }mpachet[m tot.

Cu decolteul]n form[de inim[=i bra\ele, de gospodin[, goale p`n[ la cot, plec`ndu-se ici, ridic`ndu-se ]n v`rful picioarelor dincolo, era aceea care ar fi putut fi l`ng[ mine totdeauna dac[ m-a= fi n[scut cu zece ani mai t`rziu =i care acum pleca cu via\a ei tot at`t de departe de a mea, ca Sirius de Alfa din Centaur.

F[r[calcul, f[r[=ov[ire, probabil pentru c[ ]ncepea de pe acum s[fie departe, dar probabil =i pentru c[mi-o apropiase: „Iubitul meu prieten, te a=teapt[A...“, =i f[r[s[-mi dau seama de]nsemn[tatea vorbelor, i-am spus la sf`r=itul unor cuvinte de regret, de un caracter mai general, c[ m[ las[ singur. Mi-a r[spuns tot at`t de simplu:

— Ce pot s[fac? Dar n-ai s[pleci =i mata]n cur`nd de aici?

— Nu-i vorba de locul unde o s[fiu =i nici de singur[tatea material[. (Prima mea „declara\ie”!)

— Ce pot s[fac? repet[ea.

}n tonul ei era parc[con=tiin\a unei culpe.

Am interpretat cum trebuie acest ton?

Orice femeie are ceva matern fa\[de b[rbatul pentru care are afec\iune c`nd el sufer[, chiar =i fata mic[ pentru un om ]n v`rst[, =i o \[ranc[pentru Napoleon I Bonaparte. Cuv`ntul Adelei a m`ng`iat pe omul normal, pitit undeva ]n fundul fiin\ei mele, dar *cel[lalt* ar fi preferat altceva, fie =i punctul de-a dreptul ironic, care ]i diabolizeaz[ uneori at`t de sf`=ietor z`mbetul =i creeaz[oricum un fluid subtil]ntre mine =i ea.

Dar Adela, care nu poate st[rui mult[vreme]n atitudinea asta de suflet =i care toat[vara asta (n-am nici o]ndoial[!) a avut o irita\ie surd[ ]mpotriva mea — din cauza trecutului? din cauza prezentului? din cauza am`ndurora? —]mi d[du aceast[modest[satisfac\ie:

— C`t ai s[mai stai aici?

— Peste dou[zile plec la Bucure=ti, =i peste cinci, la Viena.

— Eram convins[c[ai s[-\i execu\i,]n sf`r=it, programul de excursii prin mun\i (]mi spunea aproape pe fa\[ c[ renun\asem la excursii din cauz[ c[ nu m-am putut desp[r\i de ea toat[ vara) =i-mi p[rea r[u c[ nu pot s[ te ]nso\esc =i eu. Pentru pruden\[, m-a= fi dat drept sora matale. (Atingea, pentru ]nt`ia dat[, f[r[nici o necesitate practic[, problema raporturilor noastre prea libere =i prea str`nse — =i at`t de pre\ioase din cauza caracterului lor tulbure =i a piedicilor sfidate). De ce-ai renun\at la excursii?... Mata nu vrei niciodat[ceea ce vrei...

Cuvintele ei se raportau la p[r[sirea programului meu carpatin, dar fraza, cu tot caracterul ei general, severitatea, *maturitatea* cu care a rostit ultimele cuvinte nu l[sau nici o]ndoial[c[erau o aluzie (poate o mustrare?) la =ov[ielile mele fa\[de d`nsa.

}ncepuse cu]n\ep[turi =i ispr[vea nelini=titor...

Am plictisit, ori am ofensat pe femeia aceasta cu tristul meu hamletism? Dac[ar fi fost crud[=i cu adev[rat cochet[, a= fi amuzat-o =i ar fi fost mai bine, oric`t ar fi suferit m`ndria mea. Dar pare c[n-am amuzat-o. Dac[ ]i sunt indiferent, am plictisit-o; dac[nu, am ofensat-o. Supraom, care-i dore=te fericirea!...

Nu i-am r[spuns nimic. I-am cerut adresa exact[ca s[-i trimit cartoane cu vederi. Mi-a spus cu o tremurare necunoscut[de lumini]n albastrul ochilor =i cu glasul ei cel mai voalat, privind]n l[turi: „Nu =tiu bine unde am s[fiu s[pt[m`nile viitoare“. Dar cum nu putea sta la ]ndoial[ dec`t]ntre dou[adrese, =i am`ndou[la locuin\ele ei, la \ar[=i la ora=, era limpede c[nu vrea s[se prind[ ]n obliga\iile coresponden\ei.

Pentru cine se teme ea? Probabil c[numai pentru mine. Vrea s[m[vindece, s[curme jocul, pe care desigur l-a]n\eles prea primejdios... Primejdios, pentru c[ceea ce se petrece]n mine ori nu are nici un ecou]n ea, ori dac[are, ea vede lupta care se d[ ]n mine =i imposibilitatea de a fi fericit orice ar sim\i =i orice ar face?

Dar ceasornicul]mi ar[t[c[cele dou[ore trecuser[. Trecuser[prea repede. F[r[s[-mi dau seama, avusesem iluzia c[timpul st[

=i el]mpreun[cu noi, amical. Dar el]=i]ndeplinea implacabil func\ia de a uza totul =i de a ucide via\a. Trebuia s[plec:

— Duduie, audien\a s-a ispr[vit.

Cuv`ntul i-a pl[cut =i, ca s[ r[spund[ glumei mele, mi-a ]ntins m`na s[i-o s[rut, cu aere de regin[, dar =i-a adus aminte c[-i pr[fuit[=i a retras-o. Suntem at`t de departe de acum o lun[, c`nd ea era]nc[ucenicul =i eu „maestrul“. Acum]ntre noi s-a stabilit cu totul raportul etern dintre femeie =i b[rbat. Raport care]ntotdeauna mi s-a p[rut acela dintre manejele subtile ale pisicii =i naivitatea ursuz[a c`inelui. +i ce frumoas[ era ]n clipele astea, cu o ]ncordare de via\[ ]n toate liniile ei zvelte, cu m`necile suflecate =i cu pala ei de aur pe jum[tatea st`ng[a frun\ii!

}nc[nu pot]n\elege ce s-a]nt`mplat...

}n seara asta ultim[, ne-am plimbat departe, pe =osea, „s[ne lu[m adio“ de la natur[=i de la noi]n=ine, cei de p`n[acum.

— Luna se \ine mereu dup[noi de c`tva timp, aci la V[ratic, pe drum, acas[, chiar =i ziua. Nu mai suntem singuri.

La observa\ia asta banal[, Adela mi-a r[spuns cu vocea ei]nceat[, d`nd frazei un ton confiden\ial:

— Da, ne urm[re=te. S[fim pruden\i...

O glum[f[r[semnifica\ie precis[? Un *noli me tangere*[1]? O z[d[real[? Oricum, aceste cuvinte erau]nt`ia ei recunoa=tere explicit[ c[ acum nu mai eram cei de al[t[dat[, ci o femeie =i un b[rbat ]n defensiv[ =i ofensiv[, delaolalt[ am`ndou[.

Cuvintele ei]mi erau scumpe, =i pentru nimic]n lume n-a= fi consim\it s[nu fi fost rostite. Dar aceste cuvinte, care erau ca o punte invizibil[aruncat[ ]ntre noi, m[f[ceau s[simt =i mai mult pr[pastia dintre mine =i femeia de al[turi — at`t de aproape =i at`t de departe prin tot ce are necunoscut sufletul altui om, prin ne=tiin\a mea despre ceea ce se petrece]n ea, prin =ov[irile mele fa\[de d`nsa =i fa\[de mine]nsumi =i prin frica mea de ea. Eu

[1] Nu m[atinge (*lat.*)

mergeam g`ndind toate acestea. Ea visa sf`r=itul serenadei lui Schubert, at`t de-ncet =i de distrat ]l ]ng`na, f[r[s[-l mai poat[p[r[si.

Era frig =i umed. Adela pusese haine groase =i m[nu=i. Pe cap avea o beret[, de sub care se r[zvr[tea p[rul, umezit parc[de lumina lunii. C[ut`nd s[ evit[m prundul drumului, ne ]ndep[rtam adesea unul de altul. Atunci ea m[ chema l`ng[d`nsa f[c`ndu-mi loc pe]ngusta f`=ie f[r[ pietri=. Nu se auzea nimic ]n toat[ imensitatea dec`t nota misterioas[, naiv fr`nt[, a buhailor-de-balt[ de prin =an\urile drumului, geam[t al nop\ii =i al p[m`ntului. Fusta de m[tase suna aspru sub rochia groas[=i str`ns[ pe picioare a femeii de l`ng[mine. Dar c`nd am ie=it ]n c`mp... o, luna avea altceva de f[cut dec`t s[ ne urm[reasc[ pe noi. Ea \esea aburii care se t`rau pe c`mpie ]n p`nze destr[mate de argint, p`n[ departe, c`t vedeam cu ochii. Pe unele]ntinderi, cea\a mai deas[=i mai a=ezat[forma lacuri, din care r[s[reau copaci singuratici, ale c[ror umbre p[reau oglindirea lor]n ap[. Iar]n fund, spre V[ratic =i Agapia,]nspre care se]ncovoia c`mpia cu lacurile ]n pant[, mun\ii, ca ni=te valuri de fum gros, izvorau parc[ atunci din p[m`nt, d`ndu-ne iluzia c[ asist[m la originea lucrurilor. Iar peste toate, departe ]n ad`nc, dincolo de]n[l\imile Sihlei, clipea din secund[ ]n secund[o pleoap[de foc colosal[=i sinistr[ca reflexul unui incendiu din alt[lume.

Adela se opri,]mi lu[bra\ul =i se str`nse l`ng[mine, speriat[. Ea nu =tia c[pleoapa sinistr[de foc erau lucorile unei furtuni]ndep[rtate.

}mprejurimile banale, cunoscute a=a de bine de noi — valea pe unde fusesem de at`tea ori, cu ogoare =i a=ez[ri omene=ti, mun\ii V[raticului, pe care-i urcasem ca ]ntr-o promenad[, — nu mai erau ele. }n locul lor, =i la c`teva minute de ultimele magherni\e ale uli\ei noastre, ap[ruse o lume din alt[epoc[geologic[,]n care umblam acum singuri, Adela =i cu mine. +i dac[eu mai v[zusem c`ndva aceste secrete ale nop\ilor de munte — dar niciodat[pe toate la un loc ca acum —, pentru ea totul era nou.

Uimit[la]nceput =i entuziasmat[mai pe urm[, pierz`nd probabil sentimentul realit[\ii =i deci =i al tacticii dictate de duelul dintre pasiunea mea mut[ =i instinctul ei defensiv, ]n mijlocul acestei lumi ireale, unde r[t[ceam ca pe o alt[ planet[, Adela (acum st[team unul l`ng[altul pe trunchiul unui copac c[zut de pe marginea drumului)]mi lu[o m`n[ ]ntre m`inile ei, pe care =i le puse pe genunchi. Gestul era anormal, str[in raporturilor dintre noi... Dar]n mediul acesta din alte lumi, gestul anormal era cel normal. G`ndurile, sim\irile =i faptele se ajusteaz[mereu la]mprejur[ri, incon=tient. O mic[schimbare]n mediu provoac[o deviere a sufletului. (Lampa de pe mas[, mutat[pe un scaun din col\ul camerei, modific[tot peisajul]nc[perii — alte umbre, alte propor\ii — determin[alt[tonalitate a sensibilit[\ii, alt[direc\ie a g`ndirii =i alte reac\ii...)

Un plop de al[turi palpita]ncet. Mai departe, se contura imprecis prima cas[din Valea-Seac[. Dar toate erau]ntr-un deficit de realitate. Spiritul nu le putea conferi]ntreaga existen\[... „Uite, lacul vine la noi. E =i o barc[pe el“, =i-mi str`nse m`na]ntr-ale ei, de fericire.

C`nd ne-am ridicat de pe trunchi, am luat pe Adela de m`n[, am p[=it mai departe prin cea\a de pe jos, care p[rea lumin[de lun[condensat[. Umblam t[cu\i, \in`nd-o — nu; \in`ndu-ne — de m`n[, =i din ce ]n ce mai con=tient c[ s-a ]nt`mplat ceva neobi=nuit, acum pentru]nt`ia oar[, c-am trecut ]n alt[ faz[ a vie\ii. Dar toate se confundau ]n con=tiin\[, erau tulburi =i f[r[ concluzie. De la o vreme mi-am pus m`na]n buzunarul pardesiului]mpreun[cu m`na ei. Ea s-a ]ntors un moment spre mine, copil[re=te. Toat[ via\a ei =i toat[ via\a mea o sim\eam concentrat[ ]n micul ei pumn ]nchis ]n palma m`inii mele. O mic[mi=care a m`inii ei =i — prin voin\a ei? prin voin\a mea? prin a am`ndurora? prin a nim[nui? — pumnul ei se eliber[=i m`inile noastre se ]ntov[r[=ir[, mai str`ns, prin degete. Aproape de Valea-Seac[ne-am]ntors]napoi. Mi=carea de a ne]ntoarce ne-a

desp[r\it degetele. Dar Adela, con=tiincioas[, a restabilit situa\ia de mai]nainte.

C`nd am intrat ]n B[l\[te=ti, m`na ei era]nc[proprietatea mea, ca *dincolo*. Dar faptul r[m`n`nd acela=i, semnifica\ia acum devenea alta. +i c`nd ea ]=i desf[cu m`na de a mea, deget cu deget, cu mi=c[ri fine, parc[, din delicate\e, pe ascuns de mine, =i o scoase din buzunarul pardesiului]ncet, pe nesim\ite, sim\ii c[a=a trebuia s[fac[: lumea]n care fusesem adinioarea, spectacolul unic, era demult, era departe, era ca amintirea, la de=teptare, a unui vis]n vis.

Dar realitatea de fiecare zi n[v[lea toat[, cu sentimentul c[peste c`teva minute se ispr[ve=te ultima sear[=i cele din urm[momente petrecute cu Adela.

Aproape de cas[am rugat-o s[-mi scrie, m[car un cuv`nt, la dou[-trei luni. Cochet`nd, cochet`nd altfel, cochet`nd =ov[itor, cochet`nd supus, mi-a promis, dar trimi\`ndu-mi cuvintele legate parc[de un fir elastic, ca s[mi le ia]napoi, tocmai c`nd credeam c[mi le-a dat cu totul. „Ce s[-\i scriu?... }n via\a mea nu se petrece nimic... Bine, am s[-\i scriu...“ Apoi, f[r[tranzi\ie, m-a]ntrebat de ce natur[e sentimentul meu pentru ea.

Mi-am dat bine seama c[momentul e decisiv. Dar n-am avut nici sl[biciunea de caracter de a-i spune c[o iubesc, nici t[ria de a-i spune: prietenie. Alunec`nd pe panta sufletului, i-am r[spuns, cu ezit[rile unui om care caut[con=tiincios, =i nu g[se=te]nc[, formula exact[, c[ceea ce simt pentru ea e „un sentiment foarte curios“.

Imediat mi-a replicat, aproape ofensat[:

— Adic[bun de pus la muzeu?

Str`ns astfel de aproape =i pu\in biciuit ]n m`ndria mea, dar]nconjur`nd cuv`ntul teribil, i-am definit sentimentul meu „curios“: „O nesf`r=it[ prietenie pasionat[“. (Cuv`ntul „prietenie“ avea rolul s[sl[beasc[efectul celuilalt, ca eterul care insensibilizeaz[=i face suportabil[ ]n\ep[tura.)

N-am spus nimic. Ajunsesem la poarta casei ei. Eram, am`n-doi, ]n atitudinea care precede desp[r\irea. (Calculase locul =i momentul? Alesese ultima ]nt`lnire, ca totul s[r[m`n[ f[r[ urmare? Ori a=tepase, =i acum, plec`nd, se]mplinise termenul?) +i-a trecut numai m`na pe ochi =i pe frunte. }i sim\eam respira\ia aproape, parfumul fierbinte al fiin\ei ei. St[tea nemi=cat[, ]nalt[, ea toat[, cu toat[ prezen\a ei, cu teribila ei prezen\[. }i sim\eam c[ldura trupului ]ntreg, de la distan\[. I-am luat o m`n[, i-am scos m[nu=a, dezbumb`nd-o inexpert. Aveam sentimentul c[ o dezbrac pu\in. I-am s[rutat m`na mult[vreme, c`nd pe o parte, c`nd pe alta, apoi, cu o senza\ie =i mai otr[vitoare,]ntre]ncheieturile degetelor =i, d`ndu-i ]n sus m`neca]ngust[a pardesiului, i-am s[rutat bra\ul de la]ncheietura m`inii p`n[la stofa r[sfr`nt[. Bra\ul avea miros de ambr[. Ea t[cea, cu fa\a ]ntoars[ acum. O rugam s[ mearg[ ]n cas[, s[ nu r[ceasc[, dar ]i \ineam mereu m`na,]n care nu sim\eam nici o inten\ie de]mpotrivire sau de impacien\[=i pe care o s[rutam mereu,]n toate felurile. St`nd cu fa\a ]ntoars[, ]n ]ntuneric =i sub copacul care ne ad[postea =i f[cea ]ntunecimea mai dens[, nu puteam s[-i v[d bine fa\a. Dar din atitudinea corpului, din reac\ia m`inii, din inflexiunile bra\ului]mi pare (acum, c[ci atunci nu g`ndeam nimic) c[ era tulburat[, ]ncurcat[, alarmat[, mole=it[, f[r[ voin\[. }n sf`r=it, repurt`nd cea mai mare victorie asupra mea de c`nd exist, am l[sat din m`n[ mica prad[ — ea =i-a trecut din nou m`na pe ochi =i pe frunte c`nd ]mi spunea, =optit: „Bun[ seara’“ — =i m-am desp[r\it de d`nsa c-un sentiment de fericire, de durere, de ru=ine, de triumf, de spaim[, =i, cu o rev[rsare de tinere\e]n piept, am apucat spre V[ratic.

Dar m-am]ntors]ndat[, s[stau aproape de ea, pe banca de la poart[. Se plimba prin cerdac. }i auzeam pa=ii repezi. Sunetul, ritmul pa=ilor]mi d[deau halucinatoriu imaginea corpului ei]n mi=care. +i odat[cu sunetul pa=ilor, p[rea c[vine de la ea, =i-mi ucide voin\a, un fior subtil al vie\ii ei. Realitatea asta nou[, care

]ncepuse acum o jum[tate de or[, m[uimea. }i spusesem c[o iubesc, m[l[sa s-o iubesc. Dac[a= fi vrut s[-i s[rut picioarele, care umblau acum nelini=tite prin cerdac, sunt sigur c[m-ar fi l[sat, at`t de mult nu mai avea nici o voin\[ ]n clipele acele. S-a ]mpotrivit numai la un singur lucru. Cer`ndu-i s[-mi acorde o favoare, f[r[s[i-o specific, =i acord`ndu-mi-o cu un „da“ ]n[bu=it (ce-o fi crezut?), i-am =optit: „D[-mi voie s[-\i spun pe nume: Adelina“. Ea m-a corijat cu vocea pu\in iritat[: „Nu, nu! Spune-mi Adela!“ }n adev[r, ceea ce se petrecea ]ntre noi nu era ginga=. Iar diminutivul era de un gust ]ndoielnic. (De unde izvor`se acest cuv`nt, la care nu m[ g`ndisem niciodat[?)

Adela continu[s[se plimbe repede. Femeia]nalt[se plimba agitat[din cauza mea =i se g`ndea intens la mine. }ntreag[via\a ei l[untric[era determinat[ ]n aceste momente de existen\a mea. }mi era cu profunditate bine s[stau aproape de ea =i s-o p[zesc. +i nu voiam s[cuget nimic, pentru c[sim\eam c[o idee inamic[se]ncearc[s[izbucneasc[ ]n con=tiin\[, ideea care m[chinuie=te acum =i se rezum[simplu detot: I-am s[rutat m`na =i bra\ul ca un amant... Cu ce drept? Cu dreptul ]nvoirii ei postume? Dar ce putea sa fac[? Putea aduce ea un afront, cu at`t mai dureros cu c`t faptul era mai grav, „maestrului“ pentru care are stim[, admira\ie, simpatie, recuno=tin\[? +i c[ruia cochet[ria =i rarele ei abandon[ri suflete=ti (poate simpl[ofrand[gra\ioas[adus[omului matur, c[ruia voia s[-i acorde tot ce-i putea acorda *en tout honneur*[1]]i d[duse pretextul s[fac[ce a f[cut?

E ru=inos s[ ]nclin spre ipoteza c[m[iube=te. (Era adolescent[c`nd treceam de amiaza vie\ii!) Dar... nimic nu e adev[rat =i totul e posibil. }n cazul acesta, nu m-am purtat mai bine dec`t]n cel[lalt. Nu i-am r[spuns clar c[o iubesc, de=i, cu deplin[con=tiin\[sau nu, ea a f[cut tot ce putea ca s[-mi provoace dest[inuirea; m-am ferit]n mod lamentabil: mi-am tr[dat voin\a de a nu-i spune c[o iubesc; am cedat, silit parc[de provocarea

[1] Cu toat[stima (*fr.*).

ei, debit`ndu-i ridicola mixtur[„prietenie pasionat[“, dup[=i mai ridicolul „sentiment curios“; nu am]ntrebat-o nimic, nu i-am cerut nimic, nu i-am propus nimic, nu i-am f[g[duit nimic. A=adar, din motive de]nalt ordin moral =i sentimental — imposibilitatea de a crede c[o femeie ca ea m[poate iubi, frica de a nu o putea face fericit[chiar dac[m-ar iubi, care deghizeaz[poate o la=itate, — m-am comportat, mai rezervat doar[, ca orice b[rbat care prinde]ntr-un col\ mai]ntunecat pe o femeie cu care flirteaz[=i pe care o crede destul de accesibil[!

Am *c[zut* ca o femeie isteric[, m-am dat prad[m`inii ei mici, care se d[duse =i ea prad[supus[=i pe care o simt =i acum pe buze =i]n inim[...

Dar orice a sim\it, atunci, orice simte acum, raportul dintre ea =i mine s-a schimbat radical, pentru totdeauna, p`n[la moarte...

A plecat cu c`teva minute ]nainte de ora zece. A f[cut totul, ori s-a petrecut totul, ca s[ fiu sigur c[ n-am ofensat-o, ori c[... cine =tie? — c[ci m-a ]nt`mpinat cu o confient[simplitate =i cu o neascuns[pornire de ata=ament, probat de la]nceput prin]nt`rzierea m`inii ei]ntr-a mea, mult[vreme]nc[dup[ce mi-o d[duse. (+i mi-o d[duse — ori mi se pare? — cu gestul cu care]ncredin\ezi cuiva un obiect, cu care i-l „dai“.) M-a dus la banca din cerdac, mi-a f[cut loc l`ng[ d`nsa, a pus]n voce — anume? instinctiv? — intona\ii neobi=nuit de calde.

C`nd trebuia s[ plece, dup[ ce =i-au luat adio cu to\ii, s-a ]ntors =i — crez`nd momentul potrivit, c[ci ceilal\i erau ocupa\i cu ultima aranjare a lucrurilor m[runte =i a persoanei lor]n landau — mi-a pus]ncheietura m`inii pe gur[ (m`na =i bra\ul!), mi-a dat m[nu=a pe care i-am scos-o asear[din m`n[, =i apoi, fulger[tor, s-a aplecat cu buzele pe m`na mea, cu primejdia de a se da]n spectacol]ntregii ogr[zi =i, f[r[nici un cuv`nt, s-a]ntors la tr[sur[.

Cu m`na pe m`nerul de la porti\a landaului, a =ov[it un moment, apoi s-a urcat repede.

Birjarul a]nchis porti\a]n urma ei =i,]n clinchet de zurg[l[i, Adela s-a dus. De pe canapeaua de dinainte, =i-a mai scos capul de c`teva ori din landau, cu flutur[ri de voal — voalul care-mi dezmierdase buzele pe drumul spre V[ratic =i pe care de atunci nu =i-l mai pusese niciodat[— =i, la o cotitur[a drumului, dup[o dughean[d[r[p[nat[, disp[ru]ntr-o singur[clip[cea din urm[fluturare a voalului roz.

}n acest moment]ncepu trecutul. Ca o muzic[de pe alte t[r`muri, reflectat[ ]ntr-un ecou, erau toate c`te se petrecuse]n zilele fierbin\i ale verii, care trecuse =i ea... Cetatea Neam\ului, V[raticul, Ceahl[ul, drumurile pline de soare, nop\ile cu lun[ ]mi ap[reau acum ca un cortegiu al verii, care defilase repede =i disp[ruse dup[orizont, condus de Adela.

Mi-a s[rutat m`na din prisosul inimii,]n emo\ia desp[r\irii de prietenul copil[riei =i adolescen\ei ei =i de omul]nnebunit de tinere\ea ei? A pus]n gest o inten\ie de reciprocitate, dar l-a f[cut tardiv, ca s[nu-i dea o semnifica\ie dispropor\ionat[cu sentimentele ei, ori fiindc[=tie c[nu vreau s[-i cer ceea ce doresc cu s[lb[ticie?

Am impresia c[a murit. Casa ei a stat toat[ziua cu ferestrele deschise =i cu lucrurile]ntinse la soare]n cerdac, pe fr`nghii. Iar acum noaptea, acolo unde alt[dat[ era lumin[ =i via\[, e t[cere =i nemi=care. }n odaia unde r`dea =i c`nta Adela, acum e]ntunecime =i dezolare, =i geamul ei, care str[lucea]n noapte, acum e o lespede de marmur[neagr[.

„Fost-a, n-a fost, ori a fost vis?“ Cuvintele astea simple, pu\in cam ridicole, scrise cu litere chirilice]ntr-o carte veche de stihuri, m[obsedeaz[.

M[duc sub copacul mare, unde i-am spus c`ndva, odinioar[... Da, i-am spus... I-am spus st`ngaci, ofensator de st`ngaci, subliniind c[ nu vreau s[-i spun, dar i-am spus! Atunci mi-a dat m`na ei mic[=i rece =i pu\in din bra\ul ei rotund cu miros de ambr[, c`nd i-am sim\it inima]n pulsul care b[tea alarmat sub buzele mele.

Dac[i-a= fi cer=it fiin\a...
A trecut fericirea pe l`ng[ mine, =i nu i-am pus m`na]n piept?

Plou[tomnatic, m[runt =i rece. E mai bine a=a, acum, c`nd ea nu mai exist[. Splendoarea lunii ar fi o sfruntare! Stau cu m[nu=a ei mic[,]ngust[, cu degetele sub\iri, cu nasturii descheia\i *atunci* de mine pe]nceputul bra\ului ei rotund cu miros de ambr[. Mi-a dat-o ca o amintire? Mi-a dat-o ca un z[log?

Dup[amiaz[am r[t[cit pe =osea, afar[din sat. Acolo unde erau mun\ii, nu mai era nimic. Neguri grele, mortuare acopereau singur[t[\ile. Pe drumul plin de ap[, \[rani cu cojoace =i c[ciuli, femei cu saci]n cap ie=eau din cea\[=i intrau]n cea\[.

Am apucat drumul muntelui, pe unde fusesem de at`tea ori cu ea. Trunchiul r[sturnat, pe care am stat ]n noaptea aceea de alt[dat[ cu m`na]n m`inile ei, acum era ud, trist, p[r[sit... I-am chemat imaginea, dar imaginea n-a venit. Aveam]n ochi, =i din ochi proiectat[ ]n suflet, expresia figurii ei, dar imaginea era rebel[. Impresiile, senza\iile, dorin\ele provocate de ea]n totul =i de fiecare farmec al ei]n parte]i]ntunecau claritatea imaginii. M-am dus s-o caut la ea. Am inventat un pretext ca s[intru]n cas[. Era at`t de gol! Lipsea nu numai ea, dar =i acele obiecte care \in de om =i dau locuin\elor via\[=i personalitate. Am umblat prin od[i, p[=ind]ncet,]n secret. Mi se p[rea c[tulbur sup[r[tor, c[nu respect lini=tea de moarte, etern[de acuma nainte, l[sat[de ea. Mi se p[rea c[ofensez cu zgomote vulgare muzica amintirilor. Am pus m`na pe toate c`te =tiam c[trebuia s[le fi atins ea, am stat pe unde obi=nuia s[stea ea, pe jil\ul de trestie, pe cap[tul canapelei din odaia de primire, cu fiorul c[ocup]n spa\iu locurile pe care le umpluse ea cu fiin\a ei. Apoi, con=tient de]ndr[zneala mea irespectuoas[, m-am dus]n camera ei de culcare. A= fi vrut s[stau un moment pe patul ei, dar mi s-a p[rut c[a= comite un abuz grosolan. (O, filozofule al „materiei =i for\ei“!) }n aer plutea]nc[— ori era o iluzie? — parfumul ei, pe care l-am sim\it]n inim[, amestecat cu via\a ei,

]n mun\ii V[raticului =i]n noaptea cea din urm[. Dac[a= fi putut capta aceast[singur[=i ultim[realitate, care mai r[m[sese aici de la ea... Oglinda, prin care mi-a z`mbit ]n diminea\a aceea ]ndep[rtat[ =i care-i ]ncadra capul =i bustul, acum reflecta st[-ruitor =i inutil o litografie din perete. C[utam ceva din ea, de la ea, dar afar[ de parfumul din aer, mai vag dec`t reminiscen\ele]n agonie, nu mai r[m[sese nimic! Ori, dac[ ]n vibra\iile de aer =i de eter din odaie st[ruiau poate]nc[ecoul glasului ei =i ima-ginea figurii ei r`z[toare, sim\urile mele obtuze nu le puteau culege =i trimite sufletului. Am tras unul dup[ altul dou[ saltare ale scrinului, ]n care nu mai era nimic dec`t triste\ea mocnit[a saltarelor goale, apoi pe al treilea, din care s-a r[sp`ndit, ca o adiere din trecut, acela=i parfum al ei, =i apoi pe cel din urm[, unde am g[sit un degetar stricat =i o buc[\ic[ de dantel[ alb[. Am luat obiectele scumpe =i le-am pus ]n portofoliu l`ng[m[nu=[, l`ng[ biletele ei, l`ng[pana pitpalacului =i l`ng[ acul de siguran\[ cu care mi-a prins pelerina ]n mun\ii V[raticului. At`ta r[m[sese de la ea — =i florile presate, rest mort din str[lucirile verii, disp[rut[odat[cu ea. +i]n odaie, patul pe care dormise, scrinul unde-=i \inuse p`nzele sub\iri =i oglinda care-i reflectase capul, =i pieptul, =i bra\ele, =i z`mbetul din diminea\a de alt[dat[.

C`nd am ie=it ]n cerdac, prin draperiile grele de pe deal s-a furi=at o raz[, r[sp`ndind peste plai un abur de aur, ca atunci pe Ceahl[u. Dar]n cur`nd raza se stinse]n negurile tomnatice de pe]n[l\imi.

CUPRINS

TESTAMENT

Via\a rom`neasc[trece de azi]nainte sub conducerea unei genera\ii mai tinere. Tinerii sunt mai]n stare s[-=i dea seama ce este =i ce nu este posibil.

G. IBR{ILEANU, *Dup[27 de ani*. — }n „Via\a rom`nească[“, an. XXV (1933), vol. 92, nr. 1, p. 9.

APRECIERI

CUPRINS

De=i restr`ns[cantitativ, beletristica lui G. Ibr[ileanu, care debutase la *+coala nou[* cu poezii de inspira\ie eminescian[, ocup[ ]n ansamblul operei sale un loc distinct.

Amintiri din copil[rie =i adolescen\[— publicate postum]n *Adev[rul literar =i artistic*, la sf`r=itul anului 1937 =i ]nceputul celui urm[tor — intereseaz[ ]n primul r`nd ca document biografic. Redactate sub forma unei scrisori c[tre Maria Stere, amintirile au fost scrise]n vara anului 1911]ntr-o prim[form[, asupra lor autorul nerevenind ulterior. De aici =i impresia de lucru nefinisat. Lectura lor las[un gol]n suflet, G. Ibr[ileanu]=i retr[ie=te copil[ria lipsit[de bucuriile elementare v`rstei, rememoreaz[vicisitudinile existen\ei, descrie primele prietenii, lecturile =i iubirile, toate platonice, subcon=tienta nevoie de compensare a lipsei afec\iunii materne.

Scrise]n jurul v`rstei de cincizeci de ani =i date la iveal[ ini\ial ]n revistele *}nsemn[ri literare* =i *Via\a rom`neasc[*, cuget[rile din volumul *Privind via\a* rezum[aforistic experien\a de via\[a criticului ie=ean. Sunt reflec\iile unui om]n fa\a unei existen\e =i, cu minime excep\ii, ele]mbr[\i=eaz[trei domenii: raporturile individului cu societatea, atitudinea omului]n fa\a curgerii ireversibile a timpului =i rela\iile dintre b[rbat =i femeie, ultimele ocup`nd, cantitativ, un loc preponderent. }nt`ia categorie de reflec\ii exprim[aforistic efortul de adaptare la via\a societ[\ii al lui G. Ibr[ileanu]nsu=i. Criticul a f[cut, dup[cum singur m[rturise=te, for\[ri enorme]n acest sens =i observa\iile sale sunt at`t rezultatul experien\ei directe, c`t =i al lecturilor. }n ansamblu ele dau o imagine global[despre felul cum „privea via\a“, dup[primul mare r[zboi, un intelectual format]n atmosfera cultural[a sf`r=itului de veac trecut.

S-a f[cut observa\ia c[multe din reflec\iile acestea anun\[problematica romanului *Adela*,]ns[cazuistica lui Emil Codrescu =i-o f[cuse, evident pe o scar[redus[, artistice=te vorbind, Ibr[ileanu singur]n ultima parte a *Amintirilor din copil[rie =i adolescen\[*. }ndr[gostitul de fata necunoscut[„sub\ire,]nalt[, cu coada pe spate, cu p[rul galben =i ochii negri“ este un Emil Codrescu]n embrion.

S-a discutat dac[romanul are sau nu caracter biografic. Pasaje]ntregi, e adev[rat, din *Amintiri din copil[rie =i adolescen\[* au fost transportate cu minime modific[ri]n roman. Privind lucrurile estetic, chestiunea e lipsit[de interes. Se pare totu=i c[Ibr[ileanu a tr[it o asemenea iubire,]ndr[gostindu-se c`t mai platonic cu putin\[ de frumoasa lui asistent[, Olga Tocilescu, de care ]l desp[r\ea un mare num[r de ani. }ns[ ac\iunea romanului este situat[ ]n 189..., adic[ ]n perioada c`nd Ibr[ileanu o cunoscuse pe Elena Carp =i]n apropierea c[reia petrecuse c`\iva ani de neuitat.

Adela este o trist[=i delicat[poveste de dragoste =i,]ntr-un anume sens, proiec\ia unei obsesii. Roman de analiz[, *Adela* situeaz[pe autorul s[u printre principalii reprezentan\i ai prozei analitice rom`ne=ti: Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Anton Holban.

Ion B{LU, *Studiu introductiv.* — }n cartea: G. Ibr[ileanu, *Studii literare*, Editura tineretului, Bucure=ti, 1968, p. 34-35.

Adela este nu at`t romanul unei tinere femei, c`t analiza crizei sentimentale a unui cvadragenar de o luciditate extrem[. C`=tig`nd dragostea unei femei de dou[zeci de ani, Emil Codrescu, eroul c[r\ii, e m[cinat totu=i de incertitudini, suspect`nd =i analiz`nd orice gest al partenerei pentru a descoperi sensuri acolo unde nu sunt. C`nd i se pare c[a sesizat un am[nunt care anterior]i sc[pase, el are un fel de satisfac\ie, o adev[rat[bucurie a durerii. Miezul spiritual al operei fiind rezolvarea atitudinii fa\[de femeie, scrierea reprezint[ ]n fond o continuare logic[a ideilor expuse anterior]n *Privind via\a*.

E greu de precizat]n ce m[sur[opere mai vechi vor fi avut influen\[asupra autorului *Adelei*. Despre contribu\ia clasicilor ru=i se poate vorbi]ns[cu certitudine. Ceea ce admir[G. Ibr[ileanu la marii clasici ru=i este cunoa=terea profund[a sufletului feminin,]n special. Subtilitatea

cu care Turgheniev analizeaz[o apari\ie plin[de feminitate ca Irina din *Fum*, delicat[=i misterioas[, captiveaz[pe G. Ibr[ileanu]nc[din prima etap[a crea\iei lui, la *+coala nou[*. Lev Tolstoi — c[ruia]i consacr[un excep\ional studiu critic —]l impresioneaz[puternic =i durabil prin arta magistral[cu care]n *Ana Karenina* trece de la psihologie la etic[, disec`nd necontenit sufletul sf`=iat de remu=c[ri al eroinei. Tolstoi]=i iube=te eroina =i sufer[pentru ea, a=a cum G. Ibr[ileanu o va iubi pe Adela.

Prozatorul]=i prive=te propria-i scriere ca o oper[de observa\ie =tiin\ific[, de aceea reconstituie fapte vechi =i interpreteaz[mereu, f[c`nd psihologie, ]ncerc`nd s[descopere esen\ialul at`t ]n lumea din afar[, c`t =i introspectiv. *Adela* e un roman concis de analiz[=i introspec\iune.

Romantismul, aerul u=or desuet din *Adela* \in de unghiul de vedere din care autorul prive=te personajele =i zugr[ve=te epoca. Totul este aici *fin de siècle* 1890-1900, elegiac, nostalgic.

Constantin CIOPRAGA, *Prefa\[*. — }n cartea: G. Ibr[ileanu, *Adela*, Editura pentru literatur[, Bucure=ti, 1969, p. X-XI.

Colec\ia de cuget[ri *Privind via\a* poate fi privit[ca prima oper[a unui moralist rom`n. Conceput[ ]n genul La Rochefocauld, Chamfort, pe l`ng[o analiz[a tuturor pornirilor omene=ti, dar]n special a sentimentelor de dragoste, de amor-propriu =i a sentimentului mor\ii, aceast[colec\ie e remarcabil[=i unic[prin stilul personal, aprig =i sarcastic. Se amestec[mereu am[r[ciunea cu aspira\ia ideal[.

Not[rile f[cute pe viu, descoperirile profunde]n clar-obscurul sufletului omenesc amintesc direct de cele mai bune metode franceze. Aici nici urm[de spirit de sistem[. Cel care le-a scris e cu totul alt om ca autorul *Spiritului critic*. Totul e numai nuan\[, fine\e caracteristic[.

Mihai RALEA, *G. Ibr[ileanu*. — }n cartea: De la *T. Maiorescu la G. C[linescu. Antologia criticilor rom`ni*, vol. II. Editura Eminescu, Bucure=ti, 1971, p. 291.

Amintirile din copil[rie =i adolescen\[au primit acest titlu]n paginile „Adev[rului literar =i artistic“, care le-a publicat]n 1937 =i 1938. Ele

dateaz[ ]ns[din 1911, c`nd au fost redactate sub forma unor scrisori c[tre un prieten, f[r[inten\ia de a fi publicate... Interesul pentru aceste]nsemn[ri cre=te]n m[sura]n care de convingem de neliteraturizarea lor. Ibr[ileanu nu uzeaz[de o memorie pitoreasc[=i reversibil[, ca Ion Creang[, nici de una umoristic[(C. Mille) sau filozofic[(I. Al. Br[tescu-Voine=ti), ci de nuda confesiune, aproape necontrolat[, resim\it[ca o necesitate a autoanalizei. Mai mult un jurnal intim, prin]nsu=i modul de compunere: „}ncep s[-\i scriu c`teva lucruri de alt[dat[, a=a cum mi-or veni sub condei, f[r[nici un plan =i f[r[nici o preten\ie“.

Amintirile sunt, de fapt, pentru G. Ibr[ileanu, „o muzic[ce vine de undeva de dincolo de orizont“. Paradoxal, aceast[optic[implic[un timp al viitorului, amintirile fiind o previziune a vie\ii, =i nu un fapt consumat. Ele se reverific[ ]n st[rile prezente ale autorului =i sunt efecte, nu cauze, ale acestora. Ibr[ileanu caut[ ]n memorie acele momente care]i „scuz[“ (]i]ndrept[\esc) anumite evolu\ii suflete=ti. }n 1911, c`nd scria aceste r`nduri, scriitorul avea 40 de ani, acea critic[v`rst[care l-a dus nu departe de o dram[interioar[, s[-i spunem drama Adelei. Lucidul Ibr[ileanu (moralist =i intransigent fa\[de devierile sociale)]l motiveaz[pe „r[t[citul“ Ibr[ileanu tocmai prin aceste „amintiri din copil[rie =i adolescen\[“.

Valentin TA+CU, *G. Ibr[ileanu]ntre experien\[=i cugetare.* — }n cartea: G. Ibr[ileanu, *Privind via\a*, Editura Dacia, Cluj, 1972, p. 7-8.

LUMINA STINSULUI AMOR

„Lua\i dintr-o cugetare]n imagini imaginile, =i ce mai r[m`ne? Nimic, h`rtia alb[.“

F[r[a]ncerca o recapitulare a celor spuse p`n[acum, o constatare fireasc[se impune: c[utarea criticului de a ob\ine o identificare literal[, o autentificare textual[f[r[a-=i pierde totodat[ascendentul pozi\iei sale privilegiate, calitatea autonom[de *existent*. Evident[este =i

vizualizarea tuturor fenomenelor observate — momentul culminant]l constituie certificarea viabilit[\ii unei crea\ii de ochii „fizici“ al spectatorului — *privirea* dovedindu-se sim\ul esen\ial al recept[rii, critic-realizant fa\[de natura spectacular[a faptului artistic. Un sim\ indispensabil unei critici, s[nu uit[m, *luminate*, videopedice, receptor adecvat al *]nchipuirii* crea\iei. Fundamental[dintr-o anumit[perspectiv[estetic[, privirea nu este mai pu\in echivalentul unei ontologii a actului creator, nu doar mecanism al acesteia, ci ea]ns[=i o adev[rat[*natur[genetic[*. Revelatoare]n acest sens nu este numai opera critic[a lui Ibr[ileanu. Romanul s[u, *Adela*, este]ntr-un fel rezumatul unei istorii a privirii creatoare — ceea ce-=i propune s[dovedeasc[, de altfel, capitolul de fa\[.

MODURILE FUNDAMENTALE ALE PRIVIRII. Deoarece omul nu poate avea „de la sine“ o imagine global[a propriei fiin\e, ci numai una limitat[, par\ial[, necesitatea unui intermediar care s[-i dea prilejul s[se descopere]n]ntregime s-a impus dintotdeauna. +i]n primul r`nd din perspectiv[ fizic[, ]ncep`nd cu *oglinda*, mai t`rziu *fotografia*, iar ]n alt[ ordine expresiv[ *tabloul* =i *statuia*. Primele ]l reproduc mecanic, ultimele ]l recreeaz[ propun`ndu-i o dimensiune spiritual[. Oricum,]ntre model =i imagine diferen\a a fost]ntotdeauna „vizibil[“, pe seama acestei dedubl[ri fundamentale, consemn`nd apari\ia con=tiin\ei de sine, pun`ndu-se specificul condi\iei umane. Unii primitivi refuz[fotografierea pentru c[li s-ar fura chipul, de teama acestui dublu care li s-ar opune =i i-ar domina prin]ncremenire hieratic[. Dintre diferitele mijloace ale dedubl[rii, oglinda are o prezen\[„natural[“, ea nu re\ine imaginea, ci o elibereaz[dup[simpla voin\[a reflectatului, reflectarea ei este mobil[. Ea este, totodat[,]n sens mecanic, reproduc[toarea cea mal fidel[, cre`nd cunoscuta iluzie (]n cazul animalelor ori al copiilor p`n[la o anumit[v`rst[) a dou[ corpuri diferite fa\[ ]n fa\[. Tocmai sesizarea *identit[\ii* lor semnaleaz[ prezen\a unei con=tiin\e reflexive. Viciul el (de „form[“) este acela de a inversa perspectiva, de a provoca o schimbare de sens care-i ascunde goliciunea, caracterul iluzoriu: oglinda nu este dec`t o *privire]ntoars[*, ecoul ei mecanic (dup[cum ecoul este sunetul privit]n oglind[).

Fotografia, din acela=i regn mecanic, nu mai are mobilitatea oglinzii, fiind o imagine]nghe\at[, stabil[. Continuitatea privirii este rupt[, ni se ofer[doar un fragment, un „instantaneu“, o *privire descompus[*. Chiar =i atunci c`nd reproduce =i culorile =i mi=carea, nu este vorba dec`t tot despre o succesiune de „secven\e“. Cel ce are]n fa\[o fotografie prive=te la ceea ce nu mai este. Fotografia nu imortalizeaz[, dup[cum se spune, ci *mortalizeaz[*. Iluzia ei nu e doar spa\ial[, ci =i temporal[,]nchipuind o]ntoarcere]n timp, un timp reversibil. Cel care se las[prad[acestor iluzii vr`nd s[ ating[ chipul care-l prive=te sparge oglinda, rupe h`rtia, sf`=ie p`nza. Dac[oglinda se afl[ ]ntr-o dependen\[absolut[fa\[de privitor, fotografia are avantajul unei independen\e relative]n raport cu acesta. Cel care crede c[se recunoa=te]n fotografii se vede, de fapt, multiplicat]n ipostaze trecute, vede diferite aparen\e ale propriei nefiin\e. O „imagine goal[“ se dovede=te a fi de aceast[dat[privitorul]nsu=i, cel fotografiat care, privindu-=i chipul]ncremenit =i trecut,]=i descoper[propria-i goliciune „istoric[“.

Privirea organic[se bazeaz[=i ea pe dedublarea fundamental[ ]ntre privitor =i obiectul privirii. Dublul este aici cuplul erotic: privindu-l pe cel[lalt, fiecare se recunoa=te pe sine. Iubirea este]ns[=i o contrazicere a constat[rii alterit[\ii vizuale, o tentativ[de restabilire a unit[\ii ini\iale. Privindu-se]n oglind[,]n\elegea s[se adreseze sie=i ca altuia, la fel cum copiii vorbesc la]nceput despre ei la persoana a treia. Discriminarea spa\ial[a individului]n celelalte forme de reprezentare echivala cu o]nstr[inare, devenind]n formele maxime o *anulare de sine*. Prin componenta sa organic[, iubirea pare de aceea c[se opune privirii, dominat[de artificial =i mecanic,]ncerc`nd s[ anuleze spa\iul desp[r\itor. Problema este veche, „de c`nd lumea“, dovad[aten\ia particular[pe care i-o acord[diferitele mitologii,]nf[\i=area ei parabolic[: fie c[p[m`ntul este „mama“ tuturor celor vii, dublat[ de un „tat[“ ceresc, fie c[ al\ii sunt protagoni=tii, indiferent deci de identitatea participan\ilor la actul creator, dimorfismul sexual mitologic este foarte frecvent ]n tratarea „facerii“ lumii. Dominanta social[ a b[rbatului nu r[m`ne, se vede, f[r[ecou]n distribuirea rolurilor din geneza cosmic[: b[rbatul]=i]ns[m`n\eaz[deopotriv[

ogorul =i femeia, supun`nd at`t natura natural[, c`t =i natura uman[. Dar s[lu[m mai bine un exemplu, dintre cele mai cunoscute.

TABLA }NMUL|IRII. Exist[o]ntreag[tehnic[a dedubl[rii]n mitologia cre=tin[. Personajele originare formeaz[, pe r`nd, diferite cupluri semnificative, fiecare afirm`ndu-=i condi\ia]n raport cu dublul s[u, Cel[lalt. }ntre ele *opozi\ia* fundamental[este una de existen\[, cel care exist[primul av`nd prin aceast[primordialitate o semnifica\ie pozitiv[,]n vreme ce secundul e negativ, menit s[reliefeze,]n contrast, valoarea primului. Totodat[ele au o natur[comun[, *o asem[nare* esen\ial[care le permite unitatea contradictorie. Astfel, dintre toate creaturile sale, Adam]i este cel mai apropiat Domnului, fiind alc[tuit dup[*„chipul =i asem[narea“* sa, permi\`ndu-i lui Dumnezeu tocmai prin aceast[ izbitoare asem[nare s[ se *recunoasc[* ]n calitatea sa de creator, distinct de f[ptura creat[. Un alt exemplu l-ar constitui Diavolul, prin rolul s[u secund asigur`nd suprema\ia binelui.

Toate acestea ne fac s[credem c[facerea Evei nu a fost dec`t o ac\iune premeditat[a creatorului,]mpingerea lui spre p[cat, manipularea unui Adam incon=tient. +i asta deoarece femeia, personaj secund]n raport cu b[rbatul, reflex carnal al creaturii prime, avea,]n consecin\[, voca\ia structural[a p[catului. Ignorant fiind]n Paradis, Adam lua „de bun[“ orice afirma\ie a Domnului. Era convins c[merele din pomul cunoa=terii sunt necomestibile, fiind vorba de ni=te mere conceptuale, de conceptul de fruct, =i nu de m[rul propriu-zis. Mu=c`nd din m[r, lu`nd ideea drept realitate,]nsu=indu-=i deci idealitatea, se comport[*critic* fa\[de creator, descoper[unul din secretele crea\iei. Vom mai aminti de un gest similar, cel al lui Pygmalion, recunosc`nd]n c[s[toria sa cu propria-i sculptur[ ]nsufle\it[aceea=i mu=c[tur[dintr-un obiect ideal.

Singura cunoa=tere de sine posibil[oferit[lui Adam la]nceput era imaginea Evei. Fiind doi, nu erau fiecare dec`t reflexul celuilalt, un *unu* r[sfr`nt. Prima consecin\[a cunoa=terii a fost *multiplicarea*: „]nmul\i\i-v[“, a spus Creatorul. De unde suferin\a: mai mul\i Adami, mai multe Eve, fiecare c[ut`nd ]n cel[lalt propria sa identitate pierdut[, c[ut`ndu-=i *unitatea*. Iar apropierea, c`nd pare pe deplin]nf[ptuit[,

c`nd ]ncearc[ s[ fie *„am`ndoi un trup*“, duce la o nou[multiplicare, la „]nmul\ire“: vr`nd s[ te apropii c`t mai mult de imaginea din oglind[, spargi sticla =i]n cioburi nu mai vezi un singur chip, ci mai multe.

}n Paradis, Eva era steril[=i Adam ignorant. Ce *cunosc* cei doi dup[mu=c[tura fatal[? Se cunoa=te fiecare pe cel[lalt, se v[d =i se ru=ineaz[, se acoper[, se ascund. Cunoa=terea fundamental[, primordial[este,]n *Biblie*, *cunoa=terea carnal[*, echivalentul uzual al actului sexual. Iar consecin\a imediat[a cunoa=terii este *facerea*. „Pedeapsa“ const[ ]n repeti\ie,]n ceea ce devine mecanic]n actul lor,]n =ansa dat[num[rului de a-i domina. *A avea* este un verb prin excelen\[fizic (despre cutare personaj se spune c[a avut zece neveste, treizeci de copii =i o sut[de turme de vite), pe c`nd *a fi* r[m`ne *metafizic*.

Devenind fertil[ ]n urma cunoa=terii, femeia cap[t[calitatea de natur[uman[(fiind principalul „vinovat“, va suporta *chinurile facerii*),]n vreme ce b[rbatului ce--=i]ns[m`n\eaz[ ogorul =i femeia ]i revin *chinurile muncii*. De remarcat c[ Adam ]=i nume=te de dou[ ori partenera, fiind, ]n acest sens, =i el creator. Prima dat[, atunci c`nd a fost creat[: *„Aceasta se va chema femeie, c[ci din b[rbat a fost luat[*“. A doua oar[, dup[blestemul izgonitor al lui Dumnezeu: „*+i a pus Adam femeii sale numele Eva, c[ci ea a fost mama tuturor celor vii*“. Rezult[de aici c[,]n Paradis, Eva era lipsit[de nume propriu, calitate ce-i revenea exclusiv lui Adam. }nc[o dovad[a condi\iei ei de *ecou*, =i nominal, nu numai vizual, al fiin\ei prime.

Femeia pare con=tient[de aceast[condi\ie, de faptul c[b[rbatul se oglinde=te]n ea, se cunoa=te prin ea. +i preg[te=te,]n consecin\[, cu foarte mult[grij[imaginea pe care i-o va oferi, caut[s[-i dea at`t str[lucire, c`t =i umbr[, l[s`ndu-i satisfac\ia descoperirii. Iat[ de ce *„o femeie ]n fa\[ oglinzii*“, acest stereotip foarte r[sp`ndit]ntr-o anume literatur[, este aproape o tautologie. Cli=eul desemneaz[preg[tirea unei imagini, verificarea capacit[\ilor reflectante. Este, de fapt, o oglind[ ]n fa\a oglinzii, iar femeia nu poate fi presupus[dec`t goal[, *„mai goal[ dec`t o femeie goal[*“, cum spunea Ibr[ileanu. Dou[oglinzi fa\[ ]n fa\[ ]nseamn[o proliferare infinit[a spa\iului, o *u-topie*.

Un alt verb, echivalent vulgar al acelui „a cunoa=te“ biblic, este *a poseda*. Verbul propriet[\ii =i al]ntemeierii sociale fiind,]n acela=i

timp,]n\elegerea actului sexual doar ca]nmul\ire, drept cantitate. Omul]ncearc[s[-=i ia asupra lui Dumnezeu o revan=[numeric[, tinz`nd spre un num[r infinit. Numai c[acest num[r este infinit doar ca posibilitate, ca realitate el este finit =i omul trebuie s[o ia mereu *de la zero*. Dup[cum spunea =i Michel Tournier (]n *Le roi des aulnes*), *„nuditatea nu este o stare, ci o cantitate, =i ca atare infinit[ ]n drept, limitat[ ]n fapt*“. Este consecin\a „secund[“ a cunoa=terii biblice: primii oameni descoper[c[sunt goi, se acoper[=i se ascund de Dumnezeu. Acesta]i amenin\ase c[vor muri *]n ziua*]n care vor mu=ca din m[r. De fapt ei au mai tr[it multe zile dup[aceea. Numai c[=i-au pierdut condi\ia paradisiac[, au devenit muritori]n acea zi *descoperind c[sunt goi* =i c[prin goliciunea lor se opun unicit[\ii Creatorului. Oric`t ar spori num[rul spre infinit, el ascunde,]nc[de la]nceput, o *mul\ime vid[*.

}ntre *privirea artistic[* =i celelalte moduri fundamentale ale privirii exist[o coordonare fireasc[. Arta pare s[medieze amintitul conflict dintre privire =i iubire, corobor`ndu-le ]n actul crea\iei. Obiectivarea unei anume reprezent[ri asupra lumii une=te ]n produsul nou creat at`t privitorul c`t =i privitul, d`ndu-le o coeren\[expresiv[. Este vorba nu numai de o „reproducere a naturii“, ci =i de o reproducere a actului, a privirii]nse=i: privirea este]ntoars[ca din oglind[, opera de art[te prive=te, *determin`ndu-te*. Arta, „inoculat[“, este *tr[it[* de spectator (de unde =i sentimentul imortalit[\ii), privitorul identificat imaginii privite. Calitatea esen\ial[a privirii artistice este aceea de a fi o *privire trans-figurat[*,]ntruchiparea unei]nchipuiri. De notat c[Ibr[ileanu folose=te pentru „imagine“, ca =i Eminescu de altfel, un cuv`nt care, ]n acest ]n\eles strict, a devenit un arhaism, r[mas doar cu o semnifica\ie religioas[ ori una tehnic-comportamental[ (iconografie, iconoclastie, iconoscop etc.): *icoan[*. Conota\ia originar[ era ]ns[ fertil[, acord`nd imaginii deta=area transcendent[fa\[de obiectul reflectat, eviden\iindu-i]ntoarcerea privirii: *„Ce e poezia? }nger palid cu priviri curate, / Vuluptuos joc de icoane =i cu glasuri tremurate, / Strai de purpur[=i aur peste \[r`na cea grea*“ (*Epigonii*).

PRIVITORUL. La fel ca]n procesul cunoa=terii,]n cel al privirii artistice problema esen\ial[este aceea a raportului dintre subiect =i

obiect, dintre cel care prive=te =i cel care este privit, o problem[de *perspectiv[*, c`t =i una a rezultatului acestui proces, a identit[\ii imaginii ]nse=i. }ntr-un studiu asupra naturalismului (*Altceva despre naturalism*, ]n „Via\a rom`neasc[“, nr. 9/1978), Radu Petrescu d[dea,]ntr-un comentariu de mare fine\e, un semnificativ citat din Condillac, a c[rui valoare expresiv[poate fi extins[=i]n afara curentului incriminat: „Félicité, din *Un coeur simple*, o „femeie ca =i f[cut[din lemn, mi=c`ndu-se automat“, este un astfel de copil, dar ]ntr-un trup ]mb[tr`nit (v`rsta ca form[a somnului, a paraliziei), al c[rui unic con\inut sufletesc este contemplarea p[s[rii]mp[iate, a=a cum marmura concet[\eanului lui Stendhal, „si nous lui présentons une rose, elle sera, par rapport à nous, une statue qui sent une rose; mais, par rapport à elle, elle ne sera que l'odeur même de cette fleur“. *Contemplarea]nseamn[obiectivarea]n obiectul contemplat, a fi materia, cum dorea sf`ntul flaubertian, sau, dup[Condillac, „l'odeur même de cette fleur*“.

Amintindu-ne c[Emil Codrescu este el]nsu=i un cititor a c[rui lectur[va avea treptat un singur subiect, pe Adela, „opera“ care este]n acest sens propria lui crea\ie, nu va fi greu s[recunoa=tem]n el acea stare impun[toare narativ =i socio-pedagogic (el este „autorul“, „doctorul“, „maestrul“). }n vreme ce Adela are frumuse\ea =i parfumul efemer al florii cu care este frecvent identificat[. Cel dint`i va deveni treptat el ]nsu=i „parfumul florii“, concretiz`ndu-se]n obiectul contemplat,]n imaginea florii adorate.

Al[turi de amintitele caracteristici ale „masculinit[\ii“, Ibr[ileanu mai adaug[una]n *Adela*, cu totul semnificativ[, =i anume *tortura imaginilor*, de care pe femei le crede lipsite. Este, de fapt, tortura privitorului, a celui obiectivat, a cititorului devenit imaginea]ns[=i a c[r\ii citite. Fa\[de Adela, Emil Codrescu are o dubl[atitudine: una *verbal[*, analitic[, doctoral[, pedant[. +i o alta *vizual[*, mut[, imaculat[de cuv`nt. Dorin\a lui este de a se rezuma la aceast[a doua form[de expresie (=i cunoa=tere), care este forma primar[, paradisiac[, =i]n care este respectat[postura sa de cititor autentic. Prin vorbirea lui „pre\ioas[“,]ns[,]=i]ndep[rteaz[iubita pentru a-i p[stra identitatea imaginar[, pentru a nu altera prin cuv`nt imaginea. Cititor =i privitor au o identitate perfect[. Cititorul vede]n personaj un

„tip“ pe care tinde s[=i-l apropie p`n[ la identificare. Criticul-analist rupe leg[turile, desparte, impune discrimin[rile necesare: una este ]n via\[, alta ]n carte, ]mpiedic`nd deliberat realizarea „fericirii“ personajelor: „Operele de fic\iune — i-am spus Adelei, care]ncepuse s[z`mbeasc[ =i z`mbi toat[vremea c`t \inu prelegerea, — operele de fic\iune care se ispr[vesc cu triumful binelui =i cu fericirea sunt false pentru c[contrazic realitatea =i dezmint experien\a omenirii; sunt imorale, pentru ca creeaz[iluzii zadarnice; sunt lipsite de interes, pentru c[*toate fericirile sunt la fel*, cum zice Tolstoi, aici de fa\[.“ Numai ca, paradoxal, redus[la o simpl[consisten\[imaginar[, Adela]l este tot timpul aproape, iar c`nd =i-o apropie ]n mod concret, fizic, =i-o ]ndep[rteaz[, leg[tura destr[m`ndu-se pentru totdeauna.

Emil, la patruzeci de ani, are de partea sa o „experien\[“ =i un „trecut“ care-i inhib[m[rturisirea iubirii. Vrea s[fie sigur de reciprocitatea sentimentului pentru a evita ridicolul, dar =i, mai ales, pentru a-=i oferi prin faptul de a fi iubit de fiin\a idealizat[o dovad[de existen\[pur =i simplu. Dar chiar =i atunci c`nd caracterul biunivoc al rela\iei sale cu Adela ar fi cert, lucru posibil doar dac[ el ar face primul pas ]n m[rturisire, oficializarea acestei iubiri, *divulgarea* ei i-ar compromite inutil viitorul, ar *tr[da-o*. }nchis[ ]n cercul vicios al *]n\elegerii tacite*, apropierea lor r[m`ne supus[hazardului, amendat[de scurgerea timpului =i, totodat[, suspendat[din lipsa oric[rei ini\iative ferme.

O serie de amintiri inserate]n jurnal privesc rela\ia „particular[“ dintre Emil =i Adela. O mare parte din biografia ei]i este lui cunoscut[ ]ndeaproape, cei doi s-au aflat]mpreun[de multe ori]n cei dou[zeci de ani ai Adelei, folosind o expresie uzual[— ea *a crescut sub ochii lui*. Raportul dintre ei s-a modificat]n acest r[stimp, dovad[, la]nceput, dificultatea adopt[rii celei mai oportune formule de adresare. Afec\iunii ini\iale pentru „copilul“ Adela i s-a ad[ugat pe parcurs o nuan\[pedagogic[, maturitatea ced`nd c`te ceva din experien\[sub form[discursiv[. }n dialogurile „instructive“ dintre cel doi, natura rela\iei este precizat[printr-un „*mon cher ma]tre*“ pe care aceasta i-l adreseaz[, formul[din care]n final substantivul va dispare.

Acest raport are o dubl[semnifica\ie. Una \in`nd de ra\ionalizarea experien\ei, prelucrat[ =i distilat[, amintirile erotice form`nd tiparul genetic]n ale c[rui forme e]ncadrat „exemplarul viu, unic“. Tentativa vizeaz[limitarea st[rilor confuze ale afectului, studierea partenerului dup[un ansamblu de reguli ordonate]ntr-o *disciplin[*, observarea distant[, de dup[sticla insectarului]n care se afl[imobilizat acesta. Iubirea devine „pasiune“, tot a=a cum arta putea deveni „=tiin\[“. Contemplarea obiectului erotic]nseamn[acum „observa\ie“ metodic[ ]n vederea unei „descrieri“ c`t mai exacte. Complicarea aceasta a raportului firesc dintre subiect =i obiect, atitudinea analitic[ a primului, precizarea *distan\ei* sunt, din perspectiv[ erotic[, dup[ cum m[rturise=te chiar Ibr[ileanu, o perversitate a lucidit[\ii, ra\iunea ca exces ]n iubire. Viciu ra\ional care nu-i dec`t forma morbid[pe care o]mbrac[timpul, obstacolul fatal interpus]ntre cel doi, distan\a mereu egal[care]i desparte.

Raportul acesta trebuie]n\eles ca o *apropiere profesional[*, ca abordare cognitiv[a obiectului cercetat. Medic fiind (de unde =i aerul s[u... doctoral), Emil Codrescu vede]n Adela o ipostaz[a „corpului unei femei tinere, termenul ultim al evolu\iei cosmice“, nuan\`nd metafizic cunoscuta ierarhizare pozitivist[ a materiei. Cunoa=terea fiind pentru Ibr[ileanu admirativ[, lec\ia predat[ Adelei const[, ]n fond, ]n a se cunoa=te pe sine, ridic`ndu-se la acela=i nivel al admira\iei (vezi amintitele note asupra cunoa=terii admirative ale lui Al. Paleologu). }ntre a cunoa=te =i a iubi exist[astfel o aproape deplin[sinonimie, a=a]nc`t *ini\ierea*, socializant[ini\ial, distant[, devine treptat o ini\iere erotic[, iar dep[rtarea — prilejul unei apropieri.

Apropierea lui Emil de Adela este o *confesiune* lipsit[de *declara\ie*[*]. El vrea s[o fac[s[-i]n\eleag[dragostea f[r[a fi nevoit s[i-o relateze]n cuvinte. Vorbirea gestual[, indirect[, figurat[este discontinu[, eliptic[, ascunz`nd mal mult dec`t m[rturise=te. Atunci c`nd Adela ]l constr`nge s[ ]=i declare propriile sentimente, acesta]ncearc[din nou, disperat, s[ocoleasc[r[spunsul. *„Un sentiment foarte curios“*, spune mal]nt`i, declan=`nd replica defensiv[a Adelei (*„Adic[bun de*

[*] Distinc\ia dintre cele dou[no\iuni apare =i]n cartea lui Roland Barthes *Fragments d'un discours amoureux*, ed. du Seuil, 1977.

pus la muzeu?“), iritat[de excesele profesorale ale partenerului, de mania analitic[, de tirania „observa\iei“ ce o transform[ ]n obiect inert, o *expune*. Cel de-al doilea r[spuns, ocolind =i el *„cuv`ntul teribil*“, define=te ceva mai precis sentimentul: *„o nesf`r=it[prietenie pasionat[*“. Emil c`nt[re=te greutatea cuvintelor, precizeaz[ nuan\ele, evit[ prin diluare condensarea excesiv[. Oricum, fragmentat[, par\ial[, disimulat[, declara\ia sa de dragoste este recunoscut[ ca atare de cel doi, ]n urma acesteia, spune el, „raportul dintre ea =i mine s-a schimbat radical, pentru totdeauna, p`n[la moarte“. Faptul e]ns[regretat ca o nepermis[sl[biciune, autocritica este sever[: *mi-am tr[dat voin\a de a nu-i spune ca o iubesc*; *am cedat*, *silit parc[de provocarea ei*, *debit`ndu-i ridicola mixtur[ „prietenie pasionat[*“, *dup[ =i mai ridicolul „sentiment curios*“. Ced`nd prin declara\ie, distan\a a fost anulat[, iubirea]mplinit[=i consumat[ ]n acela=i timp. Romanul s-a]ncheiat, ceea ce urmeaz[este doar epilogul. „Provocarea“ acestui sf`r=it vine din partea acelei ultime zile pe care =tiau c[o vor petrece]mpreun[. „Ini\iat[“ la]nceput]n particularitatea viziunii erotice a subiectului, introdus[ ]n structura narativ[a acestuia, Adela, personajul eliberat de maestrul s[u, deta=at de narator]i va „smulge“ acestuia din urm[declara\ia. O declara\ie apreciat[drept „ridicol[mixtur[“, amestec de spus =i nespus, de vorbire =i t[cere, f[cut[cu deplina con=tiin\[c[dup[ea nu mai urmeaz[nimic, urmeaz[nimicul.

O dragoste nedeclarat[care atunci c`nd este somat[ s[ se defineasc[ se intituleaz[ o *„nesf`r=it[prietenie pasionat[*“ nu poate fi dec`t o iubire ratat[. }n fond, dragostea, aspira\ie spre o identificare ideal[, este, pentru Ibr[ileanu =i purt[torul s[u de cuv`nt, antonimul *realiz[rii*. Iubirea =i lectura sunt o implicare dezimplicat[, o diviziune a unui eu a c[rui coeziune e visat[, un discurs nespus care atunci c`nd se afirm[ se sf`r=e=te. Literatura, s-a spus, este vorbirea unei absen\e. C`nd absen\a devine prezent[, vorbirea ini\ial[ ]nceteaz[, fiind suplinit[de vorbirea secund[. Tot a=a cum literatura =i critica sunt dou[limbajuri alternative, complementare =i exclusive.

PRIVITUL. Adela este personajul titular al acestui roman, „realitatea“]ns[=i a romanului, „via\a“ lui. }n acela=i timp, identitatea ei este imaginar[, =i de acest lucru caut[s[ne =i s[se conving[Emil

Codrescu de-a lungul]ntregii c[r\i. Este deci *natural[*, prin prezen\a ei corporal[de form[a „*perfec\iunii cosmice*“, =i *ideal[*, prin apari\iile el halucinante pentru privitor, acea „tortur[a imaginilor“ pe care i-o provoac[. Fiind =i „*vie*“ =i „*abstract[*“,]ntrune=te amintitele condi\ii ale tipicului, deta=`ndu-se de creator, t[indu-=i „cordonul ombilical“.

Personajul este =ansa realiz[rii autorului s[u, m[sura realit[\ii operei sale, toi a=a cum femeia este m[sura realiz[rii erotice a b[rbatului. Existen\a Adelei este imaginar[=i aceast[preponderen\[a imaginii asupra naturii fizice, organice a personajului feminin]ncearc[s[o men\in[Emil Codrescu. Comportamentul ei i se pare plin de mister =i secretele lui]ncearc[s[le dezlege eroul,]ncearc[*s[o cunoasc[*. Nu exist[niciodat[un r[spuns clar, ra\ional, =i incertitudinile lui sunt mereu consolidate. Dup[cum recunoa=te cu scepticism, „*a cere unei femei o explica\ie ra\ional[este absurd*“, la fel cum el]nsu=i ar fi nemul\umit dac[ar fi iubit „pentru“ ceva anume =i nu iubit pur =i simplu, f[r[o motiva\ie cauzal[, limitativ[: „te iubesc *fiindc[*...]nseamn[c[Te este iubit nu pentru el, ci condi\ionat, din anumite cauze. O iubire provocat[de cauze con=tiente, de calit[\i pentru care dic\ionarul are cuvinte, de]nsu=iri externe; o iubire acordat[ca un premiu pentru calit[\i estetice, morale =i intelectuale, o iubire pe care o po\i justifica nu este iubire“. Iubirea,]n\eleas[ ]ntr-o ordine a existen\ei, este predicat, =i nu atribut. De aici =i dilema]ntre a-=i „cunoa=te“ personajul, disec`ndu-i]nsu=irile limitative, =i a se p[stra]ntr-o *lini=te contemplativ[*.

}n acest amestec de incertitudini care este iubirea, corpul iubitei devine certificatul unei prezen\e, garan\ia unei existen\e. Dragostea lui Emil pentru Adela este simultan o *apropiere* fizic[treptat[, o mic=orare a spa\iului desp[r\itor, =i o *]ndep[rtare imaginar[*, necesar[„purit[\ii“ iubirii, dar =i coeren\ei discursului fictiv, imaginar. Astfel]nc`t rela\ia erotic[, prin]ns[=i „materialitatea“ ei, con\ine, aparent paradoxal, premisele unei gramatici a Imaginarului. Corpul unei tinere femei apar\ine Naturii, constat[reflexiv Ibr[ileanu, este ipostaza ei vie, sublim[, fiindu-i totodat[limita, pragul care desparte existen\a de inexisten\[, via\a de moarte, este bucla care leag[neamul: „corpul unei femei tinere —... este termenul ultim al evolu\iei cosmice“. Fiin\a

vie este]n]ns[=i materialitatea ei un paradox, via\a care]=i ascunde moartea,]nceputul care]=i disimuleaz[sf`r=itul: „*senza\ia de funebru pe care mi-o d[*, ]n momentele de stranie luciditate (s. =i n.n. — de unde perversiunea lucidit[\ii: infiltrarea sentimentului mor\ii ]n clipele cele mai intense ale vie\ii) *p[m`ntul, lutul, piatra, toat[materia asta inert[, idioat[, inamic[=i mila pentru tot ce tr[ie=te =i]ncearc[ ]n zadar sa ascund[moartea sinistr[a planetei, viet[\i =i plante, =ubrede, nesigure, trec[toare*“. Fobia aceasta fa\[de materia inert[are o corespondent\[precis[ ]n biografia erotic[a naratorului, fiind provocat[de amintirea mor\ii primei iubite]n adolescen\[=i de imaginea p[m`ntului care o acoper[.

Apropierea]ndr[gostit[cap[t[astfel semnifica\ia unei dezv[luiri a secretului existen\ei, posedarea celuilalt — un gest extrem care limiteaz[brutal at`t posesorul c`t =i fiin\a posedat[, relev`ndu-le condi\ia: „*}ntr-un album antropologic am v[zut reconstituirea ipotetic[ a pitecantropului pe cale de a deveni om. Ie=it[ dintr-o pe=ter[ cu un silex ]n ghear[, bestia ]n dou[ picioare a=teapt[, grav[, s[-i cad[ prada... Cruzimea asta tragic[*“ etc. Erotismul direct, viz`nd reproducerea „*speciei*“, a „*materiei vii*“, exprim[, dup[Ibr[ileanu, tragismul condi\iei umane prin mortificarea presupus[a partenerilor. Aceasta ar]i deci *realitatea imediat[a corpului*, a c[rei atingere vizeaz[ob\inerea unui „echilibru organic“, o posesiune fatal limitat[de „crimele naturii]mpotriva materiei vii“. De fapt avem de-a face cu o *dubl[limitare*: cea dint`i ar fi aceasta, „natural[“, urmarea luptei dintre materia vie =i cea moart[; cea de-a doua este o limitare „ra\ional[“, iubirea fireasc[fiind cenzurat[de prejudec[\ile etico-istorice. Cele dou[cauze inhibitorii nu se afl[ ]n contradic\ie, dup[cum s-ar p[rea la prima vedere, =i asta deoarece,]n sistemul pozitivist al lui Ibr[lieanu, morala, frumosul, ra\ionalul]=i au o origine natural[. Naturalul, deci,]n dubl[ipostaz[, primar[=i secund[, ac\ioneaz[asupra corpului uman sanc\ion`ndu-i integritatea, limit`ndu-i vitalitatea.

Cu excep\ia acelei atingeri finale a corpului iubitei, apropierea lui Emil de Adela este fie accidental[, fie „profesional[“. Dup[cum criticul era „medicul“ operei de art[, tot astfel]n roman medicul este „criticul“ unei fiin\e umane a c[rei perfec\iune estetic[ ]l provoac[deplina

admira\ie. Corpul Adelei este]ns[atins]nt`mpl[tor, ]n tr[sur[, de exemplu, ]ntr-un spa\iu limitat =i ]n mi=c[ri ]nt`mpl[toare, ori atunci c`nd ea este bolnav[, iar Emil este solicitat s[-i acorde o consulta\ie. Distan\a fa\[ de corpul iubitei este p[strat[ ]n chip deliberat, autorul preciz`nd]n mai multe r`nduri deosebirea fundamental[ dintre dou[ tipuri de a iubi: iubirea „pur[“, dematerializat[, dezamorezat[ chiar („amor curat, pentru c[ n-a fost amor, pentru ca n-ai fost niciodat[ pe punctul de a muri de pofta celor c`teva kilograme de materie organic[pe care fata cu p[rul pe spate le extr[gea din elementele brute ale naturii“), de la v`rsta puber[, =i iubirea „organic[“, amantul afl`ndu-se acum la *„v`rsta clinic[“*, al c[rei obiect este *„femeia-femel[“*, *„mai goal[ dec`t o femeie goal[“*. Am`ndou[ iubirile sunt par\iale, exhib`nd un vid atr[g[tor =i ame\itor. Iubiri apar\in`nd unor v`rste diferite,]n care v`rsta pare a fi determinant[pentru alegere: *a iubi iubirea*, la dou[zeci de ani, sau modul narcisiac de a iubi, =i *a iubi femeia* la patruzeci, sau modul iubirii organice.

Iubirea pentru Adela vrea s[ ]nfr`ng[ *„v`rsta clinic[“* a subiectului, amorul fizic este respins prin trei conota\ii negative: realizare,]mpu\inare, trivializare. „Scopul“ odat[atins, „realizat“, haloul subiectiv al raportului erotic se destram[, rela\ia]ns[=i]=i pierde semnifica\ia. Permanentizarea ei cere, dimpotriv[, *irealizarea* obiectului erotic (*„Adela este o iluzie paradisiac[“*), realitatea]ndr[gostit[excluz`nd-o pe cea natural[ (*„r[m`ne sa fac o tranzac\ie cu natura sau, mai exact, s-o mistific“*). „}mpu\inarea“ este tocmai posedarea limitat[a corpului]n realitatea lui imediat[, iar „trivializarea“ semnific[generalizarea actului, comunizarea =i comercializarea lui (]n cazul rela\iei cu Niculina P. nu este singurul „client“). Dintre toate, premisa irealiz[rii se dovede=te fundamental[. Printr-un sistematic efort de voin\[(*„voin\a de a nu muri“*!), subiectul]ndr[gostit se opre=te la imaginea obiectului pasiunii sale, f[c`nd astfel din iubire condi\ia unic[ a Imaginarului. Evit`nd mereu s[se dest[inuie, s[-=i relateze]n form[discursiv[sim\[mintele, este el]nsu=i]n cele din urm[posedat de obiect, m[rturisirea cu at`ta grij[ =i at`ta chin t[inuit[, refulat[,]i este smuls[, spre regretul tardiv al celui care a dep[=it momentul exploziei erotice: *„m-am dat prad[m`inii ei mici“*, spune *„am* c[zut

ca o femeie isteric[“, m[rturise=te el inversiunea final[, dovedindu-se, dup[cum enun\ase criticul]n dizerta\iile lui asupra raportului dintre autor =i personaje, „iresponsabil“ fa\[de propria-i crea\ie, dominat de aceasta. Deznod[m`ntul era previzibil =i din mai vechea teorie a „*supunerii fa\[de realitate*“ =i fusese anticipat pe parcursul romanului prin acel recunoscut apetit de sclavie: „*m-a f[cut s[-i simt]n mine fiin\a, s[am voluptatea voin\ei ei impus[voin\ei mele*. [...]. *Mi s-a impus =i m-a supus]n toate felurile*.“; =i]n alt loc: „*Regimul la care m-a supus e aspru, dar]l suport cu voluptate*: *]mi satisface* (*m[car]n parte*) *apetitul de sclavie, nevoia imperioas[de a-i pune la picioare]ntreaga mea libertate*!“

}n urma acestui act „posesiv“, Emil Codrescu r[m`ne strivit sub ap[sarea propriei „realiz[ri“ erotice. Imaginea dispare („*I-am chemat imaginea, dar imaginea n-a venit*“), r[m`n doar simple urme insignifiante (un degetar, un ac de siguran\[, o m[nu=[...), materie moart[ ]ntr-un timp mort. Faptul este consecin\a acelei „cunoa=teri“ mereu am`nate, a dezleg[rii misterului: dispari\ia imaginii echivalase cu o constatare a goliciunii („Aveam sentimentul ca o dezbrac pu\in“). Nel[murirea r[m`ne („A trecut fericirea pe l`ng[ mine =i nu i-am pus m`na]n piept?“),]n vreme ce =i ultimele imagini ale c[r\ii se]ntunec[definitiv, p[r[site de lumina stinsului amor, un semn suprimat al transcenden\ei: „C`nd am ie=it ]n cerdac, prin draperiile grele de pe deal s-a furi=at o raz[, r[sp`ndind peste ploi un abur de aur, ca atunci pe Ceahl[u. Dar]n cur`nd raza se stinse]n negurile tomnatice de pe]n[l\imi“. Dialogul se]ncheie]n monolog, peisajul se instaleaz[ ]n ochiul privitorului pentru a-l suplini]n cele din urm[.

PRIVIRE +I AMINTIRE. Amintirea joac[ ]n procesul constitutiv al nara\iunii un rol determinant, de la ea pornind =i spre ea tinz`nd ]ntreaga desf[=urare a faptelor. Amintirea nu este altceva dec`t o imagine imprimat[, de multe ori arbitrar,]n interiorul privitorului, devenind astfel expresia modului de a privi al acestuia, a „sufletului“ s[u, cum ar fi spus Ibr[ileanu. Se aseam[n[cu fotografia prin decalajul el temporal, numai c[nu „mortalizeaz[“ ca aceasta, ci]nsuflete=te datorit[suportului ei viu. Amintirea este o secven\[din existen\a celui ce-=i aminte=te, o imagine

desprins[din desf[=urarea unui film. Numai c[acest „film“ este rupt, discontinuu, nimeni nu-=i poate aminti „totul“, poate doar s[-=i refac[o unitate imaginar[din secven\e disparate. Se =i spune, de aceea, cu o expresie curent[, *„ce mai roman =i via\a asta a mea*!“, subliniindu-se, cu auto-admira\ie, existen\a unor episoade excep\ionale a c[ror coeren\[o asigur[personajul „autentic“, =i posibilitatea transcrierii lor]ntr-un tot semnificativ (realitatea „dep[=ind“ fic\iunea pe chiar terenul acesteia,]n Imaginar). Faptul se datoreaz[calit[\ii esen\iale a amintirii, care o deosebe=te de imaginea obi=nuit[=i care const[ ]n imposibilitatea comunic[rii ei directe, nemijlocite. Amintirea este o imagine autist[, definitiv]nchis[ ]n subteranele fiin\ei. Cel care-=i aminte=te, cel care poveste=te amintiri d`ndu-le o ]nf[\i=are verbal[, nu face dec`t s[ofere echivalen\e, noi imagini, inevitabil trucate, ale imaginilor originare: repeti\ia nu e posibil[dec`t]ntr-o alt[form[, impune o metamorfoz[.

Oric`t de incert, tremurat, mi=cat i-ar ap[rea conturul, oric`t[inconsisten\[i s-ar putea atribui, amintirea constituie dovada cea mai sigur[de existen\[, fiind rezultatul convie\uirii intime dintre cel care prive=te =i obiectul privirii. Relevant[ ]n acest sens este,]n *Adela*, amintirea mamei: „Timpul vine din viitor, trece]n urm[, se darm[peste ea, o acopere, o face tot mai inexistent[, c[ci mor\ii mor =i ei, mereu. C`nd voi disp[rea =i eu, va fi murit =i ea complet din univers. [...]. Amintire a unei imagini arbitrare de alt[dat[, aceasta =i at`ta *este* mama.“ Chiar dup[dispari\ia fizic[a celui privit, =i cu toate c[ ]ns[=i calitatea privitorului se modific[ne]ncetat, urmele privirii r[m`n: dup[ cum cel care prive=te este acea imagine, toi astfel cel care-=i aminte=te este propria lui amintire. Iar dovada cea mai bun[ a acestei supravie\uiri este reac\ia senzorial[ pe care continu[ s[ o provoace, la mult[ vreme dup[ ce stimulul a ]ncetat, demonstr`nd o prezen\[la nivelurile elementare ale actului perceptiv: gustul, parfumul resuscitate pe nea=teptate.

Orice imagine con\ine]n ea]ns[=i acel morb temporal care o va *altera* (o va face, adic[, s[fie alta),]i va schimba identitatea]n amintire. Aceasta e principala cauz[pentru care amintirea, odat[constituit[, se bucur[de o *puritate formal[*, de imagine ideal[, supun`nd unei cenzuri procustiene imaginile ulterioare. Din acest motiv, de exemplu, *dragostea la prima vedere* este ]n\eleas[ at`t ca superficialitate a sentimentului, c`t =i ca „amor curat“, pentru c[ ]=i

ignor[,]n fond, obiectul iubirii. Imaginea este reflectat[instantaneu, ca]ntr-o oglind[, dragostea la prima vedere fiind o form[evident[a narcisismului erotic. Totodat[, de=i paradoxul nu e sesizat, se =tie c[„prima dragoste nu se uit[“, c[p[t`nd prin amintire valen\e arhetipale.

O form[opus[acesteia este *dragostea oarb[*. Locul privirii]l ia aici pip[itul, obiectul erotic are]n primul r`nd o prezen\[tactil[. Chipul femeii nu mai prezint[de aceea o importan\[deosebit[, el poate fi, dimpotriv[, hidos, monstruos, fapt care-i subliniaz[calitatea de materie inert[, de imagine vid[. Amorul „organic“ din acest caz func\ioneaz[dup[principiul mecanic al reproducerii fotografice: imaginea este =i de aceast[dat[*„goal[“*,]n fa\a obiectivului afl`ndu-se *„femeia-femel[“*, dup[ cum spune, nemenaj`ndu-=i cuvintele, Ibr[ileanu, *„mai goal[dec`t o femeie goal[“*.

Spre deosebire de aceste imagini brute, amintirile sunt cli=eul nedevelopat, *negativul* celor privite. Ele formeaz[, al[turi de lectur[=i contemplarea mut[, materia prim[a jurnalului. Apari\ia Adelei este]nso\it[de un asemenea halou mnemotic,]nc`t ea ]ns[=i pare condensarea tuturor acelor amintiri de care fiin\a i se leag[, o condensare a Imaginarului. Sunt multe exemple de dimorfism proiectiv care ar putea fi citate*. Leg[tura dintre *amintire*, *art[* =i *imaginar* este precizat[ de la primele pagini. Astfel, ]nt`iul s[u amor i-a r[mas „]n amintire ca o splendid[viziune de art[sau de vis“. Perceperea Adelei se produce treptat, urm`nd etapele unei anumite desf[=ur[ri senzoriale: v[zul ]nt`i, apoi auzul, tactilul,]n fine, senza\ia kinestezic[: „P`n[acum o v[zusem, o auzisem, uneori m[atinsese. Acum greutatea ei m-a f[cut s[-i percep existen\a sub o alt[categorie a sensibilit[\ii: aceea care d[senza\ia realit[\ii ultime, indubitabile“. Pentru Emil, existen\a Adelei sufer[un proces de concretizare, fiind, simultan =i alternativ, o *„iluzie paradisiac[“* =i o *„realitate indubitabil[“*. E con=tient de faptul c[este victima unei *„mistific[ri a naturii“*, c[are]n fa\[propriile-i *„iluzii =i miraje“*. Dar tocmai aceast[existen\[fantomatic[o fac s[-i fie *„scump[“*, *„unic[“*. Prin apari\ia ei iluzorie, Adela]i apar\ine. Realizat[, concretizat[o va pierde.

---

* Vezi]n acest sens =i articolul semnat de Al. C[linescu]n „Convorbiri literare“, nr. 7/1976, *Note despre Adela*.

O tentativ[de *iubire pygmalionic[*, dar care nu ob\ine aceea=i dezlegare ca =i]n mit. }ntregul roman con\ine relatarea metamorfozei privirii]n amintire,]n imaginar. Prin desp[r\irea final[a celor doi, destinul diferit a dou[posturi narative devine ireparabil. *Adela* r[m`ne romanul criticului, „atins“ =i totodat[ evadat de sub aceast[ atingere, „orizontul“ spre care tinde acesta. Un orizont a c[rui figur[ nu este alta dec`t *linia imaginar[* care une=te cerul cu p[m`ntul. Natura imaginar[ a acestei linii se verific[ u=or: este ales un anumit reper la orizont, un arbore, un om, o cas[, =i se merge p`n[acolo. Odat[ajuns la punctul luat drept reper, orizontul s-a deplasat. Asemenea linii imaginare sunt]nse=i r`ndurile din a c[ror suprapunere se alc[tuie=te cartea, orizontul atins al lecturii. Cititorul nu-=i poate dep[=i condi\ia dec`t]ntr-un singur sens, printr-o lectur[„vizionar[“: scrut`nd, prin fanta-vizor deschis[ ]ntre dou[ r`nduri, neantul.

Mihai DINU GHEORGHIU, *Ibr[ileanu. Romanul criticului*, Editura Albatros, Bucure=ti, 1981, p. 136-155.

OMUL DIN G~ND +I FIC|IUNE

Amintirile, prin statutul lor, reprezint[o cheie pentru descifrarea unei personalit[\i a=a cum vrea ea s[par[=i, uneori, a=a cum este]n realitate. Nu e nevoie de cine =tie ce subtilitate pentru a sesiza tonul (non) obiectiv, inten\ia (non) deformatoare, (im) pudoarea m[rturisirii.

Cocheteaz[sau nu cu o imagine „idilic[“ despre sine Ibr[ileanu? Simte pl[cerea retr[irii]n scris a copil[riei =i adolescen\ei? De ce s-a oprit la episodul erotic al adolescen\ei? Ce fapte selecteaz[memoria sa?

Prima impresie este c[autorul nu vorbe=te cu pl[cere despre sine, ca Lovinescu ori G. C[linescu. +i aceasta se simte]n stil,]n enun\are. Nici o volut[, nici o gra\iozitate gonflabil[. Acest om sentimental =i-a reprimat cu duritate sentimentalismul, p`n[a ajunge la cealalt[extrem[, uneori dezagreabil[: usc[ciunea. Ariditatea, chiar platitudinea acestor *Amintiri din copil[rie =i adolescen\[* (concepute sub forma unei „scrisori“ despre el]nsu=i]n anul 1911, publicate postum]n *Adev[rul literar =i artistic*, 1937— 38) vin]n contradic\ie cu obiectul relat[rii, dezv[luind pe omul pudic =i sobru, deloc amabil cu sine, ori, de ce nu, pe neurastenicul incapabil de autoefuziuni. Modestia nu divulg[o

vanitate camuflat[. Tonul sec, de proces-verbal, sacadarea necizelat[confer[veridicitate m[rturisirii. }n dou[r`nduri, vorbind despre tat[l =i unchiul s[u, se compar[ cu ace=tia, neomi\`nd s[se pun[ ]n inferioritate. Tat[l avea un „caracter admirabil“; el nu a mo=tenit „egalitatea caracterului lui, r[bdarea, optimismul“ (*Opere*, 6, p. 247). Acela=i complex al modestiei se observ[c`nd se raporteaz[ la unchiul s[u, Teodor, om de o inteligen\[ excep\ional[. Regretul este evident: „Aurul lui s-a amestecat la mine cu multe metale inferioare. E ceva greoi, e o st`ng[cie, e o lips[de gust, e o sl[biciune de logic[la mine, care nu erau la d`nsul“ (p. 250). Ce ]nseamn[ aceste „inexactit[\i“?! Poate =i modestie, =i pre\uire real[ a ]nainta=ilor s[i, =i pudoare, =i autoexigen\[, pl[cerea autochinuirii, nemul\umire de sine (ultimele dou[ observabile ]n scrisori). C`nd vorbe=te de produc\ia sa literar[de la optsprezece ani din revista +*coala nou[*, se simte tentat s[nu-=i recunoasc[meritele actuale. Iar[=i prive=te cuget[rile t`n[rului comparativ cu realiz[rile maturului: „Era ]n aceste cuget[ri p[trundere =i logic[. [...]. Mai mult, erau un semn de o viitoare activitate intelectual[ foarte remarcabil[, care ]ns[ nu s-a realizat cum trebuia. }n scurt, d[deam semne c[ va fi ceva mai mult dec`t am fost“ (p. 257). Nu suntem de acord. Notele sale din acea revist[au vioiciune, patos =i logic[, dar nu au p[trundere =i originalitate. T`n[rul are cultur[, dar =i inexperien\a scrisului. E vorba de un masochism intelectual, de o autoflagelare? Nicidecum! E]n firea lucrurilor s[-\i pui]n lumin[virtualit[\ile,]nzestr[rile care nu au devenit patente din cine =tie ce pricini. Pe nesim\ite, ca =i cum nu-l intereseaz[, memorialistul]=i etaleaz[aceste calit[\i, pe care le opune unor]mprejur[ri ostile. Cauza fundamental[a semie=ecului s[u ar consta]n absen\a familiei, factorul stimulator al unui complex de deprinderi social-culturale. Aceast[lacun[presupune un efort intelectual]n plus, menit s[suplineasc[spontaneitatea. S-ar putea ca st`ng[cia, abstractul expresiei s[-=i aib[ r[d[cina ]n aceast[ stare de frustrare, de orfan cultural =i de inadaptat ]n fond: „Dac[ m-a= fi obi=nuit de la 3 p`n[la 18 ani,]n via\a de familie, s[vorbesc cum se cade, acum acest lucru ar fi fost foarte u=or, mi-ar fi un lucru natural, f[r[nici o cheltuial[de energie“ (p. 229).

Pe acest fundal de frustrat ni se puncteaz[calit[\ile. A fost un *copil precoce*, curajos, sportiv, cu spirit curios, investigator. Grav =i inocent, copilul tr[ie=te senzitiv farmecul naturii =i al vie\ii. Dotat cu o memorie „foarte bun[, excep\ional de bun[“,]n =coala primar[=i gimnaziu ia numai premiul]nt`i. Dar priva\iunile existen\ei, nenorocirile familiei]=i pun dramatic pecetea pe sufletul s[u. }i mor mama, sora, tat[l. Pneumonia tat[lui]i cauzeaz[o „curioas[psihopatie“: mu\enia, n[scut[din fric[. H[ituit de griji materiale, elevul se va chinui, va da medita\ii,]=i va impune regimuri severe de hran[, ca s[-=i cumpere, bun[oar[, un volum de Haeckel. }n ciuda tuturor lipsurilor, tinere\ea sa e plin[de idealuri generoase. Precump[nesc ocupa\iile intelectuale, dar nu sunt dispre\uite pl[cerile: plimb[rile, escapadele nocturne, chiar bahice, amorurile. Disponibil pentru amor de timpuriu, Ibr[ileanu se descrie exact mai ales c`nd relateaz[, ]n finalul acestor pagini, episodul primului amor adev[rat. Timiditatea sa structural[, combinat[ cu ne]ncrederea ]n sine („Sim\indu-m[ ur`t, s[rac, st`ngaci, f[r[putin\[de a avea trecere la femei“) nasc un adev[rat supliciu,]n care se instaleaz[cazuistic =i cu pl[cerea idealiz[rii fetei. Faptul trimiterii unei scrisori de dragoste cap[t[propor\ii exagerate, prilej de supozi\ii numeroase. }ndoielile produc o febr[a analitismului, o bogat[imagina\ie a deliber[rii (topos structurant]n *Adela*). C`nd spiritul s-a epuizat ]n at`tea ame\itoare presupuneri, printr-un efort de curaj exasperant al timidului, trimite scrisoarea. Evenimentul cosmic se produce st`rnind din nou o ploaie de ezit[ri, autorul ei desf[=ur`nd toate posibilit[\ile ce le-ar putea declan=a. Cum vedem, memorialistul prinde f[r[mil[ ]n insectarul amintirii toate acele detalii menite s[-l explice. Se acuz[, dar se =i scuz[. Un organism deficitar]ntr-un mediu ostil. Imagina\ia sentimental[, subsecvent[, a acestor pagini poate fi]n\eleas[=i altfel, situ`ndu-ne la nivelul destinatarului: familia Stere, probabil, fa\[de care avea interese complexe, important[fiind afec\iunea pentru Maria Stere.

Iat[cum stilul f[r[relief ascunde o viziune romantic[despre sine, despre capacitatea lui de a iubi. Realiz[rile, c`te sunt, devin mai vrednice de stim[. Opera sa e o lupt[, victoria spiritului asupra unui organism debil.

Dar de ce „memoriile“ se opresc la aceasta v`rst[? Am putea presupune c[lui Ibr[ileanu, fiin\[delicat[,]i repugn[escamot[rile, chiar dac[sincere, artificiile pentru a se pune]ntr-o lumin[totu=i favorabil[. B[nuim c[nu-i pl[cea s[vorbeasc[despre sine, cel pu\in f[r[ ]nconjur. A ales alte c[i, mai mediate =i onorabile: aforismul, romanul =i, de ce nu, critica.

* * *

Aforismul mai mult tr[deaz[dec`t dezv[luie o personalitate. Viz`nd o transcenden\[, o sublimare reflexiv[, depersonalizarea empiric[este sub]n\eleas[, r[m`n`nd indiciile, nici ele sigure, ale figurii spiritului creator. }n aforism intr[mai multe componente de care trebuie s[\inem seama]n str[dania unei]n\elegeri adecvate. Experien\a de via\[, puterea cuget[rii =i a expresiei, psihologia creatorului sunt elemente indispensabile. Mai trebuie \inut cont]ns[de specificul estetic al genului, de istoria lui. Un adev[r elementar =i izbitor este c[filozofii morali=ti sunt]ndeob=te sceptici]n privin\a omului, a calit[\ilor sale. Impulsul pedepsitor, necru\[tor =i dispre\ul sarcastic devin parc[nota comun[a acestora. Socrate, Diogene, cinicul Heraclit din Efes, Xenofon, Montaigne, La Rochefoucault, Chamfort, Schopenhauer, Nietzsche etc. sunt dovada peremptorie. Nu meditezi asupra naturii umane dac[ai fi]mp[cat cu datele oferite de aceasta. Starea de crea\ie, g`ndul a=ternut]nseamn[, de regul[, o stare agonal[, un impact de con=tiin\[. Concep\ia pesimist[se justific[, paradoxal, =i din punct de vedere estetic. Rotunzimea =i memorabilitatea se ob\in prin antagonisme ori paralelisme frapante. A provoca, m[rind chiar propor\iile unui fenomen moral de dragul unui efect de expresie, uneori neinten\ionat, constituie un demers firesc. +i Ibr[ileanu se plaseaz[ ]n linia morali=tilor clasici, care judec[lumea din perspectiva unui model ideal, centrat pe armonia interioar[a individului. G`ndirea sa, impregnat[de livresc, va surprinde devia\iile, distorsiunile de la acest model. Noua mentalitate pozitivist[ ]i alimenteaz[reac\iile, ce au ca suport protejarea, avertizarea intelectualilor ideali=ti, incapabili de adaptare]ntr-un mediu social a=a de meschin pragmatic. Iat[cum o psihologie de

autor se resoarbe]ntr-o g`ndire etic[cu finalitate securizant[pentru inadaptabilii intelectuali, asupra condi\iei c[rora criticul meditase]n studiile despre Eminescu, Vlahu\[, Br[tescu-Voine=ti etc.

Aforismele sale,]n marea lor majoritate, se organizeaz[ ]n jurul opozi\iei spirit—materie, care ia forme diferite: delicat—brutal, inteligen\[—prostie, moral (civiliza\ie)—fizic (natur[), om—lume, cinste—ipocrizie, b[rbat—femeie etc. Construc\ia aforismelor este binar[, cu ra\ionamente dispuse paralel, simetric, concentric ori]n trepte (succesiv). Aceast[construc\ie serve=te ciocnirii secven\elor, relief[rii ideii. Fundamentul, dar =i finalitatea aforismelor sunt, dup[cum se vede, de natur[gnoseologic[=i moral[. Cunosc`nd defectele lumii, individul superior]=i ia m[suri de securitate, nu se iluzioneaz[, nu va fi un dezarmat.

Am]ntocmit, din curiozitate, o list[a no\iunilor morale aflate]n opozi\ie]n cele peste dou[sute de maxime =i le-am distribuit]n =ase grupe tematice. Recuren\a lor este semnificativ[. Cele mai multe aforisme, peste =aizeci, sunt observa\ii psihologico-morale cu caracter divers: ofens[—bun[tate, durere—gelozie, pl[cere abstract[—pl[cere senzual[, pudoare—impudoare feminin[, grosol[nie—ru=ine, polite\e—inoportunitate, moral[—ipocrizie, dispre\—sensibilitate, naivitate—cinism, spirit analitic—mizantropie etc. Ne]n=elat de aparen\e, psihologul percepe cu fine\e adev[rul, disting`nd mobilurile ascunse. Dualitatea naturii umane, ambiguitatea gesturilor vor face obiectul =i altor aforisme. S[ exemplific[m, aten\i =i la arta compozi\iei: „Predici necontenit morala, zv`rli]n toate p[r\ile precepte. }n\eleg: te ispite=te via\a =i sim\i nevoia sa alungi tenta\iile din toate puterile,]n fiecare moment al vie\ii.“ De=i are alur[persiflatoare („zv`rli precepte“), impresia ultim[re\ine umorul comprehensibil fa\a de sl[biciunile omului privit]n globalitatea sa. Intui\ia nuan\at[, dialectic[se pliaz[pe cunoa=terea sufletului, beneficiaz[de o logic[impecabil[, dar =i de o oarecare]mpleticire a expresiei, cu excep\ia finalului: „Gelozia pricinuit[de o femeie e mai chinuitoare]n absen\a ei dec`t ]n prezen\a ei, pentru c[ torturile geloziei sunt produse de imagina\ie, =i c`nd femeia e de fa\[, imaginea ei absorbant[ ]\i paralizeaz[imagina\ia“ (*Opere*, 6, p. 30; ideea =i]n *Adela* — o prezentare dezvoltat[a raporturilor analogice =i genetice]ntre *Amintiri*, *Privind viata* =i *Adela*,

]n cartea,]n multe privin\e remarcabil[, a lui Ioan Holban, *Proza criticilor*, Editura Minerva, 1983). M[rginirea omului este surprins[cu sagacitate =i la nivelul intercomunic[rii: „Tu faci o ac\iune, =i eu]i presupun motivul pentru care a= fi f[cut-o eu. Tu spui o fraz[, =i eu]i dau]n\elesul pe care l-a= fi pus eu]n fraza ta. Atunci cum vrei s[te]n\eleg? S[ne]n\elegem unii pe al\ii?“ (+i la Blaga un aforism asem[n[tor, p. 80.) Construc\ia aforismului, cum se vede, este foarte simpl[, simetric[, iar claritatea evident[. Sunt]ns[=i maxime, c`teva, bazate pe paradoxuri, a c[ror elucidare presupune efort, complet[ri, ceea ce, dup[ Lucian Blaga, ar fi o sc[dere: „C`nd formulezi un aforism, trebuie s[-l aduci]n situa\ia de a refuza orice adaos. Un aforism trebuie s[fie ceva canonic,]ncheiat, ca Biblia.“ (]n Lucian Blaga, *Elanul insulei*, Editura Dacia, 1977, p. 28.) „C`nd s-a stins amorul ]ntre so\i, poate s[ r[m`n[iubire, chiar dac[ ]n amorul lor n-a fost iubire.C`nd s-a stins amorul ]ntre aman\i, nu r[m`ne iubire, chiar dac[ ]n amorul lor a fost iubire“ (p. 39). Pare o jonglerie sofistic[, o]n=el[ciune a logicii. Nonsensul apare la primul nivel al]n\elegerii. }ntregul, c`nd se dezmembreaz[, nu se poate divide ]n elemente din care nu a fost constituit; nu poate s[ r[m`n[un element dintr-o mul\ime care nu cuprinde acel element. Ideea este valabil[doar]n fizica clasic[, citim]n C. Noica, *Logica lui Hermes*. Iat[la „bl`ndul“ Ibr[ileanu o ruptur[semantic[. O alt[decodare se impune, nu una denotativ[, ci contextual func\ional[. Autorul atrage aten\ia asupra func\iei, asupra spa\iului habitudinal]n care partenerii]=i proiecteaz[substan\a uman[. Amorul]nseamn[instinct, ne amintim din alte aforisme. Cultivarea lui]n afara familiei antreneaz[o serie de defecte care vor ucide =i iubirea ini\ial[. Dimpotriv[, spa\iul familiei con\ine alte aluviuni neb[nuite la]nceputurile unei rela\ii bazate pe instinct, institu\ia familiei va crea acele calit[\i care sunt suportul iubirii. Atrac\ia corpului va determina simpatii suflete=ti, considera\ie. Un om a=ezat =i sentimental, ca Ibr[ileanu, era firesc s[apere familia. +i Amiel, alt complexat, jinduia dup[femeie =i familie.

}n aceea=i logic[a contrariet[\ii, de ast[dat[\intind precaritatea fiin\ei umane, paradoxul ei, se includ c`teva aforisme despre amor. Laconismul lor tensioneaz[semnifica\ia, violentat[de incompati-

bilitatea logic[aparent[. „}n amor, omul se mul\ume=te cu un nimic, =i nu se mul\ume=te cu nimic“ (p. 31). +i: „Adesea, acela=i amor nu iart[cel mai mic lucru =i nu rupe pentru cea mai mare vin[“ (p. 35). Ibr[ileanu arat[ ]n\elegere fa\[de precaritatea structural[a omului, l[ud`nd cu rezerv[voin\a de invulnerare, blind[rile psihice. Ironia, de pild[, este considerat[o „consolare ipocrit[“ fa\[de ceea ce via\a ne refuz[.

Ambivalen\a firii omului, necesitatea ascunderii, a teatralit[\ii fac obiectul unui num[r de circa dou[zeci de aforisme, pe care le includem]n rela\ia om — lume. O subdiviziune se refer[la raporturile omului superior, inteligent cu lumea, cu pro=tii. Idealismul, spiritul, capacitatea de a juca mai multe roluri, pentru c[inteligentul are =i imagina\ia, judecat[moral[, sobrietatea =i dispre\ul cabotinismului, iat[c`teva coordonate ce definesc omul superior. Care,]n fa\a lumii, nu trebuie s[-=i dezv[luie incertitudinile, autoexigen\ele, deoarece lumea va denutura, din invidie =i neputin\[intelectual[. De aceea sunt recomandate, ca =i la Baltasar Gracian]n *Oracolul manual* =i *Criticonul*, pruden\a, delicate\ea, socotit[cea mai aleas[calitate, polite\ea securizant[, camuflarea psihic[. „Pl[cere divin[: s[te ar[\i mic =i umilit, cu sentimentul distan\ei dintre tine =i ceilal\i“ (p. 40). +i o atitudine fa\[de via\[, ne previne g`nditorul psiholog, poate fi simulat[ tocmai pentru a nu ne tr[da sl[biciunile. Ibr[ileanu ]n\elege astfel original =i modern pesimismul, care =i lui i-a fost repro=at ]n mod eronat. „Pesimismul este iubirea arz[toare de via\[ =i t`nguirea c[ea nu d[destule pl[ceri ori c[nu i le po\i stoarce]ndestul =i c[se ispr[ve=te odat[“ (p. 41). Concesiile fa\[de opiniile femeilor ori ale in=ilor mediocri, respingerea sincerit[\ii (de=i criticul confer[acesteia, cum vom vedea, valoare estetic[), reu=ita ipocriziei, indiciu al st[p`nirii de sine, exersarea distan\[rii =i c[lirea, toate acestea asigur[confortul psihic. S[nu se]n\eleag[gre=it acest scepticism ori cinism inocent. Este vorba,]n fond, de economisirea judicioas[a energiilor psihice =i intelectuale, de o anume la=itudine moral[sau dezam[gire cauzat[de preponderen\a]n lume a pro=tilor, agresivit[\ii, a capriciului superficial etc. (concep\ie care tr[deaz[o psihologie de om dezarmat, vulnerabil; anticip[m, Ibr[ileanu nu are o psihologie de biruitor, nu este un

temperament de polemist, a=a cum s-a afirmat; vom aduce argumentele de rigoare la capitolul despre critic). Nu este o atitudine elitist[=i, deci, o fisur[ ]n concep\ia democratic[promovat[de Ibr[ileanu, ci un criticism lucid =i, m[repet, inocent, o u=oar[exagerare, pe care natura genului (aforismul) o presupune. Explica\ia se poate sus\ine =i din alt punct de vedere. Nevroticului Ibr[ileanu, pentru care orice realizare a fost smuls[cu efort fizic =i intelectual, via\a i se pare un necurmat r[zboi: „Nu fi un moment distrat, nu te iluziona un moment c[e=ti]n stare de pace ori armisti\iu, c[ci cel[lalt te-ar surprinde“ (p. 22). Aceea=i imagine, la Amiel: „Notre vie au contraire (fa\[de cea a]ngerilor, *n. n.*) est un train de guerre perpétuel, et le plus cher souci de l’homme, apres le soin de l’intérét personnel est, trop souvent, l’art de donner du désagrement a ses semblables“ (Henri-Frédéric Amiel, *Fragments d’un journal intime*, Paris, Librairie Stock, 1931, 1, p. 228).

Se explic[astfel, la autorul nostru, peniten\a, sobrietatea, rezerva. El, un sociabil delicat, ar fi handicapat de lume, dac[s-ar expune. Aceast[contrarietate, acest *amour manqué* a st`rnit am[r[ciunea viziunii sale despre lume. Morbiditatea sa, lupta cu vicisitudinile unui organism precar au]ngreunat plierea la real. }n fond, ajungem pe dou[c[i la acela=i rezultat, Ibr[ileanu prin datele personalit[\ii sale dovede=te un deficit de vitalitate =i energie, compensat]ns[de o voin\[=i inteligen\[puternic[. +i lumea, prin egoismul =i brutalitatea ei, prin nevoia ei de privilegii, tr[deaz[aceea=i sl[biciune. Fragilitatea condi\iei umane este structural[=i general[. Numai modalit[\ile de ap[rare difer[. Unii]n mod expansiv, energic, al\ii timorat, prudent, retractil.

Omul]n primul r`nd, crede g`nditorul, nu este f[uritorul destinului s[u. Nu trebuie s[repro=[m abulicului Ibr[ileanu o asemenea concep\ie, c[ci am p[c[tui prin incoeren\[filozofic[. Un om care smulge victorii prin chin =i zbucium, un om terorizat de boal[nu va avea convingeri energetiste, de=i va cocheta, va elogia aceast[concep\ie. Nu e]ns[primul caz c`nd ]ntre deziderat =i intimitate ontic[ se afl[ neconcordan\e. +i concep\ia sa poporanist[ este ]mprumutat[, nu este conform[ structurii sale de ad`ncime. (O idee asem[n[toare o exprim[Al. Rosetti.)

Ibr[ileanu, a=adar, crede]n soart[, linia vie\ii este trasat[dinainte, ea nu poate fi modificat[dup[voin\[. „Toate se petrec]n conformitate cu destinul“, spunea Heraclit (apud Diogenes Laertios, *Despre vie\ile =i doctrinele filozofilor*, Editura Academiei, 1963, p. 425, carte scump[=i lui Emil Codrescu din *Adela*). Prin aceast[latur[se desparte categoric de unul dintre idolii tinere\ii sale, William James (ca =i prin dispre\ul pragmatismului, al utilitarismului). Resemnarea se sub-]n\elege, ca =i inutilitatea regretului fa\[de ceea ce \i se]nt`mpl[: „Dac[, apuc`nd pe un drum, \i-ai rupt un picior, nu regreta c[n-ai apucat pe un altul, c[ci nu =tii dac[nu \i le rupeai pe am`ndou[“ (p. 30). Omul nu are ini\iativ[, fiind supus hazardului. Nimic din ceea ce se va produce nu poate fi anticipat, viitorul fiind considerat ca un neant (p. 26-27). Sunt p[reri care contravin tinere\ii sale socialiste, ba chiar democratismului poporanist ori tenacit[\ii sale. Nu este exclus ca]n aceste aforisme contemplativul oriental (armean) s[se r[zbune pe burghez-adaptatul Ibr[ileanu.

Sunt c`teva aforisme ]n care t[i=ul inciziei se apropie de pesimis-mul mizantrop al lui La Rochefoucauld. Criticul relev[ egoismul =i micimea omului, care nu e interesat dec`t de binele s[u („To\i oamenii doresc un lucru simplu, naiv, logic: ca universul]ntreg s[se comporte astfel,]nc`t s[ le fie bine lor..., p. 21), fiind capabil de tic[lo=ie pentru a triumfa („C`nd triumful este aproape =i, pentru a face ultimul pas, \i se cere o tic[lo=ie, nu-i a=a c[-\i vine greu s[nu o faci?“, p. 26). Sau: „C`\i oameni ar prefera s[ moar[ ei, dec`t s[se scufunde un continent]n ocean?“ (p. 22). Suntem fatal ignoran\i (40), vanito=i (33), min\im sau spunem adev[rul dup[nevoie (90), suntem supu=i dete-rior[rii organice =i ru=inii prin boal[, b[tr`ne\e =i moarte (87) — am dat, ]ntre paranteze, numerele trecute la sf`r=itul majorit[\ii aforismelor din *Opere*, 6.) Privind dintr-o perspectiv[mai larg[, g`nditorul se]nduio=eaz[umanist: micimea omului]n compara\ie cu imensitatea universului ar impune dr[g[stoas[solidaritate, nu ura =i indiferen\a care domin[(65). Dac[omul ar avea perspectiva mor\ii, dac[ar fi mai filozof, preciz[m noi, conflictele, insultele ar disp[rea (117). Pentru a sus\ine inutilitatea demersurilor ameliorative, Ibr[ileanu avanseaz[o idee materialist[. Originea noastr[e privativ[, deoarece ne tragem

din „isterica =i libidinoasa maimu\[“ =i nu din „generosul =i obiectivul elefant“ (118). +i la Chamfort gasim un g`nd asem[n[tor: Omul e nefericit, fiindc[ nu are instinctul ori m`ndria elefantului, care nu se reproduce]n servitute. (]n *Maximes et pensées*, cap. VII, *De l’esclavage et de la liberté de la France avant et depuis la révolution*).

S[nu ne surprind[dac[ap[rem]n budoar]ntr-o at`t de inexpresiv[ipostaz[. „}nv[\a\ii au reconstituit cu imagina\ia pitecantropul. Dar numai femeile au ocazia s[-l vad[,]n anumite momente“ (192). Dep[=ind imanentul =i contingentul, Ibr[ileanu surprinde comicul, hilarul situa\iilor umane (144). Astfel este amuzant[preten\ia celor afla\i]n conflict c[to\i au dreptate (150), a=a cum fiecare]namorat din „cele c`teva sute de milioane“ crede c[ „femeia pe care o iube=te este unica [...], singura fiin\[ fermec[toare...“ (38). Amorul propriu ii repugn[, ]i provoac[ r`sul (155). }n aceast[grup[de cuget[ri sim\im un v`nt schopenhauerian, de ]mprumut, atunci c`nd autorul se ridic[ ]mpotriva vie\ii, a procre[rii (6, 100 =i 190).

Contradictorie, mai degrab[neaprofundat[, este g`ndirea sa ]n privin\a rela\iei natur[ — civiliza\ie, precum =i ]n privin\a raportului implicat dintre instinct =i inteligen\[. }n c`teva aforisme, =apte la num[r, aprecierea este categoric[: dezvoltarea creierului, a con=tiin\ei constituie o nenorocire (67). Con=tiin\a „vesteje=te =i usuc[“ inocen\a copilului. Mai explicit se pronun\[c`nd opune civiliza\iei, inteligen\ei, instinctul: „Omul, cre`nd civiliza\ia, a f[cut tot ce a putut ca s[-=i dezvolte inteligen\a de dezagregarea instinctelor. +i acum nu-i ajunge toat[inteligen\a ca s[suplineasc[ceea ce f[ceau instinctele f[r[nici o sfor\are“ (37). Ibr[ileanu nu mai revine asupra ideii; doar]n aforismele despre amor]nt`lnim c`teva referin\e care dezv[luie o alt[opinie. Ceea ce coboar[amorul este instinctul. Chiar =i femeia, mai apropiat[de natur[, este socotit[inferioar[b[rbatului dintr-un anumit punct de vedere, ceea ce nu-l]mpiedic[pe Ibr[ileanu s[sus\in[emanciparea politic[a femeii. }n aceea=i ordine de idei,]ntr-un aforism, regret[tocmai tenuitatea, inconsisten\a materiei, a corpului, at`t de impropriu pentru o con=tiin\[superioar[: „Crima fundamental[a naturii]mpotriva omului e c[a pus con=tiin\a unui Kant]ntr-un corp de mamifer supus legilor stupide ale naturii, care (...) poate stinge

pentru eternitate con=tiin\a]n care se aprinsese un univers“ (116). Alt[dat[este sensibil la progresele civiliza\iei, unul dintre ele — remarc[echivoc ori nu moralistul — fiind „institu\ia femeilor galante“, ce presupune o mare distan\[, anume de la n[vala primitiv[a satisfacerii pl[cerii fizice la *negocierea* actual[.

O alt[grup[, cuprinz`nd circa cincizeci de aforisme, se refer[la rela\ia femeie — b[rbat, la iubire. +i aici, pozi\ia lui este marcat sceptic[,]n ciuda multor prietene femei pe care le-ar fi avut (vezi coresponden\a, m[rturisirea so\iei sale). Ca]n La Rochefoucauld, Chamfort, Amiel etc. g[sim opinii misogine. Mai apropiat[de natur[, deci mai subiectiv[, femeia este inapt[de idei generale, de sentimente sublime, morale. Nu are menajamente fa\[de b[rbatul p[r[sit, este calm[=i sfid[toare fa\[de rivala c[reia i-a smuls b[rbatul. Tr[ind]n prezent, neav`nd sentimentul trecutului, se teme mai pu\in de moarte dec`t b[rbatul. Orice opinie contrar[o ofenseaz[, suferin\a b[rbatului, ca =i inteligen\a lui, o las[indiferent[. De aceea, geniile abstracte, spre deosebire de geniile artistice, „nu simt, de obicei, nimic pentru femeie“ (173). Iubirea, acest egoism]n doi, este o „febr[a sufletului“, care se bazeaz[pe ira\ionalitate, pe instinct (107, 134). Ea nu se poate motiva ra\ional (107, 135). „C`nd po\i reu=i s[spui pentru ce iube=ti pe o femeie, n-o iube=ti cu adev[rat“ (135). Sau: „Dac[nu \i-e ru=ine de nebuniile pe care le f[ceai pentru ea, sa =tii c[iubirea ta n-a murit cu totul“ (147). Idei asem[n[toare,]n haine diferite, la Chamfort: „...il est vrai que plus on juge, moins on aime“' (*Op. cit.*, p. 27). Sau: „trebuie s[alegi: s[iube=ti femeile ori s[le cuno=ti; nu exist[cale de mijloc“ (*idem*, p. 190). La Amiel: *„La femme veut être aimée sans raison, sans pourquoi*...“ (*Journal intime*, I, p. 234). I se recunosc femeii =i c`teva calit[\i, de gradul al doilea. }nt`i are „sim\ul de proprietate“, de egoism erotic mai mic, probabil din cauza st[rii ei de dependen\[, de servitute. B[rba\ii, cu concep\ie de st[p`ni, sunt mai gelo=i, mai brutali, mai pu\in demni (134, 57). Delicate\ea femeii este legat[=i de puterea ei mai mare de penetra\ie psihologic[(128). +i la Amiel: femeile *„ne brillent que dans l'analyse des sentiments*“ (*Op. cit.*, II, p. 130, febr. 1876).

O ultim[grup[, delimitat[conven\ional, cuprinde circa dou[zeci de aforisme cu caracter general, filozofic. Nu putem]ns[s[ne facem o

idee despre g`ndirea sa filozofic[, deoarece Ibr[ileanu nu atac[ dec`t cu totul tangen\ial problematica filozofic[propriu-zis[: materialitatea lumii, categoriile spa\iului, timpului, cunoa=terea. Din ce am prezentat p`n[acum, mai ales aforismele despre condi\ia omului =i amor, de=i abordarea era din perspectiv[moral[, ar putea indica vag pe filozof. Noi l-am =i desemnat un sceptic, atent la precaritatea naturii umane, la deterior[rile pe care timpul =i societatea le pricinuiesc individului. Nu este o perspectiv[ ]mbucur[toare, omul se men\ine]n contingen\[, insensibil la idealitate. Chiar suprastructura (sistemele filozofice, artistice, preceptele morale =i ideoliogia) au drept nucleu, dup[Ibr[ileanu, „goana etern[a indivizilor dup[mai bine“, pentru conservarea materiei =i]nt`rzierea ceasului mor\ii (198, 199). Este influen\a darwinismului, colorat[ cu biologismul, concep\ie la mod[ la sf`r=itul secolului al XIX-lea. +i]n domeniul cunoa=terii se observ[aceea=i rezerv[. Ignoran\a noastr[organic[nu ne permite atingerea adev[rului absolut (40, 168). Ca fapt comparativ a= trimite la un g`nd al lui Anatole France, scrii-torul cel mai apropiat al maturului Ibr[ileanu: „ignoran\a este condi\ia necesar[nu zic a fericirii. ci a existen\ei]ns[=i“ (*Gr[dina lui Epicur*, Editura Dacia, 1983, p. 12).

C`nd emite observa\ii generale, Ibr[ileanu devine interesant, dar nu original, lucru firesc: „Po\i s[schimbi cuno=tin\ele cuiva, dar nu =i ideile. Ideile sunt flori crescute pe tulpina sentimentului, care-=i are r[d[cina]n instinct. Numai vremea sau o criz[puternic[sufleteasc[, sl[bind,]nt[rind ori modific`nd instinctul =i sentimentul, pot schimba ideile“ (73). Este un mod subtil de a spune c[ mentalitatea, conduita cultural[ a unui om se pot modifica structural aplic`nd organizat, sistematic =i inteligent un sistem educa\ional]n care individul s[fie implicat organic. Altfel, la un nivel formal, po\i asimila cuno=tin\e, dar ele sunt de]mprumut, nu angajeaz[esen\a fiin\ei. }ntr-un alt aforism, Ibr[ileanu uit[accep\ia atribuit[no\iunii de idee. El o desparte acum de sentiment, confund`nd-o cu no\iunea de cuno=tin\e: „}n scrisul t[u destinat publicului pune ideile tale, dar niciodat[sentimentele tale, adic[partea intim[a personalit[\ii tale, niciodat[imagina\ia ta, adic[produsul imediat al personalit[\ii tale“ (126). Poate c[Ibr[ileanu avea]n vedere imposibilitatea comunic[rii dintre oameni, dar =i pudoarea,

respingerea exhib[rilor. Consecvent r[m`ne faptul c[domini oamenii prin inteligen\[=i c[depinzi de ei prin sentimente. Astfel, dezv[luirea dezavantajeaz[*in bello inter homines*. Ca alt[dat[Anatole France, prin personajul s[u Bergeret, Ibr[ileanu consider[c[sinceritatea ar reprezenta pentru societate o adev[rat[calamitate. („Ascunderea g`ndului e tot at`t de trebuincioas[ca portul ve=mintelor“,]n romanul *Manechinul de nuiele*, E. P. L. U“ 1965, p. 279.) Masca, deta=area se impun. Scepticismul se]nchide...

Psihologul =i moralistul trebuie reabilita\i prin citarea unui aforism care s[probeze importan\a moralit[\ii chiar pentru raportarea, adaptarea omului la adev[rul realit[\ii. Leg[tura dintre moral[=i ra\iune ni se pare =i nou[ast[zi at`t de profund evident[. „Cele mai multe judec[\i false ]n privin\a lucrurilor omene=ti se datoresc infir-mit[\ii morale, =i nu sl[biciunii intelectuale, pentru c[ mai degrab[ pierde omul sim\ul realit[\ii prin partea moral[ dec`t prin cea intelectual[“ (83).

* * *

Eul fic\ional nu difer[de imaginea cu care ne-am obi=nuit. }n *Amintiri*... ni se releva ca un frustrat, ca un orfan cultural. }n *Privind via\a*, ca un abulic, inadaptat =i sceptic. Aceea=i imagine o vom g[si]n *Adela*, pseudo-jurnalul sau pseudo-romanul unui sentimental juiseur care]=i cenzureaz[senzualitatea]n realit[\ile iubirii, d`ndu-i fr`u liber]n spa\iul imaginarului =i simboliz[rii. Sobrietatea expresiei, repulsia fa\[de orice form[de patetism (=i retoric) ori cabotinism \in de pudoarea stilului, de delicate\ea structural[a autorului. Este vorba de un realism nuan\at, care urmeaz[o demonstra\ie]n spirit metodic, pozitivist, beneficiind de suple\ea inteligen\ei. Astfel,]n *Adela* se intersecteaz[multiplele dimensiuni ale personalit[\ii lui Ibr[ileanu, fie cele structurale, fie cele dob`ndite. (Ideea, =i la Ioan Holban — *Op. cit*.). Opera ]l reprezint[ pe autorul ei, marcat de e=ecul existen\ei sale, con=tient de deficitul de vitalitate. Frumuse\ea plastic[, vitalitatea debordant[ a femeii contrasteaz[ cu timiditatea organic[ a b[rbatului, accentuat[ de con=tiin\a b[tr`ne\ii =i de ridicolul acestei posturi (iubirea

]ntre parteneri din genera\ii diferite). Un personaj, b[rbat de 40 de ani, ce-=i reprim[disponibilit[\ile erotice este o realitate psihologic[destul de curioas[ ]n peisajul (=i literar) rom`nesc. Fenomenul poate s[ explice interesul st`rnit de roman, =i la apari\ia sa]n 1933, =i dup[aceea. (Nu iau]n seam[calit[\ile intrinseci ale scrierii.) Tot ca o curiozitate, semnificativ[ ]ns[, a= semnala multitudinea punctelor de vedere ale criticii]n privin\a formulei romanului, a tipologiei personajului. De=i critica este cvasiunanim[ ]n a considera *Adela* un roman de analiz[, se desparte]n alte privin\e. Critica mai veche recunoa=te caracterul, chiar farmecul memorialist al operei (Pompiliu Constantinescu), neincrimin`nd similitudinile dintre psihologia personajului =i cea a autorului (Vl. Streinu). Din alt unghi de vedere, cu un aparat critic solid, =i Ioan Holban stabile=te identitatea afectiv[=i ideologic[dintre autor =i personaj. O asemenea perspectiv[apare ca o confuzie deformatoare pentru unii critici de azi. Orice critic simte instinctiv nevoia unei defini\ii, a unei circumscrieri sintetice a operei pe care o analizeaz[. *Adela* beneficiaz[de diverse defini\ii. S[citam c`teva: „capitol de arheologie sufleteasc[“ (Paul Zarifopol);]n acela=i sens, la Pompiliu Constantinescu: „ilustrare concret[a sensibilit[\ii unui intelectual din epoca eminescianismului“; „romanul unui cazuist (...), al unui intelectual cu ac\iunea erotic[paralizat[de prea mult[disocia\ie“ (G. C[linescu— I. L. R., Minerva, 1985, p. 667). Pentru Al. Piru, *Adela* este „traducere epic[a aforismelor din *Privind via\a*“ (]n G. Ibr[ileanu, edi\ia a III-a, Minerva, 1971, p. 460), un roman „autobiografic]n sens moral“ (p. 471). C-tin Ciopraga identific[romanul cu „analiza crizei sentimentale a unui cvadragenar de o luciditate extrem[“. Mihai Dr[gan se men\ine]n cadrul aceleia=i situ[ri, punct`nd ]ns[ patetic =i inexact: „*Adela* este o dram[ a ]ndoielii, complicat[ printr-o analiz[ adesea p`n[la paroxism“ (*G. Ibr[ileanu*, Albatros, 1971, p. 189).

Generalitatea, proprie oric[rei defini\ii, o reg[sim =i]n remarca lui Nicolae Manolescu: „*Adela* este,]n definitiv, romanul unui b[rbat care se autoanalizeaz[ ]n vreme ce observ[comportamentul femeii iubite“ (*Arca lui Noe*, II, p. 135). Opinie singular[are Radu G. |eposu: „romanul nu e unul de analiz[, ci unul cazuistic-livresc“, fiind „reprezentarea prin tr[ire artistic[a ideii de iubire“.

Chiar din parcurgerea acestor men\iuni critice, vom fi condu=i spre variate interpret[ri. Vom re\ine doar pe acelea, fiind mai spectaculos diferite, despre natura personajului =i a romanului. O oarecare cumin\enie, dar nu monotonie, ne]nt`mpin[ ]n critica tradi\ional[. Personajul este un intelectual rafinat, cu o natur[sentimental[, romantic[(deci vetust[), din familia oamenilor „de prisos“ (Al. Piru), tipul „adolescentului perpetuu“ (Paul Zarifopol) etc.

Studiile lui Nicolae Manolescu =i Radu G. |eposu au =ocat prin noutatea viziunii critice. Dup[primul critic, Emil Codrescu este un seduc[tor, un desfr`nat]n imagina\ie. Dac[la Nicolae Manolescu, Emil Codrescu este un „seduc[tor f[r[voie“, la Radu G. |eposu personajul urmeaz[o stratagem[subtil[a seducerii. |eposu opereaz[, cu o invidiabil[inteligen\[, de altfel, aceast[modificare pentru a-=i permite un spectacol al demonstra\iei =i o nou[situare a operei. Stimulat de e=afodajul teoretic din *Arca lui Noe*, *Adela* devine pentru autorul lucr[rii *Viata =i opiniile personajelor* un metaroman, o scriere modern[cu un personaj pentru care dragostea este o necesitate estetic[. Seduc[tor, nu?! Romanul fiind un joc al dragostei, un ceremonial artistic rafinat. Din punctul de vedere al istoriei literare, al psihologiei =i concep\iei autorului, personajul nu putea fi construit]n aceast[manier[spectaculoas[. Sigur, op\iunea lui Codrescu, uneori exprimat[, de a spiritualiza iubirea, repulsia lui fa\[de vulgarizarea acesteia nu implic[obligatoriu absen\a perspectivei psihologice, considerarea femeii doar un pretext pentru imagina\ie, pentru scriitur[. Am c[dea f[r[voie]n cursa textualiz[rii, pierz`nd astfel relieful g`ndirii. Adela este o frumuse\e ispititoare, sculptural[, a c[rei feminitate eroul o aspir[cu ame\itoare delicii. Codrescu este un senzual nu numai]n imagina\ie, dar paralizat de at`ta frumuse\e, e complexat abulic. Ne amintim c[personajul caut[via\[, nu art[, cum crede Radu G. Teposu, vrea s[capteze fluidul vital al acestei femei de care s-au]ndr[gostit spontan =i so\ia lui Duvid, =i stare\a M[n[stirii V[ratic. C[nu]ndr[zne=te, din complex al neputin\ei, din la=itate ori exces de luciditate, e altceva. Naratorul]n nici un caz nu urm[re=te s[bagatelizeze personajul, dovad[sunt =i cele c`teva referin\e fugare despre succesul b[rbatului: dna Timotin =i maica arhondar[ ]l simpatizeaz[, so\ia

ceasornicarului Duvid, c`nd pleac[ din sta\iune, „pl`ngea (...) probabil =i dup[mine.“ (p. 122). Faptul, esen\ial, ca o femeie fermec[toare precum Adela se]ndr[goste=te de el confirm[cel pu\in aceast[atitudine a naratorului fa\[de personaj. Deci creditabilitatea naratorului nu poate fi pus[la]ndoial[c`nd prezint[=i partea de umbr[a acestuia. Autorul]=i concepe personajul,]n acela=i timp =i narator,]n mod dual, pe alocuri chiar contradictoriu, enigmatic. Cele dou[laturi ale personajului ar fi intelectualitatea, austeritatea moral[, pe de o parte, =i senzualitatea, impulsul erotic, pe de alt[parte. Roman al dragostei solilocviale, precump[nitoare va fi latura senzualit[\ii, a c[rei acuitate va fi luminat[prin renun\[rile la care se supune intelectualul lucid, cum se autocaracterizeaz[. Intelectual =i om de societate, Emil Codrescu]mp[rt[=e=te conven\iile sociale, nu are gustul provoc[rii, striden\ei. Fiin\[moral[, nu accept[trivialitatea prin abandonul spiritualului]n fa\a atrac\iei fizice. Prefer[singur[tatea, lectura. Se deta=eaz[de cele lume=ti, pe care le prive=te cu un ochi ironic, superior. }nceputul romanului este semnificativ]n aceast[privin\[! „B[l\ate=ti!... *O improvizare de b`lci*, pe =oseaua care vine de la Piatra, trece prin mijlocul satului, str`mb[, =erpuind printre r`pi, =i se duce la T`rgu-Neam\ului,]nconjurat[de singur[t[\i.* Lume mult[, *care vrea s[petreac[=i nu =tie cum*. Doamnele, *ostentativ f[r[treab[, umbl[ ]n rochii de cas[=i cu capul gol*... Domnii cu jambiere (...),]narma\i cu *alpenstock*-uri (subl. autorului), str`nse energic ]n pumni la nivelul b[rbiilor *]n\epenite =i importante. Peisaj meschin*. O colin[ ]ntins[, trist[, *p[tat[ de c`\iva arbori schilozi*, ascunde mun\ii dinspre apus.“ (p. 49, *s. n.*). Volupt[\ile sale sunt de ordin intelectual, f[r[s[fie]ns[grave, ca]n vacan\[: lecturi din ziar, cataloage de c[r\i, un dic\ionar, *Vie\ile =i doctrinele filozofilor*, celebra carte a lui Diogenes Laertios, exact numit[de naratorul personaj un „repertoriu de cancanuri =i idei antice“. Ca orice intelectual, are poezia trecerii timpului, e asaltat de amintiri,]n care adie =i fiorul mor\ii. Sentimentul solitudinii =i al efemerului cheam[ceal[lat mare sentiment, ivit odat[cu apari\ia Adelei]n B[l\[te=ti. Sosirea Adelei nu o putem numi]nt`mplare, c[ci

* Sintagma =i]n *Amintiri*... de Ion Creang[.

=tim din *Privind via\a* opinia lui Ibr[ileanu. Totul este predestinat. A=a c[ ]nt`mplarea din roman nu tr[deaz[vreun gust artistic]ndoielnic.

}n iubire se poart[rezervat =i delicat, cu o rafinat[voluptate, interesat de experien\e psihologice. Dragostea pare s[aib[=i un aer experimental, de joc superior. Doar t`rziu, dup[ epuizarea unor etape, devine expansiv, pasional. P`n[atunci, pasiunea sa se consum[cerebral, ca un pretext al sim\irii =i hermeneuticii. Intelectualul are o bogat[imagina\ie cazuistic[. Am putea spune c[se abandoneaz[euforic ra\ionamentelor ipotetice multiple. |es[tura de presupuneri]nseamn[o tr[ire de gradul doi]n izolarea netulburat[a camerei =i a scrisului. Ca-n *Amintiri*, ezit[rile determin[proliferarea ra\iona-mentelor. Numai ca,]n *Adela*, datele se schimb[. Finalitatea vizeaz[tocmai declan=area supozi\iilor, cercul hermeneutic, care s[anihileze orice exprimare a erosului. Acolo, erosul era dorit ca o necesitate ontologic[, vital[, aici numai ca un succedaneu, un stimul psihic =i intelectual.

Lucrurile sunt cu mult mai complicate. C[ci personajul are team[de femeie (cite=te vitalitatea =i spontaneitatea ei), dar la cei patruzeci de ani ai s[i se aga\[de via\[, iubirea fiind un remediu]mpotriva mor\ii. Prin iubire, Emil Codrescu se]ntinere=te. Infuzia de tinere\e, cu toate gesturile adolescentine subadiacente, dezv[luie un alt suport al aventurii sale. Handicapat sentimental, frustrat erotic, aproape b[tr`nul personaj simte nevoia unei compensatoare iubiri ivite]ntr-un moment de criz[. Pentru aceast[interpretare ne putem sluji de un detaliu:]n adolescen\[, Codrescu fusese]ndr[gostit de mama Adelei. Adela seam[n[acum cu mama sa. Dragostea sa ar putea fi socotit[deci =i ca o plonjare]n trecut, o]ntinerire cel pu\in simbolic[. A=a se explic[gesturile lui juvenile, consumate]ns[ ]n interior.

Ca orice intelectual al vremii respective, are momente c`nd vede iubirea =i femeia din perspectiva misoginismului shopenhauerian. Iubirea]nseamn[invazia naturii, a instinctelor, brutalizare. B[rbatul redevine pitecantrop. Iat[de ce]n ipostaza sa de]ndr[gostit, pe Emil Codrescu]l]ncearc[sentimentul ridicolului. Chamfort,]n *Maximes et pensées*, asocia statutul de]ndr[gostit tot cu acest sentiment: *„Un homme amoreux este un homme qui veut être plus aimable qu'il ne*

peut; et voilà pourquoi presque tous les amoureux sont ridicules“ (*Op. cit.*, p. 68). Putem vorbi, cu nuan\[rile de rigoare, de complexul ridicolului, ce comport[dou[laturi: motivul neputin\ei =i motivul nepotrivirii. Aceste motive apar chiar la nivelul textului, dar sunt depistabile =i]n profunzimea lui. Nu izol[m aceste motive de dragul inventarierii, ci pentru a le sesiza func\ia estetic[, rostul lor]n roman.

Complexul neputin\ei, al la=it[\ii. }nc[de la]nceput, personajul se considera un neputincios din pricina deosebirii de v`rst[. Se simte b[tr`n, comunic[aceasta =i Adelei, incapabil de a]ntreprinde ceva nou. Enun\ul poate fi]n\eles ca atare, dar am folosi o gril[inadecvat[, oricum incomplet[, pentru acest roman al ambiguit[\ii. Putem s[ ]l]n\elegem =i ca o cochet[rie, un mod subtil de a controla reac\ia partenerei, de a ob\ine]ncuraj[rile acesteia. Motivul are =i o alt[func\ie, aceea de a tampona impulsurile erotice ale b[rbatului, mereu]n c[utarea unor obstacole („Nimeni nu iube=te c`nd nu sper[ m[car incon=tient s[ fie iubit“), ca s[ nu treac[ la aplicarea planului s[u de cucerire. }n momente de posibil[ expansiune erotic[, „implacabila cronologie“ apare ca un tranchilizant sufletesc =i ca un macaz epic. Teama experiment[rii presupune bucuria am`n[rii, iar arta de a am`na este — consider[ E. M. Forster — chiar principiul romanului. Este un joc subtil =i mobil al imaginarului =i realit[\ii, al distan\[rii =i apropierii, ]n a=a fel ca iluzia dragostei s[ se men\in[ permanent. Este o repetat[, f[r[ accente dramatice, ]ncercare de a urca ]n v`rful pomului iubirii, dar anticiparea decep\iei, teama de femeie =i de sine]nsu=i]l dezarmeaz[. Pentru ca]ncercarea s[reia de nenum[rate ori, mereu]ns[invent`nd alte am[nunte ale perceperii voluptuoase a iubirii, ale complexului erotic. }ndr[gostitul nu suport[, la un moment dat, ideea dragostei ]mp[r\ite cu al\ii. }ntr-un pasaj aminte=te de tortura geloziei, de=i =tie ca „nu urm[resc nimic, c[ nu trebuie s[ urm[resc. C[ nu se poate...“ (p. 102). C`nd,]n final, se n[puste=te cu s[rut[ri, c`nd nu se mai comport[potrivit planului ini\ial al intelectualului lucid, autoimput[rile devin grave]n impulsul de a se pedepsi. Autopersiflarea n[scut[din am[r[ciune (nemul\umirea de sine) se cite=te clar acum: „A=adar, din motive de]nalt ordin moral =i sentimental — imposibilitatea de a crede c[o femeie ca ea m[poate iubi, frica de a

nu o putea face fericit[, chiar dac[m-ar iubi, care deghizeaz[poate o la=itate — m-am comportat mai rezervat doar[, ca orice b[rbat care prinde]ntr-un col\ mai]ntunecat pe o femeie cu care flirteaz[=i pe care o crede destul de accesibil[". Pudoarea moral[din el se revolt[ ]n accente depreciative la adresa josniciei f[ptuite. S[nu ne l[s[m]n=ela\i de text. +i de ast[dat[se exagereaz[propor\iile unui gest altfel normal, pentru a se dezv[lui, f[r[inten\ie explicit[, anormalitatea: „Am c[zut ca o femeie isteric[, m-am dat prad[m`nii ei mici, care se d[duse =i ea prad[ supus[ =i pe care o simt =i acum pe buze =i ]n inim[..." (p. 158). Dac[ am citi cu precau\ie istoria afec\iunii celor doi, — relatat[ la ]nceputul romanului pentru a conferi leg[turii erotice un fundament —, am putea surprinde c`teva ciud[\enii ale personajului. S[cucere=ti cu asiduitate inima unei feti\e de 4-8 ani mi se pare un act psihologic suspect. Un student de 25 de ani, chiar frustrat sentimental, nu-=i folose=te resursele erotice pentru a subjuga afectiv o feti\[de 5 ani! Dar se poate citi =i]n alt mod: handicaparea sentimental[a t`n[rului]=i afl[corespondent]n precocitatea feti\ei. Este o modalitate subtil[de a-i egaliza psihic. Handicaparea, chiar neputin\a, de=i neexhibat[, se tr[deaz[indirect]n unele scene]n care este vizat rafinamentul senzualit[\ii, proiectarea instinctului din planul lui firesc]n cel al autismului, al solitudinii simbolice. Imaginea femeii devine mai ispititoare]n absen\[ori prin intermediul succedaneelor. Personajul posed[doar simbolic femeia, ceea ce este o anormalitate. S[ilustr[m:

— gestul de a-i oferi Adelei un ceasornic este interpretat ca un act de posedare erotic[;

— plimb[rile]n tr[sur[, apropierea corpurilor: „Atingerile de acum, ale m`inilor noastre, repetate =i neprev[zute, erau ca un joc, ca o f[g[duin\[, ca un preludiu";

— s[rutatul m`inii: „mi se p[rea c[-mi d[drepturi noi, c[o f[cuse pu\in a mea";

—]=i a=eaz[, acas[, pardesiul, cusut de Adela, pe piept =i pe fa\[;

— dup[ce Adela pleac[din sta\iune, merge la locuin\a ei, acum goal[, neatr[g[toare, intr[ ]n camera de culcare cu inten\ia de a sta pe patul ei =i i se pare c[ar comite „un act grosolan".

Complexul nepotrivirii, al ridicolului situa\iei. Emil Codrescu se teme de a se da]n spectacol, de a fi v[zut]n lume]ntr-o ipostaz[inadecvat[. C`nd Adela ]i a=eaz[ o floare la butonier[, ]l terorizeaz[ ideea de a se „da ]n spectacol cu floare ]n piept“. Volubilitatea femeii ]l inhib[: „Am ]nceput s[ devin st`ngaci =i banal. +i mi se pare c[nu-i displace idiotizarea mea.“ Alt[dat[se simte ridicol ca]ndr[gostit suspin[tor, aceasta, nota bene,]ntr-o discu\ie dezangajant[sentimental,]ntr-un moment de ofensiv[a ra\iunii sale. Cum se vede, motivul ridicolului devine un alibi intim pentru ap[rarea sa. Deoarece Adela, con=tient[acum de farmecul ei,]i vorbe=te de divor\ („Mi-a spus c[a =tiut]nc[de la]nceput c[are s[se despart[“), prepuielnicul b[rbat o sf[tuie=te s[se m[rite „ca s-o derutez, c[ci m[sim\eam ridicol la g`ndul c[ fata asta m[ prive=te ca pe un b[rbat care suspin[ dup[ ea =i poate gata s[-i fac[ declara\ii, acum c`nd, prin accentuarea contrastului cu d`nsa, sim\eam =i mai mult nepotrivirea anilor“. Un sentiment aparte ]l ]ncearc[ =i c`nd afl[vestea c[s[toriei Adelei: „am avut un sentiment de chinuitoare durere [...] =i cel mai insuportabil sentiment de ru=ine din via\a mea“. Ru=ine resimte =i c`nd crede c[ Adela ]l iube=te, aduc`ndu-=i impreca\ii (vezi supra). Suport[dezagreabilit[\ile la care dragostea]l oblig[. Relev[comicul situa\iei, nu cu accente dureroase: „Eram comic]n laboratorul acesta improvizat (Adela f[cea dulcea\[de zmeur[, *n. n.*) =i intre femei“ (*Opere*, 6, p. 111). Alt[dat[se teme c[se face de r`s ]n fa\a lumii: „Am ajutat doamnelor s[ se coboare din tr[sur[, oficiu cam ridicol ]n mijlocul lumii adunate ]n jurul nostru (=i aceste doamne aveau ni=te mi=c[ri at`t de]ncete =i vestejit gra\ioase)“ (*idem*, p. 125).

Grija de a nu sfida opinia public[, ap[rut[o dat[ ]n text, exprim[=i aceast[susceptibilitate, aceast[sensibilitate la ridicol a personajului. Plecarea celor doi la T`rgu-Neam\, ni se spune, ia aspectul interesului practic: „...Aveam con=tiin\a (]n care se reflectau =i imperativele opiniei publice) c[ totul era ]n regul[“ (*idem*, p. 108). Complexul ridicolului se hr[ne=te =i din teama refuzului virtual, provenit din nepotrivirea de v`rst[. Chiar cochet[ria =i amabilit[\ile Adelei sunt socotite, de cazuistul intelectual, concesii fa\[de v`rsta sa]naintat[: „Cochetarea ei, concesiile ei nu sunt mai degrab[un semn c[te consider[*scos din*

circula\ie?“ Exprimarea ap[sat colocvial[\ine de aceea=i pl[cere a autopedepsirii discreditatoare.

Nepotrivirea de v`rst[are, a=adar, o func\ie tripl[ ]n roman:

— mascarea complexului neputin\ei prin acest argument de bun-sim\, cu lustru de onorabilitate;

— e un comutator epic,]ntrerup`nd orice electrizare erotic[;

— e un pretext de divaga\ii =i interpretare.

Despre imposibilitatea unei rela\ii erotice]ntre parteneri de v`rste diferite, Ibr[ileanu se exprim[ ]ntr-un articol din 1925, intitulat *Idealism*. Sunt ironizate „aranjamentele“ scriitorilor de a-=i crea „o mic[lume ideal[ ]n mijlocul acestei lumi de mizerie“ (*Opere*, VI, p. 220). Pe damele „fine“, „caritabile“, le consider[„deviate“, anormale. Eroarea acestor scriitori const[ ]n feti=izarea naturii feminine: „ei cred c[inteligen\a fascineaz[at`t de mult sexul «fin»“. Alt argument, ce-l g[sim =i-n aforisme, este incompatibilitatea dintre intelectualul de ras[, cu at`t mai mult a celui]n v`rst[, =i iubire. Un singur detaliu se respect[ ]n *Adela*: v`rsta partenerilor nu dep[=e=te]mpreun[75 de ani. Am f[cut aceast[parantez[pentru a atrage aten\ia =i asupra caracterului polemic al romanului. Adept al bunului-sim\, al realismului (psihologic), Ibr[ileanu demonstreaz[epic aceast[imposibilitate a iubirii. Mai mult, naratorul atrage aten\ia asupra naturii superioare a femeii: pe l`ng[ pudoare, inteligen\[ ironic[, senzualitate fin[, ea este capabil[, ca =i b[rba\ii, de sentimentul sublimului. Adela este, =i ]n aceast[ privin\[, o excep\ie. Dup[ ce-i egalizase psihic, acum cei doi sunt egaliza\i =i intelectual. S[ preciz[m pentru a pre]nt`mpina ne]n\elegerile. Nu este vorba de o egalizare cultural[. Experien\a lor de lectur[este diferit[, net superioar[a b[rbatului. Cuprins de fiorul erotic, Emil Codrescu renun\[la citit, are senza\ia]n un moment dat c[se idiotizeaz[. O singur[dat[, c`nd Adela e plecat[pentru o zi la Piatra-Neam\, b[rbatul]ncearc[s[citeasc[paginile despre Diogene cinicul. Impresia e dezastruoas[. Personajul, contaminat de via\[(iubire), respinge cartea. Totu=i ar fi exagerat s[vorbim de o „dec[dere“ cultural[. Dac[b[rbatul nu mai cite=te,]n schimb Adela parcurge dou[volume din *R[zboi =i pace*, care nu e un roman facil, lipsit de considera\ii abstracte. S[nu uit[m alt aspect: Adela este spiritual[,

adopt[o g`ndire specific feminin[, realist[. Apreciaz[f[r[menajamente portretul lui Schopenhauer, aflat]n camera b[rbatului, ironizeaz[poezia, de altfel, dezastruoas[, a lui Carol Scrob. Persiflarea nu recomand[neap[rat un acultural. S[mai amintim o singur[scen[, gr[itoare pentru ilustrarea spiritului vioi al Adelei. E vorba de „scena“ mesei =i a conversa\iei de la maica arhondar[, unde dl Dimitriu (alias Calistrat Hoga=) e]ntr-o debordant[verv[. Naratorul e zg`rcit ]n nota\ii. Ceea ce consemneaz[ despre Adela ni se pare suficient pentru desemnarea st[rii ei de spirit. La plecarea b[tr`nului „un b[rbat de vreo 60 de ani“ — =i acest am[nunt biografic respect[realitatea:]ntr-adev[r, Hoga=, n[scut]n 1848, era mai]n v`rst[ cu „vreo“ 20 de ani dec`t Ibr[ileanu — Adela „strig[c[e]namorat[de el, c[are s[-i fac[portretul din memorie...“. Deci Adela =i picteaz[„din memorie“, nu doar c`nt[la piano foarte bine!

Putem aminti,]n parantez[, =i de o egalizare voli\ional[, c[ci =i Adela curm[de at`tea ori expansiunea erotic[. Am`narea m[rturisirii alterneaz[,]n cazul Adelei, cu provocarea ei. Doar,]n final, Adela manifest[sl[biciune, abandon`ndu-se pasiunii b[rbatului, =i el cu voin\a fisurat[.

+i acum o]ntrebare sentimental[. O iube=te intelectualul Codrescu pe Adela? Cu siguran\[! }ns[teama de repercusiunile iubirii declarate (teama de cuv`ntul dezambiguizator!), ]ndoiala fa\[ de sine ]nsu=i ]l oblig[ s[ adopte o conduit[ rezervat[, echivoc[. Grija lui este s[ ascund[: „dar ceea ce e g`ndul meu de fiecare moment =i interesul capital al vie\ii, tocmai aceea ascund de ea“. De ce? Dezv[luirea, o =tim,]nseamn[vulnerabilitate. Lucrurile nu trebuie reduse la o simpl[confruntare, cum procedeaz[Ioan Holban („raporturile erotice sunt raporturi de for\[“, p. 275; =i: „Cei doi particip[la duel cu scopuri diferite: Adela vrea s[supun[, Emil Codrescu vrea s[cunoasc[“, p. 277). Sunt =i alte mobiluri. Exhibarea dorin\ei sale, ru=inoase, comune, l-ar cobor]]n propriii ochi. Teama de Adela, de nefericirea ei,]n ipoteza]nso\irii lor nepotrivite, este]n fond teama de sine, teama de a nu tulbura intelectualitatea pur[. Intelectul]=i permite r[gazuri, chiar luxul unei provoc[ri conturbatoare prin interemediul erosului. Nevoia unei realit[\i complementare =i compensatoare este dat[de un timp (estival, vacan\[) =i de un spa\iu (munte,

]nc[rcat cu conota\ii juvenile =i erotice) propice. Aceste paralelisme, complementarit[\i prefigureaz[ ]n *Adela* o constela\ie de succedanee, *o estetic[a dublului, a ascunsului =i substituirii*. Exprimarea contrarie, perifrastic[, t[cerea sau echivocul sunt modalit[\i menite s[ilustreze aceast[imprecizie structural[. Iubirea, recunoa=te naratorul, este mai pre\ioas[din cauza haloului halucinatoriu]n care Adela este cuprins[. De aceea, iubirea nu este conceput[ ]n toat[globalitatea ei. Impresia de succedaneu a iubirii rezult[=i din absen\a socializ[rii ei. }n\eleg prin socializare o rela\ie de comunicare care nu se sfie=te a deveni public[. Dup[cum =tim, nimeni din afar[nu confer[leg[turii celor doi un caracter erotic. +i, ceea ce este mai important, nici un cuv`nt de dragoste nu se pronun\[ ]n acest roman de dragoste! Somat, ]n final, de Adela s[-=i precizeze natura sentimentului ce i-l purta, naratorul-personaj ezit[, se ascunde discursiv („]nconjur`nd cuv`ntul teribil“), caut[o formul[echivoc[(„prietenie pasionat[“).

Intelectualul Codrescu c`=tig[ pariul cu sine trec`nd prin iadul delicios al ispitei erotice, suport`nd f[r[ s[ cr`ncească[—, prob[a intelectualit[\ii =i voin\ei sale.

Profilul personajului ar r[m`ne incomplet dac[ nu am vorbi, m[car ]n treac[t, de *senzualitatea* sa. C[ naratorul vrea s[ se prezinte ca un personaj cu o acut[ tr[ire, rezult[ din spectacularul limbajului, prezent ]n scenele electrizante. Limbajul u=or desuet cap[t[ pertinen\[ stilistic[, ]ntruc`t exprim[ipostaza oarecum nepotrivit[a suspin[torului cva-dragenar. Este un exemplu, printre altele, de felul cum autorul are instinct artistic, deta=`ndu-se subtil de personaj. Senzualitatea se manifest[ prin folosirea repetat[ a verbului *a sim\i*. Perceperea concrete\ii iubirii, chiar c`nd femeia lipse=te, spore=te impresia de senzualitate. Ideea este exprimat[discursiv, apel`nd la imagini metaforice explozive ori la sintagme oarecum comune]n inventarul lexical al]ndr[gosti\ilor patetici:

— „}n piept,]ns[,]ncep s[se zv`rcoleasc[vipere“ (p. 86);

— „Atingerea m`inii Adelei ]mi r[sp`nde=te]n s`nge =i]n suflet otrav[“;

— „tensiunea nervilor, ajuns[p`n[la rupere“ (p. 104); „demen\a mea...“ (p. 106);

— „Cu sufletul dezechilibrat]nc[de atingerea m`inii Adelei...“(p. 131);

— „Ce dureros de femeie era cu rochia sf`=iat[la poale =i cu p[rul]n dezordine“ (p. 134); „chinul meu de a rezista“ (p. 148).

Senzualitatea sa are o limit[=i o ciud[\enie: nu se exprim[ ]n prezen\a femeii iubite, cu o singur[excep\ie, indiciu — aici — al unei iubiri cerebralizate, ea poate fi]n\eleas[=i ca o recuperare, interioar[, a unui handicap sentimental, ca la doctorul Ilea din *Vestibul*, romanul lui Al. Ivasiuc, dar =i la o dep[=ire a crizei solitudinii, a temerii de moarte prin dragoste. Acest topos al iubirii, v[zut ca remediu]mpotriva mor\ii, imprim[o tonalitate profund[textului, dar nu con\ine accente dramatice. C[ele se pot sub]n\elege, e altceva.

Sunt c`teva scene ]n care Adela, sim\ind ]nfiorare ]n fa\a eternit[\ii naturii, se apropie de b[rbat. S[ se observe camuflarea, realizat[ prin inversarea rolurilor. }n loc s[ pun[ pe b[rbat, sau oricum pe am`ndoi, s[simt[acest impuls al apropierii, naratorul r[m`ne consecvent ]n a-i acorda acest privilegiu b[rbatului doar... ]n lips[. „Muntele nem[surat =i diform (...) inspira ne]ncredere =i nelini=te. Adela ]mi lu[ bra\ul ]n al ei =i st[tur[m a=a mult[ vreme...“ (p. 132). Sau: „iar peste toate, departe ]n ad`nc, (...) clipea din secund[ ]n secund[o pleoap[de foc colosal[=i sinistr[(...) Adela se opri,]mi lu[bra\ul =i se str`nse l`ng[mine, speriat[“ (p. 154—155).

C`nd se refer[ strict la sine, naratorul noteaz[ divaga\iile b[rbatului cu aspect aforistic: „Voin\a de a nu muri, geniul speciei sau elementul imperceptibil a creat ]n individ iluzii =i miraje“ (p. 140). +i mai direct: „}n strig[tul de iubire, b[rbatul cere femeii ajutor ]mpotriva mor\ii“ (p. 137). C`nd se-ntoarce noaptea, singur, de la T`rgu-Neam\, admir`nd cerul, simte nevoia dragostei,]ntr-un gest de ap[rare: „Eternitatea cerului era funebr[. [...] Imaginea ei complet[\inea piept]n con=tiin\[imaginii funebre a nop\ii“ (121).

}ntre conceperea personajului masculin =i feminin exist[similitudini sau nivel[ri, despre care am vorbit. Analogia se p[streaz[=i]n privin\a raportului dintre personaj =i roman. +tim c[personajele sunt sobre, decente, c[resping exhib[rile intimit[\ii corporale. Dar con=tiin\a lui Codrescu ia foc]n momentul unei incidentale pro-

misiuni de dezv[luire a picioru=ului ori m`inii Adelei. +i textul romanului se caracterizeaz[ ]n primul r`nd prin decen\[stilistic[. Sobrietatea]=i permite]ns[, ca Adela, mici sc[p[ri ori neglijen\e, pe unde p[trunde o ambiguitate provocatoare. Adela, frumuse\e plastic[(]nalt[, grea, cu rotunjimi ispititoare), vrea sa atrag[, dar cu mijloace subtile, difuze. Nici textul nu se deschide, nu epateaz[. Are repulsia declamativului, a striden\ei, dar observ[m =i lascivit[\i ascunse, b[nuite senzualit[\i, de care nu face caz. Gustul umorului =i al ironiei, al expresiei echivoce, sensibilitatea fa\[de natur[—]nsu=iri ale personajelor — le reg[sim la nivelul discursului epic. Aridit[\ii intelectualului]i corespund formul[rile eliptice, timidit[\ii lui pofticioase, punctele de suspensie, insinu[rile, lucidit[\ii =i experien\ei culturale, stilul critic, eseistic. Exprimarea sinonimic[r[spunde deliciului senzual, de parc[fiecare cuv`nt ]n plus ]l satisface mental: „Dar din atitudinea corpului, din reac\ia m`inii, din inflexiunile bra\ului]mi pare (acum, c[ci atunci nu g`ndeam nimic) ca era tulburat[,]ncurcat[, alarmat[, mole=it[, f[r[voin\[“ (p. 157).

Ca impresie de ansamblu, textul este, pe r`nd, mozaicat, sinuos =i contradictoriu, efect al nehot[r`rii, precum personajul masculin, misterios =i provocator precum Adela. }nceputul =i sf`r=itul romanului puncteaz[psihologic evolu\ia personajului: de la solitudinea mali\ioas[a nota\iilor obiective, laconice, la nostalgia poetic[a fraz[rii calde; de la stilul comunic[rii (cu multe neologisme =i formul[ri eseistice) la stilul emo\ion[rii, al evoc[rii tandre, simbolic-realiste.

Personajul =i textul cresc organic, se intercondi\ioneaz[. Orice dimensiune a epicului reflect[un pliu al personalit[\ii personajului, r[spunde unei legitim[ri, unei logici, unei motiv[ri artistice. Autorul =i-a g`ndit romanul, a dozat efectele, a p[strat o succesiune a secven\elor epice ]n deplin[ concordan\[ cu avatarurile unei psihologii interesante. Psihologia =i arta se ]nt`lnesc armonizat, proiec\iile erotice se confund[cu erosul fic\iunii. Iubirea se textualizeaz[p[str`nd, transfigurat, figura celei ce-a inspirat-o, respect`nd datele structurale ale celui ce-a imaginat totul.

* * *

Tr[irile personajului, dup[cum ne-am dat seama, nu sunt reprezentate epic, ci numite, interpretate. Cu alte cuvinte, *Adela* nu este roman de analiz[, ci unul eseistic, cu un caracter de glos[, de eseu hermeneutic epicizat. Naratorul]nsu=i se recomand[, inexact, un analist: „Abuzul involuntar de analiz[[...] m-a aruncat]ntr-o \es[tur[inextricabil[, din care mi-i cu neputin\[s[m[descurc“ (p. 145). Chiar din citat se observ[c[„analiza“]nseamn[, de fapt, ezitare, deliberare cazuistic[. Romanul de analiz[are ca specific introspec\ia, perspectiva interiorit[\ii. *Adela* este un roman,]n parte, cu substan\[sufleteasc[, perspectiva]ns[este precump[nitor exterioar[, comportamentist[. Impresii, senza\ii, deliber[ri \in de un pozitivism al cazuisticii, nu de analiza psihologic[. Autorul interpreteaz[, gloseaz[un sentiment, nu-l investigheaz[epic. Ceea ce a derutat a fost noutatea obiectului romanului, confundat cu metoda. Obiectul,]ntr-adev[r, al romanului vizeaz[de at`tea ori sufletul, con=tiin\a. Dar intereseaz[cum este semnalat[aceast[lume a interiorit[\ii. Este prezentat[ori reprezentat[, punctat[, sugerat[ori desf[=urat[ ]n detaliu? Eseizat[ori epicizat[? }ns[=i formula de jurnal, fragmentarismul viziunii, cinetismul pasajelor ar trebui s[ghideze impresia critic[. Chiar =i maniera de a ne introduce — e un fel de a spune —]n spa\iul interiorit[\ii sale divulg[un demers non-analitic. Delicate\ea lui fundamental[=i sensibilitatea nevrotic[a autorului-narator-personaj nu]ng[duiau r[bdarea analizei psihologice. Ibr[ileanu nu avea asemenea exerci\iu. El r[m`ne un ideolog =i un hermeneut. Iubirea fiind un pretext pentru comentariu, iar acesta un artificiu pentru mascarea abuliei fizice. Personajul, cu complicitatea naratorului-autor, refuz[tr[irea direct[ ]n favoarea glosei, a comentariului. Analiza este astfel principial ocolit[, ceea ce se observ[=i la nivel lexical. Cuv`ntul semnificativ din acest punct de vedere este verbul *a sim\i*, folosit de nenum[rate ori: „}mi sim\eam sufletul alarmat =i fericit“; „Am sim\it ca o catastrof[oprirea tr[surii la poarta casei“; cuvintele Adelei „m[f[ceau s[simt =i mai mult pr[pastia dintre mine =i femeia de al[turi“; „Toat[via\a ei =i toat[via\a mea o sim\eam concentrat[ ]n micul ei pumn]nchis]n palma m`inii mele“; „}i sim\eam respira\ia aproape, parfumul fierbinte al fiin\ei ei“.

Cuv`ntul semnaleaz[o realitate sufleteasc[, a c[rei dezv[luire sintetic[este potrivit[cu toate componentele epicului. Delicate\ea =i pudoarea personajelor, imprecizia rela\iei lor erotice, stilul insinu[rii, toposul succedaneelor erau incompatibile cu analiza psihologic[. Naratorul se exprim[concis, dar]nchiderea enun\ului]nseamn[deschiderea g`ndului. Laconismul enun\urilor citate nu refuz[sugestivul.

Procedeul este al numirii, al promisiunii, nu al descrierii. Cititorul, avertizat,]=i proiecteaz[propriile con\inuturi suflete=ti. Invitat la un spectacol al iubirii proiectate suflete=te, va g[si doar indica\iile de regie. Jocul, replicile vor fi inventate de fiecare *ad votum*. Iat[o mostr[: „Paralizia inteligen\ei c`nd m[atinge din neb[gare de seam[. Senza\ia c[ldurii ei fizice de la distan\[. Nevoia inexorabil[, care]mi oprim[respira\ia, de pulsa\ia vie\ii ei“ (p. 136). +i derularea continu[ ]ntr-o avalan=[a glos[rii. Naratorul-personaj se]mbat[de bog[\ia ideilor-situa\ii, pe care tema iubirii i le dezvolt[. Se na=te o pagin[de eseu dens, de reluare nuan\at[=i dialectic[. Procedeul fis[rii, al[tur[rii selective a unor planuri a=a de variate indic[o imagina\ie ideologic[, nu una epic[propriu-zis[. Prozatorul procedeaz[contiguu, demersul s[u este unul al contiguit[\ii. Aici]ns[, „scena“ se constituie]n jurul nucleului, stabilit ca un fel de titlu: „Criz[. Paroxismul crizei...“ (p. 136). Se simte efortul inteligen\ei de a descoperi argumente pentru demonstra\ie. Aprofundarea, ca]n orice eseu, se desf[=oar[ ]n amploare, nu]n ad`ncime. Profunzimea eseului const[ ]n varietate =i ingeniozitate, ]n str`ngerea sub aceea=i tutel[emblematic[a situa\iilor celor mai diverse. Unificarea disparatului, coeren\a arbitrarului recomand[o structur[de g`nditor, de ideolog. +i Ibr[ileanu g`nde=te iubirea, nu o tr[ie=te direct. Dar inventeaz[o formul[atractiv[pentru a o comunica, =i anume jurnalul epicizat al iubirii. Scenele pot fi]n\elese =i ca pretext al g`ndirii, al interpret[rii, =i ca momente, cadre ale acesteia. Adic[argumente epice ale demonstra\iei. }n aceasta rezid[logica romanului, realismul lui eseistic. Putem s[ne amintim acum de natura estetic[a personajului, surprins[inexact de Radu G. |eposu, prin inversarea rolurilor. Emil Codrescu nu caut[art[, ci via\[, cadru pentru exprimarea accesibil[(scrie doar un roman!) a g`ndirii sale. Adela, expresie a vie\ii =i a iubirii plenare, are func\ia de a-i

provoca sim\urile, de a-l atrage]n hotarele hedonismului existen\ei, de a-l predispune la reverie (eseistic[) senzualist[. De aceea am crezut c[nu putem descoperi dimensiuni ale tragicului]n roman (cum crede Mihai Dr[gan]n monografia sa despre Ibr[ileanu, ed. Albatros, 1971, p. 188-195). Din datele scrierii, din inten\iile estetice, tocmai tragicul este eludat. Nu trebuie confundat timpul scrierii cu cel al fic\iunii. Putea]ntr-adev[r omul Ibr[ileanu s[fi traversat o etap[convulsiv[a existen\ei sale c`nd ]=i (re)scria romanul, dar prin scris autorul se plaseaz[ ]n alt timp, mai senin. El ]=i construie=te din amintire suportul fic\iunii, compensa\ie a marasmului existen\ei, men\in`ndu-se]ntr-o ambiguitate care s[permit[regretul. Aceast[atenuare (escamotare) a durerii prezentului — de altfel, singura solu\ie real[a unui ins inteligent ca Ibr[ileanu — poate s[explice grava poezie a romanului. O neputin\[, o criz[actual[sunt ferm \inute]n fr`u de un imaginar a c[rui voin\[se]ndreapt[spre confortul nostalgiei. Imaginarul se exprim[eseistic, nu analitic, deoarece eseisticul corespunde structurii profunde, experien\ei culturale a autorului. Ibr[ileanu nu =i-a tr[dat]n *Adela* figura spiritului creator. Este el]nsu=i]n toat[contradictoria lui complexitate.

Ion DUN{, *Opera lui Ibr[ileanu*, Editura Minerva, Bucure=ti, 1989, p. 39-75.

Ibr[ileanu =i-a asigurat o suprem[=i nicic`nd dezmin\it[ actualitate ca prozator, prin romanul *Adela* (1933), o capodoper[ a literaturii rom`ne, care contrazice =i]n acela=i timp omologheaz[, sub un anumit aspect, opera sa critic[, at`t de contestabil[ ]n general. *Adela* contrazice mai ]nt`i ideologia poporanistului Ibr[ileanu, cu care nu are nimic comun. Roman de analiz[, viz`nd prin nuan\e =i subtiliz[ri psihologice cazul unei iubiri nedeclarate, ]n care clar-obscurul situa\iei erotice se ]ntrece cu transparen\a scriiturii urbane =i intelectuale, nimic mai str[in de „rom`nitatea“ ca „oglind[a vie\ii unui popor“ dec`t *Adela*. Nici urm[ de simpatie pentru \[rani, aici, nici vorb[ de n[zuin\[ educativ[! nici poezie popular[, nici opozi\ie critic[ fa\[ de cosmopolitism! +i totu=i, dac[ ar fi s[ c[ut[m un specific rom`nesc pe linia moldoveneasc[,]n vreo oper[literar[, chiar]n *Adela* ar fi mai degrab[

=i mai]n ad`nc de g[sit... Nota\iile medicului Emil Codrescu, personajul-narator din romanul *Adela*, sunt gr[itoare at`t pe latura observa\iei sufletului feminin, c`t =i pe latura culturii, mai cu seam[prin intelectualitatea lor elevat[=i subtil[, lipsit[de orice pre\iozitate, de orice afectare.

Ion NEGOI|ESCU, *Istoria literaturii rom`ne*, Editura Minerva, Bucure=ti, 1991, p. 126.

Din 1911 dateaz[ni=te *Amintiri din copil[rie =i adolescen\[*, publicate postum,]n care se]nf[\i=eaz[ca un erotic precoce, cazuist, =i cu un temperament nelini=tit de revolu\ionar cu predispozi\ii fanatice, dar numai]n idee. *Amintirile* sunt o m[rturie esen\ial[asupra mentalit[\ii tinerilor genero=i de la finele secolului al XIX-lea, ai c[ror idoli erau materiali=tii Moleschott, Vogt =i Büchner, dar =i Marx =i Engels, Taine =i Brandes]n critic[. Schopenhauer, Nietzche, psihiatrii sexologi Kraff-Ebing =i Charcot sunt modelele lui Ibr[ileanu]n aforismele din *Privind via\a* (1930). Solitarul =i retractilul Ibr[ileanu care, ca =i Proust [...], primea vizite acas[numai dup[miezul nop\ii, a=eza drept imperativ suprem al eticii sale delicate\ea.

Moralistul din *Privind via\a* se revel[plenar]n romanul *Adela* (1933), prezentat ca fragment din jurnalul de vacan\[estival[al doctorului Emil Codrescu, document al sensibilit[\ii unui intelectual din ultimul deceniu al secolului trecut, ezit`nd ]ntre energie =i apatie, ]ntre materie =i for\[ (Kraft und Stoff, cei doi poli ai folozofiei lui Ludwig Büchner). E un tipic roman *fin de siècle*. Este vorba de dragostea doctorului cvadragenar Emil Codrescu pentru Adela, femeie cu dou[zeci de ani mai t`n[r[, m[ritat[=i divor\at[. Cu toate c[Adela manifest[pentru Emil simpatie, acesta, delicat =i fin, nu crede]n posibilitatea unei uniuni. Emil Codrescu e din familia a=a-numi\ilor, dup[o nuvel[de Turgheniev, „oameni de prisos“. Avem a face cu exemplare dotate cu mari calit[\i, dar care, ap[sate de condi\ii vitrege, practic[o filozofie biologic[deprimant[, fix`nd o limit[arbitrar[vie\ii,]n neconcordan\[cu vitalitatea rasei umane, acolo unde raporturile umane s-au ameliorat. }n ciuda aparen\elor, Emil Codrescu nu e un erou excep\ional, nu se deosebe=te de confra\ii s[i de epoc[

Vasile Dan din romanul lui Vlahu\[, Dinu Milian din romanul lui C. Mille, Marin Gelea din romanul lui N. Petra=cu, intelectuali atin=i de e=ec. Din punct de vedere moral, el are totu=i o concep\ie superioar[,]n\eleg`nd dragostea ca pe o idee. Sub raport artistic, romanul de analiz[al lui Ibr[ileanu e o capodoper[.

Al. PIRU, *Istoria literaturii rom`ne*, Editura „Grai =i suflet — Cultura na\ional[“, Bucure=ti, 1994, p. 151.

Prefer`nd, ]n proz[, „analizei“ „crea\ia“ (prin „crea\ie“ ]n\eleg`nd —]n studiul *Crea\ie =i analiz[* din *Studii literare* — „comportismul“, „totalitatea manifest[rilor concrete“), Ibr[ileanu a scris, totu=i, el]nsu=i un roman eminiamente analitic, *Adela* (1933),]n care iubirea nem[rturisit[a unui b[rbat]n v`rst[ pentru o t`n[r[de 20 de ani e urm[rit[cu o deosebit de fin[percep\ie a mi=c[rilor suflete=ti.

Dumitru MICU, *Scurt[istorie a literaturii rom`ne*, I, Editura Iriana, Bucure=ti, 1994, p. 335.